

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ»**

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ»**

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

ГАМОЛІН ПАВЛО ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 378.147:374:7.071.4(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО
МИСТЕЦТВА ДО РОБОТИ В ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

01 Освіта/Педагогіка
015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії.
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

П.В. Гамолін

Науковий керівник:
Лаврентьєва Олена Олександрівна,
доктор педагогічних наук, професор

ДНІПРО – 2025

АНОТАЦІЯ

Гамолін П.В. Підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). Вищий навчальний заклад «Університет імені Альфреда Нобеля», Дніпро, 2025.

У *вступі* дисертаційної роботи обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання науково-педагогічної роботи, представлено висунуту гіпотезу дослідження, окреслено комплекс методів, якими послуговувалися під час його проведення, схарактеризовано новизну та практичне значення одержаних результатів, подані відомості щодо експериментальної бази дослідження та апробації його результатів.

У *першому розділі* дисертації («Теоретичні засади професійної підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти»), базуючись на здійсненому різногалузовому аналізі значного пласту теоретичних знань (психолого-педагогічних, мистецтвознавчих, філософських) із підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до подальшої художньо-педагогічної діяльності, презентовані визначені нами чотири групи теоретичних засад; а саме: історія розвитку позашкільної освіти та професійної підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва; вітчизняні нормативно-правові документи стосовно позашкільної освіти та підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва; наукові праці, у яких конкретизовано основні дефініції дослідження; сучасний досвід і напрями наукових пошуків щодо професійної підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва.

Уточнено змістове наповнення поняття *«художній профіль навчання позашкільної освіти»*, яке представляємо як спеціалізований напрям освітньої підготовки та відповідним чином побудований освітньо-виховний процес, який

передбачає набуття здобувачами базових образотворчих едукативних компетентностей (знань, умінь, навичок), творчу реалізацію в улюбленій справі, заснований на взаємній співтворчості викладача й вихованця, здійснюється закладом позашкільної освіти за межами навчального процесу загальноосвітньої школи, є менш консервативним, ніж шкільний освітній процес та уможливорює подальшу профорієнтацію та самореалізацію здобувача у галузі знань 02 Культура і мистецтво, за якою здійснюється підготовка у закладах вищої та фахової передвищої освіти.

У роботі подана авторська дефініція конструкту *«професійна підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва»* – багатовекторний та цілеспрямований процес формування професійних мистецьких, психолого-педагогічних та організаційно-методичних едукативних компетентностей у здобувачів вищої освіти відповідної освітньо-професійної програми, спрямований на їх особистісний розвиток та самореалізацію, що є шляхом досягнення готовності до подальшої професійної діяльності у художньо-педагогічному секторі освіти.

Представлено власне бачення феномена *«готовність майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти»*, – особливий стан, відчуття якого виникає у майбутнього фахівця після опанування відповідної освітньо-професійної програми ЗВО, який заснований на оволодінні мистецькими, психолого-педагогічними та організаційно-методичними едукативними компетентностями на високому рівні, що у поєднанні зі сформованою мотивацією та відповідними особистими якостями уможливить якісну реалізацію освітньо-виховного процесу в позашкільних закладах освіти художнього профілю навчання, і буде супроводжуватися постійним прагненням викладача до професійного й особистісного розвитку та самовдосконалення.

На підставі здійсненого компонентно-структурного аналізу вищезазначеного феномена у виразнено *мотиваційно-ціннісний* (зацікавленість художньо-педагогічною діяльністю у позашкільних закладах освіти художнього профілю навчання; усвідомлення важливості професії викладача-позашкільника для розвитку творчого потенціалу підростаючого покоління засобами образотворчого мистецтва), *когнітивний* (сформованість цілісної та структурованої системи з теоретичних знань,

практичних умінь і навичок у царині образотворчого мистецтва; володіння фундаментальними основами психолого-педагогічної та організаційно-методичної побудови освітньо-виховного процесу у позашкільних закладах освіти), *особистісно-творчий* (рівень сформованості комунікативних навичок та організаторських умінь, рівень розвитку художньо-образного мислення, здатність до художньо-педагогічної імпровізації та емоційна стійкість) та *діяльнісно-рефлексивний* (здатність до використання набутих фахових едукативних компетентностей у викладацькій діяльності; здатність до саморефлексії на художньо-педагогічну діяльність) компоненти. Детерміновано три рівні сформованості досліджуваного феномена: високий (професійно-творче самовираження), середній (професійне становлення) та низький (професійна адаптація).

У *другому розділі* дисертаційного дослідження («Обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти») подана дефініція конструкту *«педагогічні умови підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти»*, – монолітний ансамбль зі спеціально створених у межах освітнього процесу ЗВО об’єктивних заходів, які скеровані на мотивацію та цілеспрямовану підготовку здобувачів відповідної ОПП до подальшої професійної реалізації у позашкільних закладах освіти художнього профілю навчання, та які підвищують рівень сформованості компонентів готовності до провадження художньо-педагогічної діяльності у вказаних інституціях.

Представлено розроблені, науково обґрунтовані та експериментально перевірені педагогічні умови підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти, а саме: формування у майбутніх викладачів образотворчого мистецтва позитивної мотивації та особистісної потреби до художньо-педагогічної діяльності у позашкільних закладах освіти; збагачення змісту освітніх компонент тематикою, скерованою на ґрунтовне розуміння сутності позашкільної освіти художнього профілю навчання та трудових функцій викладача-позашкільника; забезпечення

максимального наближення змістового наповнення педагогічної практики до майбутньої професійної діяльності; формування квазіпрофесійної суб'єктної позиції та індивідуального стилю роботи майбутнього викладача-художника.

Установлено, що реалізація *першої педагогічної умови*, яка є фундаментом для формування готовності майбутніх викладачів-художників до роботи у позашкільних освітніх установах, покликана сформувати особистісну потребу та позитивну мотивацію здобувачів до подальшої художньо-педагогічної діяльності, що забезпечується систематичним підтриманням у студентів інтересу до професії викладача-позашкільника, спонуканням їх до оволодіння педагогічною майстерністю, стимулюванням пізнавальної активності тощо.

Обґрунтовано, що основою реалізації *другої педагогічної умови* стало збагачення змістового наповнення п'яти обов'язкових освітніх компонент («Методика викладання образотворчого мистецтва», «Психологія», «Педагогіка», «Правознавство», «Педагогічний рисунок») теоретичним та практичним матеріалом у контексті досліджуваної підготовки, які корелюються із номенклатурою трудових функцій, професійних компетентностей, знань, умінь та навичок, визначених професійним стандартом «Викладач мистецької школи (за видами навчальних дисциплін)», та розробка авторських спецкурсів: «Мистецтво комунікації», «Основи художньо-педагогічної роботи у позашкільних закладах освіти».

Для занурення майбутніх викладачів-художників у систему позашкілля була розроблена *третьою педагогічною умовою*, реалізація якої передбачала проходження здобувачами IV року навчання виробничої (педагогічної) практики у позашкільних закладах освіти художнього профілю навчання (художніх школах, мистецьких гуртках, секціях образотворчого мистецтва тощо) та виконання ними повного комплексу трудових функцій, покладених на таких спеціалістів.

У дослідженні обґрунтовано *четверту педагогічну умову*, реалізація якої здійснювалася через комплекс заходів (організація дискусійних клубів, проведення тренінгів, варіативних художньо-педагогічних івентів тощо), котрі були скеровані на формування цілісної особистості майбутнього педагога зі

своєю суб'єктною позицією, яка сприятиме формуванню індивідуального стилю роботи викладача-художника у системі позашкілля.

Розроблено та графічно представлено механізм реалізації запропонованих педагогічних умов підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти. Презентовано науково-методичний ансамбль, яким доцільно послуговуватися науково-педагогічним працівникам при конструюванні та провадженні освітнього процесу, котрий складається з принципів (професійної художньо-педагогічної спрямованості, паритетних суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин між науково-педагогічними працівниками та здобувачами, варіативності змісту освіти, систематичності й послідовності, наочності), підходів (компетентнісний, особистісно орієнтований, системний, аксіологічний, діяльнісно-творчий) та концепт-позицій (систематична мотивація студентів до безперервної самоосвіти; збагачення художньо-педагогічного середовища закладу вищої освіти інформаційно-комунікаційними технологіями; відповідність художньо-педагогічної когнітивної складової освітнього процесу сучасним світовим тенденціям розвитку спеціальності; спонукання здобувачів до рефлексії на власну діяльність для формування квазіпрофесійної «Я-концепції»). Для визначення рівнів сформованості увиразнених компонентів досліджуваної готовності розроблено діагностичний комплекс дослідження, який складається з усталених та авторських методик.

Експериментально перевірено ефективність запропонованих педагогічних умов підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти; зіставлено одержані статистичні результати, які показали суттєве підвищення у здобувачів експериментальної групи рівнів сформованості компонентів означеної готовності; зокрема: відсоток студентів з високим рівнем готовності до подальшої художньо-педагогічної діяльності у позашкільних закладах освіти підвищився з 18,87% до 38,08% (+19,21%). Суттєво зменшилася кількість майбутніх викладачів-художників (учасників ЕГ), які мають низький рівень зазначеної готовності: з 44,08% до 15,78% (-28,3%). Натомість, у контрольній групі приріст студентів із високим рівнем готовності

до означеної трудової діяльності склав +3,57%, а відсоток здобувачів, яких було віднесено до групи низького рівня, зменшився на –8,92%. Достовірність і значущість результатів дослідно-експериментальної роботи з перевірки ефективності педагогічних умов підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти було підтверджено за допомогою статистичного критерію Пірсона χ^2 .

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до провадження художньо-педагогічної діяльності у позашкільних освітніх установах. Перспективу подальших розвідок убачаємо в аналізі професійної самореалізації випускників ОПП спеціальностей 014.12 Середня освіта (образотворче мистецтво) та 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація у художньо-педагогічній сфері.

Ключові слова: майбутні викладачі-художники, образотворче мистецтво, позашкільні заклади освіти, педагогічні умови підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти, професійна підготовка.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз даних

1. **Гамолін П.В.** Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в закладах позашкільної освіти. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля: Серія Педагогіка і психологія. Педагогічні науки*. 2019. Вип. 2 (18). С. 169–173. DOI: 10.32342/2522-4115-2019-2-18-21.

2. **Гамолін П.В.** Поліхудожній підхід у підготовці майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в закладах позашкільної освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2019. Вип. 23, Т.1. С. 121–125. DOI: 10.24919/2308-4863.1/23.166148.

3. **Гамолін П.В.** Історичні аспекти становлення позашкільної освіти художнього напрямку. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 56, Т.1. С. 13–17. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/56.1.2>.

4. **Гамолін П.В.** Особливості опанування образотворчого мистецтва різновіковими групами вихованців позашкільних закладів освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2023. Вип. 86. С. 41–45. DOI: 10.32840/1992-5786.2023.86.6.

5. **Гамолін П.В.** Компонентно-структурний аналіз феномена «готовність майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти». *Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія*. 2025. Вип. 1(5). С. 65–71. DOI: <https://doi.org/10.32782/3041-1297/2025-1-8>.

6. **Гамолін П.В.** Педагогічні умови підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2025. Вип. 82, Т.1. С. 94–98. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/82.1.16>.

Статті у наукових виданнях інших держав, які входять до міжнародних наукометричних баз даних

7. Galchynska O., Mykhailiuk O., Byedakova S., Vashchenko O., **Hamolin P.** (2025). Digital Art as a Tool for Developing Students Creativity. *Seminars in Medical Writing and Education*, Vol. 4. 1–11. DOI: <https://doi.org/10.56294/mw2025434>.
(журнал індексовано у наукометричній базі даних *Scopus*)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. **Гамолін П.В.** Роль образотворчого мистецтва в сучасній освіті. *Сучасна вища освіта: проблеми та перспективи*: матер. VI Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і науковців (м. Дніпро, 22 березня 2018 р.). Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. С. 38–39.

9. **Гамолін П.В.** Формування професійної компетентності у процесі підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти. *Тенденції розвитку психології та педагогіки*:

матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 1-2 листопада 2019 р.). Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2019. Ч.2. С. 6–8.

10. **Гамолін П.В.** Щодо актуальності проблеми підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти. *Роль і місце психології і педагогіки у формуванні сучасної особистості*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11-12 січня 2019 р.). Харків : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2019. С. 66–69.

11. **Гамолін П.В.** Комунікативна компетентність майбутнього викладача образотворчого мистецтва як складова його професійної майстерності. *Current state and priorities of modernization of science, education, technology and society: International scientific-practical conference* (м. Анже, 18 березня 2025 р.). Angers, France : Scholarly Publisher ICSSH, 2025. С. 13–15.

12. **Гамолін П.В.** Структура художньо-образного мислення майбутніх художників-педагогів. *Scientific Research and Innovation: 4th International Scientific and Practical Internet Conference* (м. Дніпро, 3-4 квітня 2025 р.). Dnipro : FOP Marenichenko V.V., 2025. С. 53–54.

13. **Гамолін П.В.** Використання принципу паритетних суб'єкт-суб'єктних відносин у професійній підготовці майбутніх викладачів образотворчого мистецтва. *Особистість в освітньому середовищі сучасного суспільства*: VI Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Дніпро-Любляна, 21 квітня 2025 р.). Дніпро : КЗВО «ДАНО» ДОР», 2025. С. 141–145.

14. **Гамолін П.В.** Складові професійного іміджу викладача-художника. *Освітній процес сьогодення: досягнення, виклики, перспективи*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Тернопіль, 25 квітня 2025 р.). Тернопіль, 2025. С. 11–12.

15. **Гамолін П.В.** Щодо палітри soft skills майбутніх викладачів образотворчого мистецтва. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи*: матер. V Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Запоріжжя, 24 квітня 2025 р.). Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2025. С. 65–67.

16. **Гамолін П.В.** Професійний тезаурус майбутнього викладача образотворчого мистецтва: структура, зміст, значення. *Crossroads of Ideas: Science, Technology and Society in a Global Context: I International Scientific and Practical Internet Conference* (м. Дніпро, 10-11 квітня 2025 р.). Dnipro : FOP Marenichenko V.V., 2025. С. 57–58.

17. **Гамолін П.В.** Професійна реалізація майбутніх викладачів образотворчого мистецтва у сфері позашкільної освіти: етапи становлення. *Актуальні проблеми мистецької освіти в системі вищої школи: XIII Всеукр. (із міжнародною участю) наук.-практ. конф.* (м. Херсон – Івано-Франківськ, 25 квітня 2025 р.). Херсон – Івано-Франківськ : ХДУ, 2025. С. 15–18.

18. **Гамолін П.В.** Педагогічна практика як засіб залучення студентів-художників до викладацької діяльності. *Наукові орієнтири: теорія та практика досліджень: збірник наук. праць з матер. V Міжнар. наук. конф.* (м. Черкаси, 11 квітня 2025 р.). Вінниця : ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2025. С. 265–267.

ABSTRACT

Hamolin P.V. Preparing future teachers of fine arts for work in extracurricular educational institutions. Qualification research work presented as the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 015 Professional Education (by specializations). Higher educational establishment Alfred Nobel University, Dnipro, 2025.

The *introduction* of the dissertation substantiates the relevance of the chosen topic, defines the object, subject, goal, and objectives of the scientific and pedagogical work, presents the proposed research hypothesis, and outlines the set of methods used during its conduct. The novelty and practical significance of the obtained results are characterized; information is provided on the experimental basis of the study and the testing of its results. In *the first chapter* of the dissertation («Theoretical principles of professional training of future teachers of fine arts for work in extracurricular educational institutions»), based on a multi-disciplinary analysis of a significant layer of theoretical knowledge

(psychological and pedagogical, art history, philosophical) on the preparation of future teachers of fine arts for further artistic and pedagogical activity, we present four groups of theoretical principles identified. There are: history of the development of extracurricular education and professional training of future teachers of fine arts; domestic regulatory documents regarding extracurricular education and training of future teachers of fine arts; scientific works that specify the main definitions of the research; modern experience and directions of scientific research regarding the professional training of future teachers of fine arts.

The content of the construct «*artistic profile of extracurricular education*» has been clarified, which we present as a specialized direction of educational training and an appropriately structured educational process, which provides for the acquisition by applicants of basic visual educational competencies (knowledge, skills, abilities), creative realization in their favorite work, based on mutual co-creation of the teacher and the student, is carried out by an out-of-school education institution outside the educational process of a general education school, is less conservative than the school educational process and enables further career guidance and self-realization of the applicant in the field of knowledge 02 Culture and Art, in which training is carried out in institutions of higher and professional pre-higher education.

The work presents the author's definition of *professional training for future teachers of fine arts* – a multi-vector and purposeful process of forming professional artistic, psychological-pedagogical and organizational-methodical educational competencies in higher education applicants of the relevant educational and professional program, aimed at their personal development and self-realization, which is a way to achieve readiness for further professional activity in the artistic and pedagogical sector of education.

The work presents the author's vision of the phenomenon of «*readiness of future teachers of fine arts to work in extracurricular educational institutions*», – a special state, the feeling of which arises in a future specialist after mastering the relevant educational and professional program of a higher education institution, which is based on mastering artistic, psychological-pedagogical and organizational-methodical educational competencies at a high level, which, in combination with the formed

motivation and appropriate personal qualities, will enable the high-quality implementation of the educational process in out-of-school educational institutions of the artistic profile of study, and will be accompanied by the teacher's constant desire for professional and personal development and self-improvement.

Based on the component-structural analysis of the above phenomenon, a *motivational-value* (interest in artistic and pedagogical activities in after-school educational institutions of artistic profile; awareness of the importance of the profession of an after-school teacher for the development of the creative potential of the younger generation through the means of fine arts), *cognitive* (formation of a holistic and structured system of theoretical knowledge, practical skills and abilities in the field of fine arts; mastery of the fundamental foundations of the psychological, pedagogical and organizational and methodological construction of the educational process in out-of-school educational institutions), *personal and creative* (level of development of communication skills and organizational abilities, level of development of artistic and figurative thinking, ability for artistic and pedagogical improvisation and emotional stability), *activity-reflective* (ability to use acquired professional educational competencies in teaching activities; ability to self-reflect on artistic and pedagogical activities) components are presented. Three levels of formation of the studied phenomenon are determined; they are: high (professional and creative self-expression), medium (professional formation) and low (professional adaptation).

In *the second chapter* of the dissertation research («Substantiation and experimental verification of pedagogical conditions for training future teachers of fine arts for work in extracurricular educational institutions»), a definition of the construct «*pedagogical conditions for training future teachers of fine arts for work in extracurricular educational institutions*» is presented as a monolithic ensemble of objective measures specially created within the educational process of a higher education institution, which are aimed at motivating and purposeful training of applicants for the relevant educational and professional program for further professional implementation in extracurricular educational institutions of an artistic profile of study and which increase the level of formation of the components of readiness for carrying out artistic

and pedagogical activities in the specified institutions.

Developed, scientifically substantiated and experimentally proven pedagogical conditions for training future teachers of fine arts to work in extracurricular educational institutions are presented. They are: formation of positive motivation and personal need for artistic and pedagogical activity in out-of-school educational institutions in future teachers of fine arts; enrichment of the content of educational components with topics aimed at a thorough understanding of the essence of out-of-school education, the artistic profile of training and the labor functions of an out-of-school teacher; ensuring the maximum approximation of the content of pedagogical practice to future professional activity; forming a quasi-professional subjective position and individual work style of the future teacher-artist.

It has been established that the implementation of *the first pedagogical condition*, which is the foundation for the formation of the readiness of future teachers-artists to work in extracurricular educational institutions, is designed to form the personal need and positive motivation of applicants for further artistic and pedagogical activity, which is ensured by systematically maintaining applicants' interest in the profession of an after-school teacher, encouraging them to master pedagogical skills, stimulating cognitive activity etc.

It is substantiated that the basis for the implementation of *the second pedagogical condition* was the enrichment of the content of five mandatory educational components («Methodology of Teaching Fine Arts», «Psychology», «Pedagogy», «Jurisprudence», «Pedagogical Drawing») with theoretical and practical material in the context of the training under study, which correlate with the nomenclature of labor functions, professional competencies, knowledge, skills and abilities defined by the professional standard «Art School Teacher (by type of academic discipline)», and the development of author's special courses such as «Art of Communication», «Fundamentals of Artistic and Pedagogical Work in Extracurricular Educational Institutions».

To immerse future art teachers in the extracurricular system, a *third pedagogical condition* was developed, the implementation of which provided for the completion of production (pedagogical) practice by fourth-year students in extracurricular educational

institutions of an artistic profile (art schools, art circles, fine arts sections etc.) and their performance of the full range of labor functions assigned to such specialists.

The study substantiates *the fourth pedagogical condition*, the implementation of which was carried out through a set of measures (organization of discussion clubs, trainings, various artistic and pedagogical events, etc.) aimed at forming a holistic personality of the future teacher with his subjective position, which will contribute to the formation of an individual style of work of a teacher-artist in the out-of-school system.

A mechanism for implementing the proposed pedagogical conditions for training future teachers of fine arts for work in extracurricular educational institutions has been developed and graphically presented. A scientific and methodological ensemble is presented, which it is advisable for scientific and pedagogical workers to use when designing and conducting the educational process, which consists of the principles (professional artistic and pedagogical orientation, parity subject-subject relationships between scientific and pedagogical workers and applicants, variability of educational content, systematicity and consistency, clarity), approaches (competence-based, personally oriented, systemic, axiological, activity-creative), concepts (systematic motivation of students for continuous self-education; enrichment of the artistic and pedagogical environment of the higher education institution with information and communication technologies; compliance of the artistic and pedagogical cognitive component of the educational process with modern world trends in the development of the specialty; encouraging applicants to reflect on their own activities to form a quasi-professional «Self-concept»). To determine the levels of formation of the pronounced components of the studied readiness, a diagnostic research complex has been developed, which consists of established and original methods.

The effectiveness of the proposed pedagogical conditions for training future teachers of fine arts for work in extracurricular educational institutions was experimentally tested; the obtained statistical results were compared, which showed a significant increase in the levels of formation of the specified readiness among the applicants of the experimental group: the percentage of students with a high level of readiness for further artistic and pedagogical activities in extracurricular educational institutions increased from

18,87% to 38,08% (+19,21%). The number of future art teachers with a low level of this readiness has significantly decreased: from 44,08% to 15,78% (–28,3%).

In contrast, in the control group, the increase in students with a high level of readiness for the specified work activity was +3,57%, and the percentage of students who were classified as low-level decreased by –8,92%. The reliability and significance of the results of the experimental work to verify the effectiveness of pedagogical conditions for training future teachers of fine arts to work in extracurricular educational institutions was confirmed using the Pearson χ^2 statistical criterion.

The research conducted does not exhaust all aspects of the problem of training future teachers of fine arts to carry out artistic and pedagogical activities in extracurricular educational institutions. Prospective directions for further research include the analysis of professional self-realization of graduates of the educational and professional programs specialties 014.12 Secondary education (Fine arts) and 023 Fine arts, decorative arts, restoration in the artistic and pedagogical sphere.

Key words: future teachers-artists, fine arts, extracurricular educational institutions, pedagogical conditions for training future teachers of fine arts to work in extracurricular educational institutions, professional training.

REFERENCES

Articles in Ukrainian professional journals included in international scientometric databases

1. **Hamolin, P.V.** (2019). *Kompetentnisnyi pidkhid u pidhotovtsi maibutnikh vykladachiv obrazotvorchoho mystetstva do roboty v zakladakh pozashkilnoi osvity* [Competency-based approach in preparing future teachers of fine arts for work in extracurricular education institutions]. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia. Pedahohika i psykholohiia. Pedahohichni nauky* [Bulletin of the Alfred Nobel University. Pedagogy and psychology. Pedagogical sciences], issue 2 (18), 169–173. DOI: 10.32342/2522-4115-2019-2-18-21 (In Ukrainian).

2. **Hamolin, P.V.** (2019). *Polikhudozhnii pidkhid u pidhotovtsi maibutnikh vykladachiv obrazotvorchoho mystetstva do roboty v zakladakh pozashkilnoi osvity*

[A poly-artistic approach in preparing future teachers of fine arts for work in extracurricular education institutions]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka* [Current issues of the humanities: interuniversity collection of scientific works of young scientists of the Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University], issue 23, vol. 1, 121–125. DOI: 10.24919/2308-4863.1/23.166148 (In Ukrainian).

3. **Hamolin, P.V.** (2023). *Istorychni aspekty stanovlennia pozashkilnoi osvity khudozhnoho napriamu* [Historical aspects of the formation of extracurricular art education]. *Innovatsiina pedahohika* [Innovative pedagogy], issue 56, vol. 1, 13–17. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/56.1.2> (In Ukrainian).

4. **Hamolin, P.V.** (2023). *Osoblyvosti opanuvannia obrazotvorchoho mystetstva riznovikovymy hrupamy vykhovantsiv pozashkilnykh zakladiv osvity* [Peculiarities of mastering fine arts by different age groups of students of out-of-school educational institutions]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh* [Pedagogy of the formation of a creative personality in higher and general education schools], issue 86, 41–45. DOI: 10.32840/1992-5786.2023.86.6 (In Ukrainian).

5. **Hamolin, P.V.** (2025). *Komponentno-strukturnyi analiz fenomena «hotovnist maibutnikh vykladachiv obrazotvorchoho mystetstva do roboty v pozashkilnykh zakladakh osvity»* [Component-structural analysis of the phenomenon of «readiness of future teachers of fine arts to work in extracurricular educational institutions»]. *Naukovi zapysky Lvivskoho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttiedialnosti. Pedahohika i psykholohiia* [Scientific Notes of Lviv State University of Life Safety. Pedagogy and Psychology], issue 1(5), 65–71. DOI: <https://doi.org/10.32782/3041-1297/2025-1-8> (In Ukrainian).

6. **Hamolin, P.V.** (2025). *Pedahohichni umovy pidhotovky maibutnikh vykladachiv obrazotvorchoho mystetstva do roboty v pozashkilnykh zakladakh osvity* [Pedagogical conditions for training future teachers of fine arts to work in extracurricular educational institutions]. *Innovatsiina pedahohika* [Innovative pedagogy], issue 82, vol. 1, 94–98. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/82.1.16> (In Ukrainian).

Articles in scientific publications of other countries included in international scientometric databases

7. Galchynska O., Mykhailiuk O., Byedakova S., Vashchenko O., **Hamolin P.** (2025). Digital Art as a Tool for Developing Students Creativity. *Seminars in Medical Writing and Education*, Vol. 4. 1–11. DOI: <https://doi.org/10.56294/mw2025434>. (*Scopus*)

Scientific papers certifying the approbation of the dissertation materials

8. **Hamolin, P.V.** (2018). Rol obrazotvorchoho mystetstva v suchasni osviti [The role of fine arts in modern education]. *Suchasna vyshcha osvita: problemy ta perspektyvy: mater. VI Vseukr. nauk.-prakt. konf. studentiv, aspirantiv i naukovtsiv* [Modern higher education: problems and prospects: materials of the VI All-Ukrainian scientific-practical conf. of students, postgraduates and scientists]. Dnipro, 38–39. (In Ukrainian).

9. **Hamolin, P.V.** (2019). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti u protsesi pidhotovky maibutnikh vykladachiv obrazotvorchoho mystetstva do roboty v pozashkilnykh zakladakh osvity [Formation of professional competence in the process of training future teachers of fine arts to work in extracurricular educational institutions]. *Tendentsii rozvytku psykholohii ta pedahohiky: mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* [Trends in the development of psychology and pedagogy: materials of the International Scientific-Practical Conf.]. Kyiv, 6–8. (In Ukrainian).

10. **Hamolin, P.V.** (2019). Shchodo aktualnosti problemy pidhotovky maibutnikh vykladachiv obrazotvorchoho mystetstva do roboty v pozashkilnykh zakladakh osvity [Regarding the relevance of the problem of training future teachers of fine arts for work in extracurricular educational institutions]. *Rol i mistse psykholohii i pedahohiky u formuvanni suchasnoi osobystosti: mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* [The role and place of psychology and pedagogy in the formation of a modern personality: materials of the International Scientific-Practical Conf.]. Kharkiv, 66–69. (In Ukrainian).

11. **Hamolin, P.V.** (2025). Komunikatyvna kompetentnist maibutnoho vykladacha obrazotvorchoho mystetstva yak skladova yoho profesiinoi maisternosti [Communicative competence of a future teacher of fine arts as a component of his

professional skills]. *Suchasnyi stan ta priorytety modernizatsii nauky, osvity, tekhnolohii i suspilstva: Mizhnarodna naukovo-praktychna konf.* [Current state and priorities of modernization of science, education, technology and society: International Scientific-Practical Conf.]. Anzhe, 13–15. (In Ukrainian).

12. **Hamolin, P.V.** (2025). Struktura khudozhno-obraznoho myslennia maibutnikh khudozhnykiv-pedahohiv [The structure of artistic and figurative thinking of future artist-teachers]. *Naukovi doslidzhennia ta innovatsii: 4-ta Mizhnarodna naukovo-praktychna Internet-konf.* [Scientific Research and Innovation: 4th International Scientific and Practical Internet Conf.]. Dnipro, 53–54. (In Ukrainian).

13. **Hamolin, P.V.** (2025). Vykorystannia pryntsyphu parytetnykh subiekt-subiektnykh vidnosyn u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh vykladachiv obrazotvorchoho mystetstva [Using the principle of parity subject-subject relations in the professional training of future teachers of fine arts]. *Osobystist v osvitnomu seredovyshchi suchasnoho suspilstva: VI Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uchastiu* [Personality in the educational environment of modern society: VI All-Ukrainian scientific-practical Conf. with international participation]. Dnipro, 141–145. (In Ukrainian).

14. **Hamolin, P.V.** (2025). Skladovi profesiinoho imidzhu vykladachakhudozhnyka [Components of the professional image of a teacher-artist]. *Osvitnii protses sohodennia: dosiahnennia, vyklyky, perspektyvy: mater. Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uchastiu* [The educational process of today: achievements, challenges, prospects: materials of the All-Ukrainian scientific-practical Conf. with international participation]. Ternopil, 11–12. (In Ukrainian).

15. **Hamolin, P.V.** (2025). Shchodo palitry soft skills maibutnikh vykladachiv obrazotvorchoho mystetstva [Regarding the soft skills palette of future fine arts teachers]. *Aktualni problemy pedahohichnoi osvity: novatsii, dosvid ta perspektyvy: mater. V Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uchastiu* [Current problems of pedagogical education: innovations, experience and prospects: materials of the V All-Ukrainian scientific-practical Conf. with international participation]. Zaporizhzhia, 65–67. (In Ukrainian).

16. **Hamolin, P.V.** (2025). Profesiyni tezaurus maibutnoho vykladacha obrazotvorchoho mystetstva: struktura, zmist, znachennia [Professional thesaurus of a future art teacher: structure, content, meaning]. *Perekhrestia idei: nauka, tekhnolohii ta suspilstvo v hlobalnomu konteksti: Mizhnarodna naukovo-praktychna internet-konferentsiia* [Crossroads of Ideas: Science, Technology and Society in a Global Context: I International Scientific and Practical Internet Conf.]. Dnipro, 57–58. (In Ukrainian).

17. **Hamolin, P.V.** (2025). Profesiina realizatsiia maibutnikh vykladachiv obrazotvorchoho mystetstva u sferi pozashkilnoi osvity: etapy stanovlennia [Professional realization of future teachers of fine arts in the field of extracurricular education: stages of formation]. *Aktualni problemy mystetskoi osvity v systemi vyshchoi shkoly: XIII Vseukr. (iz mizhnarodnoi uchastiu) nauk.-prakt. konf.* [Current Problems of Art Education in the Higher Education System: XIII All-Ukrainian (with International Participation) Scientific-Practical Conf.]. Kherson-Ivano-Frankivsk, 15–18. (In Ukrainian).

18. **Hamolin, P.V.** (2025). Pedahohichna praktyka yak zasib zaluchennia studentiv-khudozhnykiv do vykladatskoi diialnosti [Pedagogical practice as a means of involving art students in teaching activities]. *Naukovi oriientyry: teoriia ta praktyka doslidzhen: zbirnyk nauk. prats z mater. V Mizhnar. nauk. konf.* [Scientific guidelines: theory and practice of research: collection of scientific papers on materials V International Scientific Conf.]. Vinnytsia, 265–267. (In Ukrainian).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	22
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ДО РОБОТИ В ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.....	31
1.1. Підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи у позашкільних закладах освіти як предмет наукових розвідок.....	31
1.2. Наукові підходи до фахової підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва позашкільних закладів освіти.....	51
1.3. Компонентно-структурний аналіз феномену «готовність майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти».....	93
Висновки до першого розділу.....	118
РОЗДІЛ 2. ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ДО РОБОТИ В ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.....	121
2.1. Педагогічні умови підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти.....	121
2.2. Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти.....	158
2.3. Хід, аналіз та узагальнення результатів експериментального дослідження.....	192
Висновки до другого розділу.....	224
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	227
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	232
ДОДАТКИ.....	273

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВД – вибіркова дисципліна

ЗВО – заклад вищої освіти

ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології

ОК – освітня компонента

ОКР – освітньо-кваліфікаційний рівень

ОПП – освітньо-професійна програма

ОТМ – образотворче мистецтво

ПЗО – позашкільний заклад освіти

ПО – позашкільна освіта

ПУ – педагогічна умова

ТФ – трудова функція

УДЦПО – Український державний центр позашкільної освіти

ХПО – художньо-педагогічна освіта

ВСТУП

Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю всебічного розвитку особистості дитини, розкриття її творчого потенціалу, формування засобами образотворчого мистецтва її світогляду, що є вкрай важливим аспектом в епоху світової цифровізації, надстрімкої імплементації artificial intelligence у всі сфери життєдіяльності та спотворенням істинних мистецьких цінностей у зв'язку із цим. Суттєвий потенціал у задоволенні окреслених потреб мають позашкільні заклади освіти художнього профілю навчання, успішне функціонування яких залежить від рівня фахової підготовки викладачів-художників, здатних не лише забезпечити мистецьку едукативну складову, але й сформувати художньо-естетичне світобачення, розвинути креативність вихованців тощо. Однак, керуючись спостереженнями та аналізом проведеного у вітчизняних ЗВО освітнього процесу, висновуємо, що підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва за ОКР «бакалавр» здебільшого зорієнтована на їх подальшу професійну реалізацію у закладах загальної середньої освіти; натомість, специфіка позашкільної врахована недостатньо. Відтак, вищезазначене актуалізує потребу у підготовці майбутніх викладачів-художників до роботи в позашкільних освітніх інституціях.

Аналіз психолого-педагогічних, мистецтвознавчих, філософських розвідок, де досліджується професійна підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до здійснення художньо-педагогічної діяльності, показує, що варіативні аспекти означеної проблематики представлені у вітчизняній та світовій науці такими блоками:

– полівекторне дослідження системи позашкільної освіти (В. Алькема, О. Фенканін [5], В. Баранова [13], О. Биковська [21], Н. Вовк, І. Вікторенко, І. Федь [40], І. Мосякова [207], Г. Пустовіт [254], А. Филипенко [322], В. Чорна [340], Л. Яременко [363] та ін.);

– розкриття проблеми готовності майбутніх учителів мистецтва до різних аспектів трудової діяльності (Т. Алексінцева [3], Н. Гатеж [70], В. Карпова [128],

О. Колоянова [144], О. Красовська [162], Г. Сотська [293], Т. Стрітьєвич [298], Н. Чорна [341] та ін.);

– окреслення вимог до едукативних комбінацій майбутніх педагогів-митців (О. Бараболя [12], А. Гордаш [77], О. Гудим [86], Л. Данилюк [88], О. Дубницька [105], В. Карпова [128], О. Кудря [166], Х. Лі [179], О. Музика [209], К. Мусаєв [211], В. Ружицький [264], Л. Сліпчишин [284], О. Шевнюк [346], Ж. Ясеницька [364] та ін.);

– визначення компонентів готовності майбутніх учителів мистецтва до варіативних напрямів професійної зайнятості (Л. Базильчук [10], Л. Гарбузенко [67], Н. Гатеж [69], А. Гордаш [77], О. Колоянова [144], О. Красовська [162], Х. Лі [180], І. Рубель [260], О. Сергійчук [274], О. Смірнова [287], О. Сорока [290], Г. Сотська [293], О. Темченко [305], Т. Ткаченко [314], Т. Фурсикова [326], Б. Чернявський [336], Н. Чорна [342], Б. Ян [360]).

Разом із тим, вбачаємо, що проблема цілескерованої підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до подальшої професійної самореалізації у позашкільних закладах освіти художнього профілю навчання (художні школи, арт-гуртки, мистецькі студії та ін.) не має комплексного вирішення у науково-педагогічних дослідженнях.

Проведений аналіз результатів теоретичних і прикладних напрацювань учених-педагогів щодо питання професійної підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до художньо-педагогічної діяльності, спостереження за освітнім процесом у ЗВО і ПЗО художнього профілю навчання, вивчення змістового наповнення їх освітніх програм, а також розуміння соціальних аспектів сьогодення уможливили виявлення низки *суперечностей*:

– між запитом суспільства у компетентних викладачах, здатних засобами образотворчого мистецтва сформувати всебічно розвинену, гармонійну особистість вихованця (у тому числі – учня з особливими освітніми потребами) позашкільного закладу освіти та частковим й фрагментарним використанням наявного потенціалу освітніх ресурсів закладів вищої освіти щодо формування професійної мистецько-педагогічної компетентності у майбутніх викладачів;

– між необхідністю підвищення професійного рівня викладачів-художників, спроможних надавати якісні освітні послуги «поколінню Альфа» в умовах сучасного освітнього середовища позашкільних закладів освіти, та неузгодженим змістовим наповненням освітнього процесу у закладах вищої освіти із палітрою професійних компетентностей, визначених професійним стандартом «Викладач мистецької школи (за видами навчальних дисциплін)»;

– між запитами вихованців позашкільних закладів освіти та їх законних представників на інноваційні, креативні форми навчання, індивідуальний підхід до роботи з учнями з різними мистецькими здібностями та стандартизованими й традиційними програмами підготовки майбутніх викладачів-художників, переважанням консервативних підходів у підготовці фахівців у царині образотворчого мистецтва.

Актуальність порушеної проблематики, недостатнє опрацювання її теоретичних і прикладних аспектів, а також потреба в усуненні окреслених суперечностей визначили тему наукового дослідження – «Підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота відповідає основним напрямам досліджень кафедри психології та педагогіки ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», реалізованих у контексті наукових тем: «Теоретичні та методичні засади моделювання компетентнісної професійної освіти у контексті євроінтеграції» (державний реєстраційний номер 0117U000784) і «Теоретико-методологічні засади професійного становлення фахівця в інноваційному соціокультурному просторі» (державний реєстраційний номер 0122U200059). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» (протокол № 2 від 21.04.2017 р.).

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти.

Мета дослідження – обґрунтувати теоретичні засади підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти, розробити та експериментально перевірити комплекс педагогічних умов, які скеровані на формування готовності майбутніх викладачів-митців до означеної трудової діяльності.

Гіпотеза дослідження. Підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти відбуватиметься більш ефективно у разі комплексної реалізації таких педагогічних умов: формування у майбутніх викладачів образотворчого мистецтва позитивної мотивації та особистісної потреби до художньо-педагогічної діяльності у позашкільних закладах освіти; збагачення змісту освітніх компонент тематикою, скерованою на ґрунтовне розуміння сутності позашкільної освіти художнього профілю навчання та трудових функцій викладача-позашкільника; забезпечення максимального наближення змістового наповнення педагогічної практики до майбутньої професійної діяльності; формування квазіпрофесійної суб'єктної позиції та індивідуального стилю роботи майбутнього викладача-художника.

Для досягнення поставленої мети та перевірки гіпотези сформульовано такі **завдання дослідження**:

1. На підставі всебічного аналізу психолого-педагогічних, мистецтвознавчих розвідок визначити та розкрити теоретичні засади підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти.
2. Провести компонентно-структурний аналіз готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти.
3. Визначити та обґрунтувати педагогічні умови підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти, розробити механізм їх реалізації.
4. Сформувати діагностичний комплекс дослідження для визначення рівнів сформованості компонентів готовності майбутніх викладачів

образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти до та після проведення педагогічного експерименту.

5. Здійснити експериментальну перевірку ефективності запропонованих педагогічних умов для формування готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва виконувати художньо-педагогічну діяльність у позашкільних закладах освіти художнього профілю навчання.

Теоретико-методологічною основою дослідження є: концептуальні положення компетентнісного (Н. Бібік [23], С. Грозан [83], Б. Грудинін [85], Л. Гуцан [87], О. Заблоцька [115], О. Пометун [239], І. Родніна [259], К. Рудніцька [263], В. Ягупов [359] та ін.), особистісно орієнтованого (І. Бех [19], О. Дубасенюк [103], К. Дубич [104], С. Подмазін [235], Ю. Руденко [261], С. Сисоєва [279], А. Фасоля [320], Н. Чернега [335], М. Чобітько [339], Г. Шишкін [352] та ін.), системного (О. Білоус [25], Т. Годованюк [73], М. Костюченко [157], П. Сікорський [282], А. Харківська [328], Ю. Шабанова [344], Ю. Шевченко [347] та ін.), аксіологічного (Т. Варенко [36], Р. Винничук [38], С. Вітвицька [39], В. Дем'янюк [90], О. Листопад [176], Н. Шетеля [350] та ін.), діяльнісно-творчого (Н. Гречаник [80], А. Король [155], Г. Кузьменко [169], Н. Манойленко [189], Н. Мирончук [199], І. Сорочук [291], Г. Сотська та Г. Кузьменко [295], С. Щербина [357] та ін.) підходів; наукові розвідки щодо специфіки функціонування позашкільної освіти (В. Алькема, О. Фенканін [5], В. Баранова [13], О. Биковська [21], Н. Вовк, І. Вікторенко, І. Федь [40], І. Мосякова [207], Г. Пустовіт [254], А. Филипенко [322], В. Чорна [340], Л. Яременко [363] та ін.); положення щодо готовності квазіфахівця до професійної діяльності (О. Баглай [9], А. Клімова [132], Н. Котенко [158], В. Лесковець, Т. Жалій [110], С. Максименко, О. Пелех [187], В. Різник [258] та ін.); теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх фахівців мистецтва до провадження художньо-педагогічної діяльності (Т. Алексінцева [3], Н. Гатеж [70], В. Карпова [128], О. Колоянова [144], О. Красовська [162], Г. Сотська [293], Т. Стрітьєвич [298], Н. Чорна [341] та ін.).

Методи дослідження. Для реалізації окреслених завдань та досягнення кінцевої мети дослідження послуговувалися низкою методів; зокрема:

теоретичні – аналіз та синтез психолого-педагогічних, мистецтвознавчих розвідок – для увиразнення теоретичних засад підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти, визначення потенційних можливостей освітнього процесу закладів вищої освіти та відповідних освітньо-професійних програм у них для цілескерованої підготовки зазначених фахівців; порівняння, систематизація та узагальнення теоретико-емпіричних даних – для розробки педагогічних умов підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти, визначення компонентів та показників такої готовності; *емпіричні* – анкетування, формальні та неформальні бесіди, тестування, опитування, спостереження, експертна оцінка – для визначення рівнів сформованості компонентів готовності майбутніх викладачів-художників до виконання трудових функцій у системі позашкілля; педагогічний експеримент – для визначення ефективності запропонованих педагогічних умов підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти; *методи математичної статистики* – для з'ясування статистичної значущості отриманих під час проведення експерименту результатів.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася протягом 2019–2024 рр. на базі ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Криворізького державного педагогічного університету.

На різних етапах дослідно-експериментальної роботи було залучено 126 студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» та 14 науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти. Безпосередньо у педагогічному експерименті взяли участь 104 здобувачі з трьох вітчизняних закладів вищої освіти, які навчаються за освітньо-професійними програмами 014.12 Середня освіта (образотворче мистецтво) та 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація; з них: 51 – становили контрольну групу, 53 – експериментальну.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

– *вперше*, як особливу науково-педагогічну проблему, досліджено підготовку майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти; розроблено та експериментально перевірено ефективність запропонованих педагогічних умов для цілескерованої підготовки майбутніх викладачів-художників до роботи у позашкільлі (формування у майбутніх викладачів образотворчого мистецтва позитивної мотивації та особистісної потреби до художньо-педагогічної діяльності у позашкільних закладах освіти; збагачення змісту освітніх компонент тематикою, скерованою на ґрунтовне розуміння сутності позашкільної освіти художнього профілю навчання та трудових функцій викладача-позашкільника; забезпечення максимального наближення змістового наповнення педагогічної практики до майбутньої професійної діяльності; формування квазіпрофесійної суб'єктної позиції та індивідуального стилю роботи майбутнього викладача-художника);

– *розроблено та графічно візуалізовано* механізм реалізації педагогічних умов підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти, а також створено науково-методичний ансамбль дослідження, який складається з принципів, підходів, концепт-позицій;

– *уточнено й конкретизовано* понятійно-категоріальний апарат дослідження («художній профіль навчання позашкільної освіти», «професійна підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва», «готовність майбутнього викладача образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти», «педагогічні умови підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти», «квазіпрофесійна суб'єктність майбутнього викладача образотворчого мистецтва»); здійснено компонентно-структурний аналіз феномена «готовність майбутнього викладача образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти» (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, особистісно-творчий, діяльнісно-рефлексивний компоненти); розроблено критеріальну базу для визначення вихідного та підсумкового рівнів зазначеної готовності;

– *удосконалено* зміст, методи, форми навчання, які скеровані на ефективну підготовку майбутніх викладачів-митців до художньо-педагогічної роботи у ПЗО.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у розробці та практичному впровадженні педагогічних умов підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти; збагаченні змісту навчальних дисциплін окремими темами, завданнями, формами організації занять («Методика викладання образотворчого мистецтва», «Психологія», «Педагогіка», «Правознавство», «Педагогічний рисунок»), які корелюються із номенклатурою професійних компетентностей, котрі мають бути сформовані у зазначених фахівців для виконання трудової діяльності на реальному робочому місці, що визначені професійним стандартом «Викладач мистецької школи (за видами навчальних дисциплін)»; розробці та запровадженні авторських спеціальних курсів («Мистецтво комунікації», «Основи художньо-педагогічної роботи у позашкільних закладах освіти»); створенні банку варіативних освітніх івентів; розробці діагностичного комплексу дослідження для визначення рівнів сформованості компонентів готовності майбутніх викладачів-митців до зазначеної діяльності.

Основні положення та висновки з дисертаційного дослідження можуть бути використані для подальшого вдосконалення теорії і практики професійної освіти, зокрема у процесі підготовки майбутніх фахівців зі спеціальностей 014.12 Середня освіта (образотворче мистецтво) та 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація, у системі підвищення кваліфікації та перепідготовки, у неформальній освіті, самоосвітній діяльності.

Результати дослідження **упроваджено** в освітній процес ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» (довідка про впровадження № 502 від 28.08.2025 р.), Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (довідка про впровадження № 88-904-36 від 17.06.2025 р.), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка про впровадження № 17 від 25.06.2025 р.), Криворізького державного педагогічного університету (довідка про впровадження № 08-517/3 від 01.09.2025 р.).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження презентовано у доповідях і повідомленнях на наукових, науково-практичних та науково-методичних конференціях різних рівнів: *міжнародних* – «Тенденції розвитку психології та педагогіки» (Київ, 2019); «Роль і місце психології і педагогіки у формуванні сучасної особистості» (Харків, 2019); «Current state and priorities of modernization of science, education, technology and society» (Анже, 2025); «Scientific Research and Innovation» (Дніпро, 2025); «Crossroads of Ideas: Science, Technology and Society in a Global Context (Дніпро, 2025); «Наукові орієнтири: теорія та практика досліджень» (Черкаси, 2025); *всеукраїнських* – «Сучасна вища освіта: проблеми та перспективи» (Дніпро, 2018); «Особистість в освітньому середовищі сучасного суспільства» (Дніпро-Любляна, 2025); «Освітній процес сьогодення: досягнення, виклики, перспективи» (Тернопіль, 2025); «Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи» (Запоріжжя, 2025); «Актуальні проблеми мистецької освіти в системі вищої школи» (Херсон, 2025).

Основні теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження були обговорені та позитивно оцінені на засіданні кафедри психології та педагогіки, щорічних звітних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» (2018–2025 рр.).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 18 наукових праць; зокрема: 6 статей у провідних наукових фахових виданнях України (категорія Б); 1 стаття у зарубіжному виданні, індексованому у наукометричній базі Scopus; 11 тез доповідей у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається з анотації, вступу, переліку умовних скорочень, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел із 373 найменувань і 21 додатку. Дисертація містить 21 таблицю та 7 рисунків. Загальний обсяг дисертації складає 382 сторінки, із них – 210 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ДО РОБОТИ В ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

1.1. Підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи у позашкільних закладах освіти як предмет наукових розвідок

Сучасну українську систему освіти вже неможливо уявити без позашкільних закладів, які забезпечують формування особистості у період старшого дошкільного та шкільного віку. Значний потенціал у задоволенні індивідуальних та колективних потреб «покоління Альфа» («Generation Alpha» [370]), організації його змістовного дозвілля та формуванні складових гармонійної особистості має художньо-естетичний напрям позашкільної освіти. Тому, для ефективного функціонування цієї підсистеми освітньої галузі і виникає потреба у цілеспрямованій підготовці висококваліфікованих спеціалістів.

Нинішня глобалізація соціальних, економічних трансформацій сучасного українського суспільства, реформування вищої освіти України, інтеграція її у Європейський освітній простір обумовлюють усвідомлення необхідності оновлення світоглядних підходів до навчання майбутніх викладачів, які сьогодні, для якісної організації багатовимірною мистецького позашкільного простору, вже не можуть бути тільки «трансляторами» знань. Із огляду на це, переконані, що підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах повинна відбуватися у контексті філософії освіти ХХІ століття, яка ґрунтується на концепції переходу від «освіти на все життя» до «освіти впродовж життя».

Розглядаючи значний пласт теоретичних знань із підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти, ми структуруємо наявний науковий контент у чотири групи теоретичних засад, які представлені на інфографіці 1.1.

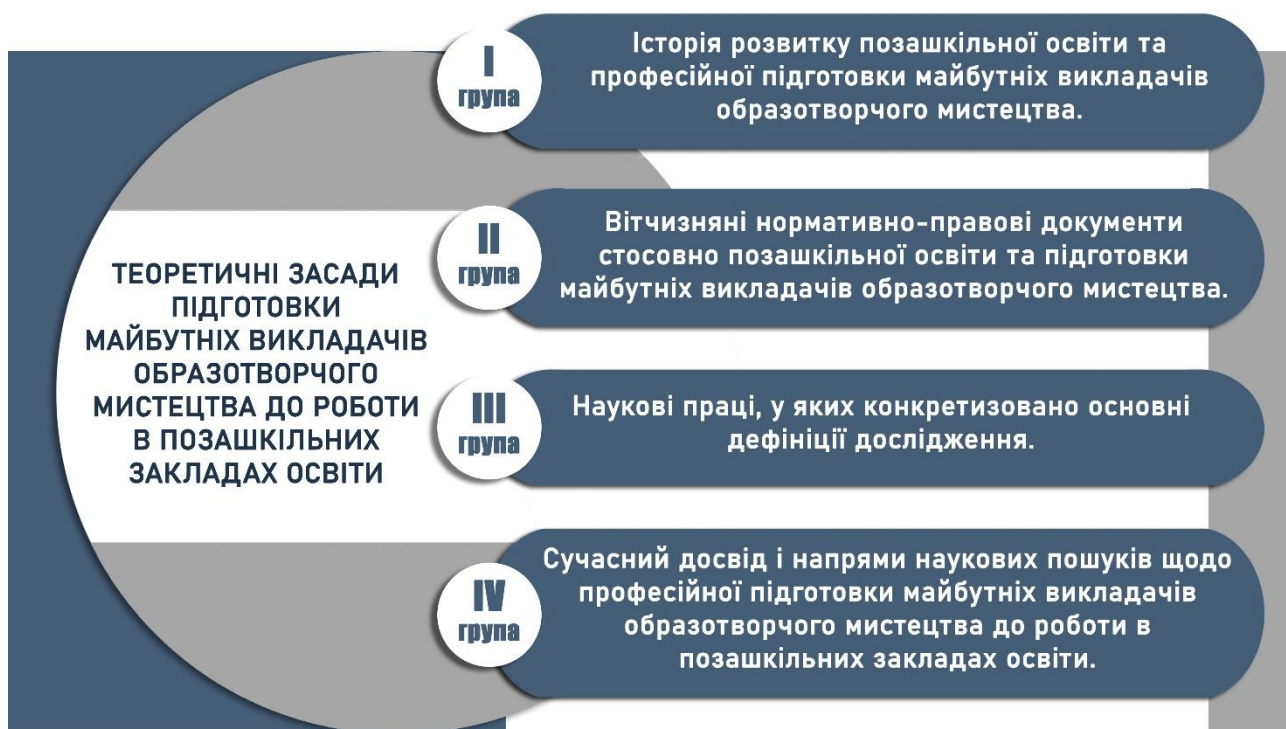

Рис. 1.1 Структура теоретичних засад підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти.

Розкриваючи зміст *першої групи теоретичних засад* – історія розвитку позашкільної освіти та професійної підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва, зазначимо, що термін «позашкільна освіта», яким сьогодні ми оперуємо для позначення особливого складового компоненту загальної системи освіти, у педагогічній літературі почали використовувати наприкінці XIX століття [202]; проте, її прообрази з’явилися ще у X столітті.

Так, аналізуючи становлення системи позашкільної освіти, яка базується на історично обумовлених традиціях виховання особистості, дослідниця О. Биковська [21] увиразнює п’ять послідовних етапів у її розбудові:

– I етап (до X ст.) – закладення підґрунтя для подальшого започаткування позашкільної освіти, яке було обумовлене метою тогочасного навчання – оволодіння вихованцями базисними трудовими вміннями й навичками [21];

– II етап (X–XV ст.) – активізація освітньої діяльності, яка пояснюється заснуванням при традиційних школах навчальних закладів, котрі за формою були наближені до позашкільних, надавали знання й навички з окремого

профілю навчання, сприяючи загальному рівню розвитку культури своїх вихованців [21];

– III етап (XVI – поч. XX ст.) – розширення змісту позашкільної освіти та збагачення її варіативними формами організації занять (секції, гуртки, вечірні та недільні школи, курси при фабриках і заводах, товариства грамотності тощо) [21];

– IV етап (20-80-ті роки XX століття) – розбудова мережі позашкільних освітніх установ та структурування цього компонента освіти як цілісної системи, котра має своє змістове наповнення та форми вираження [21]. Зазначимо, що підтвердженням увиразненого вітчизняною дослідницею О. Биковською четвертого етапу розбудови ПО став здійснений нами аналіз офіційних web-сайтів 40 художніх шкіл (дод. А), географія яких охоплює всі регіони нашої держави, і констатація того, що перший «художній бум» розпочався після Другої світової війни, коли у багатьох обласних центрах України були відкриті дитячі художні школи (Дніпропетровськ, Одеса, Полтава, Харків та інші), які і сьогодні є флагманами художньої освіти. Разом із тим, другий «художній бум» припав на 1970-ті роки, коли відкрилися подібні заклади освіти у Маріуполі, Житомирі, Бердичіві, Коломиї, Олександрії, Сєвєродонецьку, Тернополі, Харкові, Черкасах, Чернігові та низці інших міст. У переважній більшості художніх шкіл навчання мало чотирирічну програму, яка ґрунтувалася на опануванні фундаментальних образотворчих дисциплін (рисунок, живопис, композиція, скульптура, історія мистецтв), котрі закладені і в сучасні навчальні програми ПЗО;

– V етап (із 1991 року) – набуття позашкільною освітою статусу складової системи безперервної освіти України, а також пошуки підходів, які здатні забезпечити ефективний навчально-виховний процес у них [21].

Окрім того, дослідники зазначають, що, починаючи з 1991 року, позашкільна освіта, як складовий компонент загальної системи освіти України, стрімко вдосконалюється: відбувається розширення мережі позашкільних установ та їх профілізація; формується багаторівнева освітня система (початковий, основний та вищий рівні); модернізується навчально-виховний

процес; увага зосереджується на навчально-методичному забезпеченні та освіті педагогів тощо [213].

Означивши ключові етапи розвитку вітчизняної позашкільної освіти, перейдемо до ретроспективи професійної підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва, що дозволить зрозуміти специфіку художньо-педагогічної освіти, становлення якої відбувалось у контексті загального розвитку суспільства, його потреб і запитів.

Різновекторне дослідження мистецтвознавчої літератури показало, що у процесі розвитку світового та вітчизняного образотворчого мистецтва цілеспрямованої та структурованої підготовки викладачів образотворчого мистецтва не було до XVIII століття. В історії образотворчого мистецтва закарбована ціла плеяда талановитих митців, яких навчали не педагогічно-художники, а майстри-наставники, котрі передавали свої знання, уміння та навички через варіативну практичну діяльність; зокрема: підмайстри (вихованці у майстернях художників-наставників) займалися приготуванням художніх матеріалів для майстрів-наставників, спостерігали за їх працею, копіювали картини художників тощо. Відтак, філософія тогочасної професійної підготовки майбутніх художників зводилася до тези – «роби як я; роби краще за мене».

Класична система художньої освіти зароджується в епоху Відродження, коли самі ж митці утверджують комплекс наук, які є обов'язковими для вивчення. Такими науками стали: анатомія, перспектива, теорія архітектури та живопису, у яку були закладені едукативні з рисунку, пропорцій, ракурсів, кольору, світлотіней, технології живопису тощо.

Поштовхом до формування більш професійної художньої освіти стає заснування художніх академій у період Просвітництва (XVII-XVIII ст.); але, вихідці з цих закладів не були готовими до виконання трудових функцій в освітніх установах, адже не мали сформованих психолого-педагогічних та організаційно-методичних компетентностей, необхідних для провадження педагогічної діяльності.

У XIX столітті малювання та креслення викладалися майже в усіх закладах країни, тому необхідні були висококваліфіковані спеціалісти у цій царині. Відтак, постало питання про створення курсів для майбутніх викладачів малювання. У 1869 році відкривається перша вчительська гімназія у Катеринославі, у навчальному плані якої малювання та креслення були обов'язковими предметами [24]. Примітно, що одним із головних завдань провадження освітнього процесу у цьому закладі було формування у здобувачів навичок зацікавлення та стимулювання дітей до творчості, розкриття їх природніх здібностей й розвитку вміння навчатися самостійно [24].

На межі XIX-XX століть корифеї українського образотворчого мистецтва (Й. Бокшай, М. Бойчук, А. Ерделі, К. Костанді, М. Мурашко, О. Мурашко, М. Самокіш, І. Труш, О. Шовкуненко та ін.) започаткували фахову художньо-педагогічну підготовку майбутніх митців, структурувавши її теоретичну та практичну складові.

Слід зазначити, що у першій половині XX століття відбувається відкриття низки педагогічних закладів вищої освіти, на базі яких, здебільшого, готували фахівців у царині математики, фізики та іноземних мов. Відтак, у цей період не існувало впорядкованої та структурованої системи підготовки вчителів образотворчого мистецтва, а цю функцію частково виконували художні інститути та училища.

Професійна підготовка означених спеціалістів із вищою педагогічною освітою розпочинається у 1960-х роках у межах спеціальності «Початкова освіта». Так, 1961 року у Київському художньому інституті відкривається педагогічний факультет, який запроваджує фахове навчання майбутніх учителів малювання. Через чотири роки така підготовка розпочинається на художньо-графічному факультеті Одеського педагогічного інституту, а в 1979 році – у Криворізькому педагогічному інституті.

Примітно, що в означених закладах 1/7 частина «контактних» годин відводилася на педагогічну підготовку, яка була спрямована на опанування здобувачами базових прийомів викладання та відточення їх педагогічної

майстерності. Мистецька підготовка у педагогічних інститутах була представлена більш загальними дисциплінами; зокрема: «Образотворче мистецтво», «Історія і теорія мистецтва», «Мистецтвознавство», «Графічна грамота», «Педагогічне малювання», «Історія України з історією мистецтва», «Техніка мови у зв'язку з художнім читанням і малюванням» тощо [89].

Із запровадженням у 70-90 роках ХХ століття у загальноосвітніх школах предмету «Образотворче мистецтво», змістове наповнення підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва у педагогічних інститутах було оновлено: на факультетах початкового навчання були відкриті додаткові спеціальності з планомірної підготовки вчителів образотворчого мистецтва [107]. Л. Ейвас [107] зазначає, що у цей період формуються два напрями підготовки майбутніх учителів декоративно-прикладного мистецтва: допрофесійний, метою якого було оволодіння основами образотворчої грамоти, та дворівневий професійний, який складався з педагогічної (І рівень) та художньої (ІІ рівень) освіти.

Отже, окресливши ключові віхи становлення професійної підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва, зазначимо, що важливим у її змістовому наповненні є баланс психолого-педагогічної та образотворчої складових.

Розглядаючи *другу групу теоретичних засад* – *вітчизняні нормативно-правові документи стосовно позашкільної освіти та підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва*, зазначимо, що позашкільна освіта пройшла тривалий шлях свого розвитку та видозмін, щоб стати складовою системи освіти, закріпленою на законодавчому рівні.

Так, зі здобуттям Україною незалежності, у законодавчому становленні ПО дослідники увиразнюють три етапи [213]. На першому етапі (1990-2000 рр.) відбувається нормативне закріплення статусу позашкільної освіти у Конституції України (1996); розробляється та затверджується Положення про позашкільний навчальний заклад (1994), Концепція позашкільної освіти і виховання (1996) [152] та Закон України «Про позашкільну освіту» (2000) [213]; розробляються

державні національні програми «Освіта» («Україна XXI століття», 1993) [94] та «Діти України» (1996) [93] тощо.

На другому етапі (2001-2010 рр.) розробляється та підписується низка документів, які сьогодні врегульовують діяльність таких закладів; зокрема: законодавчі акти та державні документи (Постанова КМУ «Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів» / 2001); нормативно-правові документи освітньої галузі щодо позашкільної освіти (Наказ МОН України «Про затвердження Порядку видачі випускникам позашкільних навчальних закладів свідоцтв про позашкільну освіту» / 2001); документи щодо організації навчально-виховного процесу (Наказ МОН України «Про затвердження Типових переліків навчально-наочних посібників і технічних засобів навчання для художньо-естетичних, еколого-натуралістичних, туристсько-краєзнавчих і науково-технічних позашкільних навчальних закладів» / 2002); документи щодо працівників галузі позашкільної освіти (Наказ МОН України про затвердження Положення про Всеукраїнський конкурс майстерності педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів «Джерело творчості» / 2005) та ін. [213].

На третьому етапі (з 2011 року) відбувається зміцнення нормативно-правової бази позашкільної освіти, закладаються новітні психолого-педагогічні теорії й підходи до навчання та виховання підростаючого покоління [213].

Загалом, дослідники позашкілля зазначають, що кількість вітчизняних документів, які забезпечують функціонування цього компоненту загальної системи освіти, становить понад сім десятків [362]. Разом із тим, фундаментальними нормативно-правовими документами, які визначають правові аспекти діяльності закладів позашкільної освіти, є Закон України «Про освіту» (2017) [245] та Закон України «Про позашкільну освіту» (2000) [246].

Відмітимо, що українським законодавством «позашкільна освіта» визначається як «сукупність знань, умінь та навичок, що здобувають вихованці, учні й слухачі в закладах позашкільної освіти, інших суб'єктах освітньої діяльності за програмами позашкільної освіти» (ст. 1) [246]. У свою чергу, Концепція позашкільної освіти та виховання (1996) тлумачить дане поняття як

безперервний логічно побудований процес, у якому відсутні фіксовані терміни завершення та який послідовно переходить від однієї стадії до іншої, починаючи від створення умов, що найбільш сприятливі для організації творчої діяльності дітей, до співробітництва й самостійної творчості, котрий виховує потребу особистості у подальшому активному та творчому сприйнятті світу [152].

Означені вище освітні послуги надаються у позашкільних закладах освіти, які потрактовуються Законом України «Про позашкільну освіту» (2000) як «складова системи позашкільної освіти, яка надає знання, формуючи вміння та навички за інтересами, забезпечує потреби особистості у творчій самореалізації та інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток, підготовку до активної професійної та громадської діяльності, створює умови для соціального захисту та організації змістовного дозвілля відповідно до здібностей, обдарувань та стану здоров'я вихованців, учнів і слухачів» (ст. 1) [246].

Окрім того, стаття 19 зазначеного вище Закону визначає, що учасниками освітнього процесу у таких закладах освіти є «...вихованці, учні, слухачі; директор, заступники директора позашкільного навчального закладу; педагогічні працівники, психологи, соціальні педагоги, бібліотекарі, спеціалісти, які залучені до навчально-виховного процесу; батьки або особи, які їх замінюють; представники підприємств, установ, організацій, які беруть участь у здійсненні навчально-виховного процесу» [246].

Оскільки у нашому дослідженні фокусуємося на підготовці педагогічних працівників для роботи у системі позашкілля, не можемо обійти статтю 21 цього Закону, у якій визначено, що «педагогічним працівником закладу позашкільної освіти повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має вищу педагогічну або іншу фахову освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки в закладах позашкільної освіти» [246].

Повертаючись до структури позашкільної освіти, яка унормована у чинному законодавстві [246], зазначимо, що сьогодні функціонує три типи ПЗО,

у яких відбувається підготовка здобувачів за початковим, основним та вищим рівнями; зокрема: комплексні (працюють за різними напрямками), профільні (робота проводиться за певним напрямом) та спеціалізовані (навчання з окремої спеціальності) [246]. Структура позашкільної освіти, яка закріплена у статті 5 Закону України «Про позашкільну освіту» [246], є досить розгалуженою та наочно представлена на рисунку 1.2.

Рис. 1.2 Структура позашкільної освіти України.

Окрім того, статтею 15 Закону України «Про позашкільну освіту» визначені 13 напрямів її діяльності, серед яких, релевантними темі започаткованого нами дослідження, є «художньо-естетичний», котрий «забезпечує розвиток творчих здібностей, обдарувань та здобуття вихованцями,

учнями і слухачами практичних навичок, оволодіння знаннями у сфері вітчизняної і світової культури та мистецтва»; а також «мистецький», котрий «забезпечує набуття здобувачами спеціальних мистецьких виконавських компетентностей у процесі активної мистецької діяльності» [246].

Сьогодні мережа позашкільних закладів освіти України є досить розгалуженою, адже у кожному регіоні дітям та підліткам надаються варіативні можливості в обранні типу закладу, напряму та профілю додаткового навчання. Аналізуючи статистичні дані, оприлюднені Міністерством освіти і науки України, щодо кількості ПЗО, чисельності педагогічних працівників, які задіяні у реалізації навчально-виховного процесу та працюють за основним місцем роботи, і вихованців, зазначимо, що їх кількість постійно змінювалася [297]. Кількісні показники по вказаних позиціях представлені у додатку Б1, а динаміка їх змін графічно візуалізована у додатку Б2.

За даними Державного науково-методичного центру змісту культурно-мистецької освіти [92], в Україні функціонує 1305 державних ПЗО, у яких відбувається навчання за художньо-естетичним напрямом (із них – у 587 установах відбувається навчання за секцією «Образотворче мистецтво»). Кількісний розподіл цих закладів по областях України представлений у додатку Б3.

Аналізуючи представлені статистичні дані, помітна тенденція до певного зменшення як кількості ПЗО, так і учасників навчально-виховного процесу (викладачів та учнів). Тому, для оновлення цього складового компоненту загальної системи освіти та приведення його змісту у відповідність до вимог часу, і постає актуальне завдання з цілеспрямованої професійної підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва, вимоги до яких задекларовані у професійному стандарті «Викладач мистецької школи (за видами навчальних дисциплін)», який затверджений наказом Міністерства економіки України від 4 травня 2022 року № 1110-22 [250].

Даним Стандартом визначені 4 трудові функції, 14 компетентностей, 32 позиції, які окреслюють знання, та 41 позиція, яка окреслює уміння і навички, якими має володіти випускник ЗВО для провадження художньо-педагогічної

діяльності у закладах, що надають послуги у сфері «початкової мистецької освіти» (ст. 21 Закону України «Про освіту» [245]).

Так, у I трудову функцію закладені едукативні компетентності, які сукупно забезпечують спроможність викладача мистецтва організовувати та проводити навчання у відповідному закладі освіти; у II ТФ – знання, уміння та навички, які уможлиблюють визначення педагогом здібностей учнів та оцінювання їх навчальних досягнень; у III ТФ – едукатії, завдяки яким відбувається участь викладача в організації освітнього процесу та методичне забезпечення навчання; у IV ТФ – знання, уміння та навички, які необхідні для безперервного професійного розвитку педагога [250].

Слід відзначити, що численні аспекти, закладені у даний Стандарт, унормовані у вітчизняній нормативно-правовій бази. Так, у Законі України «Про освіту» [245], з-поміж іншого, врегульовані питання щодо **освітнього процесу**, який визначається як «система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості, шляхом формування та застосування її компетентностей» (ст. 1); питання щодо **індивідуальної освітньої траєкторії** (ст. 1); **інклюзивного навчання**, яке тлумачиться як «система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників» (ст. 1); питання щодо **мови освітнього процесу** (ст. 7); **безперервного професійного розвитку**, який визначається як «безперервний процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей фахівців після здобуття вищої та/або післядипломної освіти, що дає змогу фахівцю підтримувати або покращувати стандарти професійної діяльності і триває впродовж усього періоду його професійної діяльності» (ст. 18); **академічної доброчесності**, яка потрактовується як «...сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» (ст. 42) тощо.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що діяльність сучасних ПЗО та учасників освітнього процесу регулюється численними вітчизняними нормативно-правовими документами, які розроблялися відповідно до розвитку та становлення позашкілля як феномену освітньої галузі.

Переходимо до розкриття *третьої групи теоретичних засад* – наукові праці, у яких конкретизовано основні дефініції дослідження.

Перш за все, для більш глибокого розуміння базового поняття у контексті досліджуваної педагогічної проблеми, розглянемо бачення феномену «позашкільна освіта» вітчизняними науковцями (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Детермінація поняття «позашкільна освіта»

Зміст поняття «позашкільна освіта»	Автор
Освіта, яка надає учням можливість задовольняти їх потреби (художні, пізнавальні, розважальні, духовні, фізичні), у відповідності до наявних здібностей та бажань.	В. Алькема, О. Фенканін [5]
Одна зі складових у системі безперервної освіти, цілеспрямований процес і результат навчання, виховання, розвитку і соціалізації особистості, який здійснюється у позашкільних закладах та інших соціальних інституціях у вільний від загальноосвітнього процесу час.	О. Биковська [21]
Організована педагогічна діяльність зі специфічним впливом на здобувачів освіти, котра має низку переваг перед загальноосвітньою школою; а саме: добровільна участь вихованців, диференціація їх за інтересами та схильностями, індивідуальний підхід у навчанні.	Н. Вовк, І. Вікторенко, І. Федь [40]
Виховна робота, яка здійснюється спеціальними позашкільними установами.	С. Гончаренко [75]
Невід’ємна складова системи освіти України, яка базується на особливих психолого-педагогічних і соціально-педагогічних засадах, які сприяють розвитку особистості дитини, її громадянського становлення, професійного самовизначення.	І. Мосякова [207]

Науково обґрунтована у логічній єдності, наступності та послідовності система додаткових знань, умінь та навичок, які здобувають діти і молодь у позашкільних навчальних закладах різних типів, інших закладах освіти (центрах позашкільної роботи) у позаурочний і позанавчальний час.	Г. Пустовіт [254]
Самостійна система навчання, виховання та розвитку дітей у вільний від основної школи час, яка побудована на принципах добровільності, захопленості й загальнодоступності, і передбачає вибір занять усіма бажаними у будь-якому її напрямі.	А. Филипенко [322]
Складова системи освіти, цілеспрямований процес навчання, виховання, розвитку і соціалізації суб'єктів навчально-виховного процесу у позашкільних закладах освіти у вільний від навчання дитини у загальноосвітніх та інших закладах освіти час.	В. Чорна [340]
Складова національної системи освіти, що має нормативно визначені та закріплені структури, які представлені різними інституціями, що охоплюють варіативні напрями діяльності та забезпечуються у всіх регіонах.	Л. Яременко [363]

Зазначимо, що у науково-педагогічній літературі, окрім поняття «*позашкільна освіта*», використовується низка етимологічно близьких словосполучень; зокрема: «*позанавчальна освіта*», «*позаурочна освіта*» та «*позакласна освіта*». З метою конкретизації термінологічного поля дослідження було розглянуто змістове наповнення цих конструктів у працях науковців (дод. В) та визначені ключові характеристики, які найбільш повно розкривають кожне з понять (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Синтезований погляд на споріднені педагогічні конструкти

Конструкт	Характеристика
Позашкільна освіта	– реалізується позашкільними закладами освіти за межами навчального процесу загальноосвітніх шкіл; – виступає первинною ланкою підготовки з певного освітнього напрямку (у контексті дисертаційного дослідження – початкова художня освіта) та уможливорює подальшу профорієнтацію;

	– скерована на вихованців, котрі мають яскраво виражені здібності в обраному профілі позашкільного навчання.
Позанавчальна освіта	– здійснюється вчителями загальноосвітніх шкіл у позаурочний час; – реалізується у групах на основі самоврядування при менторстві класного керівника.
Позаурочна освіта	– проводиться після уроків у загальноосвітніх школах та за змістом пов'язана з певним шкільним курсом; – логічно доповнює освітній процес та сприяє кращому виконанню навчальних програм; – результати учнів оцінюють шкільні вчителі.
Позакласна освіта	– пов'язана з навчально-виховною роботою, що проводиться на уроках у загальноосвітніх школах; – організовується педагогічним колективом школи у позаурочний час; – здебільшого зорієнтована на виховну роботу, яку проводить класний керівник.

Відтак, беручи за одиницю умовного підрахунку «частоту повторень синонімічних словосполучень» при тлумаченні цих конструктів, робимо висновок, що зазначені поняття, попри їх співзвучність, мають низку відмінностей.

Із огляду на те, що такі освітні послуги надаються у позашкільних закладах освіти, вважаємо за доцільне уточнити зміст цього поняття, послуговуючись працями вітчизняних учених.

І. Мосякова [207], досліджуючи управління закладом позашкільної освіти, визначає його як відкриту соціально-педагогічну систему, що стратегічно зорієнтована на запити всіх учасників освітньо-соціального процесу – здобувачів, батьків, суспільства уцілому та його різноманітні структури зокрема.

Вивчаючи психологічні чинники розвитку організаційної культури закладів позашкільної освіти, В. Баранова [13] потрактовує такі установи як відкриті соціально-педагогічні та стратегічно орієнтовані освітні системи і зазначає, що їх діяльність повинна бути спрямована на створення умов для добровільного здобуття освіти [13]. Учена переконана, що такі заклади мають забезпечувати варіативний зміст навчання, вільне самовизначення, творчий

розвиток та самореалізацію здобувачів, їх активне включення у соціальні процеси й подальшу профорієнтацію, відповідно до індивідуальних потреб та здібностей кожного.

Дослідниця позашкільної освіти О. Биковська [21] у художньо-естетичному напрямі виокремлює чотири профілі навчання: художній, хореографічний, музичний та театральний. Зазначимо, що у процесі дослідження проблеми підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи у позашкільних закладах освіти, фокусування буде саме на художньому профілі навчання, метою якого В. Левицька [172] визначає розвиток високих естетичних ідеалів, формування потреб і здібностей до образотворчого мистецтва у вихованців відповідних закладів у процесі художнього осмислення ними світу.

Відтак, екстраполюючи розглянуті розвідки вчених та вищеподаний матеріал на феномен нашого дослідження, визначаємо **«художній профіль навчання позашкільної освіти»** як спеціалізований напрям освітньої підготовки та відповідним чином побудований освітньо-виховний процес, який передбачає набуття здобувачами базових образотворчих едукативних компетентностей (знань, умінь, навичок), творчу реалізацію в улюбленій справі, заснований на взаємній співтворчості викладача й вихованця; здійснюється закладом позашкільної освіти за межами навчального процесу загальноосвітньої школи, є менш консервативним, ніж шкільний освітній процес та уможливорює подальшу профорієнтацію та самореалізацію здобувача у галузі знань 02 Культура і мистецтво, за якою здійснюється підготовка у закладах вищої та фахової передвищої освіти.

Для ґрунтовного проведення подальшого експерименту, уточнимо зміст ключових понять нашого дослідження у такій логічній послідовності: «підготовка» – «професійна підготовка» – «готовність».

Розглядаючи всю поліаспектність поняття «підготовка», візьмемо за основу дефініцію, подану у сучасному тлумачному словнику, якою будемо послуговуватися у межах нашого дослідження. У вказаному джерелі «підготовка» тлумачиться як «...дія, що спрямована на забезпечення, здійснення, проведення,

виконання чогось; та як запас знань, навичок, досвід, набутий у процесі навчання чи практичної діяльності» [37, с. 767]. Тому, залежно від контексту, підготовка може бути статичним або динамічним станом.

Підготовка, яка скерована на опанування певного роду трудової діяльності, є професійною. Українським законодавством «професійна підготовка» визначається як «цілеспрямований процес навчання професійних знань та вмінь з метою набуття навичок, необхідних для виконання певних видів робіт» [243].

Поняття професійної підготовки є у колі наукових інтересів багатьох дослідників. Так, Л. Щербатюк, досліджуючи формування професіоналізму майбутніх інженерів-механіків, розглядає означений конструкт як «...спеціально організований і керований процес озброєння студентів фаховими знаннями і вміннями...» [355, с. 26].

Подібну дефініцію знаходимо у науковому доробку Ю. Лободи [184], де професійна підготовка визначається як система заходів, що спрямовані на формування у майбутнього спеціаліста фахових знань, умінь, навичок та загальної професійної готовності для виконання роботи у певній галузі.

Поділяємо тезу щодо обґрунтування професійної підготовки як мети та результату вищої освіти, яку знаходимо у наукових студіях В. Семиченко [272].

Розглянувши змістове наповнення фундаментальних педагогічних категорій, перейдемо до їх конкретизації у контексті теми нашого дослідження – професійної підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва.

Різновекторне опрацювання науково-педагогічної літератури дало можливість встановити, що проблема професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва розкрита у низці вітчизняних розвідок. Так, Г. Сотська [293] розглядає означену підготовку як сукупність стійких зв'язків між її головними складовими; зокрема: психолого-педагогічною, естетико-культурологічною, художньо-конструкторською, методичною, науково-дослідницькою роботою та виставково-експозиційною діяльністю.

Із позиції Т. Стрітьєвич [298], професійна підготовка вчителя образотворчого мистецтва є цілісною системою, яка уможлиблює формування загальнопедагогічних та спеціальних едукативних компетентностей студентів та їх здатність до подальшої художньо-педагогічної діяльності.

Дотичними до теми нашого дослідження є наукові розвідки О. Красовської [162], у яких підготовка майбутніх фахівців у галузі мистецької освіти визначається як процес засвоєння знань, умінь, способів дій, які потребують постійного вдосконалення, і завдяки яким можлива подальша мистецько-освітня діяльність у середовищі зростання дітей молодшого шкільного віку.

Отже, беручи до уваги вищеподаний матеріал, ***професійну підготовку майбутніх викладачів образотворчого мистецтва розглядаємо як багатовекторний та цілеспрямований процес формування професійних мистецьких, психолого-педагогічних та організаційно-методичних едукативних компетентностей у здобувачів вищої освіти відповідної освітньо-професійної програми, спрямований на їх особистісний розвиток та самореалізацію, що є шляхом досягнення готовності до подальшої професійної діяльності у художньо-педагогічному секторі освіти.***

Цілком погоджуємося із тезою С. Гаркуші [68], що результатом професійної підготовки є готовність. Зазначимо, що дане поняття, яке сьогодні є одним із найбільш дискусійних у науково-педагогічному середовищі, з'явилося ще наприкінці XIX століття.

Перші фундаментальні дослідження проблеми готовності до подальшої професійної діяльності були здійснені групою грузинських учених-психологів на чолі з Д. Узнадзе, які визначили «готовність суб'єкта до дії» як специфічний стан, який виникає при наявності у суб'єкта будь-якої потреби та ситуації її задоволення у вигляді установки на здійснення певної діяльності, що спрямована на задоволення нагальних потреб [373].

У тлумачному словнику сучасної української мови у поняття «готовність» закладається мотиваційний аспект – «бажання зробити що-небудь» [37, с. 265]. Разом із тим, в іншому тлумачному словнику, окрім подібної дефініції,

«готовність» розглядається як «закінченість чи остаточний результат» [303, с. 210]. У науковому надбанні є чимало варіацій змістового наповнення вищезазначеного поняття, основні підходи до трактування якого представляємо у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Підходи науковців до визначення поняття «готовність»

<i>Автор</i>	<i>Сутність поняття</i>
О. Баглай [9]	Професійно-особистісне утворення фахівця, в основі якого лежать особистісно-психологічні (професійні мотиви, потреби, інтереси, знання) й операційні аспекти професійної діяльності (вміння, навички, досвід).
Т. Жалій, В. Лесковець [110]	Складна динамічна структура, яка поділяється на психологічну, науково-теоретичну і практичну, а також містить мотиваційний, когнітивний, операційний компоненти.
А. Клімова [132]	Результат підготовки особистості до певної діяльності, який поєднаний із комплексом мотивів, що скеровують її на усвідомлення необхідності вирішення поставлених завдань.
Н. Котенко [158]	Збалансоване та гармонійне поєднання переконань, поглядів, мотивів, знань, умінь, навичок і досвіду, що уможлиблюють успішне виконання професійних завдань.
С. Максименко, О. Пелех [187]	Цілеспрямований прояв особистості, який реалізується завдяки сформованому у неї комплексу поглядів, переконань, знань, звичок, умінь, ставлень, мотивів, якостей, почуттів, установок.
В. Різник [258]	Інтегральна характеристика особистості, яка комплексно відображає її особистісні риси і професійні якості, необхідні для успішної професійної діяльності.

Розглядаючи «готовність» як психолого-педагогічну категорію, науковці виокремлюють різні її складники. Так, Ю. Шевченко [348] розглядає три вектори готовності майбутнього вчителя: знаннєвий, почуттєвий, діяльнісно-практичний; а у працях А. Лівадіної [182] знаходимо чотири складові готовності – психологічна, мотиваційна, теоретична та практична.

Конкретизувавши зміст поняття «готовність», звернемося до розвідок науковців, які є вагомими для нашого дослідження, де розкрито питання

готовності майбутніх учителів образотворчого мистецтва до подальшої професійної діяльності.

Так, Н. Гатеж [70] під готовністю майбутнього вчителя образотворчого мистецтва до виховання естетичної культури школярів розуміє таку інтегровану якість особистості, яка поєднує позитивне ставлення до професійної діяльності, стійку професійну спрямованість, наявність необхідних знань, умінь та навичок для здійснення означеної роботи, а також поступово набутий досвід естетичної діяльності. Із позиції ученої, ступінь готовності учителя ОТМ до виконання трудових функцій, покладених на нього, визначає сформованість трьох складових: науково-теоретичної, психологічної та практичної [70].

Із позиції В. Карпової [128] готовність майбутніх учителів образотворчого мистецтва до використання комп'ютерної графіки є сукупністю мотивів, художньо-графічних знань, умінь, навичок, досвіду, які спрямовані на впровадження означеними фахівцями відповідних цифрових технологій в освітньо-виховний процес.

Не менш значущими є розвідки Н. Чорної [341], яка розуміє готовність майбутніх учителів мистецьких спеціальностей до професійного саморозвитку як важливу якість особистості, що виражається у позитивному ставленні до мистецько-педагогічної діяльності, прагненні до вдосконалення педагогічної майстерності, самовдосконалення через систематичне поглиблення фахових знань та розвиток мистецьких умінь і навичок.

Як інтегративну особистісну характеристику розглядає готовність майбутнього викладача початкових мистецьких навчальних закладів до застосування арт-педагогіки дослідниця Т. Алексінцева [3]. Учена зазначає, що готовність формується лише у процесі поєднання професійної освіти та самоосвіти, а застосування засобів арт-педагогіки у практичній діяльності можливе лише через поєднання фахових компетенцій, психолого-педагогічної спрямованості та особистісних якостей майбутнього фахівця.

У науковому доробку О. Колоянової [144] готовність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва до інтерпретації художніх творів також

потрактовується як інтегрована якість людини, яка поєднує позитивне ставлення до інтерпретації творів мистецтва зі сформованим комплексом художньо-педагогічних знань, творчих умінь і навичок, які необхідні для здійснення такої діяльності.

Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що ціла когорта вчених, досліджуючи «готовність» майбутнього художника-педагога до подальшої професійної діяльності, розглядає її як інтегративну характеристику особистості.

Представлений вище матеріал щодо розкриття змісту складових тезаурусу нашого дослідження дає підстави стверджувати, що поняття «підготовка», «професійна підготовка», «готовність» знаходяться у взаємній залежності та логічній послідовності, що схематично представляємо на рисунку 1.3.

Рис. 1.3 Структура термінологічно-понятійного апарату дослідження.

Комплексний та різновекторний теоретичний аналіз науково-педагогічної літератури з досліджуваної проблематики уможливив формулювання феномену дисертаційної роботи – *готовність майбутнього викладача образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти* – особливий стан, відчуття якого виникає у майбутнього фахівця після опанування відповідної освітньо-професійної програми ЗВО, який заснований на оволодінні

мистецькими, психолого-педагогічними та організаційно-методичними едукативними компетентностями на високому рівні, що у поєднанні зі сформованою мотивацією та відповідними особистими якостями уможливить якісну реалізацію освітньо-виховного процесу в позашкільних закладах освіти художнього профілю навчання, і буде супроводжуватися постійним прагненням викладача до професійного й особистісного розвитку та самовдосконалення.

Отже, конкретизувавши основні дефініції започаткованого дослідження, перейдемо до розкриття наступної групи теоретичних засад.

1.2. Наукові підходи до фахової підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва позашкільних закладів освіти

Окреслюючи зміст *четвертої групи теоретичних засад* – сучасний досвід і напрями наукових пошуків щодо професійної підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти, зазначимо, що зі здобуттям Україною незалежності значно розширюється кількість закладів вищої освіти, які забезпечують підготовку таких фахівців. Сьогодні означена підготовка здійснюється за двома спеціальностями: 014.12 Середня освіта (образотворче мистецтво) та 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація.

За даними Єдиної державної електронної бази з питань освіти (станом на 2024 рік) у 16 закладах вищої освіти України відбувається підготовка здобувачів за спеціальністю 014.12 ОКР «бакалавр» (дод. Г). Слід зазначити, що палітра ОПП, які запроваджені у межах даної спеціальності, є різноплановою; зокрема: «Середня освіта (образотворче мистецтво)», яка реалізується у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Ушинського», Кам'янець-Подільському національному університеті ім. І. Огієнка, Полтавському національному педагогічному університеті ім. В. Короленка, Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника, Рівненському державному гуманітарному університеті, Сумському державному педагогічному університеті ім. А. Макаренка, Тернопільському національному

педагогічному університеті ім. В. Гнатюка, Уманському державному педагогічному університеті ім. П. Тичини, Університеті Г. Сковороди у Переяславі, Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії, Центральноукраїнському державному університеті ім. В. Винниченка; *«Мистецтво в закладах освіти»* у Житомирському державному університеті ім. І. Франка; *«Середня освіта: образотворче мистецтво. Дизайн та декоративно-прикладне мистецтво в закладах освіти»* в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті; *«Середня освіта (Образотворче мистецтво). Дизайн освітнього середовища»* у Кременецькій обласній гуманітарно-педагогічній академії ім. Т. Шевченка; *«Образотворче та декоративне мистецтво»* у Криворізькому державному педагогічному університеті; *«Образотворче мистецтво»* у Харківському національному педагогічному університеті ім. Г. Сковороди та Черкаському національному університеті ім. Б. Хмельницького.

Підготовка майбутніх фахівців зі спеціальності 023 здійснюється у 41 закладі вищої освіти України (за даними ЄДЕБО на 2024 р.), де пропонується навчання за понад 100 ОПП, серед яких є більш загальні («Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», «Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво», «Декоративне мистецтво» та ін.) та вузько спрямовані («Художня кераміка», «Художнє скло», «Сакральне мистецтво», «Скульптура», «Художній метал», «Художнє дерево», «Монументальний та станковий живопис», «Мистецтво мультимедіа», «Арт-текстиль, вишивка і костюм», «Цифрове мистецтво», «Живопис», «Сценографія та кіносценографія», «Графіка», «Кросмедійний рисунок», «Арт-педагогіка», «Книжкова та станкова графіка» тощо).

У додатку Д1 представляємо розроблену нами матрицю, до якої внесені обов'язкові освітні компоненти ОПП, за якими здійснюється підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва ОКР «бакалавр» у дванадцятьох закладах вищої освіти, які географічно знаходяться у різних регіонах України. Матриця побудована таким чином, що по горизонталі подаються назви освітніх компонент, а по вертикалі – коди ЗВО у ЄДЕБО. У клітинках, утворених на перетині рядків та стовпців, зроблена позначка щодо наявності кожного ОК у

ЗВО. Зазначимо, що для контент-аналізу варіативних ОПП були використані офіційні web-ресурси ЗВО.

Аналіз створеної матриці дає підстави зазначити, що фахова підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва, яка сформувалася на теренах нашої держави, абсорбувала три блоки: **художньо-естетичний** (представлений такими ОК: «Академічний рисунок», «Академічний живопис», «Композиція», «Матеріали і технологія образотворчого мистецтва», «Декоративно-прикладне мистецтво», «Кольорознавство», «Історія мистецтв», «Перспектива з основами креслення», «Пластична анатомія», «Скульптура», «Навчальна (плернерна) практика», «Графіка», «Комп'ютерна графіка» та ін.), **психолого-педагогічний й організаційно-методичний** («Інформаційно-комунікаційні технології у професійній діяльності», «Методика викладання мистецьких дисциплін», «Педагогіка», «Психологія», «Виробнича педагогічна практика», «Навчальна педагогічна практика», «Основи інклюзивного навчання», «Основи науково-дослідної роботи» та ін.) та **соціально-гуманітарний** («Безпека життєдіяльності та охорона праці», «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Історія України», «Соціально-правові студії», «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Філософія», «Фізичне виховання» та ін.).

Одразу зазначимо, що, у контексті нашого дослідження, цілком погоджуємося з тезою ученої С. Коновець [148], яка, розкриваючи особливості професійної підготовки майбутніх учителів, наголошує, що змістове наповнення дисциплін психолого-педагогічного блоку уможливорює зміщення акценту з того, що майбутній фахівець знає і вмє робити як художник, на те, яким чином він зможе передати набуті едукативні компетентності (знання, уміння, навички) учням мистецьких закладів.

Щодо вибірових освітніх компонент, на які, згідно чинних стандартів, повинно відводитися не менше 25% від загального обсягу кредитів ECTS (60 кред. / 240 кред.), зазначимо, що у кожному закладі вони відрізняються, адже для формування індивідуальної освітньої траєкторії, у межах кожної ОПП, здобувачам пропонуються варіативні ВД. Відтак, зважаючи на цей факт, для

подальшої розробки та експериментальної перевірки дієвості комплексу педагогічних умов підготовки майбутніх викладачів ОТМ до провадження художньо-педагогічної діяльності у ПЗО, будемо послуговуватися обов'язковими ОК, закладеними у відповідні ОПП.

Система освітніх компонент, які забезпечують підготовку майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до подальшої професійної діяльності, наочно представлена на рисунку 1.4.

Рис. 1.4. Система освітніх компонент, які забезпечують підготовку майбутніх викладачів образотворчого мистецтва.

Для визначення потенційних ресурсів освітнього середовища, які можна використати для цілеспрямованої професійної підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи у ПЗО, був проведений аналіз змістового наповнення відповідних ОПП, навчальних планів, робочих програм навчальних дисциплін, силабусів, які оприлюднені на офіційних web-сайтах ЗВО, результати якого представляємо у додатку Д2.

Із огляду на здійснений аналіз зазначимо, що переважна більшість ОПП зорієнтовані на професійну підготовку майбутніх викладачів образотворчого

мистецтва до роботи у загальноосвітніх та дошкільних закладах; натомість, фокусування саме на позашкільних установах, на нашу думку, є недостатнім і прослідковується лише у тих ОПП, де базою проходження виробничої (педагогічної) практики є саме ПЗО (художні школи, студії, секції ОТМ тощо).

Щодо дисциплін соціально-гуманітарного блоку, то вони вповні забезпечують формування загальних компетентностей, які необхідні для подальшої художньо-педагогічної роботи майбутнім викладачам образотворчого мистецтва у ПЗО. Наприклад: дисципліна «Українська мова (за професійним спрямуванням)» дозволяє майбутнім педагогам здобути знання щодо норм української літературної мови для усного та писемного мовлення без яких неможливо здійснювати освітній процес, адже, відповідно до ст. 7 Закону України «Про освіту», мовою освітнього процесу у закладах освіти є державна мова [245].

Щодо ОК «Правознавство», яка закладена у низку ОПП, то вона передбачає набуття здобувачами компетентностей щодо нормативно-правової бази, яка регулює освітній процес у закладах освіти; разом із тим, питання щодо прав та обов'язків усіх учасників освітнього процесу, норм академічної доброчесності та відповідальності за її недотримання, на нашу думку, розкриті неповно.

Отже, окресливши палітру вітчизняних ЗВО, які здійснюють підготовку майбутніх викладачів-художників, ОПП та ОК, закладених у них, перейдемо до аналізу кореляції сучасного досвіду підготовки означених спеціалістів зі спектром професійних компетентностей, необхідних таким фахівцям для виконання трудових функцій на реальному робочому місці, визначених професійним стандартом «Викладач мистецької школи (за видами навчальних дисциплін)».

І трудова функція – організація та проведення навчання [250] складається з шести компетентностей, зміст яких розкриємо поетапно.

1. Здатність забезпечувати досягнення результатів навчання [250], яка є комплексом зі знань, умінь та навичок, котрі окреслимо нижче.

Знання предметної області; уміння та навички володіти фаховими навичками в обсязі, необхідному для викладання [250]. М. Тимошук [311] визначає предметну область як структурований функціональний простір, у якому

виникають і розвиваються зв'язки між суб'єктами певної діяльності. Цілком погоджуємося з тезою Л. Сліпчишин [284], що відповідність професійної підготовки керівника гуртка до напрямку роботи цього гуртка є однією з головних вимог до підготовки таких фахівців.

У контексті нашого дослідження предметною областю підготовки майбутніх викладачів-позашкільників є образотворче мистецтво, до когнітивної складової якого дослідниця Г. Сотська [294] відносить знання з тріади фундаментальних мистецьких дисциплін (рисунок, живопис, композиція), які забезпечують художньо-естетичне осмислення оточуючого світу та уможлиблюють створення виразних художніх образів.

На думку Н. Лемешевої [173] образотворча компетентність полягає у володінні знаннями з основ образотворчої грамоти і мистецтвознавства, а також у практичному досвіді художньо-творчої діяльності.

Проаналізувавши ОПП спеціальностей 014.12 та 023 зазначимо, що опанування майбутніми викладачами ОТМ відповідної предметної області закладено у змістове наповнення дисциплін художньо-естетичного блоку; зокрема: «Академічний рисунок», «Академічний живопис», «Композиція», «Основи кольорознавства», «Історія мистецтв», «Скульптура», «Пластична анатомія», «Техніка та технологія художніх матеріалів», «Декоративно-прикладне мистецтво», «Перспектива та основи креслення» тощо. Опрацювавши робочі навчальні програми та силабуси вищезазначених ОК, оприлюднені на web-сторінках різних ЗВО України, вбачаємо, що їх комплексне вивчення у повній мірі забезпечує ґрунтовне знання предметної області; а значний відсоток «контактних» практичних годин (65-75% від загального аудиторного навантаження) цілком уможлиблює оволодіння майбутніми викладачами ОТМ фаховими навичками в обсязі, необхідному для провадження художньо-педагогічної діяльності на високому професійному рівні.

Знання видів занять та форм роботи з учнями; уміння та навички організовувати навчальні заняття різних видів, обирати, застосовувати, адаптувати та коригувати методи, прийоми, засоби, технології навчання для

забезпечення досягнення учнем програмних результатів навчання [250]. У численних науково-педагогічних розвідках вітчизняних учених наголошується на важливості сформованості у майбутнього викладача ОТМ окреслених вище компетентностей, що уможливить провадження ним освітньо-виховного процесу у ПЗО. Так, досліджуючи професійну підготовку майбутнього керівника гуртка декоративно-прикладного мистецтва, Є. Липовецька [175] вказує, що такий фахівець обов'язково повинен уміти обирати та застосовувати засоби й прийоми передачі знань, умінь, навичок та забезпечувати освітньо-виховний процес методичним супроводом на кожному етапі його реалізації.

Цілком слушно зазначає О. Гордієнко [78], що правильна добірка видів діяльності активізує мислення учнів, зацікавлює їх, дає можливість проявитися кожному, що сприяє розвитку творчих здібностей вихованців.

Поділяємо думки вчених-педагогів Г. Гаврищак, Б. Струганець та Г. Мамус [48], чиє коло наукових інтересів – це підготовка майбутніх учителів технології до гурткової роботи, що сформована в означених фахівців здатність до використання сучасних методик, застосування в освітньому процесі необхідних форм і методів навчання сприяє успішній та результативній діяльності позашкільних закладів освіти.

Ознайомлення здобувачів із розмаїттям вищезазначених складових побудови освітнього процесу закладено в усі освітньо-професійні програми з підготовки майбутніх художників-педагогів, і здійснюється під час опанування таких дисциплін: «Педагогіка», «Методика викладання образотворчого мистецтва та педагогічний рисунок», «Моделювання освітньої діяльності вчителя мистецтва закладу загальної середньої освіти», «Шкільний курс з образотворчого мистецтва і методика його викладання», «Основи педагогічної майстерності та методика виховної роботи» та ін. Зокрема, у контексті ОК «Методика викладання образотворчого мистецтва» розкриваються теми «Планування уроку образотворчого мистецтва» та «Структура і типи нестандартних уроків образотворчого мистецтва», які озброюють здобувачів теоретичними знаннями щодо форм організації навчальної діяльності, типів та різновидів сучасних уроків

образотворчого мистецтва, алгоритмів їх побудови тощо; а у зміст ОК «Педагогіка» закладена лекція «Методи, прийоми, засоби навчання».

Окрім лекційних годин, програми названих вище дисциплін містять практичні заняття, під час яких відбувається моделювання освітнього процесу у закладах освіти, де здобувачі тренуються планувати та проводити заняття різних видів, використовувати варіативні методи, прийоми, засоби навчання, необхідні для досягнення конкретних програмних результатів. Разом із тим, переконані, що вміння та навички організації навчальних занять найкраще формуються у процесі виконання трудової діяльності на реальному робочому місці; тому, стрижнем у підготовці майбутніх викладачів ОТМ до роботи у ПЗО вбачаємо проходження ними виробничої (педагогічної) практики у художніх школах, студіях, секціях образотворчого мистецтва тощо.

Знання професійної термінології [250]. Цілком слушною є теза К. Мулик [210], що на якість мовленнєвого розвитку студентів впливає якість мовлення викладачів та середовище закладу освіти. Учена визначає професійну термінологію як особливий пласт лексики, яка піддається свідомому регулюванню та впорядкуванню [210]. У наукових студіях О. Рижова [257] зазначається, що професійна мова, яка характеризується більшою однозначністю у трактуванні понять, є носієм знань певної галузі.

Професійну термінологію фахівця з образотворчого мистецтва, яка є не лише джерелом одержання інформації, але й інструментом оволодіння спеціальністю, можна систематизувати у три взаємопов'язані блоки, словникова скарбниця яких є численною: 1) тезаурус історії та теорії образотворчого мистецтва (наприклад: вид і жанр мистецтва, композиційний аналіз, еkleктика, архаїка, контрапост тощо); 2) тезаурус техніки та технології образотворчого мистецтва (наприклад: пігмент, колорит, підрамник, лесування, зернистість, імприматура, підмальовок тощо); 3) загальновідомі терміни, які у художників наділяються своїм специфічним змістом (наприклад: «відношення» – кольорові, тональні; «маса» – як пляма; «натура» – як природа, модель тощо).

Зазначимо, що опанування майбутніми викладачами образотворчого мистецтва професійної термінології здійснюється під час вивчення всіх освітніх компонент, закладених у відповідні освітньо-професійні програми.

Знання змісту, цілей та програмних результатів навчання; уміння та навички проводити навчання за типовою або робочою навчальною програмою [250]. Послугуючись тезою М. Фіцули [323], що освіта є процесом та результатом засвоєння учнями систематизованих знань, умінь і навичок, зазначимо, що педагоги повинні розуміти, до якого результату навчання мають привести своїх вихованців. Відтак, майбутні викладачі ОТМ ПЗО повинні бути обізнаними у змістовому наповненні типових освітніх програм з образотворчого мистецтва для різних підрівнів (елементарний та середній / базовий) початкової мистецької освіти, які представлені на офіційному web-сайті Державного науково-методичного центру змісту культурно-мистецької освіти [223].

Розглянувши тематичне наповнення варіативних ОК, які опановують майбутні художники-педагоги, констатуємо, що на практичних заняттях із дисциплін «Методика викладання образотворчого мистецтва» та «Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» в ЗЗСО» студенти здійснюють порівняльний аналіз змістового наповнення різних навчальних програм, посібників та підручників з ОТМ тощо. Однак, у контексті нашого дослідження, недоліком є те, що, здебільшого, студенти розбирають та обговорюють програми, за якими відбувається навчання у загальноосвітніх школах; натомість, програмам для позашкільних закладів освіти (типовим та «авторським») приділяється значно менше уваги.

Проаналізувавши робочі програми та силабуси педагогічної (виробничої) практики у різних ЗВО зазначимо, що у процесі її проходження студенти ознайомлюються з навчальними планами, змістом навчальних програм, за якими працюють заклади освіти, відповідно до них проводять заняття тощо. Втім, не всі здобувачі проходять практичну підготовку на базі ПЗО, що унеможливорює рівноцінне формування у майбутніх викладачів образотворчого мистецтва умінь

та навичок роботи за типовими або «авторськими» навчальними програмами, розробленими саме для таких закладів.

Знання інструментів інклюзивного навчання в освітньому процесі [250]. І. Савенко [266], досліджуючи інклюзивне середовище закладу позашкільної освіти, наголошує на тому, що інклюзивне навчання дає виняткові можливості для розвитку особистості дитини, адже уможливорює розкриття внутрішнього світу дитини, формування її світогляду, зняття психологічних проблем через роботу з художніми матеріалами. Саме тому, для забезпечення продуктивної роботи з цією категорією дітей, майбутній викладач ОТМ позашкільного закладу освіти повинен знати та вміти оперувати інструментами інклюзивного навчання.

На момент проведення науково-педагогічного дослідження лише у три з 12 розглянутих ОПП різних ЗВО було закладено ОК «Основи інклюзивної освіти» (Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Короленка; Сумський державний педагогічний університет ім. А. Макаренка; Ізмаїльський державний гуманітарний університет), яка охоплює питання організації інклюзивної освіти дітей дошкільного і шкільного віку, а також методичного забезпечення інклюзивної освіти й корекційно-педагогічний супровід дітей. Відтак, убачаємо, що майбутні викладачі-художники потребують більшого опанування навчально-методичних та психолого-педагогічних аспектів інклюзивного навчання.

Знання технічних засобів і обладнання, які можуть застосовуватись в освітньому процесі відповідно до виду мистецтва; уміння та навички застосовувати під час навчання необхідні технічні засоби, обладнання та інструменти [250]. Одразу зазначимо, що потреба в означених знаннях та вміннях актуалізувалася з вимушеним глобальним переходом освітнього процесу на дистанційну форму навчання (е-освіта) у 2020 році, спричиненим пандемією Covid-19.

На важливості цифрової компетентності сучасних педагогів наголошує чимало науковців (Н. Волкова та О. Лебідь [42], Г. Генсерук [72], М. Кривонос [163], І. Потюк [240], О. Сисоєва [278], О. Солонська [289]), зазначаючи, що в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій майбутнім педагогам необхідно

вміти швидко орієнтуватися в інформаційному просторі, шукати й опрацьовувати інформацію для подальшого її використання в освітньому процесі [7]. Підтвердження тези про динамічну модернізацію технічних засобів і обладнання знаходимо у науковому доробку Н. Синициної [276], яка наголошує, що сьогодні закінчується етап усебічного впровадження ІКТ, натомість, настає етап освоєння нових технологій; зокрема: штучного інтелекту, blockchain-технологій, 5G, 3D-друку, генної інженерії, нанотехнологій тощо.

У контексті нашого дослідження, майбутнім викладачам ОТМ для провадження художньо-педагогічної діяльності у ПЗО необхідні знання, уміння та навички роботи з: технічними засобами та обладнанням – ноутбук та/або персональний комп'ютер й аксесуари до нього (навушники, колонки, мікрофон, VR-гарнітури та ін.), інтерактивна дошка, МФУ, графічний планшет, смартфон тощо; програмним забезпеченням загального (текстові та графічні редактори, електронні таблиці тощо) та специфічного призначення: Adobe Photoshop, Adobe Illustrator, Procreate, AR-технології (технології «доповнення» реальності), варіативні сервіси (Canva, Miro, Padlet) та додатки тощо.

Знання технічних засобів і обладнання, програмного забезпечення для створення, редагування, аналізу та візуалізації даних, технологій дистанційного навчання та інші технічні аспекти закладені у зміст ОК «Інформаційні технології в освіті та мистецтві», «Інформаційно-комунікаційні технології» та ін. На лекційних заняттях цих курсів НПП презентують здобувачам теми «Концептуальні основи використання інформаційних технологій у мистецтві» та «Теорія і практика застосування інформаційних технологій навчання мистецьких дисциплін»; натомість, на практичних – студенти тренуються використовувати набуті знання у процесі роботи над певним проєктом. Крім того, апробація навичок практичного використання комплексу з технічних засобів, обладнання та інструментів відбувається під час проходження здобувачами педагогічної практики у закладах освіти, а також під час виконання варіативних проєктних завдань із усіх ОК.

За нашими спостереженнями, з вимушеним переходом освітнього процесу у віртуальне середовище, багато здобувачів отримали досвід проведення уроків

у закладах освіти у дистанційному форматі, використовуючи варіативні технічні засоби і обладнання; проте, для ефективного провадження освітнього процесу, актуальною залишається необхідність постійного різновекторного опанування ними технічних засобів, обладнання та інструментів, адже цифровізація освітнього процесу є стрімкою та невинною, про що свідчить щорічне виникнення нових додатків, платформ для навчання, оновлення функціоналу наявних програм тощо.

Знання прав та обов'язків батьків та інших учасників освітнього процесу; уміння та навички співпрацювати з батьками / законними представниками учнів, як учасниками освітнього процесу, та залучати їх до спільного розв'язання проблемних ситуацій [250]. Колектив учених-педагогів [141], досліджуючи взаємодію сім'ї та ПЗО, наголошує, що вони є потужними інституціями, котрі впливають на розвиток дитини; відтак, для ефективного навчання та виховання дітей, ці дві ланки мають взаємодіяти між собою.

У педагогічній спадщині В. Сухомлинського [302], де проблема співпраці сім'ї та закладів освіти займає важливе місце, описана форма родинно-шкільного виховання – «школа радості», яка базується на органічній спільнодії всіх її учасників.

Оскільки права та обов'язки учасників освітнього процесу унормовані у чинній законодавчій базі України, вбачаємо, що набуття означених едукативних компетентностей є прерогативою правознавчих наук.

Проаналізувавши ОПП різних ЗВО зазначимо, що у цикл нормативної підготовки більшості програм закладені варіативні дисципліни, які назагал дають студентам розуміння вищевказаних питань; зокрема: «Політично-правові студії», «Правова культура в галузі», «Політична та соціологічні науки», «Права людини та громадське суспільство в Україні», «Соціально-правові студії», «Історико-громадянські студії» та ін. Однак, тематичне наповнення робочих програм та силабусів даних дисциплін у більшості ЗВО є або узагальненим (однакові теми для різних спеціальностей), або зорієнтоване на правові знання у сфері образотворчого мистецтва (авторські права, договірні

система при виконанні замовлень тощо); натомість, специфіка роботи майбутніх викладачів ОТМ у ПЗО, на нашу думку, представлена фрагментарно.

Якщо забезпечення студентів знаннями щодо прав та обов'язків учасників освітнього процесу покладається на правознавчі студії, то для набуття майбутніми викладачами образотворчого мистецтва умінь й навичок комунікації з представниками різних груп (батьки та інші учасники освітнього процесу) необхідне оволодіння додатковими знаннями (знання вікової психології, міжособистісних стосунків, розуміння невербальної комунікації, відповідні мовленнєві навички тощо) та їх практична апробація під час реальних або змодельованих освітніх ситуацій-кейсів.

В усі розглянуті ОПП закладені варіативні курси із розкриття питань щодо психічних явищ та поведінки людини («Психологія», «Загальна психологія», «Психологія за професійним спрямуванням», «Вікова та педагогічна психологія»), на яких здобувачам презентуються такі теми: «Особистість у діяльності, спілкуванні та колективі», «Індивідуально-психологічні особливості особистості» тощо. Попри те, що опанування студентами фундаментальних засад цієї науки відбувається як на лекційних, так і на практичних заняттях (обсяг дисципліни у різних ЗВО становить від 4 до 6 кредитів), у її тематичний план майже не закладені тренінги, які є інтерактивно-імітаційними методами навчання, затребуваними на сучасному ринку освітніх послуг, позаяк здатні забезпечити тренування умінь та навичок співпраці майбутніх викладачів образотворчого мистецтва ПЗО з батьками або законними представниками вихованців цих закладів. Зазначимо, що реальний досвід взаємодії майбутніх педагогів-художників із різними учасниками освітньо-виховного процесу позашкілля з'являється лише у здобувачів, які проходять педагогічну практику на базі художніх шкіл, студій, секцій образотворчого мистецтва тощо.

Вивчаючи зміст різних ОПП, ми звернули увагу, що в Уманському державному педагогічному університеті ім. П. Тичини є ОК «Культура мовлення», яка покликана ознайомити студентів із мовленнєвою поведінкою та етикетом, із критеріями мовлення, дотримання яких покращить комунікативний

аспект взаємодії з різними учасниками освітньо-виховного процесу та сприятиме їх залученню до спільного розв'язання варіативних ситуацій. Вважаємо, що для підготовки майбутніх викладачів ОТМ до роботи в ПЗО цей курс є важливим.

Знання правил запобігання та протидії булінгу та будь-яким видам дискримінації; уміння та навички застосовувати різні засоби педагогічної підтримки учнів [250]. Розглядаючи проблему булінгу, Л. Сукмановська [299] зазначає, що дане явище більш характерне для загальноосвітніх шкіл, ніж для художніх чи музичних закладів освіти, у яких діти об'єднані спільним інтересом. Проте, медійний контент показує, що такі випадки трапляються і в колективі учнів позашкілля.

Вбачаємо, що ознайомлення здобувачів із нормативно-правовою базою з означеного питання повинно забезпечуватися ОК «Правознавство». Однак, розглянувши змістове наповнення даного курсу у різних ЗВО, де здійснюється підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до подальшої педагогічної діяльності, констатуємо, що ця тема розкривається недостатньо глибоко. Крім того, не у всіх ЗВО відведені години для розкриття цього феномену у межах освітніх компонент «Психологія» та «Педагогіка».

Щодо педагогічної підтримки, уміння та навички застосовування якої повинні бути сформовані у майбутнього викладача-художника ПЗО, та яку Ю. Простакова [248] визначає як допомогу, котру надає педагогічний працівник здобувачу освіти для подолання перепон, які виникають у процесі навчання і віддаляють його від досягнення бажаного результату, то теоретичні аспекти даного питання комплексно розкриваються під час вивчення дисциплін психолого-педагогічного блоку; однак, набуття умінь та навичок застосовувати різні засоби такої підтримки можливо лише у процесі безпосереднього контакту з учнями ПЗО, що посилено реалізувати під час проходження здобувачами педагогічної практики в означених освітніх інституціях.

Виходячи з того, що здійснювати педагогічну підтримку неможливо без урахування вікових особливостей вихованців ПЗО, вважаємо важливою дисципліну «Вікова психологія», яка закладена в ОПП Житомирського

державного університету ім. І. Франка (4,5 кред.). Зазначимо, що у більшості ЗВО даний розділ психології презентується майбутнім викладачам ОТМ у контексті однойменного курсу. Крім того, ми звернули увагу, що у зміст курсу «Методика викладання образотворчого мистецтва» деяких ОПП закладена тема «Проблема булінгу в школі та її вирішення» (2 год.); проте, вона презентується здобувачам у більш загальному вигляді.

Отже, охарактеризувавши змістове наповнення першої компетентності ІТФ, покладеної на майбутніх викладачів ОТМ позашкільних закладів освіти, перейдемо до розкриття другої компетентності.

2. Здатність забезпечувати демонстрування учнем мистецьких досягнень [250] визначається знаннями принципів та методики підготовки до публічних виступів; уміннями та навичками підготовки учнів до публічного виступу, презентації своїх мистецьких досягнень [250]. На основі багаторічного досвіду практичної роботи у позашкільному закладі освіти зазначимо, що у його освітньо-виховному середовищі виставковій діяльності відводиться важлива роль, адже художня виставка, як педагогічний феномен, публічно висвітлює досягнення юних художників, спонукає їх до подальшого навчання у царині образотворчого мистецтва та є формою самоствердження. Крім того, цілком погоджуємося з тезою, що залучення учнів до виставкової діяльності сприяє формуванню їх внутрішнього світу за законами краси та обумовлює естетичне ставлення до оточуючого середовища [304].

Розглянувши ОПП дванадцяти вітчизняних ЗВО зазначимо, що обов'язкового освітнього компоненту, метою якого є ознайомлення майбутніх педагогів-художників із принципами та методикою підготовки до публічних виступів, немає. Натомість, здобувачам пропонуються варіативні вибіркові ОК, які розкривають дані питання; зокрема: «Мистецтво публічного виступу», «Риторика та публічний виступ», «Основи ораторського мистецтва», «Публічні комунікації» тощо. Метою цих дисциплін є формування у майбутніх викладачів риторичної компетентності, основ майстерності публічного мовлення, удосконалення їх комунікативних умінь, що у подальшому забезпечить їх спроможність підготовки

учнів ПЗО до публічних виступів та презентацій своїх мистецьких здобутків на тематичних художніх виставках, мистецьких проєктах тощо. Однак, суттєвим недоліком є вибірковість цих ОК, що унеможлиблює рівноцінне набуття необхідних компетентностей усіма студентами навчальної групи.

Під час проходження майбутніми викладачами образотворчого мистецтва педагогічної практики у закладах освіти, передбачені завдання з організації та проведення низки навчально-виховних заходів (художня виставка, мистецький ярмарок та ін.); разом із тим, у цикл навчання художників-педагогів не закладена дисципліна, яка б розкривала специфіку виставкової діяльності. Набуття студентами досвіду такої роботи частково відбувається у контексті опанування тріади фундаментальних предметів циклу професійної підготовки – «Академічний рисунок», «Академічний живопис» та «Композиція», а відпрацювання навичок організації мистецького проєкту, у певній мірі, відбувається під час вивчення курсу «Образотворче мистецтво з методикою навчання». Відтак, окреслені вище аспекти будемо враховувати при увиразненні та практичній апробації педагогічних умов підготовки майбутніх викладачів ОТМ до роботи в ПЗО. Переходимо до розкриття змісту третьої компетентності.

3. Здатність до роботи з документами, що відображають та забезпечують освітній процес [250] складається зі знань вимог до ведення навчальної документації; умінь та навичок оформлювати навчальну документацію відповідно до вимог та застосовувати цифрові пристрої й програмне забезпечення під час ведення навчальної документації [250]. Ведення встановленої чинними нормативно-правовими актами навчальної документації для ПЗО є обов'язком майбутніх викладачів образотворчого мистецтва, адже це допомагає педагогам конструювати освітньо-виховний процес, уможлиблює відстеження успішності здобувачів та власної роботи, забезпечує виконання законодавчих норм, допомагає звітувати перед адміністрацією тощо.

Стрімка цифровізація всіх сфер нашого життя сприяє поступовому переходу від паперового до електронного документообігу у ПЗО, що обумовлює вимогу сформованості у майбутніх викладачів-художників умінь та навичок

використання цифрових пристроїв та відповідного програмного забезпечення, що покладено в основу ОК «Інформаційно-комунікаційні технології».

Крім того, у програму виробничої (педагогічної) практики різних ЗВО закладена тема «Ознайомлення з документацією та правилами її оформлення», яку розкриває здобувачам безпосередній керівник від бази практики, а практичні уміння та навички ведення такої документації у паперовому й електронному форматах набуваються на реальному робочому місці. Однак, недоліком для підготовки майбутніх викладачів ОТМ до роботи в ПЗО є те, що формування цієї компетентності забезпечується не для усіх здобувачів, адже значний відсоток студентів проходить практику у загальноосвітніх школах, комплектація документами яких відрізняється від позашкільця. Відтак, для набуття вищеокреслених знань, формування відповідних умінь і навичок, практичну підготовку доцільно проводити у ПЗО. Переходимо до розкриття змісту четвертої компетентності першої трудової функції.

4. Здатність навчати, вести ділову та професійну комунікацію державною мовою [250] складається з едукатив, які розглянемо нижче.

Знання норм української літературної мови та норми використання усного та писемного мовлення; уміння та навички доносити навчальний матеріал до учнів та заохочувати його/її до спілкування державною мовою під час навчання [250]. Професія викладача образотворчого мистецтва ПЗО передбачає вербальну комунікацію з різними учасниками освітнього процесу, чіткість, зрозумілість і професійність якої обумовлюється дотриманням мовних норм та словниковим запасом. Набуття означених знань у повній мірі забезпечує дисципліна «Українська мова (за професійним спрямуванням)», яка закладена у всі ОПП спеціальностей 014.12 Середня освіта (образотворче мистецтво) та 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація, а вдосконалення мовної компетентності студентів відбувається протягом чотирьох років їх навчання у ЗВО, адже освітній процес забезпечується державною мовою.

Знання професійної лексики; уміння та навички забезпечувати здобуття учнями початкової мистецької освіти державною мовою; уміння та навички

вміння вести навчальну та службову документацію державною мовою [250]. Професійна лексика майбутнього викладача образотворчого мистецтва позашкільного закладу освіти, котра відображає специфіку його фаху, містить терміни, поняття і вирази, пов'язані з образотворчим мистецтвом та методикою його викладання, формується під час опанування всіх дисциплін, закладених в ОПП, та у позааудиторний час, присвячений культурно-мистецькій діяльності.

Формування у студентів навичок писемного мовлення здійснюється не лише у контексті курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)», але й під час виконання письмових завдань із дисциплін обов'язкового (загальний та фаховий цикл підготовки) та вибіркового блоків. Вбачаємо, що чотирирічна бакалаврська програма навчання забезпечує формування професійного художньо-педагогічного тезаурусу державною мовою на достатньо високому рівні. Щодо навичок ведення навчальної та службової документації державною мовою, то вони формуються під час проходження педагогічної практики у закладах освіти. Відтак, формування четвертої компетентності першої трудової функції у повній мірі забезпечується наявним змістовим наповненням функціонуючих ОПП. Переходимо до розкриття п'ятої компетентності.

5. Здатність планувати [250] складається зі знань, умінь та навичок, які розглянемо нижче.

Знання основ, принципів та етапів планування навчального процесу; уміння та навички планувати індивідуальну траєкторію учнів залежно від цілей навчання та індивідуальних здібностей учнів, в тому числі з програм особливими освітніми потребами; уміння та навички планувати навчальні заняття та форми роботи [250]. Планування освітньо-виховного процесу є вкрай важливою складовою професійної діяльності викладачів, на чому наголошує чимало вчених (Н. Гавриш [47], С. Коновець [149], О. Отич [226] та ін.), адже це допомагає розробити структуроване та ефективне навчання, враховуючи специфіку предмету, який викладається, та потреби учнівського колективу.

Проаналізувавши ОПП зазначимо, що у зміст навчальної дисципліни «Методика викладання образотворчого мистецтва» закладений блок, який

розкриває питання щодо планування навчально-виховної роботи, і передбачає опанування здобувачами тем з календарно-тематичного планування, складання тематичного річного плану роботи гуртка, написання конспектів, підготовку до занять, планування «зони найближчого розвитку» учнів тощо. Разом із тим, на практичних заняттях з цієї дисципліни у майбутніх викладачів образотворчого мистецтва, у процесі моделювання педагогічних завдань, формуються навички планування навчальних занять, здатність до вибору форми роботи з учнями тощо; а реальна апробація такої діяльності відбувається під час проходження педагогічної практики у закладах освіти. Відтак, набуття означеної компетентності забезпечується комплексним опануванням низки дисциплін.

Знання вимог типових навчальних програм; уміння та навички складати робочі навчальні програми [250]. Типові освітні програми з образотворчого мистецтва для різних підрівнів (елементарний та середній / базовий) початкової мистецької освіти, які є основними документами мистецької школи, розробляються з урахуванням Державних стандартів, затверджуються Міністерством освіти і науки та оприлюднюються на офіційному web-сайті Державного науково-методичного центру змісту культурно-мистецької освіти [223]. Саме тому, для можливості здійснення освітньо-виховного процесу у ПЗО, майбутні викладачі ОТМ повинні знати наповнення таких програм (мета, зміст, освітні компоненти, їх обсяг, очікувані результати навчання тощо).

Набуття вищезазначених знань та формування відповідних умінь здійснюється під час проходження курсу «Методика викладання образотворчого мистецтва», у зміст якого закладена тема «Вивчення діючих програм з образотворчого мистецтва. Аналіз програм з образотворчого мистецтва і календарно-тематичного планування». Крім того, ознайомлення з програмою, за якою здійснюється навчання у ПЗО, відбувається під час проходження здобувачами педагогічної практики. Оскільки не всі майбутні викладачі ОТМ проходять практику у ПЗО, вбачаємо нерівноцінне набуття студентами означених знань і умінь; відтак, у контексті нашого дослідження, практику для всіх четверокурсників доцільно проводити саме у таких закладах.

6. Здатність використовувати цифрові технології [250] передбачає знання технічних засобів та обладнання, цифрових технологій, які використовуються під час навчання; уміння та навички використовувати необхідні технічні засоби, обладнання, цифрові пристрої, працювати з онлайн-сервісами, застосунками, файлами, мережею Інтернет, у тому числі під час дистанційного навчання [250]. Володіння інформаційно-цифровою компетентністю виявляється у здатності педагога орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб, доречно застосовувати інформаційно-комунікаційні технології тощо [204].

В. Коваленко [136], досліджуючи художню освіту майбутніх фахівців з образотворчого мистецтва, зазначає, що використання комп'ютерних технологій в освітньому процесі дає можливість викладачу змінити методи та форми проведення професійної діяльності для розв'язання завдань з образотворчого мистецтва.

Опанування технічних засобів, обладнання та відповідних цифрових технологій здійснюється під час вивчення ОК «Інформаційно-комунікаційні технології» та «Інформаційні технології з основами комп'ютерної графіки», а також відбувається протягом усього процесу навчання, адже майбутні викладачі образотворчого мистецтва, працюючи над варіативними проєктними завданнями, використовують різноманітні технічні засоби.

Отже, розкривши зміст шести компетентностей, сформованість яких необхідна майбутньому викладачу образотворчого мистецтва для виконання ним І ТФ у ПЗО, переходимо до розкриття другої трудової функції.

II трудова функція – визначення здібностей учнів та оцінювання їх досягнень у процесі навчання [250] складається з трьох компетентностей (позиція 7-9). Розглянемо кожну з них.

7. Здатність визначати рівень здібностей учнів [250] складається зі знань, умінь та навичок, які окреслимо нижче.

Знання методики, процедури, форми та інструментів визначення спроможності учнів; уміння та навички визначати рівень здібностей учнів [250]. Проблема розвитку творчих здібностей учнів є предметом дослідження у

працях педагогів, психологів та філософів (Г. Костюк [156], І. Павленко [228], С. Сисоєва [280], Ю. Чжао [337]). Так, цілком поділяємо тезу І. Павленко [228], що всі діти мають певні природні творчі задатки; однак, творчими людьми стають лише ті, умови навчання та виховання яких дозволили у відповідний віковий період розвинути ці вроджені особливості.

Окреслені у цьому пункті знання та уміння, які мають бути сформовані у майбутнього викладача ОТМ для роботи у ПЗО, сприятимуть індивідуалізації освітнього процесу, розвитку творчого потенціалу кожного вихованця; уможливають об'єктивний моніторинг досягнень учнів, сприятимуть створенню умов для їх подальшого професійного самовизначення. Відтак, на викладача образотворчого мистецтва покладається відповідальність за своєчасне та коректне діагностування рівня здібностей вихованців позашкільних закладів освіти, а також подальше їх «розкриття».

Аналіз змістового наповнення ОПП показав, що вищезазначені знання та уміння майбутні викладачі-художники здобувають у процесі комплексного опанування низки обов'язкових освітніх компонент; зокрема: дисциплін професійно-практичної спрямованості – «Методика викладання образотворчого мистецтва» (вивчення методів викладання рисунку, живопису, композиції, скульптури та ін.; аналізу об'єктів образотворчого мистецтва), «Педагогічна майстерність» (формування вмінь діагностувати художньо-творчі та навчальні здібності учнів, застосовувати різноманітні форми роботи), «Теорія і практика мистецької освіти» (розкриття сучасних підходів до організації художньо-естетичного навчання і розвитку учнів); дисциплін психолого-педагогічної спрямованості – «Педагогіка» (загальні питання виховання й навчання; питання щодо оцінювання здібностей і потенціалу учнів), «Вікова психологія та психодіагностика» (особливості розвитку дітей різного віку; психодіагностичні методики для оцінювання здібностей учнів), «Психологія творчості» (знання механізмів розвитку художніх здібностей і креативності); а також дисциплін з освітніх технологій – «Інформаційно-комунікаційні технології» (застосування цифрових інструментів для діагностики й моніторингу успішності учнів),

«Інноваційні технології у мистецькій освіті» (нові інструменти й методики визначення й розвитку творчого потенціалу учнів).

Знання форм та методів оцінювання навчальних досягнень учнів і розроблення критеріїв оцінювання; уміння та навички застосовувати різні форми та шкали оцінювання навчальних досягнень учнів [250]. Класичним є твердження, що процес оцінювання та, власне, оцінка діяльності учня є одним із дієвих інструментів у руках учителя, адже дає можливість не лише зафіксувати рівень відповідності набутих компетенцій до еталонних, але й може виступати як каталізатором мотивації до подальшої діяльності, так і блокувати бажання вихованця до будь-яких активностей, що обумовлено необ'єктивним оцінюванням, яке є фактором морального тиску на учнів та причиною їх пригнічення [196].

На неможливості провадження освітнього процесу без оцінювання його результатів, яке виступає регулятором та, водночас, показником його ефективності, наголошується у студіях І. Свердлової [270]. У науковому доробку Л. Лазаркевич [171] зазначається, що однією з ключових проблем організації гурткової діяльності є проблема відстеження й оцінювання її результатів, оскільки саме вимірювання педагогічного результату дає можливість діагностувати стан освітнього процесу у позашкільному закладі освіти взагалі та досягнення кожного окремого здобувача.

У контексті нашого дослідження, знання форм і методів оцінювання досягнень учнів ПЗО забезпечить майбутнім викладачам ОТМ одержання достовірної інформації щодо набутих їх вихованцями едукативних компетентностей (знань, умінь та навичок), дасть можливість оцінити ефективність та результативність побудованого освітньо-виховного процесу, а також уможливить вчасне впровадження заходів для корекції та ліквідації наявних прогалин. Саме тому, майбутні викладачі ОТМ повинні знати та вміти доцільно використовувати варіативні форми і методи оцінювання навчальних досягнень, адаптуючи їх до певного учнівського колективу взагалі та окремого вихованця зокрема.

Розглянувши варіативні ОПП, зазначимо, що питання щодо форм та методів оцінювання досягнень учнів розкриваються у межах дисципліни «Методика викладання образотворчого мистецтва», що цілком уможлиблює у подальшому проведення ефективних уроків, відповідно до потреб і здібностей кожного учня, сприяє їх розвитку та самореалізації у царині образотворчого мистецтва. Разом із тим, вбачаємо, що навички об'єктивного оцінювання навчальних досягнень учнів формуються у художників-педагогів із набутих ними досвідом.

Знання критеріїв та рекомендацій щодо оцінювання; уміння та навички застосовувати та коригувати критерії оцінювання навчальних досягнень учнів; уміння та навички встановлювати та фіксувати результати навчання учнів, на їхній основі визначати індивідуальну траєкторію навчання (за потреби) [250]. Питання важливості цих знань та сформованості відповідних умінь у майбутніх учителів піднімається у багатьох педагогічних розвідках; зокрема, – у дисертаційному дослідженні І. Мужикової [208], де серед низки знань та вмінь, якими має володіти майбутній учитель образотворчого мистецтва, виокремлюються вміння оцінювати творчі роботи та художні досягнення учнів із урахуванням їх художньо-естетичних якостей, неповторності, щирості, емоційного забарвлення тощо.

Теоретичне ознайомлення майбутніх викладачів образотворчого мистецтва із номенклатурою інструктивно-методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється під час вивчення дисципліни «Методика викладання образотворчого мистецтва». Натомість, апробація набутих знань відбувається на практичних заняттях, під час яких моделюються варіативні педагогічні ситуації, а також під час педагогічної практики у закладах освіти. Разом із тим, переконані, що навички коректного та справедливого оцінювання навчальних досягнень учнів формуються у процесі трудової діяльності на реальному робочому місці та обумовлюються набутих із часом досвідом.

Окрім оцінювання навчальних результатів своїх вихованців, на викладача образотворчого мистецтва ПЗО покладені обов'язки із формування

індивідуальної освітньої траєкторії кожного учня задля реалізації його потенціалу, що унормовано у чинному законодавстві.

Відтак, володіння майбутніми викладачами образотворчого мистецтва означеними знаннями та уміннями уможливають об'єктивність та прозорість оцінювання навчальних результатів учнів ПЗО; забезпечить спроможність планувати індивідуальні освітні маршрути вихованців цих закладів, ураховуючи їх потреби, інтереси, рівень підготовки тощо; підвищить якість освітньо-виховного процесу та його результативність.

Отже, окресливши зміст сьомої компетентності, переходимо до розкриття восьмої, сформованість якої забезпечить реалізацію другої трудової функції, покладеної на майбутнього викладача ОТМ ПЗО.

8. Здатність використовувати новітні технології в процесі оцінювання [250] передбачає: *знання новітніх технологій оцінювання; знання вимог до ведення навчальної документації в електронному форматі; уміння та навички застосовувати новітні, у тому числі, цифрові, технології в процесі оцінювання навчальних результатів* [250]. Модернізація художнього профілю навчання художньо-естетичного напрямку позашкільної освіти, яка відбувається у контексті стрімкої світової цифровізації, обумовлює вищевикреслені вимоги до майбутніх викладачів образотворчого мистецтва. За нашими спостереженнями, у сфері освіти сьогодні прослідковується підвищення зацікавленості педагогів в автоматизації оцінювання навчальних досягнень здобувачів за допомогою використання варіативних цифрових засобів. Підтвердження цього аспекту знаходимо у численних розвідках учених, які досліджували питання набуття освітянами знань та умінь використовувати сучасні технології оцінювання; зокрема: у працях О. Кондур, В. Ратушняка [147], Н. Морзе, В. Вембер та М. Гладун [205], О. Ляшенка, Ю. Жука [308], Б. Чернявського [336] та ін.

Так, у дисертаційному дослідженні, яке розкриває питання щодо методики навчання майбутніх учителів ОТМ проєктування із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, Б. Чернявський [336] вказує, що таким фахівцям, окрім базових знань роботи з комп'ютером, потрібно володіти знаннями і вміннями,

необхідними для ефективного використання програмних навчальних засобів, впровадження нових організаційних форм навчання тощо. Зазначимо, що надстрімкий та систематичний розвиток сучасних технологій обумовлює необхідність безперервного навчання майбутніх викладачів ОТМ цифровій грамоті.

Набуття вищезазначених знань та умінь забезпечується під час опанування курсу «Інформаційно-комунікаційні технології», де студентам розкриваються питання щодо варіативних систем електронного документообігу (Moodle, Google Classroom тощо), ведення електронного журналу та оцінювання учнів через онлайн-платформи, відбувається відпрацювання навичок роботи з програмами для тестування та дистанційного оцінювання тощо; а також під час проходження студентами педагогічної практики у закладах освіти, де вони мають можливість реально попрактикуватися у веденні електронної навчальної документації, використанні цифрових технологій оцінювання під час проведення різних уроків, у формуванні навичок адаптації оцінювання до різних освітніх форматів (очний, дистанційний, змішаний) тощо.

Вбачаємо, що набуття студентами вищеокреслених знань та сформованість відповідних умінь забезпечать у їх подальшій трудовій діяльності такі аспекти: уможливають об'єктивність, прозорість та індивідуалізацію освітнього процесу; підвищують якість контролю знань; перехід на електронні форми ведення навчальної документації сприятиме оперативності, доступності та системності у фіксації результатів навчання; електронний документообіг забезпечить зручність комунікації між усіма учасниками освітнього процесу; інтеграція цифрових технологій в освітній процес сприятиме його гнучкості, динамічності та відповідності до вимог нашого сьогодення.

9. Здатність здійснювати моніторинг індивідуальних навчальних досягнень учнів і прогнозувати результати навчання [250] складається зі знань, умінь та навичок, які розглянемо нижче.

Знання методів аналізу навчальної діяльності учнів і прогнозування її результатів; уміння та навички здійснювати моніторинг навчальної діяльності та рівня навчальних досягнень учнів; уміння та навички прогнозувати

результати навчальних досягнень учнів [250]. Знання таких методів допомагає зрозуміти, наскільки ефективно відбувається процес навчання, які аспекти потребують уваги та коригування, а також забезпечує прогнозування навчальних досягнень учнів. Знання методів аналізу дозволить майбутнім викладачам образотворчого мистецтва виявляти індивідуальні потреби та здібності учнів; знаходити підхід до кожного вихованця, роблячи освітній процес більш ефективним та стимулюючим; виявляти проблеми, що дозволить своєчасно коригувати навчальні стратегії, відслідковувати досягнення тощо.

На основі аналізу змістового наповнення варіативних освітніх програм зазначимо, що набуття майбутніми викладачами знань та умінь, зазначених у цій позиції, комплексно забезпечується такими освітніми компонентами: «Педагогіка» (знання про закономірності розвитку й навчання дітей; методи педагогічного аналізу освітньої діяльності; прогнозування педагогічних результатів), «Психологія» (психологічні механізми навчання і творчості; методи діагностики навчальних досягнень учнів; розвиток індивідуальних здібностей); «Методика викладання образотворчого мистецтва» (застосування методів аналізу робіт учнів; здійснення моніторингу та коригування творчої діяльності вихованців; прогнозування їх творчого розвитку учнів тощо), «Педагогічна практика» (реальна апробація умінь здійснювати педагогічний аналіз уроків; проведення моніторингу знань і вмінь учнів; прогнозування індивідуальних освітніх траєкторій вихованців та ін.).

Знання норм законодавства щодо академічної доброчесності в частині оцінювання учнів і відповідальності за їх недотримання; уміння та навички запобігати проявам та уникати необ'єктивного оцінювання, надання учням допомоги під час проходження ними оцінювання результатів навчання чи створення перешкод, непередбачених умовами та/або процедурами проходження такого оцінювання [250]. Безумовно, майбутній викладач образотворчого мистецтва ПЗО повинен дотримуватися етичних норм задля забезпечення справедливого та рівноправного оцінювання своїх учнів.

Слід зазначити, що в освітньому середовищі ЗВО чимала увага приділяється донесенню до здобувачів фундаментальних засад академічної доброчесності; зокрема: науково-педагогічні працівники систематично розкривають означені питання для студентів, наголошуючи на необхідності дотримання академічної доброчесності; на офіційних сайтах ЗВО оприлюднені відповідні документи; студентське самоврядування долучається до проведення неформальних зустрічей-бесід, на яких окреслюються ці питання тощо. Разом із тим, це стосується студента, як учасника освітнього процесу у ЗВО. Натомість, для подальшої роботи майбутніх викладачів-художників у системі позашкілля, акцент у розкритті питання академічної доброчесності має бути саме на них, як на майбутніх педагогах.

Проаналізувавши тематичне наповнення робочих програм навчальних дисциплін зазначимо, що питання, пов'язані з варіативними аспектами академічної доброчесності, розкриваються для студентів під час вивчення таких ОК: «Педагогіка» (загальні підходи до академічної доброчесності; етичні засади професійної діяльності викладача; принципи справедливості, об'єктивності та відповідальності під час оцінювання навчальних досягнень учнів), «Правознавство» (норми законодавства України щодо академічної доброчесності; відповідальність викладача за порушення доброчесності та ін.), «Методика викладання образотворчого мистецтва» та «Педагогічна практика» (практична апробація умінь об'єктивно оцінювати навчальні результати вихованців; відпрацювання навичок запобігання упередженому ставленню під час такого оцінювання; самоаналіз об'єктивності власного оцінювання тощо).

Отже, розкривши зміст трьох компетентностей, сформованість яких необхідна майбутньому викладачу образотворчого мистецтва ПЗО для виконання ним другої трудової функції, переходимо до розкриття третьої трудової функції.

III трудова функція – участь в організації освітнього процесу та методичне забезпечення навчання [250] складається із трьох компетентностей (10-12 позиції). Розглянемо кожну з них.

10. Здатність розробляти, адаптувати та узагальнювати навчальні матеріали [250] складається з едукцій, які представимо нижче.

Знання спеціальної та методичної літератури, а також інших джерел для забезпечення освітнього процесу; уміння та навички використовувати інформаційні ресурси при підготовці навчально-методичних напрацювань [250]. На важливості окресленої палітри знань та умінь наголошується у численних вітчизняних розвідках; з-поміж яких: наукові студії Л. Масол [191], де підкреслюється важливість обізнаності студентів із фаховою та методичною літературою для формування професійної компетентності викладача мистецтва; праці О. Рудницької [201], де увага акцентується на необхідності використання різноманітних джерел інформації (у тому числі й наукові розвідки, посібники, художня література) для підвищення якості освітнього процесу.

Проаналізувавши тематичне наповнення варіативних ОК зазначимо, що у змістове наповнення курсу «Методика викладання образотворчого мистецтва» закладена лекційна тема «Шкільні програми та учбово-методична література з образотворчого мистецтва» (2 год.), яка розкриває питання програмно-методичного забезпечення організації та здійснення навчання з образотворчого мистецтва, а також передбачені практичні заняття, скеровані на аналіз методичних посібників (2 год.). У контексті опанування дисципліни «Педагогіка» здійснюється опрацювання студентами літератури з педагогічної теорії. Тематичне наповнення ОК «Психологія» забезпечує розуміння здобувачами вікових та індивідуальних особливостей учнів через систематичну роботу з сучасними науковими джерелами; а під час опанування ОК «Інформаційно-комунікаційні технології» відбувається використання електронних ресурсів, цифрової бібліотеки мистецьких матеріалів та ін. Крім того, ОК «Історія мистецтв» передбачає роботу студентів зі спеціальною літературою щодо розвитку мистецтва. Апробація набутих знань та умінь здійснюється у процесі проходження студентами педагогічної практики, під час якої відбувається безпосереднє використання методичної літератури при підготовці до занять.

Отже, зазначені у цьому блоці едукатії забезпечать майбутньому викладачу ОТМ обґрунтоване планування й організацію освітнього процесу у ПЗО; сприятимуть систематичному оновленню навчально-методичного

контенту, який буде актуальним та відповідним новітнім тенденціям у галузі; а здатність працювати з інформаційними ресурсами сприятиме ефективній підготовці навчально-методичних матеріалів для проведення занять тощо.

Знання типових навчальних програм, рекомендацій до розроблення робочих навчальних програм; уміння та навички розробляти робочі навчальні програми [250]. Досліджуючи професійну діяльність викладача образотворчого мистецтва в умовах динамічності сучасного світу, учена-практик Г. Сотська зазначає, що він обов'язково має орієнтуватися у широкій палітрі існуючих навчальних програм, підручників та посібників; повинен володіти педагогічними методиками діагностики, інноваційними мистецькими технологіями тощо [294].

У працях Л. Масол [214] наголошується на тому, що майбутні викладачі повинні знати зміст типової навчальної програми з мистецьких дисциплін, уміти адаптувати її до певного учнівського колективу. Одним із важливих завдань підготовки викладачів мистецтва О. Рудницька [262] визначає оволодіння технологією розробки навчально-методичного забезпечення, у тому числі, – створення робочих програм на основі державних стандартів і типових програм.

Аналіз тематичного наповнення ОК показав, що знання типових навчальних програм та навички, пов'язані з їх розробкою, здобуваються у контексті комплексного вивчення таких курсів: «Методика навчання образотворчого мистецтва» (структура і зміст типових навчальних програм для різних рівнів освіти; методичних рекомендацій щодо адаптації й модифікації програм; розробка авторських робочих програм або їх фрагментів), «Основи педагогічної майстерності» (адаптація типових програм до потреб і запитів певної групи вихованців), «Педагогічна практика» (апробація знань типових програми у реальному освітньому процесі; складання та впровадження робочих програм під керівництвом викладачів-практиків), «Інноваційні технології у мистецькій освіті» (розробка авторських програм; інтеграція сучасних методик у типові освітні структур та ін.).

У межах нашого дослідження знання та вміння майбутнього викладача ОТМ ПЗО щодо роботи з типовими навчальними й робочими програмами

забезпечать дотримання державних вимог і стандартів освітньо-виховного процесу; уможливають його структурування; спроможність адаптації програм до будь-якого учнівського колективу; підвищать якість навчання через використання сучасних підходів і технологій; сприятимуть систематичному вдосконаленню педагогічної майстерності тощо.

Знання методики викладання навчальної дисципліни; уміння та навички аналізувати результати застосування методик викладання навчальної дисципліни у своїй педагогічній практиці та будувати на основі цього аналізу власну педагогічну чи викладацьку стратегію [250]. Зазначимо, що до XIX століття мистецька підготовка не мала розробленого комплексного методичного забезпечення, адже, зазвичай, художню освіту, в основу якої був закладений копіювальний метод, здобували у майстернях професійних митців [271]. Каталізатором розвитку художньої педагогіки стали фундаментальні праці Я. Коменського, Дж. Локка, Г. Сковороди та ін., чії ідеї допомогли поєднати теорію мистецтва та теорію педагогіки. Сьогодні вже напрацьовані варіативні методики викладання образотворчого мистецтва, які мають спільні аспекти: прагнення розкрити здібності вихованців, навчити їх розуміти прекрасне та створювати відповідні художні образи, ґрунтуючись на світовому образотворчому надбанні людства. Відзначимо, що майбутні викладачі ОТМ опановують методику викладання цієї галузі через однойменні ОК («Методика викладання ОТМ», «Методика навчання мистецтва», «Педагогічний рисунок»), предметом яких є система методичних засобів, котрі забезпечують успішне проведення занять з образотворчого мистецтва у закладах освіти.

Знання норм законодавства щодо академічної доброчесності; уміння та навички діяти з дотриманням вимог законодавства щодо академічної доброчесності та використання об'єктів авторського права, мережевий етикет у професійній діяльності; уміння та навички запобігати академічному плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації, списування, обману, хабарництву під час створення власних методичних розробок [250]. Поділяємо точку зору

Н. Акініної [2], що академічна доброчесність є частиною педагогічної культури, якої мають дотримуватися викладачі при виконанні своїх посадових обов'язків.

Набуття студентами окреслених у цьому блоці знань та вмінь відбувається через міждисциплінарний підхід; зокрема: на ОК «Педагогіка» окреслюються етичні основи професії, відбувається формування розуміння у студента відповідальності за поведінку з учнями, обговорюються варіативні порушення доброчесності в освітньо-виховному середовищі закладів освіти; ОК «Інформаційно-комунікаційні технології» розкриває питання щодо коректної роботи із програмним забезпеченням (ліцензованим), цифровими зображеннями, правилами безпечного та етичного онлайн-спілкування; у контексті опанування ОК «Методика навчання образотворчого мистецтва» відбувається створення студентами авторських методичних матеріалів (навчальних програм, окремих завдань) із дотриманням норм академічної доброчесності, аналізуються реальні кейси плагіату та фальсифікації у педагогічних розробках; тріада фундаментальних мистецьких дисциплін («Академічний рисунок», «Академічний живопис», «Композиція») розкриває питання щодо авторського права у візуальному мистецтві, правила роботи із репродукціями картин тощо.

Відтак, наявність у майбутніх викладачів ОТМ знань, умінь та навичок щодо різноманітних аспектів академічної доброчесності та сформованість внутрішньої позиції щодо необхідності її дотримання, забезпечать педагогу-художнику правову грамотність, професійну репутацію, якісну методичну роботу, безпечну цифрову комунікацію і, найголовніше, – він стане прикладом для наслідування для своїх вихованців.

Уміння та навички застосовувати інноваційні технології в освітньому процесі; уміння та навички використовувати відкриті електронні (цифрові) освітні ресурси для організації освітнього процесу, обміну педагогічним і творчим досвідом та професійного розвитку [250]. Досліджуючи інноваційні педагогічні технології, Л. Бандура [11] розглядає їх у двох площинах: у більш широкому значенні – це вся педагогічна система, яка забезпечує належний рівень освітньо-виховного процесу; у вузькому – якісний спосіб організації освітнього

процесу, який робить його результативним. Науковці Б. Тимків, А. Дем'янчук та Ж. Ясеницька [310] переконані, що, попри наявність в освітній царині більше сотні технологій, через стрімку цифровізацію нашого життя ефективним засобом, який сприяє розширенню освітнього простору сучасної вищої школи та підвищує мотивацію здобувачів до навчання, є ІКТ.

Зазначені вміння та навички формуються у майбутніх викладачів-художників під час опанування таких дисциплін: «Інформаційно-комунікаційні технології» (робота з інтерактивними дошками, розробка тестів, презентацій, ознайомлення та робота з варіативними освітніми платформами – Prometheus, Coursera, EdEra та ін.), «Комп'ютерна графіка» (створення цифрових зображень, колажів; робота зі спеціальним програмним забезпеченням – Adobe Photoshop, Illustrator, Procreate та ін.), «Методика навчання образотворчого мистецтва» (розробка занять із використанням цифрових інструментів) тощо.

Вбачаємо, що для майбутніх викладачів образотворчого мистецтва ці вміння є надзвичайно важливими, адже педагог має бути наставником, медіатором між мистецтвом, технологіями та вихованцями ПЗО. Крім того, сформованість вищезазначених умінь забезпечить підвищення ефективності освітнього процесу, доступ до знань вихованців із особливими освітніми потребами, заохотить педагога-художника до систематичного професійного вдосконалення та розвитку цифрової компетентності та ін.

11. Здатність до поширення власного професійного досвіду [250] передбачає знання форм, способів та методів поширення власного професійного досвіду; уміння та навички презентувати власний професійний досвід (прийоми, методи, технології навчання тощо) та зважати на рекомендації колег [250]. Розкриття питання «педагогічного досвіду» широко репрезентовано у спадщині видатних українських науковців-педагогів. Н. Мельник [195], як і більшість учених, розуміє цей конструкт як сукупність знань, умінь та навичок, які накопичуються у конкретній сфері під впливом специфіки освітньо-виховного процесу (закладу освіти, стилю роботи педагогічного колективу, особистісних якостей тощо). Разом

із тим, поширення професійного досвіду трактується ученою як чітко організовані дії, які скеровані на популяризацію певної педагогічної ідеї [195].

Проаналізувавши тематичне наповнення різних курсів, зазначимо, що знання та уміння, окреслені у цьому блоці, набуваються майбутніми викладачами ОТМ у міждисциплінарному зв'язку таких предметів: «Методика викладання образотворчого мистецтва» (підготовка конспектів уроків, аналіз методичної роботи різних педагогів, самостійне проведення навчальних занять під час проходження педагогічної практики), «ІКТ» (використання цифрових платформ та додатків для презентації варіативних проєктів), «Педагогічна практика» (виконання всього циклу завдань на робочому місці, захист результатів практики перед комісією). Вбачаємо, що для кращого формування у студентів цих знань та умінь, доцільно сфокусуватися на аспекті педагогічної майстерності – розробці квазіпрофесійного педагогічного стилю, набуття навичок публічного виступу, ораторського мистецтва, мистецтва самопрезентації, роботі з портфоліо тощо.

Презентація та поширення власного професійного досвіду є важливим компонентом у художньо-педагогічній діяльності педагога, адже сприяє підвищенню його авторитету у професійному середовищі, обумовлює професійне зростання, забезпечує обмін ідеями та досвідом. Відтак, у процесі навчання у ЗВО майбутній художник-педагог має оволодіти означеним едукативним комплексом.

12. Здатність до взаємодії з колегами та керівництвом [250] складається з низки позицій. Розглянемо їх.

Знання норм законодавства щодо академічної автономії педагогічних працівників і закладів освіти, вимоги до участі педагогічних працівників у роботі колегіальних органів управління; уміння та навички формувати та висловлювати власні пропозиції щодо організації та провадження освітнього процесу під час участі в засіданнях колегіальних органів управління [250]. У чинних нормативно-правових документах зазначено, що викладачі вільні у виборі змісту, форм та методів провадження своєї навчальної, методичної та наукової роботи. Відповідно, майбутні художники-педагоги повинні бути обізнаними у даних питаннях, які розкриваються під час вивчення таких курсів:

«Правознавство» (нормативно-правова база щодо академічної автономії та прав педпрацівників; законодавчі акти, які обумовлюють діяльність закладів освіти), «Педагогіка» (окреслюються питання щодо ролі педагога як активного учасника освітнього процесу; відбувається обговорення освітнього процесу у закладах освіти; студенти презентують своє бачення такого середовища), «Педагогічна практика» (відбувається спостереження за засіданнями методичних об'єднань, педагогічних рад).

Знання обов'язків щодо участі в організації освітнього процесу на рівні мистецької школи, правила трудового розпорядку, посадова інструкція; уміння та навички діяти відповідно до посадових обов'язків та правил трудового розпорядку мистецької школи; уміння та навички вибудовувати взаємодію із колегами та професійною спільнотою на основі толерантності та взаємоповаги, загальнолюдських цінностей [250]. Означені едукативні компетентності майбутні викладачі образотворчого мистецтва здобувають під час комплексного вивчення низки професійно орієнтованих дисциплін: «Педагогіка» (ознайомлення з основами організації освітнього процесу; вивчення функцій, ролей та обов'язків викладачів), «Правознавство» (ознайомлення з відповідною нормативно-правовою базою; вивчення правил трудового розпорядку, посадових інструкцій тощо), «Психологія» (особливості комунікації та етичні норми взаємодії у педагогічному колективі, культура професійного спілкування, вирішення конфліктних ситуацій), «Педагогічна практика» (безпосереднє ознайомлення з посадовими обов'язками на реальному робочому місці; виконання завдань, відповідно до трудового розпорядку і внутрішнього режиму мистецького закладу; формування навичок співпраці з варіативними учасниками освітнього процесу тощо).

Вважаємо, що палітра представлених знань та умінь забезпечить дотримання майбутнім викладачем ОТМ професійної дисципліни у ПЗО, ефективну участь у житті закладу, відповідальне виконання посадових обов'язків; а володіння навичками взаємодії з колегами на основі толерантності,

взаємоповаги та загальнолюдських цінностей уможливить створення комфортної комунікативної атмосфери зі всіма учасниками освітнього процесу.

Отже, розкривши зміст трьох компетентностей, сформованість яких необхідна майбутньому викладачу образотворчого мистецтва ПЗО для виконання ним третьої трудової функції, переходимо до розкриття четвертої трудової функції.

IV трудова функція – безперервний професійний розвиток [250]. Перед тим, як розглянемо дві компетентності, закладені у цю трудову функцію, вважаємо за доцільне конкретизувати конструкт «професійний розвиток», витоками становлення педагогічної категорії якого прийнято вважати психологію і філософію, та який має у науковій літературі варіативні підходи до свого витлумачення.

Із позиції Ю. Чуприни [343], феномен професійного розвитку НПП – це процес формування особистості професіонала, який відбувається під час безпосереднього самостійного виконання завдань у закладах освіти.

На думку Ю. Сліпич [283], професійний розвиток педагога – це процес здобуття особистістю якісно нового рівня професійної діяльності, який є поступовим, безперервним, спіралеподібним та спирається на науки, які дають теоретичне підґрунтя такому розвитку; зокрема: філософія, психологія, педагогіка.

В. Фрицюк [325], досліджуючи теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку, тлумачить його як систематичний динамічний процес, спрямований на самоорганізацію особистості задля підвищення рівня професійної майстерності в обраному векторі.

Науковець Я. Бельмаз, комплексно розкриваючи питання професійного розвитку викладачів Великої Британії та США, у конструкт «професійний розвиток» закладає зростання, якого досягає педагог у результаті постійного поглиблення власного досвіду засобами формальної або неформальної освіти [18, с. 9].

Відтак, безперервний професійний розвиток, який є одним зі складових компонентів освіти для дорослих, є важливою компетентністю майбутнього викладача образотворчого мистецтва ПЗО, адже сприяє не лише успішному

виконання трудових функцій, корелюючись із вимогами часу, але й обумовлює підвищення інтелектуального потенціалу педагога.

13. Здатність здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності і визначати потреби у власному професійному розвитку [250] передбачає знання документів, способів та методів самооцінювання педагогічних і фахових компетентностей; уміння та навички аналізувати та оцінювати результати власної професійної діяльності (з урахуванням результатів навчання учнів), власний рівень професійної компетентності та його вплив на результати професійної діяльності; уміння та навички визначати відповідність власних професійних компетентностей чинним вимогам, сильні і слабкі сторони власної педагогічної діяльності, потребу в розвитку власних компетентностей [250]. Під самооцінюванням, яке є ключовим конструктом даної компетентності, С. Воронова [44] вбачає процедуру визначення рівня ефективності власної діяльності різними засобами та інструментами, які дають можливість визначити загальну якість педагогічної діяльності.

Щодо фахової компетентності, то В. Саюк [269] розуміє її як якість дії працівників, що забезпечує ефективність вирішення поставлених перед ним професійно-педагогічних проблем та типових завдань, які виникають на реальному робочому місці. Із позиції І. Зязюна [121], фахова компетентність є здатністю педагога вирішувати професійні задачі, що вимагає від нього наявності спеціальних знань, умінь, навиків та досвіду такої діяльності.

Досліджуючи професійну компетентність педагога позашкільного навчального закладу, В. Мачуський [194] зазначає, що оволодіння прийомами рефлексії уможливорює формування у викладача «здорової критичності» та запобігає стереотипному мисленню й поведінці. При цьому вчений зауважує, що педагог повинен не лише опановувати когнітивно-технологічну, методичну, комунікативну, психологічну та інші складові професійної компетентності, але й способи мотивації до такої діяльності.

У контексті опису цієї компетентності, визначеної професійним Стандартом, цілком поділяємо тезу С. Ізбаш [122], що планування викладачем

траєкторії подальшого особистісно-професійного розвитку можливе тоді, коли він знає та усвідомлює наявний рівень.

Науковці стверджують, що спроможність студента реалістично оцінювати свої квазіпрофесійні можливості обумовлює подальший успіх у виконанні поставлених перед ним завдань у професійній діяльності [10].

Проаналізувавши змістове наповнення освітніх компонент циклу загальної та професійної підготовки різних ОПП зазначимо, що набуття студентами вищезначених знань та умінь частково відбувається у контексті опанування таких курсів: «Педагогіка» (основи самооцінки педагогічної діяльності; моделі оцінки педагогічних компетентностей та особливості їх використання), «Психологія» (формування вмінь аналізувати свою діяльність та взаємодію з учнями, а також спроможність до самоконтролю і самооцінки педагогічних якостей), «Педагогічна практика» (здійснення оцінки власної педагогічної діяльності; визначення рівня розвитку власних компетентностей).

Отже, окреслені у цьому блоці знання та уміння забезпечать здатність майбутнього викладача образотворчого мистецтва оцінювати власну діяльність, визначати сильні та слабкі сторони своєї роботи, коригувати підходи для підвищення ефективності освітньо-виховного процесу, систематично вдосконалювати набуті компетентності тощо.

14. Здатність визначати напрями, види та способи підвищення рівня власних педагогічних та фахових компетентностей [250] складається з таких позицій: *знання видів, форм та складників освіти дорослих; уміння та навички обирати вид освіти (формальний, неформальний, інформальний) для підвищення рівня педагогічних та фахових компетентностей* [250]. Одразу зазначимо, що поділяємо тезу Т. Каганцової [125], що професія педагога є завжди незавершеною, адже така діяльність потребує систематичного розвитку й вдосконалення і базується на усвідомленні викладачем нових вимог до професійної діяльності.

Попри те, що питанням освіти дорослих займається така галузь педагогічної науки як андрагогіка, учені (S. Hase, C. Kenyon [369]) акцентують увагу на іншій педагогічній науці – хьютагогіці (heutagogy), яка позиціонується

як наука про те, як самостійно навчатися у XXI столітті. Якщо в андрагогіці навчальний план, завдання, система оцінювання та інші складники освіти розробляються відповідно до потреб того, хто навчається, то у хьютагогіці менеджером освіти є той, хто навчається, адже він самостійно проєктує індивідуальний вектор навчання, обираючи курси, завдання та інші складники із всього наявного освітнього контенту, який пропонує викладач [366].

Розглянувши ОПП різних ЗВО, ми не знайшли окремої дисципліни, яка розкриває питання освіти дорослих. Однак, означені питання частково окреслюються у процесі вивчення таких курсів: «Педагогіка» (ознайомлення з різноманітними формами та методами навчання; зокрема, освітою дорослих), «Психологія» (специфіка навчання дорослих, їх мотиваційні та поведінкові установки), «Методика викладання образотворчого мистецтва» (презентує питання щодо організації різних етапів навчання через варіативні форми освіти), «ІКТ» (набуття навичок використання онлайн-ресурсів).

Відтак, вважаємо, що для ефективної художньо-педагогічної діяльності майбутніх викладачів ОТМ у ПЗО необхідно фокусуватися на розкритті для них означених вище аспектів.

Знання законодавчих актів щодо професійного розвитку педагогічних працівників [250], які, у контексті нашого дослідження, передбачають: знання нормативно-правової освітньої бази, що регулює діяльність викладача-позашкільника; розуміння прав і можливостей свого професійного зростання (атестація, підвищення кваліфікації, сертифікація); уміння планувати власний професійний розвиток, відповідно до вимог законодавства; здатність діяти у правовому полі, захищаючи свої інтереси як педагогічного працівника; практичне застосування законодавчих знань у щоденній роботі та веденні документації тощо. Ці питання розкриваються у контексті курсів «Основи педагогічної майстерності» та «Правові основи освіти».

Уміння та навички планувати і організовувати процес самоосвіти [250]. Поділяємо тезу М. Миньківської [198], що для досягнення високого професійного рівня викладач повинен організовувати власну педагогічну діяльність на

прогностичній основі, що забезпечить передбачення можливих змін у плануванні та реалізації освітньо-виховного процесу.

На думку В. Могілевської, О. Барліт, О. Сібіль [204], у процесі професійної діяльності педагога мають здійснювати ряд активностей, які сприятимуть їх професійному зростанню; зокрема: діагностувати рівень власних професійних компетентностей та формувати шлях свого розвитку з визначенням завдань, які сприятимуть їх покращенню; визначати проміжні та підсумкові результати виконаних завдань, які були заплановані, та їх ефективність для професійної діяльності тощо.

О. Боровік [28] зазначає, що вміння та навички проєктувати індивідуальну освітню траєкторію сприяють усвідомленню педагогом власного рівня професійної підготовки, вибору стратегії самоосвіти, яка передбачає вдосконалення найменш сформованих компонентів професійної діяльності.

Самоосвіта майбутнього викладача образотворчого мистецтва ПЗО містить широкий спектр діяльностей, скерованих на розвиток художньо-педагогічних компетентностей; з-поміж яких: поглиблене вивчення образотворчого мистецтва; педагогічна, психологічна, методична підготовка; навички комунікації; вивчення законодавства та нормативно-правових актів; розвиток технологічних навичок; науково-дослідницька діяльність; участь у профспілках тощо. Відтак, майбутній викладач ОТМ ПЗО повинен бути здатним до організації свого навчання протягом усього життя (*life-long learning*).

Отже, здійснений аналіз кореляції сучасного досвіду підготовки майбутніх викладачів-митців зі спектром професійних компетентностей, визначених професійним стандартом «Викладач мистецької школи (за видами навчальних дисциплін)», показав полівекторність означеного феномену. Багатомірність окресленої проблематики та необхідність системного розгляду даного питання обумовлює огляд сучасних наукових пошуків щодо зазначеної підготовки.

Так, К. Мусаєв [211], розкриваючи питання фахової підготовки викладачів для позашкільних закладів освіти, визначає такі особливості педагогічної роботи: необхідність організації освітнього процесу при його небов'язковості в

учнівському колективі, який є неформальним об'єднанням; задоволення особистих інтересів і потреб здобувачів та, разом із тим, відсутність жорсткого контролю за рівнем засвоєння навчального матеріалу; необхідність створення атмосфери співпраці тощо.

Досліджуючи особливості формування професійно-фахових якостей майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, О. Гудим [86] наголошує на такій едукативній комбінації: професійна грамотність та творчий підхід до роботи, художня майстерність, розвинене просторове мислення та прагнення до самовдосконалення.

Розглядаючи декоративно-ужиткове мистецтво як засіб формування професійної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва, Л. Данилюк [88] зосереджує увагу на сформованості таких едукатив: здатність до емоційного сприйняття навколишнього світу та його творчого перетворення; знання світової культури; володіння загальнолюдськими цінностями; прагнення до самореалізації та саморозвитку в мистецтві.

У дисертаційній роботі В. Карпової [128], яка присвячена розкриттю питання формування готовності майбутніх учителів образотворчого мистецтва до використання комп'ютерної графіки у професійній діяльності, авторкою виражені такі вимоги до цих фахівців: вміння працювати фарбами, використовувати різні образотворчі матеріали та техніки, знання історії мистецтва, мови графіки, живопису, скульптури, декоративного мистецтва, архітектури, розуміння законів композиції, специфіки видів і жанрів, стилів, напрямів, течій, методів тощо; оперування методологічними основами художньої педагогіки, дидактичними принципами навчання й виховання; вміння активно реалізувати художнє, естетичне, трудове, моральне й патріотичне виховання та бути культурно розвиненою особистістю.

Із позиції О. Музики [209], студенти-живописці повинні досконало володіти професійними знаннями і вміннями, педагогічними технологіями навчання, креативним мисленням та багатою уявою.

На переконання Х. Лі [179], творча педагогічна позиція майбутніх учителів образотворчого мистецтва формується завдяки таким едукациям: уміння кваліфіковано виконувати професійні функції та обов'язки; бути активною творчою особистістю; вільно орієнтуватися у мистецькому тезаурусі та доцільно його використовувати; вміння формувати засобами образотворчого мистецтва художньо-естетичні смаки учнів, їх погляди та ідеали.

О. Шевнюк [346], досліджуючи формування у майбутніх фахівців з образотворчого мистецтва креативного мислення, зазначає, що вони повинні мати інноваційне креативне мислення; прагнути до професійного саморозвитку, активно займатися творчістю; здійснювати педагогічну діяльність.

О. Дубницька [105] переконана, що для успішної роботи у художньо-педагогічній сфері майбутній фахівець мистецького профілю навчання повинен володіти педагогічною креативністю, мати ґрунтовні фахові та психолого-педагогічні знання, уміння й навички.

Аналізуючи особливості формування педагогічної майстерності вчителя ОТМ, Ж. Ясеницька [364] вбачає, що майбутні фахівці повинні знати мету, зміст, об'єкт і засоби образотворчої, художньо-естетичної діяльності; мати сформовану систему якостей (креативність, рефлексивність, ерудиція, здатність передбачати й проєктувати, активність, сила волі та ін.), оригінальний стиль творчої діяльності та вміти здійснювати таку діяльність на всіх її етапах.

У професійну компетентність керівника гуртка Л. Сліпчишин [284] закладає: володіння базовими психолого-педагогічними знаннями і вміннями, методикою навчання; наявність мотивації до педагогічної діяльності; сформований стиль взаємодії з учасниками освітнього процесу; відкритість до інновацій; здатність до розвитку власного творчого потенціалу тощо.

Особливе місце у системі фахової підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва О. Бараболя [12] відводить методичній компетентності, яка передбачає здатність педагога володіти різними методами та прийомами навчання, а також формуванню професійно-художньої культури

майбутнього вчителя, яка має задовольняти його потреби у безперервному підвищенні фахової майстерності.

На думку О.Гудим [86], формування професійно-фахових якостей майбутнього вчителя образотворчого мистецтва передбачає формування його світогляду, художньо-педагогічних та методичних знань, умінь, навичок.

Досліджуючи фахову діяльність учителів образотворчого мистецтва, фундаментальним чинником професіоналізму В.Ружицький [264] вважає здатність викладача до власної творчості та творчий підхід при роботі з учнями.

О. Кудря [166], досліджуючи фахову підготовку керівника гуртка до навчання учнів технічному моделюванню, окрім сформованості базисних компетентностей (психологічних, педагогічних, методичних), наголошує на тому, що майбутньому фахівцю необхідно набути досвід організації освітнього процесу у гуртках; навички швидкого пошуку, обробки, використання інформації та донесення її здобувачам, із урахуванням їх рівня, засобами інноваційного програмного забезпечення.

А. Гордаш [77], комплексно розглядаючи шлях майбутнього вчителя образотворчого мистецтва до вершин власної художньої майстерності, зазначає, що досягнення успіху можливе лише за умови поєднання рис, які притаманні професійному художнику й талановитому педагогу зі своєю індивідуальністю.

На основі вищевикладеного матеріалу можна зробити висновок, що професійна підготовка майбутнього викладача образотворчого мистецтва до роботи у ПЗО є багатовекторним та поліаспектним феноменом, адже, окрім художньої-естетичної (образотворчої) компетентності, готовність фахівця обумовлюється рівнем сформованості психолого-педагогічної, організаційно-методичної, соціально-гуманітарної складових.

Отже, здійснене у підрозділі 1.2 дослідження сучасного досвіду і напрямів наукових пошуків щодо професійної підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти, дає підстави зробити висновок про недостатню скерованість освітнього процесу на підготовку означених фахівців до подальшої трудової діяльності саме у системі

позашкілля (художні школи, студії, секції образотворчого мистецтва тощо). Відтак, для ефективної та цілеспрямованої підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних освітніх інституціях, виникає потреба у розробці та запровадженні педагогічних умов, які будуть представлені у другому розділі роботи.

1.3. Компонентно-структурний аналіз феномену «готовність майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти»

Студіювання численних результатів досліджень у мистецько-педагогічному сегменті засвідчує, що науковці здійснювали компонентно-структурний аналіз при дослідженні подібного феномену та виокремлювали варіативні складові ланки готовності майбутнього викладача образотворчого мистецтва до подальшої професійної діяльності. Відтак, розглянемо розвідки, які корелюються з темою нашого дослідження.

У структурі готовності майбутніх учителів образотворчого мистецтва до прикладного використання комп'ютерної графіки Т. Фурсикова [326] увиразнює чотири складові компоненти (мотиваційний, когнітивний, креативний, рефлексивний), для кожного з яких визначені свої критерії, показники та рівні сформованості. Так, потребнісно-мотиваційний критерій мотиваційного компоненту показує рівень усвідомлення здобувачем необхідності застосування комп'ютерної графіки у професійній діяльності, особистісну зацікавленість цим предметом, бажання викликати у вихованців інтерес до нього і побачити зростання рівня їх навчальних досягнень в означеній сфері. Когнітивний компонент визначає наявність у педагога ґрунтовних фахових знань у царині комп'ютерної графіки та сформований комплекс відповідних умінь і навичок, що уможливить застосування комп'ютерної графіки у подальшій професійній діяльності. У креативний компонент учена закладає спроможність учителя до оригінального розв'язання будь-яких педагогічних завдань через використання відповідного інструментарію комп'ютерної графіки. Рефлексивний компонент у

цьому дослідженні характеризується здатністю майбутнього вчителя образотворчого мистецтва до аналізу процесу та результату власної професійної діяльності.

Вітчизняна науковець-педагог Н. Гатеж [69], досліджуючи готовність майбутнього вчителя ОТМ до виховання естетичної культури учнів, у структурі означеного феномену виокремлює доволі подібні компоненти; а саме: емоційно-мотиваційний, інтелектуально-когнітивний і креативно-діяльнісний.

У структурі готовності майбутніх учителів образотворчого мистецтва до подальшого навчання підростаючого покоління художньому конструюванню, яка позиціонується Г. Сотською [293] як складна інтегрована якість особистості, увиразнено мотиваційно-ціннісний, інформаційно-когнітивний і художньо-конструкторський спеціальний компоненти.

Структуруючи складові готовності вищезазначених фахівців до організації позакласної діяльності, Л. Базильчук [10] визначає мотиваційний, когнітивний, практично-творчий та рефлексивний компоненти. У мотиваційний компонент учений закладає сформовану потребу здобувачів в естетичному вихованні підростаючого покоління; у когнітивний – загальну образотворчу грамотність; у практично-творчий – спроможність здійснювати педагогічну діяльність; у рефлексивний – здатність усвідомлено оцінювати власну педагогічну діяльність задля подальшого самовдосконалення та досягнення високого рівня виконуваної роботи.

Доволі змістовно підходить до визначення складових компонентів творчої педагогічної позиції майбутнього викладача-митця Х. Лі [180]. Науковець виокремлює аксіологічно-мотиваційний (мотиви, потреби, комплекс цінностей, педагогічних установок), змістовно-когнітивний (єдність психолого-педагогічних, методичних та дидактико-технологічних едукцій), творчо-операційний (професійні вміння, творча активність майбутнього фахівця) та особистісно-рефлексивний (власні якості майбутнього вчителя ОТМ, творчий потенціал, індивідуальність, здатність до рефлексії, саморефлексії) компоненти.

У дисертаційному дослідженні Б. Яна [360] сформованість художньо-творчої активності майбутніх педагогів-митців презентована через єдність тріади компонентів – мотиваційного, змістовного та діяльнісного. Мотиваційно-ціловий критерій передбачає сформоване у майбутнього учителя образотворчого мистецтва позитивне ставлення до художньо-педагогічної діяльності та наявність відповідної мотивації. Змістовний компонент автор наповнює фаховими знаннями, уміннями, навичками та загальним рівнем їх сформованості. Діяльнісний компонент у роботі вченого розглядається як спроможність майбутнього фахівця до емоційно-оціночного сприйняття художнього твору, а також розуміння змісту побудованої у ньому композиції.

Різновекторний огляд вітчизняного фонду науково-педагогічних розвідок із досліджуваної проблематики показує, що значна частина вчених у структурі готовності майбутніх викладачів-митців до подальшої художньо-педагогічної діяльності увиразнює компоненти, які охоплюють знаннєвий (едукативна складова), мотиваційний (мотивація до художньо-педагогічної діяльності), рефлексивний (спроможність аналізувати квазіпрофесійну художньо-педагогічну діяльність взагалі та себе у ній зокрема) та діяльнісний (спроможність здійснювати художньо-педагогічну роботу) компоненти.

Відтак, слушною є теза Т. Ткаченко [314], що основою для професійно-педагогічної культури є когнітивний та мотиваційний компоненти; умовою для підвищення рівня такої культури – особистісний; натомість, діяльнісний – виступає засобом її формування.

Опрацювання варіативної палітри наукових студій, які корелюються з тематикою започаткованого дослідження, дало можливість розробити порівняльну таблицю зі структурних компонентів, увиразнених ученими при аналізі феномену готовності майбутніх викладачів ОТМ до подальшої професійної діяльності (дод. Ж).

Комплексне вивчення результатів розвідок останніх десятиліть, які корелюються із тематикою нашого дослідження, складність та багатоаспектність змісту готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи у

позашкільних закладах освіти, обумовили увиразнення полікомпонентної структури досліджуваного феномена, складові якого охоплюють художньо-естетичний, психолого-педагогічний, організаційно-методичний та інші аспекти роботи педагогів-позашкільників; зокрема: **мотиваційно-ціннісний, когнітивний, особистісно-творчий та діяльнісно-рефлексивний.**

Зупинимось детально на презентації кожного компоненту та визначимо критерії, показники, рівні їх сформованості.

Мотиваційно-ціннісний компонент. Виокремлюючи даний компонент, базувались на здійсненому контент-аналізі науково-педагогічних праць сучасних учених, з-поміж яких: розвідки О. Красовської [162], Х. Лі [179], І. Рубель [260], О. Темченко [305], Б. Чернявського [336], у яких дослідники суголосні у тезі, що саме мотивація спонукає до будь-якої діяльності, є її драйвером. Відповідно, від рівня її сформованості залежить рівень сформованості показників інших компонентів [249]. Окреслимо основні положення мотиваційно-ціннісного компоненту, які подані у дослідженнях вищезгаданих авторів.

Одразу зазначимо, що цілком погоджуємося з розробленою О. Щербиною [356] моделлю мотивації, якою будемо послуговувати під час проведення педагогічного експерименту, яка представлена у вигляді ланцюжка з шести послідовних понять: потреба – бажання – напруження – дія – результат – винагорода.

У науковому доробку О. Темченко [305] мотиваційно-ціннісний компонент професійної позиції вчителя ЗОШ розуміється як його умотивованість до здійснення педагогічної діяльності, рівень якої визначається ступенем розуміння цінності професії викладача, його асертивністю, креативністю, ініціативністю.

Науково-педагогічні розробки та важливі положення щодо формування візуальної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва здійснені І. Рубель [260]. У своєму дослідженні сформованість мотиваційного компоненту вчена вимірює через позитивне відношення та зацікавленість здобувачів освітнім

і педагогічним процесами, мистецтвом і візуальною культурою, а також наявністю у них потреби реалізовувати сформовані за час навчання компетентності у практичній діяльності.

Співзвучними до наведених вище позицій щодо флагманської ролі мотиваційного компонента у структурі готовності майбутніх викладачів-митців до здійснення професійної діяльності є погляди Б. Чернявського [336], який презентує його через прагнення студента опанувати обраний фах взагалі та кожну дисципліну зокрема, яке формується завдяки цілеспрямованій роботі НПП зі здобувачами через запровадження різноманітних завдань, завдяки яким створюється можливість опанувати будь-який навчальний матеріал усім студентам, незалежно від вихідного рівня наявних у них можливостей та здібностей.

О. Красовська [162] вбачає, що мотиви, які спонукають майбутніх фахівців до педагогічної діяльності, є досить різноманітними та нестійкими, адже можуть змінюватися залежно від зовнішніх та внутрішніх обставин. Серед найбільш поширених та типових мотивів, які побуджують майбутніх педагогів початкової школи до означеної роботи, вчена визначає такі: прагнення підвищити ефективність освітньо-виховного процесу, художньо-педагогічне самовираження, бажання привернути до себе увагу та здобути визнання тощо [162].

Досліджуючи особистісну систему цінностей педагога-митця, Ц. Ян [361] вважає, що вона акумулюється на основі суспільно-педагогічних та професійно-групових цінностей, сформованість яких допомагає викладачам у розробці траєкторії розвитку своїх вихованців.

Досліджуючи методологію фахової підготовки майбутніх учителів ОТМ, Г. Кузьменко у тандемі з Г. Сотською [295] вбачають, що сьогодні необхідно формувати у здобувачів новий тип мислення, спрямований на підвищення їх пізнавальних інтересів, а також особистісну потребу до самоосвіти та самовдосконалення, що у подальшому уможливить перетворення вчителя-предметника на педагога-митця. Із позиції вчених, побудова такого освітнього процесу можлива за умови, коли викладач перестане бути «транслятором»

фундаментальних знань, натомість, стане координатором та «каталізатором» процесу опанування обраної спеціальності.

Аналізуючи стан сучасної фахової підготовки майбутніх учителів ОТМ у дистанційному форматі, методичний аспект якого знаходиться у процесі систематичного оновлення та вдосконалення, А. Алтухова та Н. Ростовцева [4] фокусуються на таких аспектах: мотивація здобувачів до подальшої професійної діяльності, формування потреби до самоосвіти та подальшої самоідентифікації, індивідуалізація навчання задля кращого засвоєння поданого матеріалу.

Отже, прийнявши до уваги результати вітчизняних науково-педагогічних праць останніх десятиліть, вбачаємо, що мотиваційно-ціннісний компонент готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи у позашкільних закладах освіти є індикатором зацікавленості студентів професійною художньо-педагогічною роботою у позашкільних освітніх установах художнього профілю навчання (художні школи, студії, секції образотворчого мистецтва тощо). Зміст даного компоненту представляємо наступними складовими: свідоме, позитивно стійке сприйняття здобувачем майбутньої професії, пов'язаної з художньо-педагогічною діяльністю у системі позашкілля, внутрішню мотивацію на виконання трудових функцій, покладених на викладача-позашкільника, прагнення досягати високих результатів у професії, сформований комплекс особистісних і професійних цінностей, які породжують бажання до саморозвитку та самовдосконалення.

Припускаємо, що саме мотиваційно-ціннісний компонент є фундаментальною складовою готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи у ПЗО, адже його сформованість на високому рівні обумовить бажання випускників ЗВО реалізуватись у царині художньо-педагогічного сегменту на базі позашкільних освітніх установ.

Мотиваційно-ціннісний компонент представляємо професійно-інтенційним (лат. «intentio» – «намір») критерієм, *показниками* якого визначені:

– зацікавленість художньо-педагогічною діяльністю у позашкільних закладах освіти художнього профілю навчання;

– усвідомлення важливості професії викладача-позашкільника для розвитку творчого потенціалу підростаючого покоління засобами ОТМ.

Із урахуванням зазначених показників виокремлено три рівні сформованості професійно-інтенційного критерію мотиваційно-ціннісного компоненту готовності майбутніх викладачів ОТМ до роботи у ПЗО: високий (професійно-творче самовираження), середній (професійне становлення), низький (професійна адаптація). Окреслимо кожен із них.

Високий рівень (професійно-творче самовираження). Здобувачі систематично демонструють зацікавленість навчальними предметами, виявляють активність та наполегливість під час роботи над запропонованими НПП варіативними проєктними завданнями; виражають позитивне відношення до художньо-педагогічної діяльності взагалі та до спілкування з дітьми зокрема; чітко усвідомлюють педагогічні та мистецькі цінності. У студентів сформована система потреб та стійка мотивація до подальшої художньо-педагогічної самореалізації у ПЗО; вони усвідомлюють цінність занять образотворчим мистецтвом для полівекторного розвитку та формування світобачення у підростаючого покоління. Крім того, у здобувачів прослідковується бажання сформувати власний художньо-педагогічний стиль роботи, що обумовлено наявністю у їх оточенні педагогів-позашкільників, чією професійною діяльністю вони захоплюються та кого прагнуть наслідувати.

Середній рівень (професійне становлення). У студентів спостерігається нестійкий інтерес та ситуативна мотивація до подальшої художньо-педагогічної діяльності у ПЗО. Не у повній мірі вони усвідомлюють необхідність набуття для подальшої професійної діяльності не лише образотворчих едукативних компетентностей, але й психолого-педагогічних, організаційно-методичних та інших знань, умінь і навичок. Під час виконання варіативних проєктних завдань, які моделюють освітній процес у ПЗО, у студентів виникають побоювання труднощів, які можуть бути у реальному освітньо-виховному середовищі. Здобувачі розуміють, але не у повній мірі усвідомлюють педагогічні цінності,

роль художньо-педагогічного спілкування, значення образотворчого мистецтва в історії становлення людства взагалі та для розвитку дитини зокрема.

Низький рівень (професійна адаптація). У студентів не сформована система потреб та мотивів до подальшої художньо-педагогічної діяльності у ПЗО; відсутнє бажання оволодіти професією педагога, адже вони зосереджені лише на образотворчій діяльності; відтак, спостерігається загальне індиферентне відношення до викладацької праці, оскільки вона не розглядається як вектор подальшої самореалізації. При зіткненні з найменшими труднощами, у процесі роботи над варіативними психолого-педагогічними проєктними завданнями, здобувачі припиняють роботу. Цілі студентів мають розмитий характер, а уявлення про себе, як про майбутнього фахівця, є невиразним. Крім того, студенти не визначають для себе ідеалів для наслідування.

Когнітивний компонент. Виокремлюючи когнітивний компонент у структурі готовності майбутніх викладачів ОТМ до роботи у ПЗО, ураховано наукові погляди Л. Базильчук [10], Л. Гарбузенко [67], А. Гордаш [77], І. Рубель [260], О. Смірнкової [287], Б. Чернявського [336]. Окреслимо основні положення щодо знаннєвого компоненту у дослідженнях вказаних авторів.

У когнітивний компонент художньо-педагогічної компетентності майбутнього вчителя ОТМ О. Смірнова [287] закладає систему знань щодо ефективної діяльності вчителя, оптимальних стилів його педагогічного спілкування, а також фахові образотворчі й перцептивно-рефлексивні едукатії. Учена зазначає, що рівень сформованості цього компоненту залежить від індивідуальних рис здобувача; зокрема: наявність розвиненого сприйняття, уваги, відповідного мислення, уявлення, пам'яті [287].

У праці Л. Базильчука [10], яка присвячена проблемі підготовки майбутніх вчителів ОТМ до позакласної роботи, когнітивний компонент представлений єдністю едукатій з ОТМ, загальної педагогіки, теоретико-методологічної складової позакласної роботи, проєктування освітньої діяльності.

І. Рубель [260], досліджуючи візуальну культуру майбутніх учителів образотворчого мистецтва, наповнює когнітивний компонент сформованістю у

здобувачів фахових знань у царині культури та мистецтва, знань медіаосвітніх навчальних засобів для подальшого прикладного використання.

Із позиції Л. Гарбузенко [67], змістове наповнення когнітивного компоненту художньо-естетичної компетентності майбутнього вчителя ОТМ визначається елементами, які формують його кругозір, та на основі яких утворюються переконання й естетичні погляди; зокрема: знання жанрів і видів мистецтва, основних естетичних понять та особливостей створення художнього образу у творі мистецтва.

Досліджуючи навчання майбутніх учителів ОТМ проектування із застосуванням ІКТ, у когнітивний компонент Б. Чернявський [336] закладає комплекс теоретичних, практичних та естетичних знань, сформованість яких можна перевірити варіативними моніторинговими методами, якими зазвичай послуговуються в освітньому процесі.

Погоджуємося із тезою П. Кузенко [167], що готовність майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи у закладах освіти ґрунтується на збалансованому поєднанні психолого-педагогічних та мистецьких знань.

У започаткованому нами дослідженні змістове наповнення когнітивного компоненту готовності майбутніх викладачів ОТМ до роботи в ПЗО представляємо як єдність художньо-творчої, психолого-педагогічної та організаційно-методичної едукативних компетентностей, а також спроможність усвідомлено оперувати набутими знаннями, уміннями, навичками. Представимо зміст кожної з них.

Так, сформованість когнітивної художньо-творчої складової передбачає наявність ґрунтовних, цілісних та структурованих теоретичних та практичних едукативних компетентностей із обов'язкових освітніх компонент, які закладені у всі ОПП спеціальностей 014.12 та 023, які забезпечують мистецьку підготовку майбутніх фахівців. До фундаментальних предметів образотворчого циклу відносимо: рисунок, живопис, композицію, історію мистецтв, кольорознавство, пластичну анатомію, плерерну практику, перспективу, скульптуру, декоративно-прикладне мистецтво тощо.

Сформованість знаннєвої психолого-педагогічної складової передбачає наявність ґрунтовних знань зі структури освітньо-виховного процесу позашкілля; принципів, методів, форм та інших елементів провадження такої діяльності; знання психологічних особливостей різновікових груп дітей тощо.

Сформованість когнітивної організаційно-методичної складової передбачає наявність знань, умінь та навичок, які дозволять майбутнім викладачам-художникам конструювати та проводити навчальні заняття різних видів; організовувати позакласні атракції; визначати вектори та здійснювати підвищення професійної кваліфікації тощо.

Когнітивний компонент готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти представляємо художньо-педагогічним критерієм, *показниками* якого визначені:

- сформованість цілісної та структурованої системи з теоретичних знань, практичних умінь і навичок у царині образотворчого мистецтва;

- володіння фундаментальними основами психолого-педагогічної та організаційно-методичної побудови освітньо-виховного процесу у ПЗО.

Із урахуванням зазначених показників виокремлено три рівні сформованості художньо-педагогічного критерію когнітивного компоненту готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти: високий (професійно-творче самовираження), середній (професійне становлення), низький (професійна адаптація).

Високий рівень (професійно-творче самовираження). Студенти мають глибокі, цілісні та структуровані знання у царині образотворчого мистецтва, педагогіки, психології, методики викладання образотворчого мистецтва та розуміють їх міжпредметні зв'язки для подальшої художньо-педагогічної діяльності. Теоретичні та практичні положення всіх ОК засвоєні повністю, квазіпрофесійні вміння та навички художньо-педагогічної діяльності сформовані на високому рівні. Здобувачі проявляють активність та ініціативність у процесі навчання; зацікавлені у набутті квазіпрофесійного досвіду викладацької діяльності. Студенти вміють працювати з джерелами інформації; здатні

аналізувати й синтезувати навчальний матеріал, виконувати творчі завдання на високому рівні; значну частину професійних завдань вирішують самостійно, а при виникненні нестандартних ситуацій здатні до актуалізації знань, обґрунтованому й виваженому прийнятті художньо-педагогічних рішень. Загальний інтелектуальний рівень здобувача є високим та позитивно динамічним.

Середній рівень (професійне становлення). Студенти мають неповні фахові едукції теоретичних та практичних положень образотворчої, психолого-педагогічної, організаційно-методичної складових. Не у повній мірі вони усвідомлюють взаємозв'язок та взаємозалежність між педагогічною та мистецькою складовими в освітньо-виховному процесі ПЗО, а зв'язок між отриманими теоретичними знаннями та їх практичною апробацією є досить слабким. У процесі навчання студенти виконують здебільшого прості проєктні завдання, які не потребують особливих інтелектуальних зусиль та пошуку рішень складних ситуацій. Сформованість когнітивного компоненту на середньому рівні вказує, здебільшого, на реконструктивний тип діяльності, адже випускники ЗВО діють на основі заданих алгоритмів та майже не демонструють творчі пошуки.

Низький рівень (професійна адаптація). Здобувачі мають фрагментарні знання з образотворчого мистецтва, з психолого-педагогічної та організаційно-методичної складових освітньо-виховного процесу (на рівні окремих фактів), а навчально-пізнавальна діяльність здійснюється тільки з примусу науково-педагогічних працівників. Спостерігається володіння окремими вміннями, але на досить низькому рівні та неналежної якості. Зв'язок між теоретичною та практичною складовими є слабким, часто неусвідомленим. У студентів слабо розвинені аналітичні здібності, вони не здатні цілісно, структуровано та аргументовано викладати свої думки. Вирішення певних художньо-педагогічних проєктних завдань зводиться до відтворення інформації, яка була здобута раніше (переважає репродуктивний характер) та, здебільшого, є алгоритмічною. Художньо-творча складова відсутня.

Особистісно-творчий компонент. На основі вище представленого огляду розвідок учених та базуючись на власному художньо-педагогічному досвіді, переконані, що готовність майбутнього викладача образотворчого мистецтва до роботи у ПЗО можлива за наявності та сформованості у нього комплексу особистісних якостей, які корелюються з означеною діяльністю. На важливості означеного компоненту у структурі готовності майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей до подальшої професійної діяльності наголошується у численних вітчизняних науково-педагогічних розвідках. Так, подібний компонент знаходимо у наукових студіях Т. Батієвської [15], яка презентує його як комплекс професійно-особистісних якостей, необхідних для успішної педагогічної діяльності, що складається з емоційної стійкості, самоконтролю, комунікативності, логічності мислення, відповідальності, наявного творчого потенціалу, інформаційно-технологічної грамотності, художньо-образного педагогічного мислення, фахової грамотності, спроможності до самоаналізу та оцінки себе тощо [15].

Із позиції І. Андрощука [7] сформованість у викладача особистісних якостей впливає на перебіг освітнього процесу, адже вони обумовлюють його стиль педагогічної поведінки. Серед важливих для педагогів якостей учений виокремлює такі: любов до дітей, активну громадську позицію, оптимізм, доброзичливість, тактовність, почуття гумору, гуманізм, товариськість, порядність, ініціативність, справедливість тощо.

Із-поміж важливих професійно-фахових якостей майбутнього вчителя ОТМ О. Гудим [86] увиразнює такі: схильність до педагогічної діяльності, творчий підхід до роботи, професійна грамотність, готовність до постійного самовдосконалення, розвинене просторове мислення.

Виходячи з того, що палітра особистісних якостей є доволі широкою, а у працях вітчизняних учених-педагогів, які корелюються із темою нашого дослідження, окреслені варіативні позиції, які є важливими для провадження художньо-педагогічної діяльності, було вирішено організувати та провести опитування фахівців із візуального мистецтва, які працюють у ПЗО, метою якого

стало увиразнення п'яти найбільш вагомих для якісної реалізації освітньо-виховного процесу у ПЗО художнього профілю навчання.

Опитування здійснювалось в електронному форматі та передбачало заповнення педагогами анонімною Google-форми, у якій був представлений перелік із 15 позицій-якостей особистості, які потрібно було ранжувати за важливістю, де I позиція – найбільш необхідна якість; XV позиція – не суттєва якість. В опитуванні взяли участь 23 викладачі з Дніпропетровської, Полтавської, Рівненської, Херсонської та Харківської областей.

Обробку отриманих даних здійснили через матрицю (дод. 3), у якій по горизонталі прописані запропоновані професійні якості, а по вертикалі – пронумеровані респонденти. У клітинках, які утворені на перетині рядків та стовпців, цифрами позначені позиції, які визначили респонденти для кожної якості. Підрахувавши загальну суму чисел по кожній якості, виокремлено та каскадовано п'ять топових позицій (зазначимо, що та якість, сума чисел по якій була найменшою, стала у рейтингу на вищій сходинці); зокрема: *комунікативні здібності, організаторські здібності, розвинене художньо-образне мислення, здатність до художньо-педагогічної імпровізації та емоційна стійкість*. Відтак, обґрунтуємо сутність увиразнених якостей.

Комунікативні здібності. Різноманітні аспекти професійно-педагогічної комунікації досліджено цілою когортою вітчизняних учених-педагогів; зокрема: Н. Волковою [41], Л. Воят [45], О. Жирун [112], Є. Липовецькою [174], В. Масловою [190], Н. Флегонтовою [324] та ін.

Так, досліджуючи професійну комунікацію педагогічних працівників, Л. Воят [45] наголошує на тому, що для здійснення професійної діяльності сьогодні вже не достатньо сформованості когнітивного компоненту, адже всі знання та вміння можуть бути передані від одного суб'єкта до іншого тільки під час безпосереднього спілкування. Дана теза зумовлює висування до викладача вимоги володіння мистецтвом педагогічного спілкування.

Із-поміж компонентів педагогічної майстерності Н. Флегонтова [324] увиразнює комунікативну культуру викладача, зазначаючи, що вона є проявом

гуманістичного спрямування індивідуальної творчості викладача при вирішенні педагогічних завдань, а якісний комунікативний процес уможлиблює створення атмосфери співтворчості між викладачем та здобувачами.

У розвідці, присвяченій фаховій діяльності керівника гуртка ДПМ, Є. Липовецька [174] зазначає, що комунікаційні навички виражаються у здатності викладача знаходити підхід до кожного вихованця та будувати такі взаємні відносини, які уможливляють перетворення вербальної комунікації на особистісно-мотивований, творчий процес.

Із позиції О. Дубницької [105], формування творчої особистості учня забезпечується володінням викладачем технікою мовлення, яка є такою ж важливою його компетентністю, як і творча діяльність або педагогічна майстерність.

Отже, сформовані у майбутнього викладача-художника вміння та навички говорити, слухати, розуміти співрозмовників, коректно викладати й доносити свій меседж та інші комунікативні аспекти дозволять йому ефективно взаємодіяти із усіма учасниками освітнього процесу, змінювати форму подачі навчального матеріалу, адаптуючи під кожного учня, підтримувати й надихати вихованців, допомагати їм долати невдачі та страхи, запобігати загостренню конфліктів тощо.

Організаторські здібності. Однією з важливих якостей у майбутніх педагогів, сформованість якої забезпечить успішне конструювання освітньо-виховного процесу, науковці-педагоги вбачають саме організаторські здібності (Л. Бровчак [33], О. Дубасенюк, Т. Семенюк, О. Антонова [101], І. Олійник [217], А. Яцинік [365]). Так, у монографії, яка присвячена розкриттю питання щодо фахової підготовки майбутніх учителів до педагогічної діяльності, колектив науковців закладає в організаторські уміння наявність таких аспектів: спроможність сприяти розвитку індивідуальних природних задатків особистості, формувати високорозвинений колектив здобувачів, організовувати варіативні виховні заходи для них; навчати студентів орієнтуватися у різноманітних ситуаціях, приймати самостійні рішення, розвивати їх організаторські здібності [101].

Із позиції Л. Бровчак [33], організаторські здібності майбутніх учителів складаються з їх спроможності до самоорганізації, організації певної діяльності та до побудови міжособистісної спільноти.

У розвідці І. Олійник [217], яка присвячена дослідженню професійно-педагогічної майстерності викладача вищої школи, організаторські здібності визначаються як уміння проводити організаційні заходи у колективі взагалі та з окремим здобувачем зокрема.

Отже, наявність організаторських здібностей у майбутнього викладача-художника дозволять йому ефективно конструювати навчально-виховний процес у позашкільному закладі освіти, координувати різноманітні проєкти, залучати учасників освітнього процесу до варіативних активностей, раціонально керувати особистим та робочим часом (здійснювати time-менеджмент) тощо.

Художньо-образне мислення. На необхідності здатності майбутніх вчителів мистецьких дисциплін до художньо-образного мислення наголошує О. Полатайко [237], зазначаючи, що воно формується у процесі вербальної художньо-педагогічної інтерпретації творів мистецтва та, водночас, сприяє формування професійних якостей, умінь та навичок, які необхідні для майбутнього педагога-митця.

У дисертаційній роботі Х. Лі [179], яка присвячена формуванню творчої педагогічної позиції майбутнього викладача-митця, художньо-образне мислення потрактовується як активний розумовий процес, який покликаний осмислювати образну палітру творів мистецтва під час художньої активності.

Із позиції І. Гавран [46], розвиток художньо-образного мислення спрямовує творчу діяльність майбутніх фахівців на сприйняття ними твору як предмета мистецтва. Для ефективного формування такого мислення А. Мілясевич [203] визначає чотири послідовні етапи: фахово-орієнтаційний, інформаційно-аналітичний, виконавсько-організаційний та методико-узагальнюючий.

Здатність майбутніх викладачів ОТМ до художньо-образного мислення, яке обумовлене специфікою їх фахової діяльності, уможливорює не лише створення виразних художніх образів, які втілені у певному мистецькому продукті (картина,

скульптура та ін.), але й забезпечує донесення вихованцям ПЗО художньо-естетичних едукцій образними, алегоричними, метафоричними засобами.

Художньо-педагогічна імпровізація. Відмітною ознакою імпровізації (лат. – «непередбачуваний», «без підготовки»), яка має місце у різних сферах нашого буття, є раптовість. Так, у виконавській діяльності І. Денисюк [91] визначає її як «творчість з ходу», яка відбувається без попередньої підготовки.

Під педагогічною імпровізацією С. Грозан [84] розуміє спроможність учителя створювати урок безпосередньо у процесі його проведення, наголошуючи, що для цього вчитель має володіти художньо-педагогічною інтуїцією та здатністю прогнозувати результати власних дій. При цьому, учена зазначає, що навички такої діяльності здобуваються лише у процесі публічних виступів, які, на нашу думку, можливо організовувати під час опанування студентами ОК «Методика викладання предмету» (виступаючи перед одногрупниками), а також та під час проходження педагогічної практики у школах.

Із позиції О. Башкір [16], яка досліджує готовність майбутніх учителів до педагогічної імпровізації, означений процес обумовлюється швидким та оперативним знаходженням рішень у нестандартних ситуаціях, які виникають в освітньому просторі, що уможливлює запобігання конфліктних ситуацій, сприяє створенню комфортної атмосфери, а також демонструє ерудицію, кмітливість, творчий потенціал та загальну педагогічну майстерність викладача.

В. Смиренський [286] розглядає педагогічну імпровізацію як об'єктивну складову освітнього процесу, яка забезпечується оперативним пошуком розв'язання суперечностей між стереотипними та несподіваними елементами та заснована на розвиненій інтуїції викладача. На думку вченого, цей педагогічний скіл сприяє ефективній реалізації задуму вчителя, допомагає зорієнтуватися у несподіваних ситуаціях і миттєво знайти вдале рішення, а також надає педагогічній діяльності «привабливого забарвлення».

Отже, сформована у майбутніх викладачів образотворчого мистецтва здатність до художньо-педагогічної імпровізації уможливить побудову «живого» навчально-виховного процесу у ПЗО, адже педагог конструюватиме

його не по завчасно визначеному алгоритму, а буде коригувати, враховуючи потреби, прохання, інтереси, бажання, очікування учнів.

Емоційна стійкість. Кількість вітчизняних наукових психолого-педагогічних розвідок, які присвячені проблемі формування емоційної стійкості педагогів (І. Аршава [8], К. Пилипенко [231], І. Сергєєва [273], О. Шевчишена [349] тощо), щорічно зростає, що цілком логічно пояснюється викликами, які змушене проживати наше суспільство взагалі та учасники освітнього процесу зокрема (пандемія covid-19, російсько-українська війна). Наслідком цих проблем є зміна поведінкових та світоглядних установок у підростаючого покоління, з яким педагогам доводиться працювати.

Так, досліджуючи емоційну стійкість педагога, К. Пилипенко [231] вважає, що вона є не лише професійно-важливою, але й життєво необхідною якістю, адже уможлиблює збереження психічного здоров'я та профілактику емоційного вигорання викладача.

Здійснюючи ґрунтовний аналіз співвідношення понять «емоційна стійкість» та «стресостійкість», М. Кудінова [165] висновує, що саме емоційна стійкість забезпечує здатність особи досягати поставлену мету у складних умовах, контролюючи власні емоції.

Різновекторний огляд розвідок, у яких учені досліджували сутність та змістове наповнення даного конструкту, свідчить про наявність варіативних дефініцій його трактування; деякі з них представляємо у додатку ІІ.

Передбачаємо, що сформована у майбутнього викладача образотворчого мистецтва здатність до емоційної стійкості дозволить йому залишатися відносно спокійним у конфліктних ситуаціях, швидко відновлювати свій внутрішній баланс, емоційно не вигоряти; зберігати гарний настрій та передавати позитивну енергетику учасникам освітнього процесу позашкільця; уникати імпульсивних реакцій, швидко адаптуватися до численних змін, які мають місце у нашому житті, адекватно сприймати критику тощо.

Отже, у контексті започаткованого дослідження, в особистісно-творчий компонент закладаємо сформованість у майбутнього викладача образотворчого

мистецтва позашкільного закладу освіти п'яти вищезокреслених якостей та представляємо його суб'єктно-перцептивним (лат. *perception* – сприйняття) критерієм, *показником* якого визначено рівень сформованості комунікативних навичок та організаторських умінь, рівень розвитку художньо-образного мислення, здатність до художньо-педагогічної імпровізації та емоційна стійкість.

Із урахуванням змісту представленого показника виокремлено три рівні сформованості суб'єктно-перцептивного критерію особистісно-творчого компоненту готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти: високий (професійно-творче самовираження), середній (професійне становлення), низький (професійна адаптація). Охарактеризуємо кожен рівень.

Високий рівень (професійно-творче самовираження). Комунікативні вміння здобувачів сформовані на високому рівні, вони мають багату мовленнєву культуру, сформоване художньо-образне мислення, яке дозволяє декодувати художні образи, транслювати їх зміст учням. Крім того, вони швидко зорієнтовуються у непередбачуваних ситуаціях, їх не лякають раптові зміни, адже вони здатні оперативно знаходити доцільні та коректні художньо-педагогічні рішення. Здобувачі усвідомлюють та здатні контролювати свою комунікативну поведінку (вербальну та невербальну), фізичний та емоційний стан у прогнозованих та нестандартних ситуаціях.

Середній рівень (професійне становлення). Студенти цієї групи інколи вдаються до пошуку нестандартних рішень художньо-педагогічних завдань; однак, вони не аналізують ці дії, адже прийняті ними рішення, здебільшого, є імпульсивними. Здобувачі мають труднощі у налагодженні художньо-педагогічного спілкування з дітьми, встановленні довірливих стосунків із ними та невпевнені щодо бажання подальшої роботи з цією віковою категорією. Акт спілкування студентів, здебільшого, є монологічним; художньо-образне мислення розвинене посередньо. Студенти не завжди розуміють художні образи, закодовані на картинах митців, адже розглядають їх фрагментарно. Здобувачі

цієї групи діють по заздалегідь наміченому плану, а тому їм складно швидко реагувати на несподівані художньо-педагогічні виклики.

Низький рівень (професійна адаптація). Здобувачі не здатні здійснювати художньо-педагогічні пошуки та генерувати нові ідеї. Вони мають слаборозвинені комунікативні здібності, демонструють неготовність до діалогу, а у процесі спілкуванні з дітьми відчувається певна неприязнь до них. Художньо-образне мислення не розвинене; чутливість до сприйняття художніх образів є низькою; відсутній хист до трансляції емоційного змісту творів мистецтва. Ці студенти звикли діяти по заздалегідь наміченому алгоритму, а будь-які відхилення від нього блокують подальшу діяльність. Будь-яка робота може здійснюватися тільки під керівництвом викладача. Крім того, здобувачі не здатні контролювати свої дії та емоції у типових та нестандартних ситуаціях; і хоча вони помічають недоліки та помилки у діях інших, упорядкувати свою життєдіяльність не здатні.

Діяльнісно-рефлексивний компонент. Виокремлюючи цей компонент, базувались на наукових студіях учених, у яких увиразнені діяльнісно-творчий (О. Колоянова [144]), процесуально-діяльнісний (О. Сорока [290]), рефлексивно-діяльнісний (О. Сергійчук [274]), креативно-діяльнісний (Н. Гатеж [70], Н. Чорна [342]), рефлексивний (М. Пічкур [234], О. Чекалова [332], В. Черкасов [334]) та особистісно-рефлексивний (Л. Цзі [330]) компоненти.

Н. Гатеж [70] у креативно-діяльнісний компонент, який виокремлює у структурі готовності майбутніх учителів ОТМ до виховання естетичної культури учнів, закладає не лише цілісну систему із практичних умінь і навичок з фаху, але й спроможність майбутнього спеціаліста переносити їх у педагогічну площину.

У дослідженні О. Колоянової [144] знаходимо діяльнісно-творчий компонент, який передбачає набуття здобувачами творчо-пошукового досвіду через використання сформованих творчих умінь та навичок інтерпретаційної діяльності у навчально-дослідницькій та науково-дослідницькій роботі.

До компонентів професійної компетентності майбутніх учителів О. Сергійчук [274] відносить рефлексивно-діяльнісний, у який закладає

здатність здобувача до критичного самоаналізу, самооцінки власної діяльності та готовність до проведення змін.

О. Сорока [290] у процесуально-діяльнісний компонент, який увиразнює у структурі готовності майбутніх вчителів до інтегративного використання ОТМ, закладає сформованість базових професійних умінь та навичок, які сприяють активному включенню особистості у професійно-педагогічну діяльність художньо-творчого спрямування; а саме: художньо-графічні, гностичні, проєктувальні, конструктивні, комунікативні та організаційні.

У дисертаційному дослідженні Л. Цзі [330], яке присвячено формуванню культури художньо-педагогічного спілкування майбутнього вчителя ОТМ, знаходимо особистісно-рефлексивний компонент, який, на думку автора, забезпечує ефективність художньо-педагогічного спілкування. Науковець визначає цей компонент через сукупність особистісних якостей здобувачів; зокрема: розвинене педагогічне мислення, творча уява, самоконтроль і самооцінка, художньо-комунікативні уміння та здатність відчувати співрозмовника в умовах конкретної діяльності.

Із позиції М. Пічура [234], який досліджує формування професійної культури майбутніх учителів ОТМ, здатність до рефлексії сприяє баченню здобувачами своїх досягнень та помилок у різноманітній діяльності, дає можливість адекватно оцінювати соціальні норми та професійну практику, сприяє формуванню відповідальності за ухвалені рішення й отримані результати, а також дозволяє намітити вектор подальших дій для реалізації поставлених задач.

В. Черкасов [334], виокремлюючи рефлексивний компонент у розвитку художньо-естетичного смаку майбутніх фахівців з ОТМ, наголошує на тому, що сформованість цього компоненту на високому рівні дає можливість аналізувати власну професійно-педагогічну діяльність, коригувати її форму та зміст, передбачати результат та уможливорює подальше професійне зростання, розвиток художньо-естетичних смаків та позитивно впливає на формування загальних особистісних якостей.

На необхідності «занурення» здобувачів в освітньо-виховний процес саме

у якості вчителів-предметників, а не зовнішніх «спостерігачів» наголошує у своєму дослідженні Т. Ковальчук [142], зазначаючи, що такий процес забезпечить визначення рівня професійної спрямованості майбутніх викладачів образотворчого мистецтва, усвідомлення такої діяльності та готовності до неї.

У нашому дослідженні саме діяльнісно-рефлексивний компонент є маркером готовності майбутніх педагогів-художників до виконання трудових функцій, покладених на викладачів ПЗО художнього профілю навчання. Його сформованість передбачає спроможність майбутніх фахівців до прикладного використання набутих едукативних компетентностей; здатність оцінювати та аналізувати власну художньо-педагогічну діяльність, визначати шляхи самовдосконалення й саморозвитку тощо.

Діяльнісно-рефлексивний компонент представляємо аналітично-результативним критерієм, *показниками* якого визначені:

- здатність до використання набутих фахових едукативних компетентностей у викладацькій діяльності;
- здатність до саморефлексії на художньо-педагогічну діяльність.

Із урахуванням зазначених показників виокремлено три рівні сформованості аналітично-результативного критерію діяльнісно-рефлексивного компоненту готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти: високий (професійно-творче самовираження), середній (професійне становлення), низький (професійна адаптація).

Високий рівень (професійно-творче самовираження). Здобувачі демонструють вправне та доречне оперування теоретичними та практичними компетентностями, які були сформовані під час чотирирічного процесу навчання; вільно володіють художньо-комунікативним апаратом у процесі імпровізованої педагогічної діяльності. Вони здатні адекватно й аргументовано оцінювати рівень власної підготовки, художньо-педагогічну та художньо-творчу діяльність. Студенти помічають свої помилки та здатні самотійно усувати недоліки, проводячи корекцію своїх дій для досягнення поставлених реальних цілей. Крім того, здобувачі здатні об'єктивно оцінювати результати інших та

визначати своє місце у професійному художньо-педагогічному осередку. Сформованість цього компоненту на високому рівні свідчить про готовність майбутніх викладачів ОТМ до роботи в ПЗО.

Середній рівень (професійне становлення). У здобувачів спостерігаються епізодичні включення у художньо-педагогічну діяльність; викладацьку діяльність здатні здійснювати лише у тандемі з наставником; їм складно дається комунікація зі всіма учасниками освітнього процесу. У студентів ситуативно проявляється художньо-творча самоорганізація, є лише часткове розуміння шляхів саморозвитку й самовдосконалення та певні прогнози власних результатів, спостерігаються труднощі у встановленні причинно-наслідкових зв'язків та відсутня об'єктивна оцінка власної діяльності, адже здобувачі часто завищують чи занижують фактичний рівень.

Низький рівень (професійна адаптація). Здобувачів цієї групи характеризує формальний підхід до виконання будь-яких завдань. Вони здатні працювати тільки за підказками викладачів, а їх діяльність має репродуктивний характер. У студентів слабо виражена здатність до рефлексії на власну художньо-педагогічну діяльність. Здобувачі не усвідомлюють недоліків своєї роботи навіть після пояснень зі сторони викладачів і, відповідно, не можуть їх виправити. Студенти, віднесені до цього рівня, не здатні встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Отже, узагальнюючи вищевикладений матеріал щодо компонентно-структурного аналізу феномену дисертаційного дослідження, було визначено три рівні готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи у позашкільних закладах освіти: високий (професійно-творче самовираження), середній (професійне становлення) та низький (професійна адаптація) рівні. Охарактеризуємо кожен із них.

Високий рівень (професійно-творче самовираження) готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти характеризується наявністю у здобувачів усвідомленої та цілісної системи потреб і мотивів до подальшого провадження художньо-

педагогічної діяльності, стійким прагненням досягати високих результатів у ній. Студенти мають сформовані теоретичні та практичні едукативні компетентності; вміють продуктивно працювати з фаховими науковими розвідками; виконують поставлені завдання на високому рівні. При виникненні художньо-педагогічних проблем, здатні швидко знаходити доречні та оригінальні варіанти їх рішення. У здобувачів сформовані навички вербальної та невербальної комунікації, вони мають багату мовленнєву культуру та розвинене художньо-образне мислення, яке дозволяє декодувати образи у творах мистецтва. Студентів не лякають раптові зміни, які можуть виникати у викладацькій діяльності, адже вони здатні швидко та ефективно реагувати на непередбачувані ситуації. У художньо-педагогічному процесі здобувачі оперують теоретичними знаннями, практичними вміннями та набутими навичками на високому рівні, а їх художньо-комунікативні здібності сприяють імпровізації під час виконання трудових функцій. Здобувачі здатні здійснювати аналіз власної квазіпрофесійної художньо-педагогічної діяльності, а бажання до її вдосконалення є константним.

Середній рівень (професійне становлення) готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти характеризується мінливою зацікавленістю та ситуативною мотивацією здобувачів до виконання трудових функцій, покладених на педагогів-митців у зазначених установах. Студенти не у повній мірі усвідомлюють взаємозв'язок між рівнем набутих едукативних компетентностей під час чотирирічного процесу навчання та подальшою професійною реалізацією у ПЗО. Теоретичні та практичні едукативні художньо-творчої, психолого-педагогічної та організаційно-виховної складових є неповними, а зв'язок між отриманими знаннями та набутими вміннями є посереднім. Проектна робота здобувачів зводиться до виконання чітких алгоритмів; вони майже не проявляють творчих пошуків. Студентам досить важко дається спілкування з дітьми, адже, здебільшого, воно засноване на монолозі; присутні сумніви щодо бажання подальшої роботи з цією віковою категорією. Через слабо розвинене художньо-образне мислення, розуміння змісту художніх образів відбувається тільки за наставництва науково-

педагогічного працівника, адже студенти цієї групи розглядають твори мистецтва фрагментарно. Здатність до художньо-творчої самоорганізації є ситуативною, а розуміння шляхів саморозвитку та самовдосконалення частковим; спостерігаються складнощі у встановленні причинно-наслідкових зв'язків та відсутня об'єктивна оцінка власних дій. Уміння аналізувати власну квазіпрофесійну педагогічну та художньо-творчу діяльність є поверховими, а прагнення до самовдосконалення – нестійким.

Низький рівень (професійна адаптація) готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти характеризується відсутністю у здобувачів потреб та мотивів до провадження будь-якого аспекту художньо-педагогічної діяльності у відповідних освітніх установах. Студенти не виявляють прагнення до опанування професії та спостерігається загальне індиферентне відношення до викладацької діяльності, адже вона не розглядається як основний спосіб самореалізації. Фахові знання є фрагментарними та безсистемними, а метою навчально-пізнавальної діяльності є отримання відповідного документу про освіту, через що, спостерігається формальний підхід до виконання будь-яких проєктних завдань. Зв'язок між теоретичними знаннями та практичними вміннями й навичками слабкий, а художньо-творча складова відсутня. Здобувачі не здатні генерувати нові ідеї, мають слаборозвинені комунікативні здібності, а у спілкуванні з дітьми відчувається певна неприязнь до них. Художньо-образне мислення не сформоване; чутливість до сприйняття художніх образів є низькою; здобувачі не здатні встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та рефлексувати на свої дії; прагнення до самовдосконалення відсутнє.

Компонентно-структурний аналіз феномена «готовність майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти» наочно візуалізовано на рисунку 1.5.

Рис. 1.5. Компонентно-структурний аналіз феномена «готовність майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти».

Отже, проведений компонентно-структурний аналіз досліджуваного феномену уможливив глибоке осягнення сутності та змістового наповнення готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти, що є важливим аспектом для проведення подальших етапів педагогічного експерименту.

Висновки до першого розділу

Здійснений у I розділі, присвяченому обґрунтуванню теоретичних засад підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти, комплексний аналіз широкої палітри психолого-педагогічних та мистецтвознавчих розвідок дозволив сформулювати наступні висновки.

У результаті наукового пошуку конкретизовано сутність поняття «художній профіль навчання позашкільної освіти», який розуміємо як спеціалізований напрям освітньої підготовки та відповідним чином побудований освітньо-виховний процес, який передбачає набуття здобувачами базових образотворчих едукативних компетентностей (знань, умінь, навичок), творчу реалізацію в улюбленій справі, заснований на взаємній співтворчості викладача й вихованця, здійснюється закладом позашкільної освіти за межами навчального процесу загальноосвітньої школи, є менш консервативним, ніж шкільний освітній процес та уможливорює подальшу профорієнтацію та самореалізацію здобувача у галузі знань 02 Культура і мистецтво, за якою здійснюється підготовка у закладах вищої та фахової передвищої освіти.

Огляд цілого спектру наукових студій обумовив власне розуміння конструкту «професійна підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва», який розглядаємо як багатовекторний та цілеспрямований процес формування професійних мистецьких, психолого-педагогічних та організаційно-методичних едукативних компетентностей у здобувачів вищої освіти відповідної освітньо-професійної програми, спрямований на їх особистісний розвиток та самореалізацію, що є шляхом досягнення готовності до подальшої професійної діяльності у художньо-педагогічному секторі освіти.

Проведені наукові пошуки дозволили визначити змістове наповнення ключового поняття започаткованого дослідження – «готовність майбутнього викладача образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти», яке визначаємо як особливий стан, відчуття якого виникає у майбутнього фахівця після опанування відповідної освітньо-професійної програми ЗВО, який

заснований на оволодінні мистецькими, психолого-педагогічними та організаційно-методичними едукативними компетентностями на високому рівні, що у поєднанні зі сформованою мотивацією та відповідними особистими якостями уможливить якісну реалізацію освітньо-виховного процесу в позашкільних закладах освіти художнього профілю навчання, і буде супроводжуватись постійним прагненням викладача до професійного й особистісного розвитку та самовдосконалення.

Виокремлено чотири структурні компоненти готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти – мотиваційно-ціннісний, когнітивний, особистісно-творчий, діяльнісно-рефлексивний, а також сукупність критеріїв та їх показників: професійно-інтенційний (зацікавленість художньо-педагогічною діяльністю у позашкільних закладах освіти художнього профілю навчання; усвідомлення важливості професії викладача-позашкільника для розвитку творчого потенціалу підростаючого покоління засобами образотворчого мистецтва); художньо-педагогічний (сформованість системи з теоретичних знань, практичних умінь і навичок у царині образотворчого мистецтва; володіння фундаментальними основами психолого-педагогічної та організаційно-методичної побудови освітньо-виховного процесу у позашкільних закладах освіти); суб'єктно-перцептивний (сформованості комунікативних навичок та організаторських умінь, рівень розвитку художньо-образного мислення, здатність до художньо-педагогічної імпровізації та емоційна стійкість); аналітично-результативний (здатність до використання набутих фахових едукативних компетентностей у викладацькій діяльності; здатність до саморефлексії на художньо-педагогічну діяльність), які корелюються з увиразненими компонентами досліджуваної готовності.

Обґрунтовано та розкрито змістове наповнення трьох рівнів готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи у позашкільних закладах освіти; зокрема: високий (професійно-творче самовираження), середній (професійне становлення) та низький (професійна адаптація).

Визначені теоретичні засади, уявлення про сутність та компонентно-структурний склад готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти стали вагомим підґрунтям для увиразнення, розробки та практичної апробації педагогічних умов підготовки майбутніх викладачів-художників до означеної трудової діяльності.

Матеріали, які ввійшли до першого розділу, презентовано автором у наукових статтях та матеріалах конференцій [50; 52; 53; 54; 58; 59; 60; 62; 64].

РОЗДІЛ 2. ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ДО РОБОТИ В ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

2.1. Педагогічні умови підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти

Отримані шляхом комплексного аналізу вітчизняних та зарубіжних розвідок результати щодо визначення теоретичних засад підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти, які були презентовані у першому розділі роботи, становлять достатнє теоретико-методологічне підґрунтя для розробки та подальшої експериментальної перевірки в освітньому процесі закладів вищої освіти педагогічних умов, які, згідно гіпотези нашого дослідження, сприятимуть покращенню та підвищенню рівня готовності означених спеціалістів до подальшої трудової діяльності у ПЗО.

Вбачаємо, що підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти буде більш ефективною за умови комплексного дотримання низки *принципів, підходів та концепт-позицій* під час конструювання та провадження науково-педагогічними працівниками освітнього процесу за відповідною освітньо-професійною програмою. Відтак, розкриємо змістове наповнення означеного *науково-методичного ансамблю*.

У сучасній педагогічній науці обґрунтовуються варіативні підходи, якими доцільно послуговуватися викладачам при плануванні та здійсненні освітнього процесу. Так, комплексно досліджуючи основні педагогічні підходи, П. Сікорський [282] розглядав їх як набір певних компонентів в освітньому процесі, які уможливлють досягнення заздалегідь визначених результатів навчання.

У розвідках Л. Бурчак [35] «підхід» потрактовується як сукупність організаційно-педагогічних, психолого-педагогічних та педагогіко-методологічних впливів, які сприяють успішній підготовці майбутніх фахівців

певної сфери. К. Колеснік [143] закладає у поняття «підхід» певну процедуру побудови всього процесу дослідження.

У процес комплексної апробації педагогічних умов підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи у позашкільних закладах освіти закладаємо фундаментальні методологічні підходи, якими будемо послуговуватися під час конструювання освітнього процесу для студентів ЕГ; зокрема:

– **компетентнісний** (Н. Бібік [23], С. Грозан [83], Б. Грудинін [85], Л. Гуцан [87], О. Заблоцька [115], О. Пошетун [239], І. Родніна [259], К. Рудніцька [263], В. Ягупов [359] та ін.). Спостереження та аналіз професійної реалізації випускників ОПП спеціальностей 014.12 та 023 дає підстави припускати, що використання даного підходу у процесі фахової підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва уможливить не лише набуття загальних та фахових едукативних компетентностей, задекларованих у відповідних стандартах вищої освіти України, але й сприятиме формуванню ерудованої особистості майбутнього викладача із широким спектром потенційних можливостей, необхідних для життя, професійного становлення та розвитку;

– **особистісно орієнтований** (І. Бех [19], О. Дубасенюк [103], К. Дубич [104], С. Подмазін [235], Ю. Руденко [261], С. Сисоєва [279], А. Фасоля [320], Н. Чернега [335], М. Чобітько [339], Г. Шишкін [352] та ін.). У контексті започаткованого дослідження даний підхід передбачає побудову науково-педагогічними працівниками освітнього процесу для здобувачів із різними можливостями (розумовими, психологічними, мотиваційними тощо), що сприятиме розвитку кожного, забезпечить опанування професії на посильному для кожного рівні, формуванню квазіпрофесійного досвіду для подальшого здійснення художньо-педагогічної діяльності;

– **системний** (О. Білоус [25], Т. Годованюк [73], М. Костюченко [157], П. Сікорський [282], А. Харківська [328], Ю. Шабанова [344], Ю. Шевченко [347] та ін.). Виходячи з того, що всі елементи освітнього процесу є взаємопов'язаними та взаємозалежними, вбачаємо, що дотримання системного підходу при підготовці майбутніх викладачів-митців до роботи в позашкільних

освітніх установах сприятиме інтеграції теоретичних знань і практичних умінь, забезпечить цілісність, послідовність та результативність освітнього процесу;

– **аксіологічний** (Т. Варенко [36], Р. Винничук [38], С. Вітвицька [39], В. Дем'янюк [90], О. Листопад [176], Н. Шетеля [350] та ін.). Переконані, що будь-яка професійна діяльність може бути успішною за умови, якщо вона розглядається як цінність; відтак, процес підготовки майбутніх викладачів ОТМ до подальшої художньо-педагогічної діяльності повинен мати аксіологічну спрямованість, що сприятиме формуванню у студентів ЕГ позитивного та ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності, усвідомленню важливості ролі викладача у соціумі взагалі та у системі освіти зокрема, визначенню шляхів самовдосконалення задля якісного виконання трудових функцій на робочому місці, підтримці у формуванні ієрархії ціннісних орієнтацій студентів;

– **діяльнісно-творчий** (Н. Гречаник [80], А. Король [155], Г. Кузьменко [169], Н. Манойленко [189], Н. Мирончук [199], І. Сорочук [291], Г. Сотська та Г. Кузьменко [295], С. Щербина [357] та ін.). Оскільки набуті студентами під час навчання компетентності можуть бути реалізовані та перевірені лише під час виконання певних проєктних завдань, вбачаємо, що дотримання діяльнісного підходу у процесі підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи у ПЗО є вкрай необхідним.

Другою складовою науково-методичного ансамблю нашого дослідження є дидактичні *принципи навчання*. Визначено **п'ять принципів**, якими будемо керуватися при конструюванні освітнього процесу, які, на нашу думку, підвищать його ефективність та результативність; зокрема:

– **професійної художньо-педагогічної спрямованості** (Н. Грицай [82], С. Тихолаз [312], Г. Товканець [315] та ін.), який передбачає, що всі складові освітнього процесу підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в ПЗО будуть скеровані на занурення здобувачів у квазіпрофесійну художньо-педагогічну діяльність, що дозволить наблизити освітній процес до реальних умов майбутньої професії;

– *паритетних суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин між НПП та здобувачами* (І. Бей [17], М. Гриньова [81], М. Кононова [150], О. Шупта [354] та ін.), дотримання фундаментальних засад якого забезпечить формування у студентів відчуття своєї значущості та спроможності самостійно вирішувати квазіпрофесійні художньо-педагогічні завдання;

– *варіативності змісту освіти* (Н. Грицай [82], В. Кизенко [131], Т. Мачача [193], А. Пригодій [241]), який дозволить подолати одноманітність освітнього процесу завдяки розробленим НПП різноманітним проєктним завданнями, а також дасть можливість студентам обирати обсяг і темп навчальної діяльності, відповідно до своїх можливостей та потреб;

– *систематичності й послідовності* (Н. Грицай [82], Н. Островерхова [225], В. Полюк [238]), який буде забезпечуватися поетапним, структурованим та цілісним опануванням здобувачами 4-х блоків художньо-педагогічної підготовки (художньо-естетичний, психолого-педагогічний, соціально-гуманітарний і організаційно-методичний) та їх міжпредметною узгодженістю;

– *наочності* (І. Коробова [154], Л. Кохан [160], Н. Островерхова [225], П. Рашковський [255] та ін.), який передбачає не лише візуалізацію поданого здобувачам теоретичного матеріалу, але й практичну – коли методом особистої демонстрації НПП розкривають здобувачам різноманітні аспекти професії (демонструють риторичну вправність, доречне використання відповідних жестів та міміки, раціональний добір комплексу засобів наочності тощо).

Окрім вищевикреслених принципів та підходів, під час проведення педагогічного експерименту важливо дотримуватись **чотирьох концепт-позицій**, які представимо нижче.

1. Систематична мотивація студентів до безперервної самоосвіти (В. Орлов [222], Г. Сотська [292]), яка передбачає, що самоосвіта здобувача повинна стати його усвідомленою та стрижневою необхідністю задля досягнення високих результатів у подальшій професійній художньо-педагогічній діяльності та самореалізації у позашкільних закладах освіти художнього профілю навчання.

2. Збагачення художньо-педагогічного середовища ЗВО інформаційно-комунікаційними технологіями (Т. Батієвська [14], Т. Дрофа [100]). В умовах світової цифровізації необхідність органічного синтезу традиційних засобів ОТМ з ІКТ обумовила визначення цієї концепт-позиції, яка буде реалізовуватися завдяки систематичному використанню в освітньому процесі комп'ютерних програм, мультимедійних презентацій, аудіо та відеозаписів, smart-board, віртуальних екскурсій, мистецьких інтернет-оглядів тощо.

3. Відповідність художньо-педагогічної когнітивної складової освітнього процесу сучасним світовим тенденціям розвитку спеціальності (С. Брильов, М. Кочубей, Н. Журавльова, І. Глухенький [32], О. Комаровська, О. Просіна [146], Г. Савчин, Ж. Ясеницька [268]). Стрімкі зміни вітчизняної освітньої парадигми, які спричинені прагненням її уніфікації з європейським освітнім простором, зумовлюють необхідність підготовки викладачів ПЗО, які будуть спроможними навчати вихованців цих закладів, відповідно до сучасних тенденцій розвитку ОТМ задля забезпечення їм можливості інтеграції у світове мистецьке середовище (участь у міжнародних виставках, пленерах, конкурсах).

Кореляція вітчизняної художньо-педагогічної освіти із сучасними світовими надбаннями у галузі ОТМ, педагогіки й психології можлива через низку заходів; а саме: через інтеграцію інноваційних методик викладання, введення міждисциплінарних підходів, розвиток та популяризація академічної мобільності майбутніх викладачів-художників, адаптації сучасних світових практик до національного контексту, оновлення змісту освітніх програм відповідно до сучасних художньо-педагогічних тенденцій тощо.

4. Спонування здобувачів до рефлексії на власну діяльність для формування квазіпрофесійної «Я-концепції» (О. Городиська [79], І. Княжева [133], Т. Кравчина [161], О. Мирошник [200], О. Рябченко [265], Р. Тур [317], А. Федорова [321]). Вбачаємо, що на ефективність формування готовності майбутніх викладачів ОТМ до подальшої роботи у ПЗО впливає їх здатність до рефлексії на власну художньо-педагогічну діяльність, що уможливить творення

адекватної квазіпрофесійної «Я-концепції» та художньо-педагогічного самовідчуття.

Представивши педагогічні принципи, підходи та концепт-позиції, яких варто дотримуватися під час підготовки майбутніх викладачів ОТМ до роботи у ПЗО, вбачаємо, що вони займають важливе місце у структурі педагогічного проєктування, адже скеровують освітній процес, визначаючи його спрямованість, зміст, організацію, методику тощо (рис. 2.1).

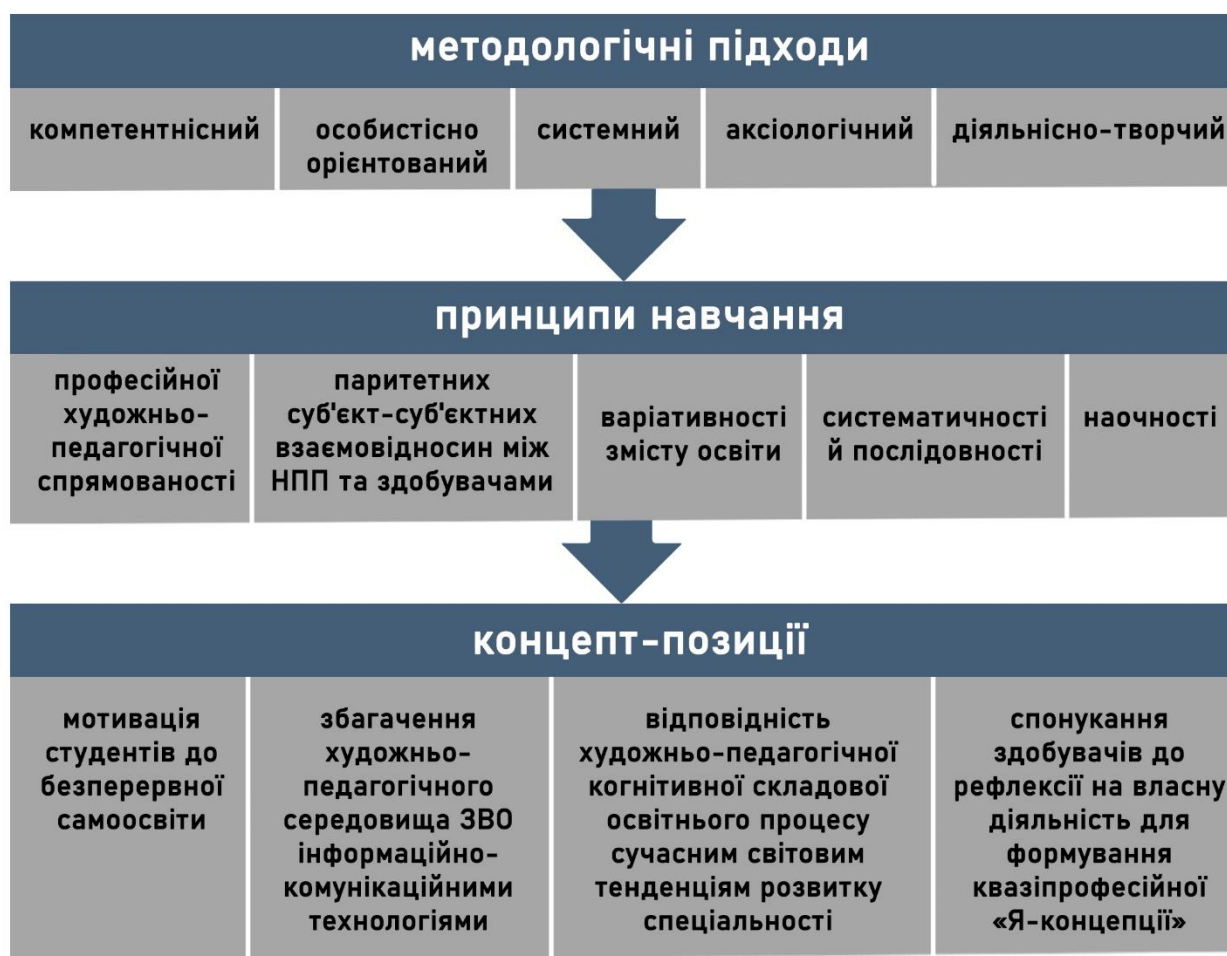

Рис. 2.1 Методологічна складова дослідження

Одним із завдань започаткованого дослідження було визначення та експериментальна перевірка педагогічних умов, комплексне впровадження яких сприяло б підвищенню якості та загального рівня готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи у позашкільних закладах освіти. Одразу зазначимо: щоб імплементація педагогічних умов, зміст яких розкриємо нижче, у систему підготовки майбутніх викладачів ОТМ була результативною,

перед початком проведення експерименту було організовано кілька настановчих зустрічей із викладачами, котрі будуть залучені до їх реалізації, задля роз'яснення змісту, функції та важливості комплексного дотримання принципів, підходів та концепт-позицій в освітньому процесі ЕГ.

Для глибшого розуміння змістового наповнення нашого дослідження, звернемося до тлумачення конструкту «педагогічна умова», яке має досить широке смислове значення і трактується ученими варіативно, адже є у фокусі уваги багатьох наук (педагогіка, психологія, філософія, соціологія, історія тощо) та корелюються зі специфікою конкретного дослідження.

Із поміж значної палітри розвідок, розкриттям питання змісту «педагогічних умов» займалася ціла когорта дослідників позашкільної освіти; зокрема: К. Дубич [104], О. Дурманенко [106], О. Пожидаєва [236]. Так, у дисертаційній роботі К. Дубич [104] педагогічні умови потрактовуються як сукупність цілої низки взаємозалежних та взаємообумовлених заходів, які сприяють досягненню визначеної мети. О. Пожидаєва [236] визначає «педагогічні умови» як певні детермінанти, за допомогою яких відбувається формування знань, умінь та навичок. За результатами дослідження О. Дурманенко [106], педагогічні умови витлумачуються як фактори організації освітнього процесу у ЗВО, які впливають на результати навчання, виховання, розвитку здобувачів.

Різновекторний огляд психолого-педагогічної наукової літератури, понад два десятки якої представлені у додатку К, дає розуміння, що умови потрактовуються вченими досить варіабельно; зокрема як: фактори, заходи, детермінанти, вимоги, явища, об'єктивні можливості, організаційні форми, методи, прийоми, засоби педагогічного впливу, обставини, чинники тощо.

Отже, враховуючи численні результати науково-педагогічних досліджень, визначаємо ***«педагогічні умови підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти»*** як монолітний ансамбль зі спеціально створених у межах освітнього процесу ЗВО об'єктивних заходів, які скеровані на мотивацію та цілеспрямовану підготовку

здобувачів відповідної ОПП до подальшої професійної реалізації у позашкільних закладах освіти художнього профілю навчання, та які підвищують рівень сформованості компонентів готовності до провадження художньо-педагогічної діяльності у вказаних інституціях.

Оскільки підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи у позашкільних закладах освіти, котра виступає об'єктом започаткованого дослідження, є полівекторним процесом, розглянемо науково-педагогічні розвідки, де запропоновано до впровадження у процес навчання майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей різноманітні педагогічні умови, скеровані на їх підготовку до подальшої професійної діяльності у закладах освіти.

У праці, присвяченій пошуку ефективних шляхів формування готовності засобами ОТМ майбутніх учителів до комунікації з молодшими школярами, О. Макарова [186] обґрунтовує та доводить статистичними показниками, що цей процес значно покращується при запровадженні таких педагогічних умов: усвідомлення майбутнім учителем значущості комунікації засобами ОТМ у професійній діяльності і самовдосконаленні; забезпечення компетентного застосування майбутнім учителем художньої комунікації у процесі художньо-естетичної оцінної та практичної образотворчої діяльності; впровадження в освітній процес педагогічної технології формування готовності студентів до комунікації з молодшими школярами засобами ОТМ.

Вітчизняна науковиця-педагог О. Каленюк [126], котра у своїй дисертаційній роботі розкриває дидактичні засади формування професійних едукцій у майбутніх учителів образотворчого мистецтва, визначила та апробувала такі педагогічні умови: орієнтація методологічних концепцій художньо-педагогічної освіти на основі синтезу інноваційних технологій у педагогіці та ОТМ; побудова освітнього процесу на основі гуманізації, гуманітаризації освіти, особистісно-орієнтованої взаємодії; введення в мотиваційні установки процесу навчання творчих елементів, які сприяють формуванню індивідуального стилю майбутньої професійної діяльності; включення в зміст фахових дисциплін інтегративних методик; внесення у

діяльнісний компонент фахової підготовки ситуацій, що моделюють педагогічну діяльність [126].

У комплексному дослідженні професійної підготовки майбутніх учителів ОТМ до виховання естетичної культури учнів, Н. Гатеж [70] визначила чотири ПУ, які, на її думку, здатні підвищити рівень зазначеної готовності; а саме: формування у студентів потреби, мотивації, усвідомлення цілей і соціальної значущості виховання естетичної культури учнів; спрямованість змісту професійної підготовки майбутніх учителів ОТМ на набуття естетичного досвіду та використання його у процесі виховання естетичної культури учнів; застосування інноваційних форм, методів і педагогічних технологій підготовки майбутніх учителів ОТМ до виховання естетичної культури учнів і формування вміння використовувати набуті знання у виховній роботі зі школярами; цілеспрямованість змісту практичної підготовки студентів на організацію виховної роботи у контексті формування естетичної культури учнів [70].

Відтак, прийнявши до уваги наукові здобутки вчених та керуючись власними спостереженнями за освітніми процесами у ЗВО та ПЗО, висуваємо гіпотезу нашого дослідження: підготовка майбутніх викладачів ОТМ до роботи у ПЗО буде результативною, якщо при конструюванні освітнього процесу забезпечити комплексну реалізацію таких **педагогічних умов**:

- **I** – формування у майбутніх викладачів образотворчого мистецтва позитивної мотивації та особистісної потреби до художньо-педагогічної діяльності у позашкільних закладах освіти;

- **II** – збагачення змісту освітніх компонент тематикою, скерованою на ґрунтовне розуміння сутності позашкільної освіти художнього профілю навчання та трудових функцій викладача-позашкільника;

- **III** – забезпечення максимального наближення змістового наповнення педагогічної практики до майбутньої професійної діяльності;

- **IV** – формування квазіпрофесійної суб'єктної позиції та індивідуального стилю роботи майбутнього викладача-художника.

Презентуємо зміст кожної педагогічної умови.

І. Формування у майбутніх викладачів образотворчого мистецтва позитивної мотивації та особистісної потреби до художньо-педагогічної діяльності у позашкільних закладах освіти. Поділяючи тезу Н. Московчук [206], що саме мотивація є тим фундаментальним механізмом, який уможливорює продуктивну роботу психічних процесів, необхідних для підготовки майбутніх спеціалістів, означену педагогічну умову ставимо на перше місце, оскільки, переконані, що лише умотивований до художньо-педагогічної діяльності у позашкільних закладах освіти випускник ЗВО буде якісно, сумлінно та з ентузіазмом виконувати покладені на нього трудові функції.

Проблема цілеспрямованого формування мотивації студента до подальшої педагогічної діяльності є об'єктом поліаспектного дослідження у різних галузях знань. Так, окреслене питання репрезентовано у розвідках І. Андрощук [6], Т. Волобуєвої [43], О. Дубасенюк [102], С. Занюк [118], Л. Омельченко [218], О. Павлової [229], Н. Сиско [277], В. Сич [281] та ін.

У вітчизняному педагогічному словнику термін «мотивація» потрактовується як «система мотивів або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки» [75, с. 217]. Зазначимо, що дослідження феномену мотивації розпочалися ще з часів Античності завдяки зацікавленості в означеній проблематиці низки всесвітньовідомих філософів – Сократа, Платона, Демокрита, Аристотеля та ін.

Комплексний огляд різногалузевих розвідок із даної проблематики показує, що для якісного провадження майбутніми викладачами-художниками навчально-виховного процесу у ПЗО у них необхідно сформувати мотивацію до означеної трудової діяльності, яка має позитивне забарвлення, що сприятиме творенню їх внутрішньої потреби та безумовному потягу до художньо-педагогічної роботи, і буде заснована не на зовнішніх спонуканнях, які мають негативне забарвлення (фінансові потреби, потреба позиціонування себе у соціумі тощо), а на сталих внутрішніх стимулах.

Різноманітні чинники мотивації до педагогічної діяльності презентовані у численних вітчизняних розвідках, найбільш вагомі з яких подаємо у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Чинники мотивації до педагогічної діяльності

<i>Автор</i>	<i>Чинник</i>
М. Бирка [22]	Прагнення впливати на становлення підростаючого покоління; реалізувати свій потенціал через «вчителювання»; працювати у культурному середовищі та в умовах цікавого професійного спілкування; сприяти вихованню дітей, соціальному розвитку молоді та їх інтелектуальних здібностей.
О. Браславська, Л. Озерова [30]	Інтерес до педагогічної діяльності та стійке прагнення до самореалізації в освітній галузі; мотив соціального визнання; можливість творчої самореалізації у професії; внутрішні мотиви.
О. Дубасенюк [102]	Потреба у педагогічній діяльності; бажання виховувати та навчати учнів; усвідомлення своїх природних можливостей.
Л. Омельченко [218]	Відчуття власних можливостей; бажання бути причетним до педагогічної діяльності; відчуття професійної компетентності та спроможності творчо вирішувати педагогічні завдання-ситуації.
О. Савиченко, О. Шуневич [267]	Відповідні потреби, активна особистісна позиція, очікування успіху, позитивне соціальне підкріплення, сприятливий емоційний стан, чітке усвідомлення бажаного результату.

Перед початком проведення педагогічного експерименту було організовано online-опитування студентів-художників, метою якого стало з'ясування їх мотивації вступу у ЗВО для навчання за даною ОПП. Здобувачам I року навчання різних ЗВО через Google Forms було запропоновано дати відповідь на «відкрите» питання: «Чому ви обрали для навчання освітню програму, яка передбачає подальшу художньо-педагогічну діяльність?». Проаналізувавши отримані дані, подаємо їх узагальнені результати:

– 36 % опитаних здобувачів зазначили, що у фокусі їх уваги була художня, а не педагогічна діяльність; а тому, подальшу професійну реалізацію планують у царині образотворчого мистецтва;

– 28 % студентів метою вступу у ЗВО вбачали не стільки опанування обраного фаху, скільки отримання документу про вищу освіту;

– 21 % опитаних здобувачів розглядають можливість поєднувати педагогічну та образотворчу діяльність;

– 15 % – студенти, які дали інші варіативні відповіді; зокрема: при вступі не потрібно було складати ЗНО з математики; у шкільні роки навчались у художніх школах/студіях; відсутність значної конкуренції при вступі на дану ОПП та відносно невисока вартість навчання.

Відтак, представлені результати опитування засвідчують, що перспектива подальшого працевлаштування викладачем у закладах освіти приваблює досить низький відсоток здобувачів, адже обрання для навчання дану ОПП було обумовлено бажанням займатися мистецькою (образотворчою), а не викладацькою діяльністю. За нашими спостереженнями, ця тенденція прослідковується і у поглядах здобувачів попередніх років навчання, а відтак, це підтверджує доречність запропонованої нами першої педагогічної умови.

Усвідомлюючи динамічність мотиваційних установок, які коригуються залежно від зовнішніх та внутрішніх чинників, убачаємо, що у ЗВО НПП спроможні вплинути на творення позитивного налаштування та скерування студентів на подальшу реалізацію у художньо-педагогічній царині.

Для кращого розуміння домінуючих мотиваційних чинників обрання художниками-педагогами для професійної реалізації систему позашкілля, на які можна буде спиратися при проведенні експерименту, у форматі відеоконференції було проведено неформальну зустріч-бесіду з молодими педагогами художніх шкіл м. Дніпро (МКЗК «ДДХШ № 1», МКЗК «ДДХШ № 2»), під час якої було з'ясовано, що більшу частину педагогів обрання ПЗО для професійної реалізації спонукали зовнішні фактори; зокрема: улюблені наставники (педагоги художній шкіл та студій, у яких вони навчались), які стали

взірцями для наслідування та обумовили обрання професії й подальшого місця працевлаштування; родинні династії художників-педагогів; поради друзів, знайомих щодо можливості отримання стабільної заробітної плати (оскільки замовлення на твори мистецтва не є систематичними). Однак, була і категорія викладачів, чий вибір художньо-педагогічної діяльності відбувся, у більшій мірі, неусвідомлено і носив випадковий характер. Серед цієї групи педагогів були ті, які з часом поринули у професію, захопилися нею; а були й ті, котрі планують змінити вектор своєї професійної діяльності.

Отже, для формування у майбутніх викладачів образотворчого мистецтва позитивної мотивації та особистісної потреби у художньо-педагогічній діяльності у ПЗО нами розроблений комплекс заходів, які потрібно запровадити в освітній процес ЗВО, які структуровано у чотири блоки. Розкриємо їх зміст.

1. Систематичне залучення студентів до участі у мотиваційних тренінгах протягом усіх років їх навчання. Мотиваційний тренінг, який сьогодні широко використовується у різних сферах трудової діяльності, адже став одним із дієвих інструментів формування у фахівця бажання досягати успіху у професії, як інноваційна форма навчання сформувався на початку ХХ століття. Проаналізувавши психолого-педагогічну палітру наукових розвідок зазначимо, що використанню в освітньому процесі тренінгових технологій присвячено чимало праць учених, зокрема – роботи В. Бикової та Н. Ніколаєвої [20], Л. Бондарєвої [27], В. Зливкова та О. Лукомської [120], Т. Котенко [159], В. Підгурської [232], Т. Сулими [300] та ін.

Поділяємо тезу Т. Сулими [300], що унікальність тренінгу полягає у тому, що він є не тільки засобом передачі об'єктивних знань, але й способом формування у здобувачів власних знань, особистого ставлення, засобом побудови взаємовідносин тощо.

Вбачаємо, що для скерування здобувачів у сферу позашкілля, необхідно проводити для них тренінги мотивації до подальшої професійної діяльності у ПЗО; тренінги, спрямовані на усвідомлення цінності професії викладача-художника, на формування чітких уявлень про себе у майбутній професії та бажанні бути

успішним у ній тощо. Відтак, із метою формування у майбутніх викладачів-митців позитивної мотивації до художньо-педагогічної діяльності у ПЗО та особистісної потреби у ній, пропонуються такі тренінги:

– для здобувачів I року навчання – тренінги *«Я – майбутній викладач-художник»* (дод. Л1), *«Мій професійний розвиток»* (дод. Л2), які скеровані на самоідентифікацію здобувачів у подальшій художньо-педагогічній діяльності;

– для здобувачів II року навчання – тренінг *мотивації досягнення успіху у художньо-педагогічній діяльності* (дод. Л3), метою якого є формування у студентів установок на подальше провадження означеної трудової діяльності, а також, за необхідності, корекція наявних, які мають негативне забарвлення та заважають такій діяльності;

– для здобувачів III року навчання – *семінар-тренінг «Імідж педагога-художника»* (дод. Л4), який спрямований на формування у здобувачів розуміння складових компонентів іміджу, етапів та чинників його творення, можливостей впливу тощо. Зазначимо, що дослідження категорії «імідж» проводилося численною кількістю вчених; із-поміж яких: Д. Будянський [34], Ю. Дзядевич [96], М. Курбанова [170], Ю. Ліснєвська [183], І. Черезова [333] та ін.

Окрім того, вагомими для нас є тренінги, які були знайдені у доробках вітчизняних та зарубіжних учених-психологів, якими доцільно послуговуватись у підготовці студентів ЕГ IV року навчання; зокрема: тренінг міжособистісного спілкування Д. Джонсона [95]; мотиваційний тренінг С. Занюк [117] *«Як учитися спонукати себе та інших до ефективної діяльності?»*; професійно-орієнтований тренінг самопізнання та саморегуляції Н. Литовченко [178] тощо.

2. Проведення рольових ігор, які передбачають входження студента у роль викладача-художника у змодельованому в умовах ЗВО освітньо-виховного середовища позашкілля, та розв'язання ним художньо-педагогічних завдань, покладених на означених спеціалістів. Передбачаємо, що прикладне вирішення студентом варіативних освітніх ситуацій-кейсів уможливить не лише набуття ним певного квазіпрофесійного досвіду означеної діяльності, але й сприятиме формуванню навичок реагування у нестандартних ситуаціях, швидкого оцінювання

обставин, прийняття доречних дій, прогнозування можливих наслідків тощо. Крім того, цей мікророльовий формат уможлиблює демонстрацію студентам того, що будь-яка педагогічна ситуація має шляхи вирішення.

3. Проведення тематичних дискусій – для формування розуміння образу педагога-позашкільника та його місця і ролі у вихованні підростаючого покоління. Реалізацію цієї позиції варто проводити у три етапи.

По-перше, для актуалізації у здобувачів першого року навчання розуміння художньо-педагогічної діяльності, їм пропонується пригадати висловлювання відомих людей щодо особистості педагога, поміркувати над ними, давши відповідь на питання: чому висловлюється повага до фахівців цієї професії?

По-друге, педагогічно доцільним буде організація *групових бесід* для обговорення особистості викладача-позашкільника, метою яких стане формування у свідомості студента розуміння *«портрету» сучасного педагога*, вимог до вчителя образотворчого мистецтва тощо.

Передбачається, що використання *проблемних питань* спонукатиме студентів до роздумів та усвідомлення вимог, які сьогодні висувають до викладачів образотворчого мистецтва ПЗО, розуміння соціальної ролі таких фахівців та необхідності оновлення змістового наповнення діяльності ПЗО для приведення їх у відповідність до потреб і запитів сучасних дітей та юнацтва.

Після проведення групових бесід, НПП доцільно ознайомити студентів із різноманітними класифікаціями типів учителів і запропонувати їм, засобами короткотривалого начерку, розкрити образ певного типу викладача. Закінчувати роботу над цим завданням пропонується *міні-переглядом* студентських робіт (візуальний перегляд та словесне обговорення), який сприятиме зануренню здобувачів у подальшу професійну діяльність; дасть поштовх для обрання, на рівні підсвідомості, типу вчителя, якого студент хоче наслідувати; а також уможливить формування у студентів *soft skills*, які є вкрай необхідними для викладача-позашкільника.

По-третє, здобувачам пропонується *гра «Оптиміст-песиміст»*, суть якої полягає у тому, що спочатку група ділиться на дві команди (оптимістів та

песимістів), а потім команда песимістів висуває тезу щодо професійної діяльності педагогів-художників, яка має негативне забарвлення; натомість, команда оптимістів має знайти переваги та позитивні аспекти художньо-викладацької діяльності.

Передбачаємо, що означені завдання на роздуми сприятимуть налаштуванню першокурсників на позитивне ставлення до професії викладача-художника, адже студенти зможуть побачити численну кількість позитивних аспектів такої трудової діяльності, осмислять та усвідомлять її соціальну значущість, зможуть співвідносити свої особистісні та квазіпрофесійні якості, що обумовить формування у них особистісної потреби у зазначеній діяльності.

Окрім того, для реалізації першої педагогічної умови пропонується проведення *круглого столу «Портрет професії»*: студентам потрібно завчасно розробити презентаційний матеріал щодо професії викладача-художника у ПЗО, та продумати його промоцію засобами вербальної, невербальної, візуально-графічної комунікацій (професіографія). Оскільки дане дослідження скероване на підготовку майбутніх художників, які спілкуються мовою художніх образів, то у цьому ж блоці студентам пропонується розробити *рекламні постери професії викладача образотворчого мистецтва позашкільного закладу освіти* та створити експозицію виставки соціального плакату з метою формування суспільної свідомості та ціннісного ставлення до професії.

Зазначимо, що у цьому завданні важливим буде саме пошуковий процес, адже для того, щоб якісно презентувати та прорекламувати професію, студентам необхідно виокремити її переваги, позитивні сторони, «фішки». Відтак, вбачаємо, що означений аналітично-творчий процес сприятиме не лише генерації нових ідей, але й уможливить формування особистісної потреби та мотивації до подальшої самореалізації у художньо-педагогічному векторі.

4. Для глибшого занурення здобувачів у художньо-естетичний напрям позашкілля та їх знайомства з педагогічною ком'юніті, пропонується організація *«тижнів педагогічної майстерності»*, у межах яких викладачі-позашкільники будуть проводити *лекції-екскурсії та педагогічні майстер-класи*. Науковці

суголосні у тезі, що педагогічний майстер-клас є ефективною формою організації освітнього процесу; однак, у зміст цього поняття закладають варіативне наповнення: форма трансляції досвіду (А. Тюпа [318]), практичні дії вирішення проблемної професійної задачі (Є. Проворова [247]) тощо.

Класичною є теза про те, що освітній процес у ПЗО повинен бути «творчим процесом» [254]; відтак, цю думку мають на практиці продемонструвати та донести до здобувачів викладачі-позашкільники, місією яких є не лише навчання, але й мотивація студентів до подальшої художньо-педагогічної діяльності. Важливим аспектом при підготовці до проведення майстер-класів є залучення до їх реалізації «яскравих особистостей» – харизматичних, енергійних, емоційних та палко закоханих у свою справу педагогів, числі особистістю зможуть захопитися та надихнутися студенти. Одразу зазначимо, що ця позиція реалізовується лише у тандемі викладачів ЗВО та педагогів ПЗО.

Вбачаємо, що на першому та другому роках навчання майстер-класи та екскурсії доцільно проводити раз на рік, щоб поступово залучати здобувачів до позашкільної діяльності, а вже на 3 та 4 курсах – двічі на рік, щоб студенти звикали до середовища позашкілля, його специфіки, суб'єктів, відчували потребу професійної реалізації саме у цьому векторі.

Для того, щоб викладачам-експериментаторам зрозуміти ступінь скерованості майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до подальшої художньо-педагогічної діяльності у ПЗО, на третьому році навчання доцільно запропонувати студентам розробити коротку *презентацію на тему «Особистий Еверест»*, у якій спробувати визначити свої основні цілі у системі позашкілля, етапи їх досягнення та перешкоди, які можуть виникати на цьому шляху.

Отже, переконані, що систематична та детально продумана комунікація студентів із кращими представниками художньо-педагогічної спільноти сприятиме усвідомленню цінності професії викладача-художника, культивуватиме у їх свідомості позитивний імідж педагога, дасть імпульс до їх наслідування, активізує прагнення для саморозвитку та, врешті-решт, подальшого професійного становлення в означеній сфері.

Реалізація педагогічної умови передбачає використання в освітньому процесі ЗВО комплексу активних форм роботи зі студентами; зокрема: діалогічно-дискусійних (*тематичні дискусії, мозковий штурм, круглий стіл*), імітаційних (*проблемні ситуації, кейс-метод, ділові та рольові ігри, аналіз педагогічних ситуацій*), проєктних (*індивідуальні і групові проєкти, практикуми, творчі групи*).

Крім того, враховуючи результати досліджень М. Чикалової [338], вважаємо, що у контексті реалізації зазначеної умови ефективними методичними засобами стануть: комунікативна атака; доведення та переконання; сугестія; метод долання перешкод; метод делегування; метод закріплення позитивного враження.

Отже, реалізація даної ПУ покликана сформувати у здобувачів внутрішню потребу та позитивну мотивацію до подальшого провадження художньо-педагогічної діяльності у системі позашкільля завдяки поступовому зануренню їх у світ професії, спонуканню до оволодіння обраного фаху, художньо-педагогічною майстерністю, стимулюванням пізнавальної активності тощо.

II. Збагачення змісту освітніх компонент тематикою, скерованою на ґрунтовне розуміння сутності позашкільної освіти художнього профілю навчання та трудових функцій викладача-позашкільника. Вважаємо, що професійна підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи у позашкільних закладах освіти буде більш дієвою та успішною, якщо змістове наповнення обов'язкових освітніх компонент циклу загальної та професійної підготовки, які закладені у відповідні ОПП, буде корелюватися із номенклатурою трудових функцій, професійних компетентностей, знань, умінь та навичок, визначених професійним стандартом «Викладач мистецької школи (за видами навчальних дисциплін)», які були презентовані у I розділі роботи.

Здійснений аналіз низки вітчизняних освітньо-професійних програм спеціальностей 014.12 та 023 показав, що деякі ОК мають суттєві потенційні можливості для цілеспрямованої підготовки майбутніх художників-педагогів до подальшого провадження художньо-педагогічної діяльності у ПЗО художнього

профілю навчання, які використовуються не у повній мірі, що обумовлює необхідність збагачення змісту певних дисциплін окремими темами та завданнями, які, на нашу думку, забезпечать підвищення рівня сформованості структурних компонентів готовності випускників ЗВО до означеної діяльності. Відтак, реалізація другої педагогічної умови передбачає збагачення змістового наповнення п'яти обов'язкових освітніх компонент – «Методика викладання ОТМ», «Психологія», «Педагогіка», «Правознавство», «Педагогічний рисунок»; а також запровадження авторських спеціальних курсів – «Мистецтво комунікації», «Основи художньо-педагогічної роботи у ПЗО» (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Збагачення змісту ОПП у контексті підготовки майбутніх викладачів-художників до роботи у ПЗО художнього профілю навчання

<i>Назва предмету</i>	<i>Семестр</i>	<i>Нова тема / завдання</i>
Обов'язкові освітні компоненти		
Психологія	I семестр	Психологічні портрети різновікових груп вихованців ПЗО.
		Психологія міжособистісних стосунків.
		Невербальна комунікація.
		Запобігання та протидія булінгу і будь-яким видам дискримінації.
		Моніторинг квазіпрофесійної педагогічної діяльності та визначення особистісної потреби у професійному розвитку. Планування і організація процесу самоосвіти. Прогнозування результатів своїх дій
Педагогіка	II семестр	Інклюзивна освіта у ПЗО України художнього напрямку. Корекційно-педагогічний супровід вихованців ПЗО.
		Психолого-педагогічний аналіз варіативних ситуацій-кейсів зі світових кінострічок.
Правознавство	III семестр	Нормативно-правова база з питань булінгу та дискримінації.
		Права та обов'язки учасників освітнього процесу ПЗО.

		Семінар: «Академічна доброчесність та авторські права в образотворчому мистецтві».
Методика викладання образотворчого мистецтва	IV-V семестр	Аналіз змістового наповнення, цілей та ПРН варіативних освітніх програм (типових та авторських) ПЗО України художнього напрямку.
		Педагогічне моделювання розробки освітньої програми для художнього гуртка.
		Промоція та презентація мистецьких проєктів.
Педагогічний рисунок	VII семестр	Художньо-педагогічна інтерпретація творів образотворчого мистецтва.
Авторські спецкурси		
Авторський спецкурс	VI семестр	Основи художньо-педагогічної роботи у позашкільних закладах освіти.
Авторський спецкурс	VII семестр	Мистецтво комунікації.

Представимо кожен із запропонованих нами позицій.

Перша дисципліна, зміст якої був нами скоригований, – *«Психологія»* (I сем.). Лекційний блок був збагачений темою, яка розкриває *психологічні портрети різновікових груп вихованців ПЗО* (2 год.), а практичні завдання доповнені веденням студентами *«Щоденника спостережень»*, який розробляється на основі спостережень та аналізу поведінки учнів ПЗО у контексті проведення *«тижнів педагогічної майстерності»* (див. опис I ПУ).

Передбачається, що здобувачі будуть занотовувати побачені у навчально-виховному середовищі позашкільця *ситуації-кейси* для подальшого їх обговорення на практичних заняттях із дисципліни, аналізуючи поведінку викладача у кожній конкретній ситуації, а також пропонувати власне бачення можливих дій педагога у ній. Наприклад: *спостереження* – демонстрація картин у жанрі «ню» викликає у дітей молодшого шкільного віку сміх; *питання для обговорення* – чому та як має реагувати на це викладач? *Спостереження* – багатьом дітям не подобається працювати над ескізним матеріалом; вони прагнуть одразу розпочинати роботу у заданому розмірі. *Питання для обговорення* – чому; як викладачу заохочувати вихованців до ескізування?

Крім того, для глибшого розуміння та наочного представлення студентам психолого-педагогічних особливостей різновікових груп вихованців ПЗО, пропонується *перегляд фрагментів із кінострічок*, які демонструють процес комунікації педагога з дітьми, для їх обговорення на предмет доречності дій викладача, а також внесення пропозицій щодо можливих варіантів його поведінки, релевантної кожній ситуації (тобто, студентам пропонується подумати, що зробили вони, якби опинились у такій ситуації). Вбачаємо, що *кінодидактика* є однією з дієвих технологій навчання сучасних студентів, яких прийнято називати «цифровим поколінням» (Digital Generation), адже гаджети займають провідне місце у їх життєдіяльності.

Доповнити вищевикреслені завдання пропонується такою вправою: кожен студент завчасно робить підбірку маловідомих репродукцій сюжетно-тематичних картин із зображенням дітей. На практичних заняттях із дисципліни «Психологія» здобувачі обмінюються картками-репродукціями, і їм пропонується описати сюжет картини, визначивши, яке місце у ньому займає дитина, які її емоції, почуття, вік тощо. Зазначимо, що завдання може бути ефективним лише за умови, якщо студенти не знайомі з представленим до огляду твором художника.

Окрім того, зміст обов'язкової ОК «*Психологія*» збагачений теоретичним матеріалом щодо розкриття питання *психології міжособистісних стосунків* (2 год., лекція), що було обумовлено покладеною на викладача-позашкільника трудової функції щодо побудови ефективної комунікації між усіма учасниками освітнього процесу (вихованці, колеги, керівництво тощо). Чимало науковців-педагогів наголошували на першочерговості міжособистісних стосунків у будь-якій діяльності; зокрема: Т. Кузнецова [168], О. Пінська [233], В. Теплинська [306] та ін. У структурі спілкування вчені Л. Онуфрієва та О. Чайковська [220] виокремлюють три складові, на яких доцільно акцентувати увагу під час викладення лекційного матеріалу: комунікативна (обмін інформацією між індивідами, що спілкуються), інтерактивна (організація взаємодії між індивідами) та перцептивна (сприйняття й пізнання партнерами по спілкуванню один одного).

Крім того, для глибшого розуміння важливості комунікативного аспекту, зміст вищеназваної дисципліни було доповнено *лекційним матеріалом з невербальної комунікації* (2 год.). Убачаємо, що спроможність педагога до усвідомленого та доречного оперування невербальними засобами комунікації свідчить про рівень розвитку його емоційного інтелекту, обумовлює чутливість до невербальних сигналів учнів, здатність створювати позитивну атмосферу для навчання та взаємодії тощо. Слід зазначити, що невербальний компонент комунікації, який складає 70% нашого спілкування, досліджувало чимало вітчизняних науковців-педагогів; з-поміж яких: О. Крупський та Ю. Стасюк [164], О. Овчарук [216], Ю. Стасюк та А. Левенець [296] та ін.

Подачу цієї теми варто супроводжувати виразною мультимедійною презентацією, яка наочно представить варіативні елементи невербальної комунікації. Крім цього, задля занурення студентів у світ професії та зацікавлення в опануванні даної теми, пластика викладача-експериментатора, який буде розкривати для студентів ЕГ цю тему, має бути виразною та промовистою. При подачі лекційного матеріалу варто використовувати техніку *скрайбінг* (англ. «scribe» – робити начерк, ескіз), яка є новітнім методом візуалізації інформації, коли матеріал пояснюється через малюнки, схеми тощо.

Допомогти студентам краще засвоїти питання невербальної комунікації може *перегляд та аналіз «німого кіно»*, яке характеризується виразністю рухів, активною мімікою та жестикуляцією, засобами яких доноситься меседж до глядача.

Для прикладного апробування опанованого теоретичного матеріалу з невербальної комунікації, доцільно організувати відповідне практичне завдання, яке передбачає поділ групи на команди, котрі будуть *виражати емоцію засобами певної системи*: перша – акустичними засобами (паузи, покашлювання, сміх, позіхання, плач тощо); друга – візуальними (поза, жести, міміка, хода; експресія обличчя та фігури; дії з предметами, тілесні рухи, стук, контакт очей); третя – тактильно-кінестетичними (дотики, потиски рук, поплескування). Вбачаємо, що такі завдання сприятимуть формуванню у майбутніх викладачів навичок самокерованого використання жестів, міміки, тону голосу та інших

невербальних засобів, які у подальшій художньо-педагогічній діяльності допоможуть чітко та доступно доносити меседж вихованцям ПЗО, забезпечать побудову якісної комунікації зі всіма учасниками освітнього процесу.

У контексті проведення *«тижнів педагогічної майстерності»*, а також під час проходження педагогічної практики у ПЗО, що є змістом третьої педагогічної умови, студентам доцільно запропонувати поспостерігати за невербальною комунікацією викладачів-позашкільників, зробити нотатки, у яких зафіксувати її особливості, та проговорити дані аспекти на семінарських заняттях. В умовах дистанційного формату навчання невербальну комунікацію викладачів-позашкільників частково можна прослідкувати через технології відеозв'язку. Варто наголосити, що корисною для студентів буде практика, коли вони нечують, про що говорить педагог (вимкнули звук на комп'ютері або спостерігають за поведінкою викладача через скляні двері), а лише бачать візуальну систему його спілкування. Одразу зазначимо, що всі спостереження повинні підсумовуватись обговоренням побаченого, щоб студенти могли зробити відповідні висновки.

Широко розповсюджена проблема цькування у дитячих та юнацьких колективах, яка спостерігається протягом останніх десятиліть, обумовила доповнення змісту дисципліни *«Психологія»* лекційним матеріалом, який розкриває питання *запобігання та протидії булінгу, мобінгу, ейджизму і будь-яким видам дискримінації* (2 год.): ознайомлення здобувачів із понятійно-категоріальним апаратом; сутністю та відмінністю кожного виду дискримінації; явними та прихованими її проявами тощо. Для закріплення набутих теоретичних знань доцільно запропонувати студентам переглянути короткі відеофрагменти (кінодидактика) з означеною проблематикою та проговорити їх. Серед питань, які можна поставити студентам, пропонуємо такі: чи є у представленому відеофрагменті прояви дискримінації? Які саме (булінг, мобінг, ейджизм тощо)? У чому вони проявляються? Чи можна було їм запобігти? Як?

Для більш ґрунтовного та комплексного розкриття окресленої вище проблематики, зміст дисципліни *«Правознавство»* (ІІІ сем.) збагачений

теоретичним матеріалом щодо нормативно-правової бази з питань булінгу та дискримінації (2 год., лекція), з якою має бути обізнаний майбутній викладач-позашкільник для спроможності виконувати трудові функції, покладені на нього у контексті системи позашкілля.

Повертаючись до апгрейду обов'язкової ОК *«Психологія»*, зазначимо, що її змістове наповнення варто збагатити теоретичним матеріалом і практичними завданнями, скерованими на формування у студентів умінь та навичок *проводження моніторингу власної квазіпрофесійної художньо-педагогічної діяльності* та навичок *формування «дорожньої мапи» (roadmap)* – покрокового плану свого подальшого професійного розвитку.

На першому етапі необхідно ознайомити студентів із варіативними моніторинговими методиками, їх принципами, ефективністю; способами прогнозування результатів своїх дій тощо; після цього – здійснити їх апробацію через таку атракцію: запропонувати здобувачам окреслити шлях свого майбутнього професійного становлення у художньо-педагогічній царині, розробивши *«Програму саморозвитку» (self-branding programme)* на найближчі 5 років, зафіксувавши на папері відповіді на чотири питання: «Що я маю (знання, вміння, навички)?»; «Що б мені хотілося мати/ким бути?»; «Що я повинна/повинен для цього зробити?»; «Що отримаю у результаті?». Вбачаємо, що зафіксована на папері *«Програма саморозвитку»* сприятиме усвідомленому плануванню студентом своїх дій для подальшого професійного зростання, формуватиме у нього мотивацію до навчання, до досягнення конкретних особистісно значущих цілей тощо.

Крім того, у контексті виконання цього блоку завдань, викладачам потрібно презентувати студентам техніку *«З'їж ту жабу»*, яку описав Б. Трейсі, та яка сьогодні широко використовується для ефективного тайм-менеджменту, адже дозволяє людині визначати свої цілі, планувати конкретні дії та шукати так звані «жаби», – справи або психологічні бар'єри, які «заважають» рухатись уперед.

Наступною дисципліною, зміст якої був нами скоригований задля досягнення мети дослідження, стала ОК *«Педагогіка»* (II сем.), яка була

доповнена темами із розкриття *питань інклюзивної освіти у контексті художнього профілю навчання ПЗО* (2 год.; завдання та принципи інклюзивної освіти; особливості психофізичного розвитку дітей із особливими освітніми потребами; особливості організації освітнього процесу в умовах інклюзивного навчання тощо) та *корекційно-педагогічного супроводу вихованців цих закладів* (2 год.). Проаналізувавши варіативні складові ОПП, зазначимо, що курс «Основи інклюзивної освіти» закладений у три з 12 розглянутих ОПП, що і обумовило збагачення вищеназваної дисциплінами такими темами.

Представлення зазначених тем для майбутніх художників-педагогів пропонується здійснювати через єдність лекційних занять, на яких подається теоретичний матеріал, та семінарських занять, під час яких обговорюються варіативні ситуації-кейси, взяті зі світових кінострічок, у яких піднімається питання інклюзії (*«Різні можливості – рівні права»*), а також, які демонструють поведінку учнів та їх наставників у різних життєвих ситуаціях. Передбачаємо, що такі *аналітичні завдання-спостереження* сприятимуть формуванню у здобувачів педагогічного мислення, збагаченню їх квазіпрофесійного педагогічного досвіду тощо.

Повертаючись до дисципліни **«Правознавство»** (III сем.), збагачення змісту якої було частково презентовано вище, зазначимо, що у її тематичний план була додана *лекція «Права та обов'язки учасників освітнього процесу ПЗО»* (2 год.), у межах якої студенти повинні ознайомитись із чинною нормативно-правовою базою з означеного питання, а також заплановане проведення лекційного заняття на тему: *«Академічна доброчесність та авторські права в образотворчому мистецтві»* (2 год.). Для реалізації другої позиції було розроблено презентаційний матеріал, який представлений у дод. М. Переконані, що під час розкриття цієї теми значна роль покладається на викладачів-експериментаторів, які особистим прикладом повинні мотивувати студентів бути доброчесними у варіативних аспектах художньо-педагогічної діяльності.

Із огляду на те, що метою проведення нашого дослідження є підготовка майбутніх викладачів ОТМ до подальшої професійної діяльності у ПЗО, зміст

дисципліни «*Методика викладання образотворчого мистецтва*» (IV-V сем.) збагачений темами, які розкривають питання щодо палітри та контенту *освітніх програм художнього профілю*, за якими здійснюється навчання вихованців у зазначених вітчизняних закладах освіти. Введенню цієї теми передував аналіз змістового наповнення вищеназваної ОК у різних ЗВО, і зроблені висновки про те, що, здебільшого, вона скерована на ознайомлення студентів із навчальними програмами загальноосвітніх шкіл; натомість, огляд та аналіз програм для позашкільних закладів освіти художнього профілю навчання є поверховим.

Запропонована тема складається з лекційних (4 год.) та практичних (2 год.) занять, на яких здобувачі ознайомлюються зі змістом, цілями та ПРН 3-5 варіативних ОП (типових та авторських), здійснюють їх порівняльний аналіз за встановленими критеріями (представимо їх у підрозділі 2.2), розробляють авторську програму, яка, на їх думку, не лише уможливить якісну базову підготовку вихованців ПЗО у царині образотворчого мистецтва, але й буде сучасною, цікавою для нинішнього підростаючого покоління, відповідною до їх потреб і запитів. Одразу зазначимо, що деякі елементи цієї програми студенти зможуть використовувати під час проходження педагогічної практики у ПЗО, що буде описано у контексті впровадження третьої педагогічної умови.

Реалізовувати означене практичне завдання пропонується через роботу студентів у *невеликих командах* (по 3-4 студенти), з використанням *методу педагогічного моделювання*, який наблизить квазіпрофесійну діяльність здобувачів у ЗВО до професійної роботи у ПЗО.

Крім того, для розвитку комунікативних та організаторських навичок, набуттю досвіду презентації творчого продукту та популяризації ОТМ, у контексті ОК «Методика викладання образотворчого мистецтва» пропонується організувати *арт-івент з промоції та презентації мистецьких проєктів* (наприклад: відкриття виставки; презентація певного автора та його творів тощо).

Поділяючи тезу О. Шикирінської [351], що одним із засобів впливу на свідомість вихованців є педагогічна інтерпретація, яка забезпечує художнє спілкування учнів із творами мистецтва, сприяє розширенню мистецької ерудиції

тощо, фахову дисципліну *«Педагогічний рисунок»* (VII сем.) збагачено завданнями із художньо-педагогічної інтерпретації творів образотворчого мистецтва (творів живопису та графіки). Для реалізації художньо-педагогічної інтерпретації творів ОТМ доцільно використовувати прийом *«входження в картину»*, який допоможе студентам описати почуття, що виникають при спогляданні твору, звукові та ароматичні асоціації, пов'язані з ним тощо.

На дієвості такої вербалізації змісту творів мистецтва наголошує С. Соломаха [288], зазначаючи, що ця інноваційна педагогічна технологія спрямована на поглиблене розуміння створених у картинах художніх образів. Із позиції вченої, словесне коментування образного змісту творів мистецтва активізує у здобувачів мистецьку увагу, стимулює багаторазове сприйняття образу та дозволяє глибше усвідомлювати зміст твору.

Крім того, практичні заняття із дисципліни *«Педагогічний рисунок»* варто доповнити завданнями, які скеровані на формування у студентів *художньо-риторичної вправності*. Спостерігаючи за освітнім процесом ПЗО понад 15 років, будучи активним його учасником, зазначимо, що при ознайомленні з творами мистецтва, у контексті вивчення предмету *«Історія мистецтв»*, вихованці ПЗО ставлять педагогам несподівані питання, на які доволі складно швидко та коректно зреагувати молодим педагогам. Для того, щоб майбутні викладачі-художники почували себе більш упевнено при спілкуванні з учнями, та не боялися від них питань, на практичних заняттях із вищевказаної дисципліни пропонується змодельовати ситуацію: студент, який виконує роль викладача ПЗО, обирає завчасно підготовлену НПП картку-репродукцію твору живопису або графіки, презентує її однокласникам, котрі, виконуючи роль учнів ПЗО, задають «непередбачувані» запитання. При цьому, студент-викладач повинен швидко зорієнтуватися, давши таку відповідь на питання, яка корелюється з життєвим та художньо-естетичним досвідом учнів.

У якості прикладу представимо картину С. Ботічеллі *«Народження Венери»*, до якої діти можуть поставити такі запитання: *«Чому оголена жінка стоїть у*

мушлі?»; «Чому чоловік зліва дме на неї?»; «Чому жінка справа хоче огорнути її у ковдру?» тощо. Зазначимо, що палітра робіт, які можна обговорювати, є чималою.

Із метою цілеспрямованої підготовки майбутніх викладачів ОТМ до роботи у ПЗО, нами розроблено авторський спеціальний курс *«Основи художньо-педагогічної роботи у позашкільних закладах освіти»*, який введено у навчальний план студентів ОКР «бакалавр» у VI семестрі (дод. Н.1). Метою спецкурсу є ознайомлення здобувачів зі специфікою роботи майбутніх викладачів ОТМ у ПЗО художнього профілю навчання, трудовими функціями, покладеними на них, розвиток навичок планування, організації та проведення занять з образотворчого мистецтва для різновікових груп вихованців тощо.

Завданнями спецкурсу визначено такі: формування у студентів цілісного уявлення про особливості ПО художнього профілю навчання; формування знань, умінь та навичок проєктування варіативних занять та позанавчальних заходів; опанування різноманітних методик і технологій роботи з різновіковими групами вихованців ПЗО; формування умінь і навичок проводити індивідуальну та групову роботу; розробляти та реалізовувати мистецькі івенти тощо.

Програма спецкурсу, яка розрахована на 3 кредити ЄКТС (90 год.), передбачає гармонійне і відповідне методичним рекомендаціям з проєктування освітнього процесу у ЗВО поєднання лекційних (20 год.), практичних (12 год.) занять та самостійної роботи – 58 год.

Лекційний матеріал розподілений на *десять тем*; зокрема: «Вступ до курсу. Сутність та завдання позашкільної освіти художнього профілю навчання» (2 год.); «Історіографія становлення позашкільної освіти художнього профілю навчання на теренах України та у світі» (2 год.); «Психолого-педагогічні особливості різновікових груп вихованців ПЗО» (2 год.); «Особливості художньо-естетичної та психолого-педагогічної взаємодії з вихованцями ПЗО художнього профілю навчання» (2 год.); «Методика викладання образотворчого мистецтва у ПЗО художнього профілю навчання» (2 год.); «Інноваційні технології у позашкільній мистецькій освіті» (2 год.); «Виставка як форма художньо-педагогічної комунікації» (2 год.); «Специфіка роботи з обдарованими

дітьми» (2 год.); «Співпраця з батьками або законними представниками вихованців ПЗО» (2 год.); «Основи професійної етики викладача ОТМ у позашкільному освітньому середовищі» (2 год.).

У програму курсу закладені *шість тем* для практичної роботи; а саме: «Розробка навчальних програм для ПЗО художнього профілю навчання» (2 год.); «Образотворчі техніки у художньо-естетичній діяльності різновікових груп вихованців мистецьких шкіл: методичний аспект» (2 год.); «Організація мистецьких івентів у ПЗО: технічний та технологічний аспекти» (2 год.); «Відкрите заняття як форма професійної апробації викладача образотворчого мистецтва ПЗО» (2 год.); «Промоція художньо-педагогічного проєкту» (2 год.); «Аналіз та самоаналіз квазіпрофесійних художньо-педагогічних досягнень» (2 год.). Зазначимо, що у контексті опанування цього курсу передбачено використання середовища ПЗО для проведення низки занять, а також залучення педагогів-позашкільників м. Дніпро (МКЗК «ДДХШ № 1», МКЗК «ДДХШ № 2»).

Окрім того, важливу роль для реалізації II ПУ покладаємо на другий авторський спеціальний курс – *«Мистецтво комунікації»*, який введено у навчальний план студентів ОКР «бакалавр» у VII семестрі (дод. Н.2).

Метою запропонованого спецкурсу визначено: формування у майбутніх викладачів образотворчого мистецтва цілісного розуміння сутності, структури, різновидів та механізмів ефективної комунікації у системі позашкілля зі всіма учасниками освітнього процесу та формування квазіпрофесійних навичок провадження такої діяльності.

Завданнями спецкурсу визначено: ознайомлення майбутніх викладачів образотворчого мистецтва ПЗО з теоретичними засадами різних типів комунікації; формування навичок вербальної та невербальної комунікації зі всіма учасниками освітнього процесу ПЗО; формування у них спроможності до активного слухання, аргументації; розуміння комунікативних бар'єрів та шляхів їх подолання; виховання толерантності та поваги до співрозмовника.

Обсяг програми спецкурсу становить 90 год. (3 кр. ЄКТС); зокрема: лекції – 22 год., практичні заняття – 10 год., самостійна робота – 58 год.

Лекційний матеріал розподілений на *дванадцять тем*; зокрема: «Комунікація викладача образотворчого мистецтва у ПЗО: значення, специфіка» (2 год.); «Комунікація педагога-позашкільника: теорії, види, типи, психологічні аспекти» (2 год.); «Невербальна комунікація викладача образотворчого мистецтва у ПЗО. Її техніки, особливості використання» (4 год.); «Вербальна комунікація викладача образотворчого мистецтва у ПЗО. Створення діалогу з усіма учасниками освітнього процесу ПЗО» (2 год.); «Робота з мовними бар'єрами. Виклики у спілкуванні з різновіковими групами вихованців ПЗО» (2 год.); «Групова комунікація учасників освітнього процесу: особливості, специфіка» (2 год.); «Індивідуальна комунікація з учнем ПЗО: особливості, специфіка, принципи ефективної її побудови» (2 год.); «Викладач образотворчого мистецтва як фасилітатор у ПЗО. Методи педагогічного впливу через комунікацію» (2 год.); «Комунікація з вихованцями ПЗО у процесі роботи над творчими проектами» (2 год.); «Стратегії вирішення конфліктів в навчально-виховному середовищі позашкілля» (2 год.); «Сучасні технології комунікації в навчально-виховному процесі. Використання онлайн-платформ для комунікації з учасниками навчально-виховного процесу ПЗО» (2 год.); «Емоційна та соціальна компетентність викладача образотворчого мистецтва позашкільного закладу освіти» (2 год.).

У програму курсу закладені *три теми* для практичної роботи; а саме: «Розвиток навичок невербальної комунікації майбутніх викладачів ОТМ у ПЗО» (2 год.); «Мистецтво ораторської майстерності та основи ефективного художньо-педагогічного виступу» (2 год.); «Моделювання педагогічних комунікативних ситуацій ПЗО в освітньому процесі ЗВО» (2 год.).

Отже, вбачаємо, що представлені позиції щодо апгрейду змісту обов'язкових освітніх компонент відповідних ОПП та їх збагачення авторськими спецкурсами, скерованими на подальшу професійну діяльність художника-педагога, забезпечать більш ґрунтовну підготовку студентів до виконання трудових функцій, покладених на викладачів образотворчого мистецтва у позашкільних закладах освіти та уможливають провадження ними означеної діяльності на високому професійному рівні, адже запропоновані нововведення

повністю корелюються із номенклатурою трудових функцій, професійних компетентностей, знань, умінь та навичок, визначених професійним стандартом «Викладач мистецької школи (за видами навчальних дисциплін)».

III. Забезпечення максимального наближення змістового наповнення педагогічної практики до майбутньої професійної діяльності. На важливості проходження педагогічної практики у відповідних закладах освіти наголошується у численних вітчизняних розвідках; з-поміж яких: О. Браславська та І. Макаревич [31], О. Гауряк [71], Л. Донченко, В. Іванова, О. Непша та Т. Сапун [99], О. Коберник [134], Т. Ковальчук [142], А. Проценко [252] та ін.

Так, у розвідках Т. Ковальчук [142] зазначається, що прикладна квазіпрофесійна діяльність майбутніх викладачів ОТМ у закладах освіти сприяє реальному усвідомленню студентами сутності педагогічної праці; у них формується педагогічна майстерність, що обумовлено збагаченням здобувачів комплексом відповідних знань; розвиваються творчі здібності; відбувається апробація та закріплення отриманих знань у практичній діяльності тощо.

О. Коберник [134] окреслює тезу, що метою педагогічної практики у ПЗО є формування професійної готовності майбутніх педагогів до організації та керівництва навчально-виховним процесом у даних закладах.

В аналітичних матеріалах учених, у яких презентований досвід навчання майбутніх учителів нашими закордонними колегами (зокрема, у Великій Британії), зазначається, що 50% навчального часу майбутні вчителі проводять у закладах освіти, де є можливість практикуватися не у змодельованих, а у реальних умовах майбутньої трудової діяльності [119]. Подібна практика існує і в австрійських закладах вищої освіти, де значна частина часу відводиться на практичну підготовку майбутніх фахівців на реальному робочому місці [119].

Проаналізувавши варіативні складові ОПП з підготовки майбутніх викладачів-художників, зазначимо, що практична підготовка у ЗВО представлена навчальною та виробничою практиками. Так, до навчальної практики у різних ЗВО відносяться: пленерна, художньо-творча, експедиційна, практика з художнього конструювання, музейна, етнографічно-пленерна, навчальна

практика з підготовки до роботи в дитячому оздоровчому таборі тощо; а виробнича практика представлена такими видами: педагогічною у закладах загальної середньої освіти, організаційно-виховною педагогічною, педагогічною з методики викладання дисциплін художнього циклу, педагогічною у початковій школі тощо.

Розглянувши змістове наповнення програм виробничої практики та за результатами неформальних зустрічей-бесід із різними учасниками освітнього процесу, було зроблено висновок, що, здебільшого, педагогічна практика відбувається у загальноосвітніх (школи, гімназії, ліцеї), а не позашкільних закладах. Виходячи з цього, вбачаємо, що у контексті започаткованого нами дослідження суттєвий потенціал для підвищення рівня готовності майбутніх викладачів ОТМ до роботи в ПЗО має саме педагогічна практика, яку необхідно проводити в означених інституціях.

Відтак, для реалізації третьої педагогічної умови нами було розроблено *робочу програму педагогічної практики*, яку здобувачі ЕГ IV року навчання (VII сем.) будуть проходити у художніх школах, секціях ОТМ, мистецьких гуртках тощо (дод. П). Зазначимо, що, розробляючи графік освітнього процесу для студентів експериментальної групи, педагогічну практику було поставлено на четвертий рік навчання, виходячи із тих міркувань, що до цього моменту студенти опанують більшість обов'язкових та вибіркових ОК, і зможуть апробувати сформовані компетентності, виконуючи реальні професійні завдання. Отже, окреслимо основні положення розробленої робочої програми.

Метою педагогічної практики у позашкільному закладі освіти є закріплення та поглиблення студентами теоретичних знань і набуття практичних професійних навичок художньо-педагогічної діяльності на реальному робочому місці у вказаній освітній інституції. Основними завданнями педагогічної практики у ПЗО визначено: ознайомлення здобувачів із організацією навчально-виховного процесу у позашкільних закладах; вивчення планування, методики проведення занять художнього профілю навчання; розробка та проведення власних занять із образотворчого мистецтва для різновікових груп вихованців; формування навичок

роботи з дитячими творчими колективами; участь у підготовці та проведенні варіативних мистецьких івентів: виставки, конкурси, пленери тощо.

У контексті нашого дослідження *базами практики* можуть бути варіативні позашкільні заклади освіти України, де є художній профіль навчання – дитячі художні школи, студії, майстерні, секції образотворчого мистецтва тощо.

Загальний обсяг практики становить 180 годин (6 кр. ЄКТС), з яких: 120 годин – робочий час практиканта у позашкільній освітній установі, 60 годин – час на самостійну роботу. Тривалість педагогічної практики становить шість тижнів, а формою звітності є диференційований залік. Змістове наповнення педагогічної практики у позашкільних закладах освіти увиразнено у шести блоках, які відповідають шістьом тижням її проходження; зокрема:

- 1-й тиждень – ознайомлення з локацією (визначена база практики): огляд позашкільного закладу освіти; знайомство з педагогічним колективом; ознайомлення зі статутом, структурою організації гурткової роботи, планами роботи, особливостями контингенту вихованців (вік, рівень підготовки, мотивація, інклюзивність), інфраструктурою тощо;

- 2-й тиждень – вивчення навчально-методичного забезпечення: огляд та аналіз навчальних програм, за якими працює заклад, річного планування, календарно-тематичного планування; ознайомлення із методами навчання, які використовуються при проєктуванні освітнього процесу тощо;

- 3-й тиждень – підготовка та проведення перших фрагментів занять: розробка конспектів окремих навчальних епізодів та їх практична апробація;

- 4-й тиждень – проведення здобувачем навчальних занять, згідно програми та плану, за якими працює заклад (під керівництвом викладача-наставника);

- 5-й тиждень – розробка та реалізація власного мистецького проєкту: міні-виставки, пленеру, благодійного аукціону тощо;

- 6-й тиждень – підведення підсумків та оформлення звітної документації: самостійне оцінювання сильних та слабких сторін проведеної роботи; отримання відгуків від керівника практики; оформлення щоденника практики, портфолію тощо.

Блок самостійної роботи, на який відводиться 60 годин, передбачає виконання майбутніми викладачами ОТМ ПЗО таких завдань: «Ознайомлення з позашкільним закладом освіти: матеріально-технічна база, цифровий імідж ПЗО» (3 год.); «Опрацювання нормативно-правових документів ПЗО: статут, положення, програма гуртка тощо» (3 год.); «Складання короткої характеристики ПЗО: напрями діяльності, контингент учнів, матеріально-технічна база, місія та візія» (5 год.); «Відвідування та аналіз 4-х занять (з рисунка, живопису, композиції та історії мистецтв) провідних педагогів-позашкільників. Заповнення щоденнику спостережень» (10 год.); «Проведення анкетування вихованців ПЗО. Обробка отриманих результатів» (4 год.); «Проведення методичного аналізу робіт вихованців ПЗО. Складення порівняльної таблиці / методичної довідки» (7 год.); «Проведення опитування вихованців ПЗО. Написання аналітичної довідки щодо рівня їх задоволення навчально-виховним процесом» (8 год.); «Розробка дидактичного матеріалу: підготовка роздаткового матеріалу до власного заняття» (5 год.); «Підготовка портфоліо: характеристика гуртка, щоденник спостережень, власний конспект і фотозвіт проведеного заняття, аналіз творчих робіт учнів, опис дидактичних матеріалів, рефлексивний звіт» (10 год.); «Розробка презентації (Power Point) «Моя педагогічна практика у ПЗО» (5 год.).

Зазначимо, що окреслена практична підготовка може стати поштовхом для обрання випускниками першого місця роботи у закладі освіти, де вона відбувається; відтак, квазіпрофесійна діяльність студента органічно перейде у професійну. Отже, вважаємо, що цілескероване перенесення педагогічної практики у студентів-четверокурсників на бази позашкільних закладів освіти сприятиме підвищенню показників готовності випускників ЗВО до подальшої художньо-педагогічної діяльності у них.

IV. Формування квазіпрофесійної суб'єктної позиції та індивідуального стилю роботи майбутнього викладача-художника. Професійна підготовка у ЗВО майбутніх викладачів ОТМ до роботи у позашкільлі не має обмежуватися лише набуттям ними фахових hard skills, але й повинна забезпечити формування відчуття майбутніми педагогами-художниками своєї суб'єктності задля

подальшої викристалізації власної художньо-педагогічної позиції та індивідуального стилю роботи.

На основі огляду варіативної палітри науково-педагогічних розвідок із досліджуваної проблематики зазначимо, що визначення суб'єктності педагога можна здійснювати через певні «маркери», окремі з яких представляємо у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Маркери суб'єктності особистості педагога

<i>Маркери суб'єктності</i>	<i>Автор</i>
Активність, відповідальність, ініціативність	А. Боднар, Ю. Журат [26]
Активність, здатність до постановки цілей, свободи вибору і несення відповідальності за нього, спроможність рефлексувати, здатність до самодетермінації, саморегуляції і саморозвитку	Я. Гапочка [66]
Усвідомлена активність у процесі цілепокладання, смислоутворення, життєтворчості; здатність до рефлексії	В. Желанова [111]
Особистісні: активність, відповідальність, самостійність. Професійні: спроможність рефлексувати, відкритість до інновацій, ціннісне ставлення до взаємодії та самовдосконалення, бажання здобувати нові знання	О. Матвієнко [192]
Здатність до самовизначення, свідомої саморегуляції своїх дій. Індивідуалізація, креативність, рефлексія	О. Мешко, Г. Мешко [197]
Свідоме й активне ставлення до себе, професійної діяльності, що дозволяє перетворювати власні здібності у професійно важливі особистісні якості та здійснювати успішну самореалізацію і самоактуалізацію у різних сферах майбутньої професійної діяльності	І. Онищенко [219]
Активність, автономність і самостійність; відповідальність, рефлексивність, цілісність, самоцінність, креативність	О. Рибчук [256]

У контексті визначеної нами четвертої педагогічної умови, *квазіпрофесійну суб'єктність майбутнього викладача образотворчого мистецтва* розуміємо як його інтегративну якість, яка формується в освітньому середовищі ЗВО, котрий моделює реальну художньо-педагогічну діяльність, і виявляється у навчальному та позанавчальному процесах через його активність, ініціативність, креативність.

Передбачаємо, що сформувати квазіпрофесійну суб'єктну позицію та індивідуальний стиль роботи у майбутніх викладачів-художників можливо завдяки сукупності певних атракцій, які окреслимо нижче.

По-перше, для глибшого розуміння змістового наповнення поняття «суб'єктність педагога» та класичної тези про те, що учитель є провідником та новатором, студентів I курсу ЕГ пропонується залучити до участі у *дискусійному клубі «Викладач – агент змін»*, під час проведення якого вони будуть міркувати та обговорювати низку проблемних питань у художньо-педагогічній ніші.

По-друге, для розуміння студентами важливості безперервного професійного вдосконалення художньо-педагогічної діяльності, формування їх внутрішньої потреби у цьому, пропонується провести *тренінг*, який є одним із дієвих інструментів розвитку професійних компетенцій, на тему «*Учитель – вічний учень*».

Наступною атракцією, яка скерована на реалізацію четвертої педагогічної умови, є проведення на третьому році навчання студентів ЕГ *художньо-образної гри «Калюжі»*, запровадження якої обумовлено особливим мисленням майбутніх викладачів образотворчого мистецтва – художньо-образним. Інструментом у цій грі будуть фотографії, об'єктом яких обрані саме калюжі, оскільки лише майбутні фахівці мистецьких спеціальностей, зі здатністю до художньо-образного мислення, спроможні побачити у таких плямах виразні художні образи. Вбачаємо, що така вербалізація напіваабстрактних плям уможливить розвиток креативного мислення, фантазії, художньої уяви та інших аспектів, із яких формується «суб'єктність» майбутнього художника-педагога.

Крім того, для здобувачів III року навчання пропонуємо завдання з *розробки путівника для сучасного керівника гуртка образотворчого мистецтва – «Гайд викладача-позашкільника»*, конструюючи який вони повинні розкрити питання щодо знань, умінь та навичок, необхідних майбутньому викладачу-художнику ПЗО для успішної роботи, а також спробувати надати рекомендації щодо підвищення ефективності такої діяльності. Завдання викладачів, які приймають участь у реалізації педагогічного експерименту, –

зробити аналітичний зріз щодо розуміння студентами сутності викладацької роботи у ПЗО, ступеня їх готовності до означеної професійної діяльності.

Для розвитку у майбутніх викладачів образотворчого мистецтва ПЗО комунікативних та ораторських навичок, умінь долати комунікативні бар'єри, формування емоційної виразності, спроможності гнучко реагувати на нестандартні ситуації та інші якості, які обумовлюють творення суб'єктної позиції та індивідуального стилю роботи, на четвертому році навчання пропонується *івент «Педагогічна риторика та комунікативна культура»*, у який, на нашу думку, варто закласти три вправи; зокрема: *риторичний тренажер «Колористична поліхромія»*, який скерований на формування навичок швидкого мовленнєвого реагування, володіння просодичними засобами мовлення (інтонація, темп мовлення, паузи, ритм, наголоси) та ін.; *вправа «Інтонаційна палітра»*, яка скерована на формування у майбутніх викладачів-художників здатності контролювати емоційне забарвлення свого мовлення; *завдання «Фраза-есенція»*, яка покликана формувати у майбутніх викладачів ОТМ спроможність чітко та лаконічно висловлювати головний сенс будь-якого питання.

Крім того, для розвитку у студентів критичного мислення, формування спроможності аналізувати ситуації та шукати варіанти їх вирішень, пропонується *вправа «Дерево рішень»*, у яку можна закладати варіативні проблемні ситуації. Образ цього дерева представлений таким чином: стовбур – це проблема, гілки – можливі варіанти її вирішення, листя – гіпотетичні наслідки. Наведемо кілька прикладів ситуацій, які можна запропонувати для обговорення: *ситуація «Конфлікт на уроці»* (вихованець навмисно заважає іншим малювати та ігнорує зауваження педагога), *ситуація «Фіаско майстер-класу»* (під час проведення «відкритого» майстер-класу, на якому присутні колеги-вчителі, несподівано учні починають порушувати дисципліну та відмовляються працювати далі); *ситуація «Рецензія учнівських робіт»* (учень образився на викладача після конструктивної критики його роботи); *ситуація «Невдале пояснення»* (учні не розуміють вихідних інструкцій до творчого завдання, починають нервувати, стають іронічно-агресивними) тощо.

Отже, означена педагогічна умова передбачає стимулювання у майбутнього викладача ОТМ його особистісної активності, самостійності у прийнятті будь-яких рішень, розвиток рефлексії та креативний підхід до виконання поставлених завдань. Уважаємо, що при комплексній реалізації чотирьох запропонованих нами педагогічних умов цілком можливе формування високого рівня готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до подальшої художньо-педагогічної діяльності у позашкільних закладах освіти.

2.2. Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти

Даний підрозділ присвячено опису реалізації запропонованих педагогічних умов підготовки майбутніх викладачів ОТМ до роботи в ПЗО (формувальний етап дослідно-експериментальної роботи) в освітньому середовищі вітчизняних закладів вищої освіти, механізм якого унаочнено на рис. 2.2.

Реалізація першої педагогічної умови (*формування у майбутніх викладачів образотворчого мистецтва позитивної мотивації та особистісної потреби до художньо-педагогічної діяльності в позашкільних закладах освіти*), метою якої було «занурення» майбутніх художників-педагогів у світ професії, сприяння подоланню страху та послаблення у них відчуття безперспективності педагогічної професії, формування ціннісного ставлення до викладацької роботи у ПЗО, передбачала: систематичне проведення мотиваційних тренінгів, рольових ігор, тематичних дискусій, бесід, круглих столів, лекцій-екскурсій, тематичних майстер-класів, варіативних практичних завдань тощо. Зазначимо, що формування мотивації до подальшої художньо-педагогічної діяльності у ПЗО та актуалізацію ціннісного ставлення до означеної професії було розпочато з перших днів перебування студентів у середовищі ЗВО.

Рис. 2.2 Механізм реалізації педагогічних умов підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в ПЗО

Для коректного розуміння вихідного відсотку студентів ЕГ, які на початку проведення педагогічного експерименту мали наміри у майбутньому поєднати художньо-естетичну діяльність із викладацькою у ПЗО, було розроблено опитувальник із використанням програмного забезпечення Google Forms (дод. Р1). Проаналізувавши отримані дані (дод. Р2) встановлено, що, здебільшого, студенти скеровані на підприємницьку діяльність у мистецькому векторі (написання картин на замовлення, продаж авторських робіт тощо); натомість, бажання займатися художньо-педагогічною творчістю не є домінуючим, і розглядається у якості резервного варіанту.

Для того, щоб показати здобувачам-першокурсникам можливості подальшого працевлаштування у художньо-педагогічній сфері, а також скерувати їх у нішу позашкілля, студентам ЕГ було запропоновано створити *«Ману кар'єрних можливостей»*, до якої необхідно було внести заклади міста чи області, де можлива подальша професійна реалізація за обраним фахом (враховуючи те, що навчання відбувається за ОКР «бакалавр», що не дає права роботи у ЗВО). Для цього ми послуговувалися online-сервісом для створення та проведення миттєвих опитувань – Mentimeter, що дало можливість швидко обробити отриману інформацію та графічно її візуалізувати у додатку Р3. Як бачимо з представленого, найбільш розповсюдженими локаціями стали саме позашкільні заклади освіти (художні школи, державні та приватні студії, секції образотворчого мистецтва тощо), численність яких підтверджує необхідність підготовки висококваліфікованих фахівців для цієї підсистеми освітньої галузі.

Робота над практичною реалізацією першої педагогічної умови **на першому році навчання** студентів ЕГ розпочалася із *проведення позааудиторних івентів*, під час яких викладачі, котрі були залучені до проведення експерименту, запропонували здобувачам *пригадати висловлювання відомих людей* (педагогів, філософів, митців тощо) *щодо особистості викладача-художника*, обміркувати їх та сформулювати свою тезу про те, чому висловлюється повага до фахівців цієї професії. Прикрим для нас став той факт, що майже ніхто з учасників заходу не пригадав вислови на означену тематику; і лише деякі студенти

продекламували рядки з віршів, які вони вивчали у загальноосвітніх школах, де змальовується образ педагога («Пісня про вчительку» А. Малишка; «Квіти вчителям» М. Рильського та ін.).

Відтак, щоб полегшити завдання студентам ЕГ, викладачі-експериментатори запропонували їм для обговорення фрази всесвітньовідомих особистостей; з-поміж яких, за нашими спостереженнями, найбільш дискусійними стали такі: «Навчати інших – означає вдвічі вчити самого себе» (Й. Гете); «Учителю належить бути дзеркалом, у якому учень бачить зразок для наслідування» (Я. Коменський); «Вчитель впливає на вічність: він ніколи не може сказати, де закінчується його вплив» (Г. Адамс) та ін.

Аналіз проведених івентів дав підстави умовно розділити студентів на дві групи, які по-різному розуміють роль педагога-художника. Так, студенти першої групи дійсно усвідомлювали вплив педагога на формування особистості вихованця, зазначаючи, що саме викладач-художник здатен відкрити світ образотворчого мистецтва для своїх учнів, спонукати їх до подальшого професійного становлення в означеній царині. Натомість, друга група студентів вбачала, що вчитель є лише ретранслятором знань, який має навчати вихованців основам образотворчої грамоти. Відзначимо, що було кілька студентів, із міркувань яких стало зрозуміло, що викладача вони сприймають більш формально, оскільки вважають, що у сучасному цифровізованому світі отримати знання можна і без допомоги педагогів.

Попри це, зазначимо: обговорюючи вищевикреслені тези, здобувачі торкнулись питання щодо вимог до педагогів ХХІ століття, і дійшли висновку, що становлення «яскравої» особистості художника-педагога відбувається не лише за умови наявності у нього ґрунтовних фахових знань (hard skills), але й сформованих варіативних soft skills, які поєднуються із відповідною регуляцією невербального (міміка, жести, поза, погляд тощо) та паравербального (темп мови, тембр, паузи, зітхання тощо) спілкування.

У заключній частині івенту кожному студенту було запропоновано виокремити найбільш значущу, на його думку, «м'яку» навичку, яка має бути

сформована у викладача-художника, котра сприятиме ефективному провадженню навчально-виховного процесу у ПЗО. Для того, щоб студенти не повторювали відповіді своїх одногрупників, які прозвучали перед їхніми, викладачі роздали кольорові стікери, на яких потрібно було написати цю навичку. Композиція зі стікерів стала *«Палітрою soft skills викладача-художника ПЗО»*. Проаналізувавши дану «палітру», зазначимо, що серед найбільш розповсюджених відповідей були наступні: комунікабельність, креативність та інноваційність, гнучкість та адаптивність, здатність до командної роботи тощо.

Для занурення здобувачів у світ професії на I році їх навчання було проведено мотиваційний тренінг *«Я – майбутній викладач-художник»* (I семестр), який почався із привітального слова, ознайомлення студентів із метою заходу, налаштуванням їх на взаємодію та створення відкритої атмосфери за допомогою *вправи «Моє ім'я – мій стиль»*, яка передбачала метафоричне представлення здобувачами своєї творчої особистості. Крім того, на цьому етапі учасники заходу поділилися своїми очікуваннями від тренінгу.

Для актуалізації у студентів самоідентифікації у професії було ініційоване завдання *«Дві грані професії»*. Для цього студентам були роздані графічно розділені на дві частини аркуші А-4: зліва – художній блок, справа – педагогічний. Студентам необхідно було подумати та прописати переваги образотворчої та педагогічної діяльності; після чого – поділитися думками із учасниками тренінгу. Зазначимо, що студенти придумали достатньо багато переваг кожної праці; а тренер зацентрувала їх увагу на тому, що при злитті образотворчої та викладацької діяльності у художньо-педагогічну, чисельність переваг і можливостей значно збільшується.

На наступному етапі, який був скерований на розвиток педагогічного мислення та формування у студентів здатності бути гнучкими і адаптивними, була організована *вправа «На межі можливого»*: студенти придумували, як можна навчити малювати дітей без найбільш необхідних для цього матеріалів – паперу, фарб, олівців тощо. Зазначимо, що студенти дуже захопилися цим

завданням, адже придумували надзвичайно креативні рішення; з-поміж яких були такі пропозиції: використання тіней, природних матеріалів та ін.

Для формування у здобувачів навичок педагогічної комунікації та емпатії було розроблене завдання *«Подих натхнення»*: студенти пропонували слова та фрази, які можуть мотивувати учнів до художньо-естетичної діяльності. Важливою стала фіналізація цього завдання: студенти, за менторства викладача, проаналізували, які слова можуть побудувати або зруйнувати віру учнів у себе.

Ефективним виявилось завдання *«Мозаїка моєї професії»*. Для цього на фліп-чарті було розміщено аркуш із лінійним графічним рисунком, який нагадував мозаїку. Учасникам тренінгу необхідно було подумати та нарисувати у кожній секції компоненти, які є складовими його майбутньої професії – викладач-художник. При цьому, можна було використовувати не лише реалістичне предметне зображення, але й образне, – через символи та метафори. Після того, які всі студенти внесли власні компоненти, кожному було запропоновано узагальнити побачене на цій «мозаїці», охарактеризувавши образ «викладача-художника-позашкільника».

Завершився тренінг рефлексією, під час якої студентам було запропоновано завдання *«Три речі, які я беру із собою»* – визначення знань, інсайтів та конкретних намірів, які вони «заберуть» із собою після цього тренінгу. Крім того, нами завчасно були підготовлені *символічні «сертифікати натхнення»*, які були подаровані кожному учаснику як нагадування про те, що професія «викладач-художник» є унікальною.

Після проведення тренінгу здобувачам був наданий час для саморефлексії; зокрема: для усвідомлення отриманого досвіду, оцінки власних дій та емоцій, закріплення нових знань та навичок, визначення аспектів, які потребують вдосконалення тощо. Через два тижні їх було запрошено до участі у *груповій дискусії*, метою якої стало формування цілісного бачення образу викладача ОТМ ПЗО.

Другий семестр першого року навчання був збагачений *культурно-освітнім івентом*, під час якого куратори академічних груп студентів ЕГ провели *екскурсії до ПЗО*, які географічно знаходяться у регіоні їх перебування. У ПЗО

студентів зустрічали провідні викладачі-митці, які поділилися своїм досвідом художньо-педагогічної роботи у закладі, окреслили переваги та слабкі сторони трудової діяльності, наголосивши на тому, що вони є у будь-якій професії. На *інформальному брифінгу*, який був організований після огляду навчально-виховного середовища та знайомства з педагогами, студентам була надана можливість поставити викладачам-позашкільникам питання. За нашими спостереженнями, студентів цікавили два аспекти у роботі педагогів цих закладів: заняття творчістю (здобувачі ставили такі питання: «Чи вистачає часу на художньо-творчу діяльність?», «Чи є бажання займатися художньою творчістю після проведених занять у школі?», «Як ви знаходите баланс між педагогічною та художньою діяльністю?», «Чи не відчуваєте ви професійної деградації у царині образотворчого мистецтва?» та ін.) та фінансові питання (оплата праці, рівень та якість життя тощо). Слід відмітити, що ці «виїзні» заходи були позитивно оцінені студентами.

У другому семестрі здобувачі ЕГ долучилися до тематичних заходів на базі ПЗО (*«тижні педагогічної майстерності»*), під час яких проводився традиційний конкурс педагогічних працівників «Учитель року» із метою виявлення, підтримки та поширення художньо-педагогічної майстерності, інноваційних освітніх практик, досягнень учителів тощо. Означене *позааудиторне навчання*, яке є корисною та цінною формою освітньої діяльності, дало можливість студентам ознайомитись із реальним професійним середовищем (професійна соціалізація), сучасними освітніми технологіями та методиками; відчути причетність до освітянської спільноти; підвищити рівень сформованості критичного та аналітичного мислення; надихнутися та зрозуміти, до чого варто прагнути у своїй художньо-педагогічній кар'єрі (формування мотиваційного аспекту) тощо.

Під час цих заходів студентам ЕГ було запропоновано робити *нотатки* для фіксації зібраної інформації, своїх думок, спостережень тощо. Після повернення до навчальних корпусів відбулось обговорення означеного «виїзного» заходу (*метод сторітелінгу*), у процесі якого здобувачі поділились один із одним своїми

думками-спостереженнями за навчально-виховним процесом та його учасниками. Модератором цього заходу виступав куратор академічної групи. Відзначимо, що використаний *метод педагогічного спостереження (observational learning)* був ефективним для аналізу студентам освітнього процесу у ПЗО.

Із метою формування в учасників ЕГ усвідомлення подальшого професійного становлення, наприкінці першого року їх навчання був проведений тренінг *«Мій професійний розвиток»*. Тренінг розпочався *вправою «Автопортрет професії»*, у контексті якої, графічними засобами виразності (матеріал: папір А-4, лайнери), студенти зображували себе як художника-педагога, та презентували розроблений образ, пояснюючи, які аспекти вони закладали у нього.

Для усвідомлення студентами важливих для викладачів ОТМ професійних якостей, була проведена *вправа «Професійне колесо балансу»*, у яке вони закладали якості, без яких неможлива художньо-педагогічна діяльність у ПЗО. За підсумками проведення цього завдання зазначимо, що більшість студентів виокремлювали креативність, емпатію та комунікативні навички педагогів.

Наступним етапом стало формування у здобувачів позитивного бачення позашкільної освіти як майданчика для професійної реалізації. Для цього їм були продемонстровані *міні-презентації* про сучасну позашкільну освіту; зокрема: взірцеві заклади, які, на нашу думку, варто наслідувати. Відмітимо, що студенти були щиро здивовані представленому у цих закладах навчально-виховному середовищу, адже, із їх досвіду (навчання у шкільні роки у художніх школах, секціях образотворчого мистецтва), середовище ПЗО, здебільшого, не відповідало потребам та запитам вихованців. Надихнувшись побаченням, студенти виконали *проектне завдання «Ідеальний творчий простір ПЗО»*, яке передбачало дизайн-розробку (ескізування) середовища певного мистецького закладу із зонами для творчості, відпочинку, екоелементами тощо.

Ефективною для побудови індивідуальної професійної траєкторії майбутніх викладачів образотворчого мистецтва стала *вправа «Лінія часу»*, яка передбачала графічну візуалізацію бажаного майбутнього: мрії, здобутки, професійні досягнення через три роки після завершення навчання. З-поміж

відповідей, які ми отримали, були такі: провести персональну виставку творчих робіт; стати керівником художньої студії; отримати грант для реалізації мистецького проєкту; прийняти участь у міжнародному пленері тощо.

Підсумком тренінгу стало завдання, яке ми використовували у тренінгу «Я – майбутній викладач художник», і яке показало свою ефективність – «*Три речі, які я беру із собою*», коли студенти озвучували три аспекти, які стали для них корисними на даному заході, і якими вони будуть послуговуватись у майбутньому. Викладачі-експериментатори відзначили, що запропонований нами тренінг був досить результативним.

На другому році навчання реалізація першої педагогічної умови продовжилася через залучення здобувачів до участі у *тренінгу мотивації досягнення успіху у художньо-педагогічній діяльності*, метою якого було формування мотиваційно-поведінкових установок та корекцію вже наявних щодо вказаного напрямку трудової діяльності.

Зустріч розпочалась із «привітального кола», у якому кожен студент обирав одну із завчасно підготовлених нами метафоричних карт (наосліп), і пояснював, як вона асоціюється з успіхом у художньо-педагогічній діяльності. Відзначимо, що студенти активно включились у роботу; однак, із їх відповідей було помітно, що спочатку вони оцінювали зображення на картці із художньої точки зору (композиція, тональне та кольорове рішення, просторові плани, перспектива та ін.); тому, тренерам періодично доводилося скеровувати їх на виконання поставленого завдання.

Після цього була запропонована *вправа «Сходи мотивації»*, до виконання якої здобувачі поставилися досить серйозно. Для цього студентам були видані роздруковки, на яких лінійно зображувалися сходи, а їх завданням було прописати усі мотиви, які спонукають до подальшої художньо-педагогічної діяльності.

Яскравим та глибоко символічним виявилось завдання зі створення *колажу на тему «Успіх викладача-художника»*. Оскільки сучасні студенти є активними користувачами смартфонів, це завдання було реалізовано саме за допомогою них.

Для цього студентам був наданий QR-код-посилання на банк картинок (Google Drive) – репродукції робіт художників, із яких, методом колажування, їм потрібно було створити «образ успіху». Здатність до художньо-образного мислення, яке притаманно студентам-художникам, допомогло їм попрацювати над цим завданням, використавши як реалістичне предметне наповнення (мольберт, вершина гори та ін.), так і символічні образи (світло, крила, сходи тощо).

Для визначення бар'єрів, які можуть завадити досягненню успіху, студентам було запропоновано подумати та підібрати елементи (з банку репродукцій робіт, представлених на Google Drive), які б асоціювались із цими бар'єрами та перепонами. Наприклад: образ «внутрішнього критика» був виражений через образ чорного птаха із картини В. Гога «Пшеничне поле з воронами». При цьому, одногрупники мали запропонувати варіанти подолання цих перешкод.

На завершальному етапі, для формування життєвих стратегій, студентам була запропонована рефлексивна вправа – написання «Послання у майбутнє», де потрібно було окреслити бачення своєї успішності. Завершилося завдання колом, у якому учасники продовжували фразу: «Я зрозумів/ла, що успіх – це...». За нашими спостереженнями, студенти доволі позитивно сприймали участь у варіативних тренінгах, адже щоразу висловлювали бажання долучитися до інших.

Із метою формування у студентів комплексного розуміння «*портрету сучасного педагога*», а також вимог, які висуваються до вчителя образотворчого мистецтва у XXI столітті, для учасників ЕГ було організовано *групову бесіду*, на якій відбувалося обговорення особистості викладача-позашкільника. Для цього здобувачі були об'єднані у мікрогрупи (по 4-5 осіб), а представник кожної витягував картку із *проблемним питанням* для подальшої його вирішення. У «*Скриньку питань*» ми поклали такі: «Хто такий сьогодні викладач образотворчого мистецтва?», «Яким він має бути, щоб відповідати потребам і запитам «покоління Альфа?»», «Як, на вашу думку, відбувається перехід від квазіпрофесійної діяльності студента до його професійного становлення? Чи довгий цей шлях? Від чого він залежить?», «Чи відрізняється робота викладача

образотворчого мистецтва у позашкільному закладі освіти від роботи у загальноосвітній школі? Чим? Які її переваги/ недоліки?» тощо.

Студентам був оголошений *таймінговий регламент*, який став одним із елементів формування спроможності майбутніх викладачів-художників до ефективного планування свого часу, після завершення якого були презентовані результати, напрацьовані за цей час. Відзначимо, що така робота дала можливість командам не лише знайти варіативні відповіді на запропоновані питання, але й сприяла формуванню *soft skills*, які є необхідними для професійної діяльності викладача-художника; зокрема: командна робота, діалогічне спілкування, співтворчість, спроможність чітко й логічно викладати матеріал тощо.

Після завершення обговорення проблемних питань, у форматі *навчальної розповіді* відбулось ознайомлення здобувачів із різноманітними класифікаціями типів учителів (за Я. Коменським, Г. Зіркель, П. П'єном, М. Хайдеггером та ін.) і запропоновано їм зробити короткотривалі *лінійні начерки* (5-7 хв.), які розкривають образ певного типу викладача (матеріал: папір А-5, олівець/лайнер/туш тощо).

Демонстрація начерків відбувалась у форматі *міні-перегляду*, під час якого студенти вербально описували та аргументували, чому саме цей тип учителя був обраний. Зазначимо, що даний перегляд робіт відбувався за участі двох науково-педагогічних працівників (перший – фахівець у психолого-педагогічній царині, другий – у мистецькій), які забезпечували комплексний підхід до реалізації цієї атракції. Слід відмітити, що на цьому етапі студенти почали розуміти переваги та недоліки кожного типу педагога, а також у жартівливій формі «приміряли» кожен тип на себе, описуючи, кого прагнуть наслідувати, а ким ніколи не хочуть бути.

У другому семестрі другого року навчання для учасників ЕГ були організовані *віртуальні екскурсії-бесіди до ПЗО (метод змішаного навчання – blended learning)*, які географічно знаходяться у різних регіонах країни. Такі заходи припали на час пандемії Covid-19, тому для їх реалізації були використані технічні засоби зв'язку (програма Zoom). Відмітимо, що на ці зустрічі нами були запрошені

харизматичні педагоги-лідери, які мотивували студентів до подальшої художньо-педагогічної діяльності, а також заряджали їх позитивною енергетикою.

Крім того, на другому році навчання практика проведення *«тижнів педагогічної майстерності»* та *майстер-класів* була продовжена. Оскільки на момент проведення цієї частини педагогічного експерименту вся система освіти перейшла у дистанційний формат (VLE – virtual learning environment – віртуальне навчальне середовище), що було обумовлено світовою пандемією, здобувачі мали можливість не лише побачити методику проведення занять у такому форматі (через платформи Zoom, Teams), але й познайомитись із технічною складовою – підготовка та проведення занять засобами сучасних інформаційно-комунікативних технологій (Google Classroom, Moodle, Google Docs, Google Slides, Padlet, Canva, Kahoot, Quizizz та ін.).

Після проведення цих заходів студентам було запропоновано, використовуючи різні платформи та додатки (Mentimeter, myQuiz, Canva тощо), розробити завдання, які можна було б використати на заняттях з рисунку, живопису або композиції у дистанційному форматі у ПЗО. Відзначимо, що ми отримали позитивний фідбек від студентів щодо виконання цього завдання, адже робота з технічними засобами дається їм достатньо легко, позаяк чимало часу вони проводять у віртуальному середовищі.

На третьому році навчання для студентів ЕГ був проведений *семінар-тренінг «Імідж педагога-художника»*, який покликаний сформувати у них розуміння складових компонентів іміджу, етапів та чинників його творення і можливостей впливу тощо.

Зустріч розпочалась із невимушеного спілкування у художній майстерні *вправою «Палітра стилю»*, яка викликала жвавий інтерес – студенти обирали з каталогу кольорів для малярних робіт відтінки, які символізували та асоціювались із їх настроєм, баченням себе як художника-педагога, та описували іншим учасникам свої відчуття та почуття. Відмітимо, що презентації були емоційними, креативними та образно наповненими, що дозволило розпочати семінар-тренінг на позитивній ноті.

На наступному етапі була проведена міні-лекція, яка окреслювала складники професійного іміджу викладача ОТМ ПЗО. Відмітимо, що студенти активно долучились до її обговорення, згадували та наводили приклади своїх шкільних вчителів та педагогів із художніх шкіл; після чого, працювали над розробкою моделі-схеми «Ідеальний викладач очима дитини».

Ефективною виявилася *дискусія «Стиль художника-педагога: межа між свободою та відповідальністю»*, яка викликала бурхливі емоції, адже студенти обговорювали межі допустимого у зовнішньому вигляді викладача та намагалися знайти відповідь на питання: «Чи може нестандартний вигляд викладача-художника (кольорове волосся, татуювання тощо) бути перевагою у художньо-педагогічній роботі?».

Наступною була *арт-вправа «Я – бренд»*, у контексті якої учасники створювали символічні логотипи, які виражали їх індивідуальність у художньо-педагогічній сфері. За нашими спостереженнями, це завдання сподобалося студентам, адже передбачало творчу роботу.

Останнім блоком стала робота над створенням іміджу – *завдання «5 кроків до позитивного іміджу»*, під час якого студенти мали можливість усвідомлено підійти до формування власного іміджу, визначивши конкретні напрями діяльності. З-поміж кроків, які потрібно зробити для формування позитивного іміджу, студенти виокремлювали такі: покращення невербальної комунікації, створення професійної сторінки у соцмережі Instagram, розвиток впевненості у собі та ін. Завершився тренінг рефлексією та врученням його учасникам персональних *арт-карток із афірмацією*, які були покликані надихати їх на подальше професійне зростання та самореалізацію у художньо-педагогічному сегменті.

Реалізація першої педагогічної умови продовжилася залученням студентів-третьоккурсників до *тематичної гри «Оптиміст-песиміст»*, метою якої було формування у них позитивного ставлення до професії, осмислення та усвідомлення її значущості тощо. Для цього курс був поділений на дві команди –

«Optimists» та «Pessimists». Зазначимо, що розподіл на команди був добровільний, відповідно до світогляду студентів.

Завданням команди «песимістів» було висунення тези щодо «мінусів» та недоліків роботи викладача-художника ПЗО; натомість, команді «оптимістів» необхідно було знайти позитивний аспект художньо-педагогічної діяльності. Відзначимо кілька тез, які окреслювали студенти: «Відсутність у дітей достатньої мотивації до занять ОТМ – можливість вдосконалення педагогічної майстерності викладача через розробку унікальних програм, які зацікавлять учнів»; «Викладачі перевантажені «паперовою» бюрократією – можливість розвивати навички самоорганізації та ефективного планування часу»; «Нерозуміння з боку батьків ролі образотворчого мистецтва у розвитку дітей – можливість активно співпрацювати з батьками, проводити для них майстер-класи тощо»; «Відсутність належної матеріально-технічної бази у ПЗО – можливість розвитку креативності педагога, вмінь працювати з мінімальними засобами» тощо. Оскільки метою цієї гри було формування позитивного образу майбутньої професії у всіх здобувачів, після того, як команда песимістів вичерпала всі варіанти, студентам було запропоновано помінятися командами.

Підсумовуючи, зазначимо, що навіть ті здобувачі, які досить пасивно та «прохолодно» ставилися до ідеї подальшої самореалізації у художньо-педагогічному сегменті позашкільної освіти, активно включилися у гру, – висували досить креативні пропозиції, опонуючи «песимістам».

Наступним кроком для реалізації І ПУ було проведення *рольових ігор*, які моделюють художньо-педагогічні ситуації, котрі студентам потрібно спробувати розв'язати. Перша *рольова гра* – «Консультація для батьків», яка передбачала формування умінь та навичок спілкування з батьками або законними представниками вихованців ПЗО, реалізувалася через імітацію шкільних батьківських зборів, темою яких був «Булінг у класі». Студент, який був у ролі викладача, мав дати відповіді на провокаційні питання батьків (які зазвичай виникають під час таких зборів), у ролі яких виступали його однокласники, так, щоб вдалося вирішити наявні проблеми в учнівському колективі, а також

налагодити позитивну комунікацію для подальшої співпраці усіх учасників освітнього процесу. Після закінчення цієї гри ми попросили студентів визначити її переваги. Були отримані такі відповіді: набуття досвіду публічного виступу; формування управлінських навичок та покращення комунікативних; формування емоційної стійкості та зміцнення упевненості у собі; поглиблене розуміння ролі викладача та важливості співпраці з батьками тощо.

Друга рольова гра – *«Педагогічна нарада»*, проведення якої передбачало пошуки шляхів *розв'язання освітньої проблеми* – неспроможності учнів ПЗО створювати художні образи без використання референсів з мережі Internet. Реалізація даної гри відбувалася за допомогою *методу педагогічного театру*. Студенти добровільно обрали різні ролі: директор – керівник наради, який координує весь процес; педагогічний колектив (учителі); методист закладу; представник від батьківського комітету. Гра розпочалася з того, що керівник наради окреслив основні проблемні аспекти навчання вихованців ПЗО. Завданням студентів-викладачів було висунення пропозицій щодо вирішення означеної проблеми та їх аргументоване донесення; студентів-методистів – надання рекомендацій щодо покращення якості навчально-виховного процесу ПЗО; студентів-батьків – висловлення занепокоєння щодо провадження освітнього процесу.

Зазначимо, що перед початком гри викладачі-експериментатори окреслили для студентів питання толерантності, етикету, доброчесності та інших морально-етичних аспектів; а також нагадали про *метод ліквідації безвихідних ситуацій*.

За нашими спостереженнями, ця гра сприяла формуванню у студентів навичок публічного виступу, толерантного ведення дискусії із аргументуванням своєї позиції, спроможності знаходити компроміси, вирішувати конфліктні ситуації тощо. Відзначимо, що ми отримали позитивний фідбек від студентів, які пропонували частіше проводити такі рольові ігри.

Оскільки результативними для формування у студентів мотивації до подальшої педагогічної діяльності та ціннісного ставлення до неї стали

організовані на I-II роках навчання екскурсії та педагогічні майстер-класи у ПЗО, ця практика була продовжена і на третьому курсі студентів ЕГ.

На четвертому році навчання психологи ЗВО, у яких відбувався педагогічний експеримент, провели для студентів тренінг міжособистісного спілкування Д. Джонсона (на початку VII семестру), мотиваційний тренінг С. Занюк – «Як учитися спонукати себе та інших до ефективної діяльності?» (наприкінці VII семестру), а також професійно-орієнтований тренінг самопізнання та саморегуляції Н. Литовченко (у VIII семестрі).

У VII семестрі для учасників ЕГ було організовано *круглий стіл «Портрет професії»*, який передбачав презентацію та промоцію професії «Викладач образотворчого мистецтва позашкільного закладу освіти» засобами вербальної, невербальної та образно-візуальної комунікації.

Проведенню круглого столу передувало виконання студентами домашнього завдання – розробки *реklamних постерів професії викладача образотворчого мистецтва ПЗО*, у якому важливим став саме пошуковий процес, адже для того, щоб презентувати та прорекламувати означену професію, студентам необхідно було визначитись із її перевагами, позитивними сторонами, «фішками». Вбачаємо, що цей евристичний процес, який сприяв генерації нових ідей та розвитку фантазії, став каталізатором формування мотивації до подальшого обрання художньо-педагогічного вектору професійної діяльності. Зазначимо, що у процесі проведення круглого столу викладач був модератором, який керував роботою учасників групи, а не вказував на їх помилки чи недоліки, адже кожна думка була важливою.

Заключним етапом цієї імпрези стало формування виставки зі створених плакатів-постерів, які експонувались у навчальних корпусах ЗВО, що сприяло популяризації професії викладача-художника серед здобувачів усіх курсів, а також інших учасників освітнього процесу. Фотоматеріал, який був зроблений під час проведення цієї виставки, став контентом для соціальних мереж (Instagram, Facebook), де був запущений челендж із популяризації художньо-педагогічної діяльності.

У VIII семестрі студентам ЕГ було запропоновано створити *«Скарбничку художньо-педагогічної мудрості»* для студентів молодших курсів: подумати і написати на аркуші паперу те, що повинен / не повинен робити майбутній викладач образотворчого мистецтва ПЗО, щоб бути взірцем, який прагнути наслідувати його учні. Це завдання дало можливість випускникам замислитися над професійною етикою та роллю художника-педагога; усвідомити, якими викладачами вони хочуть бути; структурувати уявлення про «еталонного» педагога; а також обумовило розвиток наставницького мислення та дало можливість висловити особисте ставлення до професії.

Наприкінці четвертого року навчання НППІ разом зі студентами ЕГ відвідали кілька *«ярмарок вакансій»*, які сьогодні проводяться у багатьох містах України різними громадськими організаціями, Державною службою зайнятості при співпраці із ЗВО. Ці *нетворкінги* (networking) сприяли формуванню навичок встановлення контактів і взаємозв'язків у професійному середовищі, пошуку місця для подальшого працевлаштування тощо.

Отже, формування у майбутніх викладачів образотворчого мистецтва позитивної мотивації та особистісної потреби до художньо-педагогічної діяльності у позашкільних закладах освіти сприяло підвищенню компонентів їх готовності до здійснення трудових функцій, покладених на викладачів-художників у цих закладах, що статистично обґрунтовано у підрозділі 2.3.

Реалізація другої педагогічної умови (*збагачення змісту освітніх компонент тематикою, скерованою на ґрунтовне розуміння сутності позашкільної освіти художнього профілю навчання та трудових функцій викладача-позашкільника*). Одразу зазначимо, що викладачі, які працювали зі студентами експериментальної групи, намагалися їм дати не лише максимальний об'єм «голих знань» [137], а систематично пояснювали, яким чином ці едукативні компетентності можуть бути використані у подальшій професійній діяльності у середовищі позашкілля. Опис практичної реалізації цієї педагогічної умови будемо здійснювати у хронологічній послідовності опанування студентами ЕГ варіативних освітніх компонент.

У першому семестрі на лекційних заняттях з освітньої компоненти *«Психологія»*, викладачі-експериментатори презентували студентам матеріал щодо *психологічних портретів різновікових груп вихованців ПЗО (2 год.)*, після опанування якого, відвідуючи ПЗО (у контексті проведення «тижнів педагогічної майстерності»), їм було запропоновано занотувати побачені в освітньо-виховному середовищі *ситуації-кейси у «Щоденник спостережень»*. Обговорення цих освітніх кейсів відбувалося на практичних заняттях із дисципліни. При цьому, студенти не лише аналізували поведінку учнів та педагогів, а виказували своє бачення можливих варіантів вирішення кожної ситуації. Під час виконання цього завдання у здобувачів формувалися важливі квазіпрофесійні та особистісні уміння й навички; зокрема: уміння бачити багатогранність ситуацій, аналізуючи мотиви, дії та їх наслідки; формування критичного мислення; навички пошуку кількох рішень однієї проблеми; усвідомлення професійної відповідальності та доброчесності тощо.

У якості домашнього завдання викладачі-експериментатори запропонували студентам зробити добірку невідомих їм репродукцій сюжетно-тематичних картин із зображенням дітей. На наступному практичному занятті, обмінявшись картками-репродукціями, студенти пробували описувати їх сюжет, визначати, яке місце у них займає дитина, які її емоції, почуття, вік тощо. Зазначимо, що не всі підібрані студентами репродукції були використані, адже деякі здобувачі проігнорували вимогу обрання лише невідомих широкому загалу робіт, взявши «знакові» картини художників.

Використаний у цьому завданні *метод інтерпретації зображень* (візуально-аналітичний метод) сприяв уважному огляду студентами всіх деталей картин, аналізу їх місця і ролі у ній; дав можливість зрозуміти емоції та почуття дітей, які виражені на картинах невербальними засобами (міміка, жести та поза, якими наділив їх художник), сприяв розвитку комунікативних навичок тощо.

Наступним етапом був перегляд студентами *фрагментів із кінострічок*, у яких представлений акт комунікації педагога з дітьми. Для цього викладачі-експериментатори демонстрували певний епізод, зупиняючи трансляцію перед

його розв'язкою. Після цього студенти обговорювали можливі подальші дії педагога та наслідки, які вони можуть спричинити. Коли всі пропозиції здобувачів щодо рішень цієї ситуації були вичерпані, НПП демонстрували розв'язку, подану режисером фільму; і знову відбувалося обговорення доречності таких дій.

У контексті опанування ОК «Психологія» студентам була презентована лекція, яка розкривала питання *психології міжособистісних стосунків* (2 год.). Так, здобувачі дізналися про основні аспекти, які вивчає ця галузь, питання емпатії та розуміння емоцій учасників освітнього процесу, питання щодо довіри, психологічних бар'єрів, конфліктів, вербальної та невербальної комунікації тощо. Наступне лекційне заняття було присвячено *невербальній комунікації* (2 год.), на якому були розкриті питання щодо типів невербальних сигналів, їх культурних особливостей, методів й технік розвитку навичок невербального спілкування, ролі у міжособистісних стосунках та педагогічній практиці. Зазначимо, що подача матеріалу супроводжувалася відповідною мультимедійною презентацією та виразною й промовистою пластикою лекторів.

Після опанування теоретичного матеріалу, студентів було запрошено на аналітичні перегляди фрагментів кінострічок без синхронно записаного звуку – «німе кіно», яке характеризується виразною пластикою, активною мімікою та жестикуляцією. Це завдання сприяло формуванню у майбутніх викладачів образотворчого мистецтва умінь і навичок помічати й розпізнавати емоційний стан, настрій людини; звертати увагу на дрібниці (рухи рук, вирази обличчя тощо); розвивати емпатію; аналізувати помилки такого спілкування тощо.

Наступним кроком стало практичне завдання з відточування навичок невербальної комунікації, для проведення якого група студентів була розділена на три команди (*методом випадкового жеребкування*), кожна з яких демонструвала емоцію засобами певної системи. Так, учасники першої групи використовували акустичну систему (паузи, покашлювання, сміх, позіхання, плач тощо); другої – візуальну (поза, жести, міміка, хода; експресія обличчя та фігури; дії з предметами, тілесні рухи, стук, контакт очей); третьої – тактильно-

кінестетичну (дотики, потиски рук, поплескування). При цьому, студентам з інших команд потрібно було відгадати кожну емоцію. Відзначимо, що це завдання викликало позитивні емоції як у студентів, так і у педагогів.

Спостереження та аналіз учасниками ЕГ доречності використання педагогами-позашкільниками невербальної комунікації відбулося під час їх перебування у закладах позашкільної освіти, а з вимушеним переходом освітнього процесу у дистанційний формат, ці атракції були продовжені через використання технологій відеозв'язку.

У рамках окремого заняття, використовуючи *fishbone-метод* («Риб'ячий скелет»), ми запропонували студентам придумати вербальні та невербальні засоби, за допомогою яких майбутні викладачі-позашкільники зможуть привернути увагу своїх вихованців у випадку, коли дисципліна на занятті вийшла з-під контролю. Для цього на фліпчарті був нарисований «скелет риби», на верхніх кістках якого студенти прописували можливі вербальні засоби, на нижніх – невербальні. Аналізуючи це завдання, здобувачі дійшли висновку, що існує багато невербальних засобів, які можуть бути більш промовистими, ніж вербальні; відтак, педагог повинен уміти ними оперувати.

На одному з лекційних занять НПП розкрили студентам питання щодо *запобігання та протидії булінгу, мобінгу, ейджизму і будь-яким видам дискримінації* (2 год.); зокрема: окреслили понятійно-категоріальний апарат; сутність та відмінність кожного виду дискримінації; явні та приховані її прояви тощо. Після цього перед студентами було поставлено завдання – переглянути фрагменти кінострічок та визначити: чи були там прояви дискримінації? Які саме? У чому вони виражались? Чи можна було їм запобігти? Як?

Це завдання дало можливість студентам попрактикуватися у визначенні ознак варіативних видів дискримінації; побачити, як вони можуть проявлятися та зрозуміти, які наслідки мають; дозволило пережити ситуацію із позиції «агресора», «жертви» та «свідка»; обумовило роздуми над роллю педагога у таких ситуаціях, а також дало можливість побачити варіативні методи втручання, які можуть бути ефективними у конкретній ситуації. Вбачаємо, що

найбільш вагомим здобутком проведення такого завдання стала можливість підготуватися майбутньому викладачу образотворчого мистецтва до реальних ситуацій, які можуть виникати у ПЗО. Одразу зазначимо, що для кращого розуміння цієї тематики, у контексті опанування ОК «Правознавство», викладачі-експериментатори презентували студентам матеріал щодо нормативно-правової бази з питань булінгу та дискримінації.

Для формування у майбутніх викладачів ОТМ спроможності здійснювати моніторинг власної квазіпрофесійної художньо-педагогічної діяльності, ми ознайомили їх із варіативними методиками; після чого, запропонували розробити *«Програму саморозвитку»* (*«Self-branding programme»*) на найближчі три роки. Для цього студенти розділили аркуш паперу на чотири секції, у кожній з яких прописали відповіді на такі питання: «Що я маю (знання, вміння, навички)»; «Що б мені хотілося мати/ким бути?»; «Що я маю для цього зробити?»; «Що отримаю у результаті?».

Варто відзначити, що викладачі-експериментатори роз'яснили студентам техніку *«З'їж ту жабу»*, використання якої дало їм можливість чітко окреслити свої цілі, спробувати спланувати дії та, найголовніше, – знайти ті «жаби», які «заважають» рухатися вперед.

У процесі експериментального дослідження освітня компонента *«Педагогіка»* (II сем.) була збагачена лекціями, які розкривають *питання інклюзивної освіти у контексті художнього профілю навчання ПЗО та корекційно-педагогічного супроводу вихованців цих закладів* (2 год.).

На семінарському занятті, яке проходило під гаслом *«Різні можливості – рівні права»*, студенти переглядали фрагменти кінострічок із варіативними ситуаціями-кейсами, у яких піднімалося питання інклюзії. Серед найбільш дискусійних виявилися такі кінострічки: *«1+1»* (реж. О. Накаш, Е. Толедано; 2011), *«До зустрічі з тобою»* (реж. Т. Шеррок; 2016), *«Рятівник»* (реж. Е. Девіс; 2006), *«Вчитель на заміну»* (реж. Р. Дж. Льюїс; 2007) тощо.

Викладачі-експериментатори позитивно оцінили ефективність використаного *методу case-study*, за допомогою якого здійснювався аналіз

конкретних ситуацій зі стрічок, адже це обумовило формування у здобувачів емпатії й толерантності, їх глибше емоційне залучення в окреслену проблематику, підготовку до реальних професійних викликів у ПЗО. Отримавши позитивні фідбеки від студентів щодо використання в освітньому процесі кінодидактики, цю практику було продовжено, але вже з аналізом взаємодії учнів та їх наставників у різних життєвих ситуаціях.

У третьому семестрі, під час викладання теоретичного курсу **«Правознавство»**, для студентів була проведена лекція на тему: *«Права та обов'язки учасників освітнього процесу ПЗО»* (2 год.), що дозволило комплексно представити чинну нормативно-правову базу. Крім того, увагу здобувачів було зосереджено на питанні *академічної доброчесності та авторських правах в образотворчому мистецтві»* (2 год.). Відзначимо, що студентів більше цікавила тема авторських прав на твори мистецтва, ніж академічна доброчесність, адже вони ставили викладачам численну кількість питань, формулювали гіпотетичні ситуації, пов'язані з їх порушенням тощо.

У IV семестрі, у контексті опанування дисципліни **«Методика викладання образотворчого мистецтва»**, студенти ЕГ ознайомлювалися із 3-5 навчальними програмами, які були завчасно ними обрані зі *«Збірника навчальних програм з позашкільної освіти»*, оприлюдненому на сайті УДЦПО.

На першому етапі студенти ознайомлювалися зі змістом програм (читали їх текст, намагалися зрозуміти їх структурні елементи; знаходили спільні та відмінні ознаки тощо). Другим етапом була спроба комплексного та ґрунтовного аналізу програм за такими критеріями: відповідність законодавчим та нормативно-правовим вимогам; дотримання вимог щодо обсягу, структури та оформлення робочої програми; чіткість і конкретність цілей і завдань програми; орієнтація на особистісний розвиток дитини; логічна послідовність викладу матеріалу; чіткий поділ на етапи навчання; відповідність змісту віковим особливостям учнів; актуальність тем, технік і жанрів образотворчого мистецтва; інтеграція сучасних тенденцій мистецтва, традиційної культури, новітніх технологій; використання сучасних педагогічних технологій; залучення дітей до

виставок, конкурсів, пленерів, мистецьких акцій; використання цифрових технологій; інтерактивні форми проведення занять; наявність критеріїв оцінювання результатів творчої діяльності учнів; можливість диференціації завдань за рівнем складності; перелік необхідних матеріалів, засобів та обладнання; відповідність вимогам до безпечних умов праці під час роботи з мистецькими матеріалами.

Попри те, що для більшості учасників ЕГ аналіз навчальних програм став справжнім викликом через відсутність подібного досвіду раніше, складність структури програми, недостатнє усвідомлення студентами критеріїв її оцінювання, і найголовніше – через «кліпове» мислення сучасного покоління, яке не спроможне мислити комплексно, вбачаємо, що здійснені ними спроби такого аналізу сприяли глибшому розумінню освітньо-виховного середовища позашкілля, формуванню певних умінь обрання програм, відповідно до потреб і запитів вихованців, підготовці до подальшої розробки авторських програм та ін.

На наступному етапі студенти пробували розробляти *нову навчальну програму*, за якою, на їх думку, вихованцям ПЗО художнього профілю навчання було б цікаво навчатися, а результат такої діяльності був на достатньо високому рівні. Для реалізації цього завдання студенти були поділені на декілька невеликих груп (по 3-4 особи) для подальшої командної роботи у позанавчальний час. Викладачі-експериментатори окреслили алгоритм роботи над цим завданням, вимоги до його виконання та критерії його оцінювання. Протягом тижня студенти самостійно визначали дні та місця зустрічей, під час яких відбувалася робота над поставленим завданням. На наступному аудиторному занятті кожна група презентувала розроблені теми, завдання, цілі, ПРН та інші блоки програми, яка, на їх думку, відповідає інтересам сучасних дітей, буде актуальною та затребуваною. Для того, щоб робота над цим завданням була більш усвідомленою, педагоги-експериментатори постійно просили студентів не лише надати свої пропозиції, але й обґрунтувати, чому вони були обрані.

За підсумками проведення таких завдань було встановлено, що використаний *метод педагогічного моделювання*, який наближував

квазіпрофесійну діяльність у ЗВО до подальшої професійної роботи у ПЗО, був достатньо ефективним. Крім того, аналізуючи результати цієї роботи зазначимо, що студенти не лише поглибили розуміння структури навчальної програми, за якою працюють позашкільні заклади освіти художнього профілю навчання, але й ми побачили їх зацікавленість, ініціативність, креативність під час виконання цього завдання. Представлені здобувачами напрацювання дали їм розуміння того, що навчальну програму можна адаптувати під будь-яку групу вихованців. Відтак, були зроблені висновки, що дана атракція сприяла формуванню у студентів аналітичного мислення, здатності до педагогічного проєктування, планування навчального процесу, розвитку рефлексії, спроможності обґрунтовувати прийняті рішення тощо.

У V семестрі студенти ЕГ прийняли участь в *арт-івенті з промоції та презентації мистецьких проєктів*, метою якого було проєктування та організація певного культурно-мистецького заходу (відкриття виставки, презентація автора та його творів), а також набуття навичок донесення його змісту та залучення глядачів. Для проведення цієї імпрези на виставкових площах кожного закладу освіти (фойє, актові зали) студенти сформували експозицію зі своїх творчих робіт – творів живопису та графіки. Зазначимо, що студенти, під керівництвом викладачів, особисто практикувалися у формуванні експозиції виставки, технічному аспекті розвішування робіт (в'язання музейних вузлів, оформлення графічних робіт тощо), розробляли бірки експонатів та ін. Після цього, через студентські чати вони запросили на відкриття виставки інших студентів: для цього була розроблена афіша, написаний презентаційний текст, підібрані відповідні хештеги тощо. Зазначимо, що це завдання сприяло розвитку у здобувачів *комунікативно-маркетингових навичок*. Сам івент складався із кількох блоків; зокрема: вступна частина (вітальна промова); презентаційна частина з оглядом виставки, у контексті якої студенти робили короткі виступи (2-3 хв.), представляючи свої роботи відвідувачам виставки; після цього були проведені майстер-класи зі швидких замальовок з натури. З ініціативи студентів

був організований *нетворкінговий куточок*, де відбувалося неформальне спілкування учасників та відвідувачів заходу.

У контексті викладання дисципліни *«Педагогічний рисунок»* (VII сем.) були проведені атракції з *художньо-педагогічної інтерпретації предметів образотворчого мистецтва – творів живопису та графіки*. Для цього кожному студенту була надана картка-репродукція картини відомого митця, і його завданням було, не показуючи картку своїм одногрупникам (не проговорюючи назву картини та ім'я художника), словесно описати (*технологія сторітеллінгу*) свої почуття, емоції, звуки, ароматичні асоціації тощо, які виникають при спогляданні створеного митцем художнього образу. При цьому, одногрупники намагалися розгадати твір мистецтва та його автора. Вцілому, більшість робіт було ідентифіковано, а для тих, які тривалий час залишалися нерозкритими, викладачі-експериментатори запропонували студентам сформулювати уточнюючі запитання; що і стало ключем до розгадки. Зазначимо, що *прийом «входження в картину»*, який був використаний для реалізації цього завдання, виявився досить ефективним.

Наприкінці VII навчального семестру були організовані *завдання-вправи на формування риторичної вправності у студентів*. НПП завчасно запропонували учасникам ЕГ сформувати банк карток із репродукцій світових шедеврів, змістове та композиційне наповнення яких вони розуміють не у повній мірі. Кожен студент витягував одну картку-репродукцію твору живопису або графіки, демонстрував її одногрупникам, котрі були у ролі учнів ПЗО, завданням яких було ставити непередбачені питання. При цьому, студент-викладач мав швидко зорієнтуватися та дати інформативну й вичерпну відповідь на поставлене питання так, щоб вона корелювалась із життєво-художнім досвідом учнів. Зазначимо, що у деяких ЕГ було використано *метод «п'яти «чому»*, коли студенти ставили по п'ять запитань до кожної представленої репродукції картини, щоб дізнатися про неї більше. Така *імпровізаційна технологія*, яка не передбачала попередньої підготовки здобувача, котрий був у ролі педагога, сприяла розвитку гнучкого мислення,

комунікативної компетентності, швидкої та креативної реакції на нестандартні ситуації, які можуть трапитись у позашкільному закладі освіти тощо.

Окресливши процес упровадження запропонованого апгрейду обов'язкових ОК, перейдемо до авторських спеціальних курсів.

У VI семестрі був реалізований спецкурс *«Основи художньо-педагогічної роботи у позашкільних закладах освіти»*. На початку його проведення ми ознайомили учасників ЕГ із метою, завданнями, структурою, критеріями оцінювання та іншими аспектами його провадження. На вступному занятті увага студентів була зосереджена на розкритті питань щодо актуальності художньо-педагогічної діяльності саме у позашкільній сфері; особливостях різновікових груп вихованців; важливості формування «м'яких» скілів тощо.

Спецкурс містив аудиторну (теоретичну, практичну) та самостійну складові, структуровану у чіткі логічні теми. Проведення занять супроводжувалося використанням інтерактивних форм навчання, візуальних матеріалів, кейс-методів, педагогічного моделювання та аналізу реальних ситуацій із практики позашкільних мистецьких закладів.

Під час лекцій активно використовувалися мультимедійні презентації, фрагменти відеоеккурсій та інтерв'ю з викладачами ПЗО, що дало можливість студентам отримати не лише базові теоретичні знання, а й побачити практичний вимір художньо-педагогічної роботи.

Відзначимо, що здобувачі цікавилися темами щодо інноваційних технологій у позашкільній мистецькій освіті, жваво обговорюючи доцільність застосування цифрових інструментів при навчанні учнів образотворчому мистецтву; специфікою роботи з обдарованими дітьми, яка спонукала до дискусії щодо побудови індивідуальної освітньої траєкторії учнів; виставкової діяльності, яка мотивувала до активного залучення у неї.

Практичні заняття були спрямовані на розвиток проєктувальних, методичних і організаційних умінь. Кожне заняття носило інтегративний характер і складалось із трьох етапів: міні-вступ, практична частина, рефлексія на здійснену роботу. Особливо продуктивними стали: заняття з розробки

навчальних програм, де студенти конструювали фрагменти уроків; практикум з організації мистецьких івентів, у контексті якого було проведено міні арт-фестиваль та пленер; заняття, на який окреслювалися питання щодо аналізу і самоаналізу квазіпрофесійних досягнень, де студенти створювали своє портфоліо, аналізували успіхи, слабкі місця, отримували зворотний зв'язок від викладачів і одногрупників.

Блок самостійної роботи був скерований на поглиблення знань та формування професійного бачення, а його завдання передбачали аналіз нормативних документів щодо діяльності ПЗО; створення індивідуальних методичних розробок; участь в онлайн-конференціях та виставках тощо.

Завдяки тісній співпраці з педагогами художніх шкіл (МКЗК «ДДХШ № 1» та МКЗК «ДДХШ №2»), окремі заняття проводилися на базі цих закладів.

За результатами впровадження спецкурсу було встановлено зростання рівня мотивації студентів до роботи у ПЗО; підвищення обізнаності здобувачів у специфіці позашкільної освіти художнього профілю навчання; формування усвідомленого ставлення до майбутньої професійної діяльності тощо.

Студенти відмітили, що курс відкрив для них нові перспективи у професійній реалізації та дещо змінив ставлення до позашкільної освіти.

У VII семестрі був реалізований спеціальний курс **«Мистецтво комунікації»**, під час викладання якого увага була сфокусована на практичній його спрямованості, зануренні студентів у реальні та змодельовані комунікативні ситуації, активному їх залученню до інтерактивних форм взаємодії.

Попри те, що багато занять були лекційними, методологія їх проведення спиралася на сучасні інтерактивні підходи. Серед методів, які були використані, відзначимо такі: *метод кейс-аналізу*, – студентам пропонувалися ситуації з реального досвіду викладачів ПЗО (конфліктна ситуація з батьками, непорозуміння з підлітками); *мозковий штурм* (під час обговорення тем, пов'язаних із вербальною/невербальною комунікаціями, студенти пропонували власні варіанти побудови фраз, поведінкові стратегії, використання міміки,

жестів); *евристична бесіда* (викладач ставив проблемні запитання, що сприяли активізації міркувань та пошуку їх вирішення).

Особливу увагу було приділено практичним заняттям, під час яких відбувалося формування конкретних навичок педагогічної комунікації. Ефективними виявилися завдання у контексті розкриття теми «Розвиток навичок невербальної комунікації»; зокрема: вправи на керування мімікою, жестами, інтонацією (робота з дзеркалом, відеозапис з подальшим аналізом), моделювання ситуацій, де спілкування відбувається без слів – виключно через пластику, емоції та зоровий контакт. Практикум «Моделювання комунікативних ситуацій» передбачав відтворення типових ситуацій із ПЗО та знаходження варіантів їх вирішення: підготовка до організації та проведення виставки, конфлікти між дітьми, діалог із батьками тощо.

Блок самостійної роботи, який передбачав аналітичну діяльність та створення індивідуальних проєктів, складався із таких завдань: ведення рефлексивного щоденника із записами типових помилок і вдалих комунікаційних рішень; створення інфографіки про види комунікаційних бар'єрів; розробка «дорожньої мапи комунікативної взаємодії» для організації мистецького івенту в умовах ПЗО.

На окремих заняттях були організовані зустрічі з викладачами ПЗО м. Дніпро, які розповідали про виклики та лайфхаки комунікації з варіативними учасниками освітнього процесу. Відзначимо, що формат зустрічей був діалогічним, що забезпечило максимальну залученість студентів.

Вбачаємо, що опанування студентами ЕГ спецкурсу «Мистецтво комунікації» уможливило формування у них розуміння важливості комунікації як інструменту педагогічного впливу; підвищення впевненості у спілкуванні з варіативними учасниками освітнього процесу; студенти стали більш усвідомлено використовувати вербальні та невербальні засоби комунікації та ін.

Отже, *збагачення змісту освітніх компонент тематикою, пов'язаною з позашкільною освітою художнього профілю навчання* сприяло підвищенню всіх компонентів (мотиваційно-ціннісного, когнітивного, особистісно-творчого та

діяльнісно-рефлексивного) готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до подальшої професійної діяльності у позашкільних закладах освіти, статистичні дані яких подані у підрозділі 2.3.

Реалізація третьої педагогічної умови (*забезпечення максимального наближення змістового наповнення педагогічної практики до майбутньої професійної діяльності*). Зазначимо, що педагогічна практика майбутніх викладачів образотворчого мистецтва у позашкільних закладах освіти художнього профілю стала одним із центральних етапів педагогічного експерименту, адже її реалізація дозволила не лише закріпити та поглибити теоретичні знання, але й забезпечила формування професійної компетентності в умовах реального освітньо-виховного середовища позашкілля.

Педагогічна практика тривала шість тижнів (180 год., 6 кредитів ECTS), з яких: 120 годин було відведено на роботу у закладі освіти, а 60 годин – на самостійну роботу. Базами проведення педагогічної практики стали: дитячі художні школи, студії образотворчого мистецтва, творчі майстерні, гуртки у центрах дитячої та юнацької творчості, класи образотворчого мистецтва при музичних школах.

Практика була структурована за етапами, кожен із яких мав чіткі цілі та завдання, які були узгоджені із загальною її метою – формування фахової художньо-педагогічної майстерності у реальному освітньому середовищі позашкілля. Так, на першому тижні студенти ознайомились із організаційною структурою ПЗО; специфікою контингенту вихованців (віковими групами, рівнем їх підготовки, потребами та запитами); інфраструктурою та матеріально-технічною базою (художніми майстернями та матеріалами); нормативними документами (статутом, програмами, планами гурткової роботи). За нашими спостереженнями, позитивним було те, що здобувачі не лише пасивно фіксували отриману інформацію, але й задавали питання керівництву та викладачам.

На другому тижні роботи майбутні викладачі образотворчого мистецтва вивчали зміст навчальних програм гуртків; календарно-тематичне планування; методи викладання образотворчого мистецтва, які використовуються у закладі їх

перебування (традиційні й інноваційні). Ефективним став *метод контрастного аналізу*, коли студенти порівнювали методики викладання різних педагогів, а також *метод ментальних карт*, який був використаний для візуалізації структури варіативних занять.

На третьому тижні учасники ЕГ розробляли конспекти окремих фрагментів занять і вперше апробували їх у роботі з дітьми, під керівництвом наставника від бази практики. За нашими спостереженнями, найбільші труднощі виникали у студентів при адаптації запропонованого ними матеріалу до вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку. Разом із тим, позитивно відзначаємо спроможність більшості студентів імпровізувати, органічно коригувати заняття, відповідно до змін, які відбувались у процесі. Крім того, на цьому тижні роботи ефективним виявився *ілюстративний метод*, за допомогою якого студенти візуалізували запропонований матеріал (слайди, зразки робіт).

На четвертому тижні проходження практики здобувачі проводили повноцінні заняття з образотворчого мистецтва (рисунок, живопис, композиція та історія мистецтв). Зазначимо, що кожен студент самостійно обирав навчальний предмет, над розробкою завдань якого йому було б цікаво працювати. Відмітимо, що студентам сподобалося використання в освітньому процесі інтерактивних технологій (Kahoot, Mentimeter, дошка Padlet), адже вони відчувають себе впевнено при роботі з варіативними ІКТ.

На п'ятому тижні роботи кожен студент готував та проводив на вибір один мистецький захід: міні-виставку, відкритий пленер, арт-аукціон або майстер-клас. Серед технологій, які були ефективними на цьому етапі, відзначимо наступні: *проектна технологія навчання* (робота над організацією та проведенням виставки), *технології фасилітації*, *гейміфікація* (створення цифрового арт-квесту для учнів у контексті викладання предмету «Історія мистецтв»); використання цифрових інструментів для підготовки афіш, постів у соцмережах (Canva) та ін.

На завершальному етапі студенти заповнювали щоденники практики, готували портфоліо, проводили самооцінювання, отримували відгуки керівників

від бази практики. Аналіз рефлексивних звітів студентів показав поглиблення їх ідентифікації із художньо-педагогічною діяльністю.

Після закінчення проходження педагогічної практики у ПЗО, відбулося її обговорення, під час якого багато здобувачів відзначили, що вперше відчули себе «справжніми викладачами». Завдяки структурованості, практико-орієнтованому підходу та методичному супроводу з боку викладачів ЗВО та ПЗО, практика уможливила не лише закріплення набутих знань, умінь та навичок, але й сприяла формуванню у студентів комунікативної майстерності, упевненості, гнучкості, креативності. Відтак, педагогічна практика у ПЗО стала дієвим інструментом професійного становлення майбутніх викладачів образотворчого мистецтва.

Реалізація четвертої **педагогічної умови** (*формування квазіпрофесійної суб'єктної позиції та індивідуального стилю роботи майбутнього викладача позашкільного закладу освіти*) розпочалася зі студентами I року навчання через залучення їх до участі у *дискусійному клубі «Викладач – агент змін»*, під час проведення якого їм було запропоновано поміркувати над низкою питань; зокрема: «Що важливіше в освітньому процесу – традиції чи інновації?»; «Які фактори можуть сприяти або перешкоджати викладачеві стати «агентом змін»?»; «Як особисті якості викладача обумовлюють його спроможність бути «агентом змін»?»; «Чи може викладач бути «агентом змін», якщо він сам не підтримує реформи освітньої системи?» тощо.

Дискусійний клуб, який тривав півтори години, проводився у форматі відкритого діалогу із використанням *методу «fishbowl» (акваріуму)*. Для цього частина студентів сіла у внутрішнє коло та активно дискутувала на поставлені питання, а решта студентів – спостерігали, фіксуючи почуті думки. Після цього учасники «внутрішнього» та «зовнішнього» кіл помінялися ролями. Це завдання сприяло залученню студентів до активного формату навчання, засобами якого відбувалося поступове усвідомлення своєї майбутньої соціальної ролі, формування критичного та аналітичного мислення, розвиток комунікативних та соціальних компетентностей тощо.

По-друге, для формування у здобувачів глибокого розуміння важливості та необхідності систематичного та системного вдосконалення власного рівня художньо-педагогічної майстерності, а також формування особистісної потреби у самовдосконаленні, зі студентами експериментальної групи II року навчання було проведено *тренінг* на тему «Учитель – вічний учень».

Розпочався тренінг із вправи-активізації, яка передбачала продовження кожним учасником фрази «Я навчаюсь тоді, коли...». Після чого, для пояснення студентам тези про те, що педагог є «вічним» учнем, було проведено міні-лекцію під назвою «*Феномен lifelong learning*».

На наступному етапі студентам було запропоновано поділитися на групи (по 4-5 осіб) для знаходження та подальшої презентації знайденої відповіді на питання «Що надихає викладача-художника навчатись усе життя?». Зазначимо, що студенти висували як серйозні, так і жартівливі відповіді на питання.

Подальшим етапом стала робота з питанням-кейсом «Де і як черпає знання сучасний викладач-художник?», відповідь на яке потрібно було сформулювати через створений художній образ, а саме: на фліп-чарті зобразити предмети або образи, якими можуть послуговуватися педагоги для збагачення своєї когнітивної художньо-педагогічної складової.

Закінчувався тренінг рефлексією – написанням листа собі у майбутньому на тему «Я – викладач-художник, який навчається», а також обміном думками та враженнями.

Для студентів-третьоккурсників була організована та проведена *художньо-образна гра* «Калюжі». Для цього ми завчасно зробили серію фотографій із зображенням різноманітних калюж (у різні пори року, час доби, погоду, атмосферу, різної форми та пластики тощо). Фотокартки були розкладені зворотною стороною верх, щоб кожен студент обрав собі одну «наосліп», а інші учасники гри її не бачили. Після цього, студенти по черзі вербально презентували художній образ, який вони побачили на своїй фотографії. Метою даного завдання було представити образ калюжі так, щоб інші учасники групи захотіли його побачити. Після презентації кожної фотографії, учасники тренінгу

робили у своїх нотатках позначки: «+» – є бажання побачити описаний художній образ, «-» немає такого бажання. Після усіх промов була підрахована кількість «+» та «-»; і, таким чином, був обраний переможець. За нашими спостереженнями ця гра була досить добре сприйнята студентами-художниками, адже вони володіють художньо-образним мисленням.

Наприкінці III року навчання студенти-випускники у довільній формі («вручну» або комп'ютерними засобами) розробляли *путівник для сучасного керівника гуртка образотворчого мистецтва – «Гайд викладача-позашкільника»*, який розкриває питання щодо знань, умінь та навичок, необхідних для успішної роботи майбутньому викладачу-художнику ПЗО, а також надає певні рекомендації щодо підвищення ефективності такої діяльності. Окремим пунктом у цьому путівнику була фраза, яку студенти мали продовжити – *«Щоб урок звучав, викладач-художник повинен...»*. На цьому етапі викладачі, які приймали участь у реалізації педагогічного експерименту, робили аналітичний зріз щодо розуміння студентами сутності викладацької роботи у ПЗО, ступеня їх готовності до означеної професійної діяльності.

Для студентів-четвертокурсників був організований тригодинний *івент «Педагогічна риторика та комунікативна культура»*, метою якого було розвиток комунікативних та ораторських навичок, умінь долати комунікативні бар'єри, формування емоційної виразності, спроможності гнучко реагувати на нестандартні ситуації та інші якості, які обумовлюють творення суб'єктної позиції та індивідуального стилю роботи. Цей івент складався з трьох блоків-етапів.

Перший блок – *риторичний тренажер «Колористична поліхромія»*: студентам було запропоновано наосліп обрати певний колір (відтінок кольору), після чого – через певні образи, асоціації, відчуття, почуття лаконічно описати (без попередньої підготовки), чому саме цей колір може найкраще виразити емоції у живописі. Зазначимо: навіть якщо студенти не вважали, що цей колір гарно підходить для розкриття емоційного стану у живописі, вони повинні бути повірити у це, і переконати інших. Група студентів мала здогадатися, про який колір (відтінок кольору) йде мова.

Другий блок – *вправа «Інтонаційна палітра»*: викладачі-експериментатори написали на дошці фразу; після чого, студенти по черзі витягували стікер, на якому була написана певна характеристика емоційного забарвлення (наприклад: радісно, іронічно, офіційно, сумно, гнівно, агресивно, лірично тощо). Завданням кожного учасника було виголосити одну і ту ж фразу різним тоном. Після чого, викладачі пропонували іншу фразу. Зазначимо, що ця вправа сприяла формуванню у майбутніх педагогів-митців здатності контролювати емоційне забарвлення свого мовлення, а також була позитивно сприйнята студентським колективом.

Третій блок – *вправа «Фраза-есенція»*: викладачі-експериментатори демонстрували студентам варіативні репродукції картин (твори живопису та графіки), які вони не знають, та пропонували дати їм лаконічні назви, які б відображали зміст кожної роботи. Після цього, відбувалося зіставлення запропонованих варіантів та справжньої назви картини. Ця вправа сприяла формуванню у майбутніх викладачів ОТМ спроможності чітко та стисло висловлювати головний сенс будь-якого питання.

У VIII семестрі студентів було залучено до роботи над завданням *«Дерево рішень»*, під час реалізації якого був використаний *мозковий штурм (brainstorming)*, котрий уможливив колективне генерування ідей, знаходження рішень для варіативних педагогічних ситуацій.

Для цього на листі А-1 був зроблений лінійний рисунок дерева, структурні елементи якого ототожнювалися із проблемами (стовбур дерева), можливими варіантами її вирішення (гілки дерева) та гіпотетичними наслідками (листя дерева). Студентам пропонувалися варіативні проблемні ситуації, які можуть виникнути у професійній діяльності викладача образотворчого мистецтва ПЗО, для знаходження можливих варіантів їх розв'язання та прогнозування наслідків. З-поміж ситуацій, які були запропоновані до обговорення, виокремлюємо такі: *«Конфлікт на уроці»* (учень навмисно заважає іншим малювати та ігнорує зауваження викладача), *«Фіаско майстер-класу»* (під час проведення «відкритого» майстер-класу, на якому присутні колеги-вчителі, несподівано учні починають порушувати дисципліну та відмовляються працювати далі); *«Рецензія*

учнівських робіт» (учень образився на викладача після конструктивної критики його роботи); «Невдале пояснення» (вихованці не розуміють вихідних вказівок до творчого завдання, починають нервувати, ставати іронічно-агресивними) тощо.

Вбачаємо, що це завдання дало можливість набути студентам умінь здійснювати аналіз варіативних ситуацій, бачити проблему з різних сторін, оцінювати можливі наслідки своїх рішень; сприяло формуванню гнучкості, адаптивності, творчому підходу до вирішення різноманітних ситуацій; а також формуванню soft skills – уміння працювати у команді, слухати та ін.

Підводячи підсумки вищевикладеного матеріалу, зазначимо, що експериментальна перевірка педагогічних умов підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи у позашкільних закладах освіти виявилася ефективною завдяки їх комплексній та хронологічній реалізації, сприяла підвищенню показників структурних компонентів готовності майбутніх викладачів-митців до художньо-педагогічної діяльності у вказаних закладах освіти, що підтверджують статистичні дані, представлені у підрозділі 2.3.

2.3. Хід, аналіз та узагальнення результатів експериментального дослідження

Даний підрозділ присвячений розкриттю етапів проведеного дослідження, яке відбувалося протягом 2019-2024 років, та отриманим нами результатам. Зазначимо, що дослідно-експериментальна робота здійснювалася згідно з усталеною логікою наукового дослідження (С. Гончаренко [74], В. Ковальчук, Л. Моїсєєв, О. Яцій [140] та ін.), яке складалося з трьох етапів – пошуково-теоретичного, дослідно-експериментального та підсумково-узагальнюючого. Окреслимо кожен із них.

Пошуково-теоретичний етап містив такі завдання: ґрунтовний аналітичний огляд психолого-педагогічної та мистецтвознавчої літератури за темою роботи; різновекторне дослідження сутності феномена «готовність майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти»; аналіз професійного стандарту «Викладач мистецької

школи (за видами навчальних дисциплін)» на предмет компетентностей, які повинні бути сформовані у майбутніх викладачів ОТМ для спроможності здійснювати художньо-педагогічну роботу в ПЗО; аналіз варіативних ОПП ОКР «бакалавр» у вітчизняних закладах вищої освіти щодо їх скерованості на цілеспрямовану підготовку майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи у ПЗО; формулювання мети, завдань, гіпотези дослідження тощо.

Дослідно-експериментальний етап складався з: визначення компонентів, критеріїв та показників готовності майбутніх викладачів ОТМ до художньо-педагогічної роботи у ПЗО; розробки та обґрунтування педагогічних умов, які, згідно гіпотези започаткованого дослідження, забезпечать ґрунтовну та цілеспрямовану підготовку майбутніх викладачів-художників до виконання трудових функцій, покладених на педагогів ПЗО художнього профілю навчання; розробки діагностичного комплексу дослідження для визначення вихідного та досягнутого рівнів готовності майбутніх викладачів ОТМ до вищевказаної діяльності; укомплектування складу учасників ЕГ та КГ; представлення викладачам-експериментаторам нашого бачення реалізації педагогічного експерименту; а також безпосереднє проведення *констатувального* (визначення вихідного рівня сформованості компонентів досліджуваного феномена), *формувального* (перевірка гіпотези започаткованого дослідження, апробація механізму реалізації запропонованих ПУ, проведення проміжкового аналізу досягнутих результатів) та *контрольного* (визначення рівня сформованості компонентів досліджуваного феномена після формувального етапу експерименту) етапів.

На *підсумково-узагальнюючому етапі* було проаналізовано та інтерпретовано отримані результати експериментальної перевірки ефективності запропонованих педагогічних умов; оброблено та впорядковано усі статистичні дані; сформульовані висновки дослідження; визначені перспективи подальших розвідок із означеної проблематики.

У педагогічному експерименті взяли участь 126 здобувачів ОКР «бакалавр» із чотирьох вітчизняних ЗВО (ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Криворізький державний педагогічний університет); із яких 104 студенти стали учасниками формувального етапу експерименту; а саме: 51 особа – становили контрольну групу, 53 особи – експериментальну. Через обмежену кількість учасників експерименту, що обумовлено невеликим чисельним складом груп студентів-художників, був обраний шлях проведення дослідження, коли ЕГ навчається наступною за КГ. Відтак, контрольною групою стали студенти 2018/2019 року набору, а експериментальною – 2019/2020 н. р. Освітній процес в ЕГ був побудований за трьома хронологічними етапами: констатувальний, формувальний та контрольний. Натомість, у контрольних групах підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва здійснювалася за традиційною методикою. Зазначимо, що утворення експериментальної групи було необхідним для перевірки висунутої гіпотези нашого дослідження, а контрольної – для об'єктивності: щоб порівнювати її показники з тими, які будуть установлені в експериментальній групі після проведення формувального етапу експерименту.

До проведення педагогічного експерименту були залучені науково-педагогічні працівники вищевказаних ЗВО, які керувалися розробленим нами матеріалом щодо впровадження в освітній процес підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва у виражених педагогічних умовах. Окрім того, на всіх етапах проведення експерименту, автор особисто брав участь у розробці, апробації та практичному впровадженні запропонованих положень, займаючись науковою, методичною, навчальною та організаційною роботою.

Для визначення рівня сформованості показників компонентів готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти до та після проведення формувального етапу експерименту було розроблено діагностичний комплекс, який представимо нижче.

Так, рівень сформованості *професійно-інтенційного критерію* (мотиваційно-ціннісний компонент) визначався за двома показниками: П1 – рівень зацікавленості художньо-педагогічною діяльністю у ПЗО художнього профілю навчання; П2 – рівень усвідомлення важливості професії викладача-позашкільника

для розвитку творчого потенціалу підростаючого покоління засобами ОТМ.

Виявлення вихідного рівня зацікавленості студентів подальшою художньо-педагогічною роботою у ПЗО художнього профілю навчання (П1) здійснювалося за розробленим авторським опитувальником (дод. С1), який складався із 30 тверджень. Учасникам експерименту було запропоновано визначити у цифровому еквіваленті міру згоди з кожним твердженням, екстраполюючи його на власне бачення майбутньої професійної діяльності. Бальна шкала містила п'ять числових позицій, де: 1 – зовсім не погоджуюсь; 2 – більше не погоджуюсь, ніж погоджуюсь; 3 – не можу визначитися; 4 – більше погоджуюсь, ніж не погоджуюсь; 5 – цілком погоджуюсь.

Обробка одержаних результатів здійснювалася за допомогою методу середнього арифметичного: всі оцінки підсумовувалися для визначення загального балу, а потім – ділилися на 30 (кількість тверджень в анкеті-опитувальнику). У результаті було виокремлено три рівні зацікавленості студентів подальшою художньо-педагогічною діяльністю у ПЗО художнього профілю навчання; а саме: високий (межі значення – 4,2-5), середній (межі значення – 3,6-4,1), низький (межі значення – 1-3,5).

Визначення рівня усвідомлення студентами важливості професії викладача-позашкільника для розвитку творчого потенціалу підростаючого покоління засобами ОТМ (П2) здійснювалося також за допомогою розробленого нами опитувальника (дод. С2), який містить 30 позицій, що охоплюють питання значення системи позашкільля взагалі та ОТМ зокрема для розвитку дитини; місця та ролі викладача-митця у ПО, його мотивації та ціннісних орієнтирів в означеній діяльності; психолого-педагогічні аспекти дитячої творчості, потенціал ОТМ у формуванні світогляду вихованців означених закладів тощо. Студентам було запропоновано оцінити кожне твердження у цифровому еквіваленті: 5 – цілком погоджуюсь, 1 – зовсім не погоджуюсь. Обробка отриманих результатів та диференціація рівнів здійснювалася аналогічно до П1. Загальне значення професійно-інтенційного критерію вираховувалося методом середнього арифметичного двох вищезазначених показників $(П1+П2/2)$.

Рівень сформованості *художньо-педагогічного* критерію (когнітивний компонент) визначався за двома показниками: ПЗ – сформованість цілісної та структурованої системи з теоретичних знань, практичних умінь і навичок у царині ОТМ; П4 – володіння фундаментальними основами психолого-педагогічної та організаційно-методичної побудови освітньо-виховного процесу у ПЗО.

Оскільки показник ПЗ у своєму змісті передбачав визначення рівня сформованості теоретичної та практичної складових, він вимірювався двома методиками. Для виявлення рівня теоретичних знань із образотворчого мистецтва було використано розроблений автором банк тестів (дод. С3), який містив 25 питань з історії мистецтв, рисунка, живопису, композиції, кольорознавства, пластичної анатомії тощо. До кожного питання було запропоновано чотири варіанти відповідей, із яких лише одна була правильною. Визначення рівня когнітивних знань здійснювалося за кількістю правильних відповідей: 0-10 – низький, 11-18 – середній, 19-25 – високий.

Крім того, для визначення рівня сформованості практичних умінь і навичок у царині ОТМ (друга складова ПЗ) послуговувалися експертною оцінкою. Перед студентами було поставлено завдання: власноруч приготувати полотно на підрамнику, розміром 40x50 см. («зібрати» підрамник, натягнути тканину середньої зернистості, зробити двошарову проклеюку, приготувати ґрунт, зробити двошарове ґрунтування), для подальшого написання етюду на пленері (пейзажний жанр) у техніці «а la prima». У якості експертів, котрі здійснювали оцінку роботи здобувачів, були НПП ЗВО, де проводився експеримент. Вони спостерігали за цим процесом та виставляли бали за десятьма критеріями, які були внесені у сформований для оцінювання бланк (дод. С4). Оцінка кожної позиції здійснювалася за 5-ти бальною шкалою. Максимальна сума балів, яку міг отримати студент – 50 (10 позицій по 5 балів). Було визначено три рівні сформованості практичних умінь і навичок з ОТМ: високий – 36-50, середній – 21-35, низький – 0-20. Загальний рівень сформованості показника ПЗ вираховувався методом середнього арифметичного за отриманими результатами по тестуванню та експертним оцінкам.

Показник П4, який також передбачав визначення рівня сформованості теоретичної та практичної складових, замірявся подібно до показника ПЗ. Так, для визначення когнітивної психолого-педагогічної та організаційно-методичної складових використовували авторський тест (дод. С5), а для визначення практичної складової – послуговувалися методом експертних оцінок (дод. С6). Оцінювання отриманих результатів та встановлення рівнів було аналогічним до показника ПЗ. Рівень сформованості показника П4 вираховувався методом середнього арифметичного за отриманими результатами по тестуванню та експертним оцінкам; а загальний рівень сформованості художньо-педагогічного критерію – $\text{ПЗ} + \text{П4} / 2$.

Рівень сформованості *суб'єктно-перцептивного критерію* (особистісно-творчий компонент) визначався за п'ятьма показниками: рівень сформованості комунікативних навичок (П5), організаторських умінь (П6), рівень розвитку художньо-образного мислення (П7), здатність до художньо-педагогічної імпровізації (П8), емоційна стійкість (П9). Представимо використаний діагностичний інструментарій.

При визначенні рівня сформованості комунікативних навичок (П5) послуговувалися двома методиками; а саме: діагностика загального рівня комунікабельності (В. Ряховський) [251] (дод. С7) і тест «Чи правильно Ви інтерпретуєте жести та міміку інших людей?» (В. Пасинок) [230] (дод. С8). Палітра питань першої методики, яка складається з 16 позицій, на які респондентам потрібно було дати відповідь «так», «іноді» або «ні», скерована на розуміння загальних поведінкових установок. Обробка результатів здійснювалася шляхом проставлення кожній відповіді певної суми балів; а саме: за відповідь «так» – 2 бали, «іноді» – 1, «ні» – 0. Після цього отримані бали складалися, а їх сума співвідносилася з рівнями: менше 3 балів та діапазон 30-32 б. – низький (комунікабельність носить нездоровий характер / відсутність комунікаційних навичок); 4-13 та 25-29 – достатній; 14-24 – високий.

Друга методика містила 20 питань, на які студентам потрібно було обрати від однієї до трьох правильних відповідей, та була скерована на визначення рівня

сформованості саме невербальної складової комунікації. За кожну відповідь надавалася певна кількість балів, які потім складалися, а їх сума співвідносилася з рівнями спроможності респондента інтерпретувати жести та міміку інших людей; зокрема: 77-56 балів – високий, 55-34 балів – середній, 33-11 – низький. Рівень сформованості показника П5 вираховувався методом середнього арифметичного за отриманими результатами по двом тестуванням.

Для визначення рівня сформованості у студентів показника П6 послуговувалися методикою «Комунікативні й організаторські здібності» (В. Синявський, В.Федоришин) [251] (дод. С9). Протягом 10-15 хв. здобувачам було запропоновано дати відповіді «так» або «ні» на 40 питань. У разі відсутності однозначного варіанту відповіді, необхідно було, все ж таки, схилитися до певної альтернативи («+» або «-»). Зазначимо, що обробку результатів здійснювали лише за ключами до тесту, які визначали рівень сформованості у респондентів організаторських здібностей. Відтак, максимальна кількість балів за цим параметром була 20. Установлена така диференціація рівнів: 1-8 – низький, 9-12 – середній, 13-20 – високий.

Рівень розвитку художньо-образного мислення (П7) майбутніх викладачів ОТМ визначався за допомогою графічної методики «Візерунки» [97] (дод. С10). За 10 хвилин студентам потрібно було проаналізувати графічні рисунки-схеми, на яких показано, як складається квадратний аркуш паперу, та у якому місці робиться надріз. До кожної схеми подавалися чотири графічні рисунки варіантів вирішення завдання, із яких лише один був правильним. При обробці результатів ураховувалася кількість правильних відповідей, які співвідносилися з рівнями наступним чином: 1-4 – низький, 5-7 – середній, 8-10 – високий.

Показник П8 (спроможність студентів до художньо-педагогічної імпровізації) вимірювався за допомогою субтесту-опитувальника творчих характеристик особистості (модифікованої методики креативності Ф. Вільямса) [98] (дод. С11), а також експертної оцінки. У субтесті-опитувальнику студентам було запропоновано 33 твердження, із якими потрібно було погодитися або не погодитися, виразивши свою позицію у цифровому еквіваленті: 2 – повністю

згоден/на, 1 – частково згоден/на, -2 – не згоден/на, 0 – важко відповісти. Обробка результатів була здійснена за допомогою підрахунку алгебраїчної суми «сирих» балів за всіма твердженнями, та співвідносилися з трьома рівнями: -13-10 – низький, 11-33 – середній, 34-50 – високий.

Окрім того, для визначення рівня спроможності студентів до художньо-педагогічної імпровізації (друга складова П8) послуговувалися експертною оцінкою. Перед студентами було поставлено завдання – розробити та провести тематичне заняття з історії мистецтв для учнів, у якості яких виступали їх одногрупники. Під час такого заняття студенти-учні витягували картки із варіативними завданнями-діями, які мали миттєво виконувати (наприклад: почати спілкуватися між собою, кидати один одному записки, «гратися» у телефоні тощо); при цьому, студент-викладач мав швидко зорієнтувати у ситуації та відреагувати на неї. У якості експертів, які оцінювали даний «педагогічний стендап», були науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти, де проводився експеримент. Вони спостерігали за цим процесом, оцінюючи його за десятьма критеріями, які були внесені у бланк для оцінювання (дод. С12). Оцінка кожної позиції була за 5-ти бальною шкалою. Максимальна сума балів, яку міг отримати студент – 50 (10 позицій по 5 балів). Було визначено три рівні здатності студентів до художньо-педагогічної імпровізації: високий – 36-50, середній – 21-35, низький – 0-20. Загальний рівень сформованості показника П8 вираховувався методом середнього арифметичного за отриманими результатами по тестуванню та експертним оцінкам.

П9 (емоційна стійкість) вимірювався за допомогою п'ятифакторного особистісного опитувальника «Велика п'ятірка» (Р. Маккрей, П. Коста) [227] (дод. С13), який містить 75 протилежних за значенням висловлювань. Якщо респондент повністю погоджувався із висловлюванням, прописаним у таблиці зліва, йому потрібно було зробити позначку «-2» або «-1» (сильно або слабо виражена згода); якщо погоджувався більше з висловлюванням, яке вказано у таблиці справа, – зробити позначку «2» або «1»; якщо є певні сумніви щодо вибору, – зробити позначку «0». Зазначимо, що обробка отриманих результатів

здійснювалася лише по IV блоку – «Емоційна стійкість – емоційна нестійкість», який відображав такі аспекти: тривожність – безтурботність (питання 4, 9, 14); напруженість – розслабленість (питання 19, 24, 29); депресивність – емоційна комфортність (питання 34, 39, 44); самокритика – самодостатність (питання 49, 54, 59); емоційна лабільність – емоційна стабільність (питання 64, 69, 74). Обробка результатів здійснювалася через виставлення балів за кожну відповідь; а саме: за «-2» – 5 балів; за «-1» – 4 бали; за «0» – 3 бали; за «1» – 2 бали, за «2» – 1 бал. Діапазон значень коливався від 15 до 75 балів і розподілявся наступним чином: 57-75 – низький рівень емоційної стійкості; 36-56 – середній рівень емоційної стійкості; 15-35 – високий рівень емоційної стійкості. Загальне значення суб'єктно-перцептивного критерію вираховувалося за допомогою методики середнього арифметичного: $P5+P6+P7+P8+P9/5$.

Рівень сформованості *аналітично-результативного критерію* (діяльнісно-рефлексивний компонент) визначався за двома показниками: здатність до використання набутих фахових едукативних компетентностей у викладацькій діяльності (П10); здатність до саморефлексії на художньо-педагогічну діяльність (П11). При визначенні рівня сформованості показника П10 послуговувалися двома методиками: авторською методикою «Освітньо-виховні кейси» (дод. С14) та експертною оцінкою. Перша методика передбачала вирішення 15 проблемних педагогічних ситуацій-кейсів, до кожної з яких подавалися чотири варіанти вирішення. Студентам потрібно було обрати той варіант, який, на їх думку, буде ефективним та правильним із педагогічної точки зору. Обробка отриманих результатів здійснювалася шляхом виставлення балів за кожний обраний варіант відповіді (згідно «ключа») та їх складанням. Отриманий бал співвідносився з трьома рівнями: високий – 50-60; середній – 31-49; низький – 15-30.

Окрім того, для визначення рівня спроможності використовувати набуті фахові едукативні компетентності у викладацькій діяльності (друга складова П10) послуговувалися експертною оцінкою. Для цього, за попередньою домовленістю з художніми школами, були організовані on-line зустрічі, до яких долучилися вихованці цих закладів, студенти – учасники експерименту,

викладачі-експерти. Кожному здобувачу було надано 10 хв., за які він мав провести фрагмент уроку образотворчого мистецтва для певної вікової категорії дітей, який розроблявся ним завчасно. Викладачі-експерти спостерігати за цим процесом, оцінюючи його за сімома критеріями, які були внесені у бланк для оцінювання (дод. С15). Оцінка кожної позиції була за 5-ти бальною шкалою. Максимальна сума балів, яку міг отримати студент – 35 (7 позицій по 5 балів). Було визначено три рівні спроможності до використання набутих фахових едукативних компетентностей у викладацькій діяльності: високий – 29-35, середній – 18-28, низький – 0-17. Загальний рівень сформованості показника П10 вираховувався методом середнього арифметичного за отриманими результатами по першій методиці та експертним оцінкам.

І останній показник, заміри якого були зроблені – П11 – здатність до саморефлексії на художньо-педагогічну діяльність. Для його визначення були використані дві методики: «Діагностика рівня саморозвитку та професійно-педагогічної діяльності» Л. Бережної (дод. С16) та опитувальник рефлексивності О. Карпова (дод. С17).

Тестовий матеріал першої методики складається з 18 питань, до кожного з яких надані три варіанти відповіді. Здобувачам було запропоновано обрати одну, яка, на їх думку, є правильною. Аналіз одержаних результатів здійснювався шляхом виставлення певної кількості балів за обраний варіант відповіді (згідно «ключа»). Після цього всі бали склалися, а інтерпретація результатів тесту здійснювалася по таким рівням: низький – 18-34, середній – 35-44, високий – 45-54.

Щодо другої методики, якою послуговувалися для визначення П11, то її тестовий матеріал містив 27 питань-тверджень, які студентам потрібно було швидко проаналізувати, визначившись, наскільки вони з ними погоджуються чи ні (7 – повністю погоджуюсь, 1 – зовсім не погоджуюсь). Отримані результати співвідносилися з рівнями рефлексивності: низький – менше 113, середній – 114-139, високий – більше 140. Рівень сформованості показника П11 вираховувався методом середнього арифметичного за двома окресленими методиками. Загальне значення аналітично-результативного критерію вираховувалося як $P10 + P11/2$.

У табл. 2.4 представлені критерії, показники, рівні сформованості готовності майбутніх викладачів ОТМ до роботи в ПЗО, а також палітра використаних методик.

Таблиця 2.4

Критерії, показники та рівні сформованості складових готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти та методики їх діагностики

Методика діагностики	Показники		Рівень, бали		
			Високий	Середній	Низький
Професійно-інтенційний критерій мотиваційно-ціннісного компоненту					
Авторський опитувальник	П1	Зацікавленість художньо-педагогічною діяльністю у ПЗО	4,2-5	3,6-4,1	1-3,5
Авторський опитувальник	П2	Усвідомлення важливості професії викладача-позашкільника для розвитку творчого потенціалу дітей засобами ОТМ	4,2-5	3,6-4,1	1-3,5
Художньо-педагогічний критерій когнітивного компоненту					
Авторський тест	П3	Сформованість теоретичних знань, практичних умінь й навичок у царині ОТМ	19-25	11-18	0-10
Метод експертних оцінок			36-50	21-35	0-20
Авторський тест	П4	Володіння фундаментальними основами психолого-педагогічної та організаційно-методичної побудови освітньо-виховного процесу у ПЗО	19-25	11-18	0-10
Метод експертних оцінок			36-50	21-35	0-20
Суб'єктно-перцептивний критерій особистісно-творчого компоненту					
Діагностика загального рівня комунікабельності (В. Ряховський)	П5	Комунікативні навички	14-24	4-13, 25-29	< 3, 30-32
Тест «Чи правильно Ви інтерпретуєте жести та міміку інших людей?» (В. Пасинок)			56-77	34-55	11-33

Комунікативні й організаторські здібності» (В. Синявський, В.Федоришин)	П6	Організаторські уміння	13-20	9-12	1-8
Методика «Візерунки»	П7	Художньо-образне мислення	8-10	5-7	1-4
Субтест-опитувальник творчих характеристик особистості (модифікованої методики креативності Ф. Вільямса)	П8	Художньо-педагогічна імпровізація	34-50	11-33	-13-10
Метод експертних оцінок			36-50	21-35	0-20
П'ятифакторний особистісний опитувальник – «Велика п'ятірка» Р. Маккрея та П. Коста (IV блок – «Емоційна стійкість – емоційна нестійкість»)	П9	Емоційна стійкість	15-35	36-56	57-75
Аналітично-результативний критерій діяльнісно-рефлексивного компоненту					
Авторська методика «Освітньо-виховні кейси»	П10	Здатність до використання набутих фахових едукативних компетентностей у викладацькій діяльності	50-60	31-49	15-30
Метод експертних оцінок			29-35	18-28	0-17
Методика Л. Бережної «Діагностика рівня саморозвитку та професійно-педагогічної діяльності»	П11	Здатність до саморефлексії на художньо-педагогічну діяльність	35-44	35-44	18-34
Опитувальник рефлексивності О. Карпова			> 140	114-139	< 113

Окресливши комплекс діагностичних методик започаткованого дослідження, представимо результати щодо рівнів сформованості показників готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до провадження художньо-педагогічної діяльності у позашкільних закладах освіти, одержані на констатувальному та контрольному етапах.

Першими презентуємо результати констатувального етапу дослідження. Так, результати діагностики рівнів сформованості показників **професійно-інтенційного критерію готовності майбутніх викладачів ОТМ до роботи в ПЗО**, яка передбачала визначення рівня зацікавленості студентів художньо-педагогічною діяльністю у ПЗО художнього профілю навчання та рівня

усвідомлення ними важливості професії викладача-позашкільника для розвитку творчого потенціалу підростаючого покоління засобами ОТМ, подані у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

**Рівень сформованості показників професійно-інтенційного критерію
готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в
позашкільних закладах освіти на констатувальному етапі**

Рівень	Група			
	КГ (51 особа)		ЕГ (53 особи)	
	Кіл-ть осіб	%	Кіл-ть осіб	%
<i>Зацікавленість художньо-педагогічною діяльністю у ПЗО</i>				
Високий	10	19,61	11	20,75
Середній	19	37,25	19	35,85
Низький	22	43,14	23	43,4
<i>Усвідомлення важливості професії викладача-позашкільника для розвитку творчого потенціалу учнів засобами ОТМ</i>				
Високий	11	21,57	12	22,64
Середній	24	47,06	23	43,4
Низький	16	31,37	18	33,96

Аналізуючи вищепредставлені дані, зазначимо, що на констатувальному етапі педагогічного експерименту, за результатами проходження студентами опитувальника, який був скерований на визначення рівня їх зацікавленості у подальшій художньо-педагогічній діяльності у ПЗО встановлено, що лише 10 здобувачів (19,61%) контрольної групи мають бажання пов'язати майбутню професійну зайнятість із викладацько-мистецькою роботою у позашкільних освітніх установах. В експериментальній групі таких здобувачів виявилось 11 осіб (20,75%). Отримані дані підтвердили результати проведеного нами online-опитування (підрозділ 2.1), метою якого було з'ясування мотивації студентів щодо вступу у ЗВО для навчання за ОПП спеціальностей 014.12 та 023, під час якого було з'ясовано, що лише 21 % опитаних здобувачів розглядають можливість поєднувати педагогічну діяльність у позашкільних мистецьких закладах освіти із художньою. Відзначимо, що у таких здобувачів є доволі стійке усвідомлення, що для збереження істинних культурно-мистецьких цінностей, передачі й примноженні їх розуміння майбутніми поколіннями, формування адекватного

художньо-естетичного світогляду у соціумі вкрай важливим є здійснення педагогічної діяльності, яка забезпечує безпосередній контакт із підростаючим поколінням, що уможливорює формування засобами ОТМ цілісної, гармонійної особистості дитини. Крім того, ця група студентів сприймає педагогічну діяльність у позашкільних закладах освіти художнього профілю навчання не як примус, а як внутрішній покликання. Разом із тим, у 22 (43,14%) студентів КГ та 23 (43,4%) учасників ЕГ виявлено низький рівень зацікавленості подальшою роботою у ПЗО художнього профілю навчання. Такі статистичні дані демонструють повне неприйняття та відсутність внутрішньої потреби у студентів до художньо-педагогічної комунікації з юним поколінням, яке у подальшому буде формувати та задавати змістове наповнення образотворчого мистецтва.

Щодо діагностування в учасників КГ та ЕГ рівня усвідомлення важливості професії викладача-позашкільника для розвитку творчого потенціалу учнів засобами ОТМ, яке було визначено за допомогою розробленого нами опитувальника, то отримані показники виявилися також достатньо низькими; зокрема: високий рівень означеного усвідомлення має лише 1/5 частина учасників експерименту – 21,57% (11 студ.) КГ та 22,64% (12 студ.) ЕГ; середній – 47,06% (24 студ.) та 43,4% (23 студ.) відповідно; низький – 31,37% та 33,96% відповідно.

Узагальнені результати рівня сформованості професійно-інтенційного критерію готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти подано у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Рівень сформованості професійно-інтенційного критерію готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в ПЗО у контрольній та експериментальній групах на початку експерименту

Рівень	Група			
	КГ (51 особа)		ЕГ (53 особи)	
	Значення	%	Значення	%
Високий	10,5	20,59	11,5	21,7
Середній	21,5	42,16	21	39,62
Низький	19	37,25	20,5	38,68

Аналізуючи результати сформованості професійно-інтенційного критерію (табл. 2.6) мотиваційно-ціннісного компоненту, який є фундаментальною складовою готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи у ПЗО, адже його сформованість на високому рівні обумовлює бажання випускників ЗВО реалізуватися у царині художньо-педагогічного сегменту на базі позашкільних освітніх установ, доходимо висновку, що, незважаючи на загальне бажання студентів опанувати обраний ними фах, 4/5 учасників експерименту майже не ідентифікують себе у ролі викладача-художника позашкільного закладу освіти. Так, результати діагностики середнього та низького рівнів виявилися приблизно однаковими; а саме: середній рівень – 42,16% у КГ та 39,62% в ЕГ; низький рівень – 37,25% у КГ та 38,68% в ЕГ.

Лише 1/5 частина респондентів КГ та ЕГ продемонстрували високий рівень за професійно-інтенційним критерієм досліджуваної готовності – 20,59% та 21,7% відповідно. Такі студенти характеризуються потребою та стійким бажанням комунікувати з дітьми, проводити художньо-педагогічну діяльність, розвиватися у ній, досягати успіху.

Далі представимо результати діагностики *художньо-педагогічного критерію готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти*, який передбачав визначення рівня сформованості цілісної та структурованої системи з теоретичних знань, практичних умінь і навичок у царині образотворчого мистецтва, а також рівень володіння здобувачами фундаментальними основами психолого-педагогічної та організаційно-методичної побудови освітньо-виховного процесу у позашкільних закладах освіти. Результати діагностики рівнів сформованості показників художньо-педагогічного критерію представлені у таблиці 2.7.

Аналізуючи подані за показником ПЗ рівні, при визначенні яких оцінювалася окремо теоретична (проходження студентами тестування) та практична (експертна оцінка виконуваного студентами прикладного завдання) складові, відзначимо, що 1/5 учасників експерименту (21,57% – КГ та 22,64% – ЕГ) характеризується високим рівнем мистецької ерудиції, цілісними та

структурованими знаннями з образотворчого мистецтва, спроможністю самостійно опрацьовувати навчальний матеріал, здатністю до композиційного аналізу творів мистецтва, логічним мисленням. На середньому рівні цей показник виявився у 43,14% студентів КГ та у 43,4% учасників ЕГ. Решта учасників експерименту продемонстрували низький (35,29% – КГ та 33,96% – ЕГ) рівень сформованості теоретичних знань, практичних умінь і навичок з ОТМ.

Таблиця 2.7

**Рівень сформованості показників художньо-педагогічного критерію
готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в
позашкільних закладах освіти на констатувальному етапі**

Рівень	Група			
	КГ (51 особа)		ЕГ (53 особи)	
	Кіл-ть осіб	%	Кіл-ть осіб	%
<i>Сформованість теоретичних знань, практичних умінь і навичок з ОТМ</i>				
Високий	11	21,57	12	22,64
Середній	22	43,14	23	43,4
Низький	18	35,29	18	33,96
<i>Володіння основами психолого-педагогічної та організаційно-методичної побудови освітньо-виховного процесу у ПЗО</i>				
Високий	3	5,88	5	9,43
Середній	15	29,41	14	26,42
Низький	33	64,71	34	64,15

Цілком прогнозованими були значно гірші, порівняно з едукаторами у царині образотворчого мистецтва, результати щодо володіння студентами основами психолого-педагогічної та організаційно-методичної побудови освітньо-виховного процесу у ПЗО, що логічно аргументується відсутністю у більшості здобувачів будь-якого досвіду квазіпрофесійної педагогічної діяльності у системі позашкілля; зокрема: 64,71% учасників КГ та 64,15% студентів ЕГ продемонстрували низький рівень по цьому показнику. Разом із цим, лише 5,88% студентів КГ та 9,43% ЕГ виявили високий рівень досліджуваного показника; а середній – 29,41% та 26,42% відповідно. Представлені статистичні дані по цьому показнику ще раз продемонстрували необхідність упровадження заходів для цілеспрямованої підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до

роботи у системі позашкілля та цілком підтверджують доцільність увиразненої другої та третьої педагогічних умов (збагачення змісту освітніх компонент тематикою, скерованою на ґрунтовне розуміння сутності позашкільної освіти художнього профілю навчання та трудових функцій викладача-позашкільника; забезпечення максимального наближення змістового наповнення педагогічної практики до майбутньої професійної діяльності).

Узагальнені результати рівня сформованості художньо-педагогічного критерію готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти подано у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Рівень сформованості художньо-педагогічного критерію готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в ПЗО у контрольній та експериментальній групах на початку експерименту

Рівень	Група			
	КГ (51 особа)		ЕГ (53 особи)	
	Значення	%	Значення	%
Високий	7	13,73	8,5	16,04
Середній	18,5	36,27	18,5	34,91
Низький	25,5	50	26	49,06

Отже, узагальнені по двом показникам (ПЗ, П4) художньо-педагогічного критерію дані (табл. 2.8) демонструють, що на початку експерименту половина його учасників обох груп мали низький рівень знань, умінь та навичок із художньо-естетичного, психолого-педагогічного, організаційно-методичного та соціально-гуманітарного освітніх блоків, що підтверджує необхідність започаткованого дослідження.

Наступним етапом була діагностика *суб'єктно-перцептивного критерію готовності майбутніх викладачів ОТМ до роботи в ПЗО*, яка передбачала вимірювання рівня сформованості комунікативних навичок, організаторських умінь, спроможності до художньо-образного мислення, здатності до художньо-педагогічної імпровізації, емоційної стійкості. Результати діагностики рівнів сформованості показників суб'єктно-перцептивного критерію подаємо у табл. 2.9.

Таблиця 2.9

**Рівень сформованості показників суб'єктно-перцептивного критерію
готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в
позашкільних закладах освіти на констатувальному етапі**

Рівень	Група			
	КГ (51 особа)		ЕГ (53 особи)	
	Кіл-ть осіб	%	Кіл-ть осіб	%
<i>Комунікативні навички</i>				
Високий	10	19,61	9	16,98
Середній	18	35,29	19	35,85
Низький	23	45,1	25	47,17
<i>Організаторські уміння</i>				
Високий	10	19,61	11	20,75
Середній	19	37,25	18	33,96
Низький	22	43,14	24	45,28
<i>Художньо-образне мислення</i>				
Високий	11	21,57	11	20,75
Середній	20	39,22	20	37,74
Низький	20	39,22	22	41,51
<i>Художньо-педагогічна імпровізація</i>				
Високий	9	17,65	10	18,87
Середній	18	35,29	20	37,74
Низький	24	47,06	23	43,4
<i>Емоційна стійкість</i>				
Високий	7	13,73	8	15,09
Середній	19	37,25	21	39,62
Низький	25	49,02	24	45,28

Аналізуючи вищепредставлені дані, зазначимо, що на констатувальному етапі експерименту за результатами середнього арифметичного двох методик («Діагностика загального рівня комунікабельності» (В. Ряховський); тест «Чи правильно Ви інтерпретуєте жести та міміку інших людей?» (В. Пасинок) виявлено, що лише 10 здобувачів (19,61%) контрольної та 9 студентів (16,98%) експериментальної групи продемонстрували високий рівень сформованості комунікативних навичок. Такі студенти характеризуються спроможністю легко встановлювати контакт із варіативними соціальними групами, вони вміють

долати комунікативні бар'єри, здатні чітко, коректно та аргументовано доносити інформацію, поважають своїх співрозмовників, дотримуються толерантності по відношенню до опонентів, а сам процес спілкування приносить їм задоволення.

Разом із тим, у досить значної частини учасників експерименту було виявлено низький рівень сформованості комунікативних навичок; а саме: у 23 (45,1%) студентів КГ та 25 ЕГ (47,17%). Убачаємо, що суттєва кількість студентів, віднесених за цим показником до низького рівня, пояснюється їх приналежністю до покоління Z (Generation Z – зумери), яке дуже часто називають поколінням «цифрових аборигенів» (М. Prensky), представники якого з дитинства зростали в оточенні цифрових технологій (інтернет, комп'ютер, смартфон, соцмережі тощо), де відсутній безпосередній «зоровий» контакт, що й обумовило зниження їх навичок «живого» спілкування.

Щодо діагностування у студентів КГ та ЕГ рівня сформованості організаторських умінь, то отримані результати виявилися також достатньо низькими: високий рівень показав лише кожний п'ятий учасник експерименту (19,61% – КГ та 20,75% – ЕГ), середній – 37,25% і 33,96% відповідно, низький – 43,14% та 45,28% відповідно. Суттєві низькі значення за цим показником також можуть бути пояснені аналогічно до попереднього показника – відсутністю досвіду спільної діяльності у колективі в offline-середовищі, що унеможливорює формування лідерських навичок, ініціативності, рішучості тощо.

Для з'ясування у студентів вихідного рівня їх спроможності до художньо-образного мислення, яке вирізняє категорію людей професій типу «людина – художній образ», використовували методику «Візерунки», за допомогою якої було встановлено, що на констатувальному етапі експерименту високий рівень досліджуваного показника продемонстрували 11 (21,57%) студентів КГ та 11 (20,75%) ЕГ. Досить високі показники середнього рівня: 20 (39,22%) студентів КГ та 20 (37,74%) ЕГ. У КГ низький рівень показала така сама кількість студентів, як і середній – 20 (39,22%); а в ЕГ – 22 (41,51%).

Діагностування здатності майбутніх викладачів-художників до художньо-педагогічної імпровізації, яка виражається у спроможності бути гнучкими, творчо

реагувати на будь-які несподівані обставини, котрі трапляються в освітньо-виховному середовищі закладів освіти, здатності швидко підбирати, адаптувати та ефективно використовувати варіативні засоби та прийоми навчання, підходящі до конкретної ситуації та інші імпровізаційні аспекти, відбувалося засобами субтесту-опитувальника творчих характеристик особистості (модифікованої методики креативності Ф. Вільямса) та експертної оцінки художньо-педагогічної імпровізації студентів. Установлено, що лише 17,65% студентів КГ та 18,87% студентів груп ЕГ продемонстрували високий рівень спроможності до означеної імпровізації. Середній рівень зазначеної складової суб'єктно-перцептивного критерію виявлено у 35,29% учасників КГ та 37,74% ЕГ. Низький рівень переважає в обидвох групах – у 47,06% здобувачів КГ та у 43,4% ЕГ.

Показники емоційної стійкості, які досліджувалися через IV блок опитувальника «Велика п'ятірка» (Р. Маккрей, П. Коста), виявилися одними з найгірших серед показників суб'єктно-перцептивного критерію. Так, низький рівень продемонструвала майже половина респондентів кожної групи – 49,02% КГ та 45,28% ЕГ, що свідчить про їх достатню емоційну вразливість, схильність до стресу, труднощі у регуляції власних емоцій тощо. Вірогідність того, що такі студенти мають проблеми у міжособистісному спілкуванні та потребують допомоги кваліфікованих спеціалістів, є великою. Відповідно, виконувати покладені на керівників мистецьких гуртків трудові функції взагалі та здійснювати комунікативні акти зокрема, ця категорія майбутніх квазіфахівців не зможе. Суттєвий відсоток осіб, приналежних за показником П9 до низького рівня, окрім особистісних причин, може бути пояснений зовнішніми факторами, які мали місце під час проведення педагогічного експерименту (пандемія Covid-19, російсько-українська війна). Разом із цим, середній рівень за показником П9 виявлено у 37,25% (19 осіб) КГ та 39,62% (21 особа) ЕГ. Частина студентів з високим рівнем емоційної стійкості в обидвох групах становить менше 1/6 – 13,73% (7 осіб) у КГ та 15,09% (8 осіб) в ЕГ.

Узагальнені результати рівня сформованості суб'єктно-перцептивного критерію готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти наведено у таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Рівень сформованості суб'єктно-перцептивного критерію готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в ПЗО у контрольній та експериментальній групах на початку експерименту

Рівень	Група			
	КГ (51 особа)		ЕГ (53 особи)	
	Значення	%	Значення	%
Високий	9,4	18,43	9,8	18,49
Середній	18,8	36,86	19,6	36,98
Низький	22,8	44,71	23,6	44,53

Проаналізувавши узагальнені результати щодо рівнів показників суб'єктно-перцептивного критерію (табл. 2.10) зазначимо, що увиразнена нами палітра особистісних якостей, які мають бути сформовані у майбутніх викладачів образотворчого мистецтва для роботи в ПЗО, потребує суттєвого вдосконалення, адже частина респондентів КГ та ЕГ, які продемонстрували високий рівень означеного критерію досліджуваної готовності, становить менше 1/5 (18,43% та 18,49% відповідно). Такі студенти характеризуються психологічною зрілістю, здатні до адаптації, спроможні керувати діяльністю інших, приймати виважені рішення у складних ситуаціях, контролювати себе, зберігати продуктивність та стабільність у стресових умовах тощо. Трохи більше третини респондентів показали середній рівень сформованості даного критерію (36,86% та 36,98% відповідно). Натомість, результати діагностики низького рівня виявилися досить високими (44,71% та 44,53% відповідно); це означає, що такі студенти мають труднощі в адаптації у соціумі та у встановленні контактів, малоефективні у взаємодії в колективі, вразливі до стресових ситуацій, уникають відповідальності за організацію певної діяльності, не здатні адекватно реагувати на труднощі та конфлікти, врешті-решт, – самі потребують підтримки, а відтак, не готові покласти на себе обов'язки викладача ОТМ у позашкільному закладі освіти.

Наступним етапом була діагностика *аналітично-результативного критерію готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти*, яка передбачала визначення здатності

студентів до використання набутих фахових едукативних компетентностей у викладацькій діяльності, а також їх спроможності до саморефлексії на художньо-педагогічну діяльність. Результати діагностики рівнів сформованості показників аналітично-результативного критерію подаємо у таблиці 2.11.

Таблиця 2.11

Рівень сформованості показників аналітично-результативного критерію готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти на констатувальному етапі

Рівень	Група			
	КГ (51 особа)		ЕГ (53 особи)	
	Кіл-ть осіб	%	Кіл-ть осіб	%
<i>Здатність до використання набутих фахових едукативних компетентностей у викладацькій діяльності</i>				
Високий	9	17,65	11	20,75
Середній	18	35,29	19	35,85
Низький	24	47,06	23	43,4
<i>Здатність до саморефлексії на художньо-педагогічну діяльність</i>				
Високий	11	21,57	10	18,87
Середній	19	37,25	20	37,74
Низький	21	41,18	23	43,4

Аналізуючи отримані за показником П10 дані, зазначимо, що на констатувальному етапі експерименту за результатами середнього арифметичного двох методик («Освітньо-виховні кейси», спостереження та оцінювання діяльності студентів викладачами-експертами) встановлено, що лише 9 здобувачів (17,65%) контрольної групи мають високий рівень здатності до використання фахових едукативних компетентностей у викладацькій діяльності. Щодо експериментальної групи, то високий рівень продемонстрували 11 (20,75%) осіб. Такі студенти мають глибоку та комплексну квазіпрофесійну підготовку з обраного ними фаху, у них сформована практична складова компетентності, вони вміють застосовувати набуті едукатії у реальних та змодельованих варіативних освітніх ситуаціях. Натомість, низький рівень за цим показником виявлено у 24 (47,06%) осіб КГ та 23 (43,4%) – ЕГ, що демонструє неспроможність значної кількості студентів до подальшої викладацької діяльності.

Щодо діагностування у студентів КГ та ЕГ здатності до саморефлексії на виконувану ними художньо-педагогічну діяльність, то отримані результати виявилися також достатньо низькими: високий рівень показали лише 21,57% та 18,87% студентів відповідно, а середній – 37,25% та 37,74% відповідно. Низький рівень за П10 було виявлено у 41,18% осіб КГ та 43,4% осіб ЕГ. Студенти, приналежні до цієї категорії, не здатні оцінювати рівень власної квазіпрофесійної художньо-педагогічної діяльності; вони не розуміють своїх помилок, через що не спроможні визначати слабкі та сильні сторони виконуваної діяльності і, відповідно, будувати траєкторію для подальшого самовдосконалення; як результат, – відсутність самоаналізу перешкоджає потенційному розвитку художньо-педагогічної майстерності.

Узагальнені результати рівня сформованості аналітично-результативного критерію готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти наводимо у таблиці 2.12.

Таблиця 2.12

Рівень сформованості аналітично-результативного критерію готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в ПЗО у контрольній та експериментальній групах на початку експерименту

Рівень	Група			
	КГ (51 особа)		ЕГ (53 особи)	
	Значення	%	Значення	%
Високий	10	19,61	10,5	19,81
Середній	18,5	36,27	19,5	36,79
Низький	22,5	44,12	23	43,4

Дані результати показують, що високий рівень продемонстрували лише 19,61% учасників КГ та 19,81% – ЕГ. Досить значні показники низького рівня сформованості досліджуваних умінь, які виявлені у здобувачів як контрольної (44,12%), так і експериментальної (43,4%) груп.

Отримані результати підтвердили необхідність реалізації педагогічних умов підготовки майбутніх викладачів ОТМ до роботи в ПЗО в освітньому процесі ЗВО спеціальностей 014.12 та 023.

Узагальнені результати щодо рівнів готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в ПЗО у контрольній та експериментальній групах на початку експерименту подано у таблиці 2.13.

Таблиця 2.13

Рівень сформованості готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти контрольної та експериментальних груп на початку експерименту

Рівень	Група			
	КГ (51 особа)		ЕГ (53 особи)	
	Значення	%	Значення	%
Високий	9,273	18,18	10	18,87
Середній	19,18	37,61	19,64	37,05
Низький	22,55	44,21	23,36	44,08

Отримані дані свідчать про те, що лише незначна частина студентів мала високий рівень готовності до провадження художньо-педагогічної діяльності в позашкільних закладах освіти художнього профілю навчання на початку проведення педагогічного експерименту (18,18% – КГ; 18,87% – ЕГ).

Проведена на цьому етапі діагностика показала переважно середній (37,61% – КГ; 37,05% – ЕГ) та низький (44,21% – КГ; 44,08% – ЕГ) рівні готовності здобувачів до означеної трудової діяльності за всіма критеріями та їх показниками. Такі статистичні дані підтвердили доречність обрання теми дослідження, необхідність розробки та комплексного впровадження в освітній процес закладів вищої освіти спеціальностей 014.12 та 023 педагогічних умов, які цілескеровані на підвищення рівня готовності майбутніх викладачів-художників до виконання трудових функцій у позашкільних освітніх установах.

Вірогідність і достовірність результатів, одержаних на констатувальному етапі педагогічного експерименту, визначаємо за допомогою непараметричного критерію Пірсона χ^2 , який дозволяє зіставити два емпіричних розподіли однієї і тієї ж ознаки – рівнів сформованості готовності до роботи в позашкільних закладах (високий, середній, низький) учасників КГ та ЕГ.

Зокрема, критерій χ^2 Пірсона використовується для перевірки нульової гіпотези (H_0) щодо відсутності відмінностей між двома емпіричними (експериментальними) розподілами (див. формулу 2.1).

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^L \frac{(O_{ij} - E_{ij})^2}{E_{ij}}, \quad 2.1$$

де: O_{ij} – спостережені (фактичні) частоти для кожної групи та рівня, E_{ij} – очікувані (теоретичні) частоти для кожної групи та рівня, сума береться по всіх клітинках таблиці (по групам і рівням).

Очікувана частота розраховується за формулою 2.2:

$$E_{ij} = \frac{(N_i \cdot N_j)}{N}, \quad 2.2$$

де: N_i – загальна кількість спостережень у i -му рядку (наприклад, загальна кількість осіб у групі КГ або ЕГ), N_j – загальна кількість спостережень у j -му стовпці (наприклад, загальна кількість осіб на кожному рівні), N – загальна кількість спостережень у всій вибірці.

Для обчислень, коли порівнюються дві незалежні вибірки за частками у різних категоріях, подаємо формулу (2.3) у модифікованому вигляді:

$$\chi_{\text{емп}}^2 = N \cdot M \cdot \sum_{i=1}^L \frac{\left(\frac{n_i}{N} - \frac{m_i}{M}\right)^2}{\frac{n_i + m_i}{N + M}}, \quad 2.3$$

де:

- N – загальна кількість респондентів КГ (51 особа);
- M – загальна кількість респондентів ЕГ (53 особи);
- n_i – кількість респондентів КГ, які мають середні бали за критеріями низького (n_1), середнього (n_2), високого (n_3), рівнів;
- m_i – кількість респондентів ЕГ, які мають середні бали за критеріями низького (m_1), середнього (m_2), високого (m_3), рівнів;
- L – шкала оцінювання, $L = 3$.

Для критерію χ^2 рівні значущості визначаються залежно від кількості ступенів вільності ν , яка розраховується за формулою (2.4):

$$df = (r - 1) \cdot (c - 1), \quad 2.4$$

де: r – кількість рядків (групи: КГ та ЕГ), $r = 2$; c – кількість стовпців (рівні: високий, середній, низький), $c = 3$.

Визначаємо число ступенів вільності за формулою 2.5:

$$df = (2 - 1) \cdot (3 - 1) = 1 \cdot 2 = 2, \quad 2.5$$

Величини для рівнів значимості $P=0,05$ та $P=0,01$, які відповідають $df = 2$, знаходимо у В. Боснюк (дод. Т); а саме: 5,991 для $P=0,05$; та 9,210 для $P=0,01$.

Результати статистичної перевірки отриманих даних під час констатувального етапу педагогічного експерименту відображено у таблиці 2.14.

Таблиця 2.14

**Результати статистичної перевірки
(констатувальний етап педагогічного експерименту)**

Критерії	Значення $\chi^2_{\text{емп}}$	$\chi^2_{\text{кр}}$	
		$P=0,05$	$P=0,01$
Професійно-інтенційний	0,0699	5,991	9,210
Художньо-педагогічний	0,1116		
Суб'єктно-перцептивний	0,0003		
Аналітично-результативний	0,0055		
Загальний рівень	0,0089		

Порівняльний аналіз отриманих значень критерію Пірсона ($\chi^2_{\text{емп}}$) з таблиці 2.14 із критичним значенням критерію ($\chi^2_{\text{кр}}$) ($\chi^2_{\text{емп}} < \chi^2_{\text{кр}} (0,05)$ для всіх критеріїв), показав, що початковий рівень сформованості готовності майбутніх викладачів ОТМ до роботи у ПЗО в КГ і ЕГ суттєво не відрізняється.

Результати на рівні значущості 0,01 та 0,05 між групами, що брали участь в експерименті свідчать про відсутність статистично істотних відмінностей у рівні готовності. Відтак, робимо висновок про те, що контингент учасників КГ і ЕГ є рівноцінним, що нівелює можливість впливу на достовірність результатів формувального етапу експерименту.

Перейдемо до формувального етапу експерименту, який у різних підгрупах КГ та ЕГ тривав упродовж 2019-2024 років. В освітньому процесі ЕГ, яка налічувала 53 студенти, комплексно реалізовувалися всі аспекти чотирьох запропонованих педагогічних умов (підрозділ 2.1) підготовки майбутніх

викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти. Натомість, освітній процес учасників КГ (51 особа) відбувався за традиційною методикою і завдання щодо цілеспрямованої їх підготовки до художньо-педагогічної діяльності не ставилося. Динаміка зміни показників рівнів сформованості складових компонентів готовності до подальшого провадження художньо-педагогічної діяльності в означених закладах освіти студентів контрольної та експериментальної груп подана у таблиці 2.15 (вихідні дані по кожному показнику в КГ та ЕГ на контрольному етапі педагогічного експерименту подаємо у дод. У).

Таблиця 2.15

**Динаміка показників рівнів сформованості складників готовності
майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в ПЗО
контрольної та експериментальних груп**

Рівень	Група							
	КГ (51 особа)				ЕГ (53 особи)			
	Етап експерименту							
	Констатувальний		Контрольний		Констатувальний		Контрольний	
	Значення	%	Значення	%	Значення	%	Значення	%
Професійно-інтенційний критерій								
Високий	10,5	20,59	12	23,53	11,5	21,7	18	33,96
Середній	21,5	42,16	23	45,1	21	39,62	26	49,06
Низький	19	37,25	16	31,37	20,5	38,68	9	16,98
Художньо-педагогічний критерій								
Високий	7	13,73	10,5	20,59	8,5	16,04	23	43,4
Середній	18,5	36,27	21	41,18	18,5	34,91	24	45,28
Низький	25,5	50	19,5	38,24	26	49,06	6	11,32
Суб'єктно-перцептивний критерій								
Високий	9,4	18,43	10,6	20,78	9,8	18,49	20,4	38,49
Середній	18,8	36,86	21,4	41,96	19,6	36,98	23,6	44,53
Низький	22,8	44,71	19	37,25	23,6	44,53	9	16,98
Аналітично-результативний критерій								
Високий	10	19,61	12	23,53	10,5	19,81	19	35,85
Середній	18,5	36,27	23	45,1	19,5	36,79	25,5	48,11
Низький	22,5	44,12	16	31,37	23	43,4	8,5	16,04

Зіставлення даних щодо рівнів сформованості складників готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в ПЗО контрольної та експериментальних груп дозволяє стверджувати про досить суттєві позитивні зміни на всіх рівнях, що відбулися завдяки формувальному етапу експерименту. Представимо отримані по кожному критерію зміни.

Так, за *професійно-інтенційним критерієм* у КГ встановлено певні позитивні зміни, які є незначими: приріст високого рівня склав +2,94%, середнього також +2,94%; відповідно, низький рівень зменшився на -5,88%. Натомість, після проведення формувального етапу експерименту в учасників ЕГ спостерігаються значно кращі показники щодо їх зацікавленості подальшою художньо-педагогічною діяльністю у позашкільних закладах освіти художнього профілю навчання, а також рівень усвідомлення ними важливості професії викладача-позашкільника для розвитку творчого потенціалу учнів засобами образотворчого мистецтва. Отримали такі показники професійно-інтенційного критерію в ЕГ: +12,26% високого рівня, +9,44% середнього рівні і, відповідно, -21,7% низького рівня. Позитивні зміни за цим критерієм проявилися у сформованості розуміння у студентів цінності та важливості професії викладача-художника, у виникненні потреби та творенні внутрішнього бажання комунікувати з дітьми, навчати їх, розвиватися та вдосконалюватися у художньо-педагогічній сфері, досягати у ній успіху. Вважаємо, що сукупність окреслених змін активізувала у студентів ЕГ внутрішні мотиваційні процеси щодо бажання подальшої професійної реалізації саме у ПЗО художнього профілю навчання.

Аналізуючи якість та глибину здобутого студентами комплексу фахових знань (*художньо-педагогічний критерій*), відзначимо, що, кількість учасників ЕГ, приналежних до високого рівня, суттєво зросла (+27,36%), що проявилось у вільному оперуванні майбутніми викладачами-митцями едугаціями з художньо-естетичного, психолого-педагогічного, організаційно-методичного та соціально-гуманітарного блоків за рахунок оновлення змістового наповнення низки обов'язкових освітніх компонент, запровадження авторських спеціальних курсів, насичення освітнього процесу прикладними завданнями, у контексті яких вирішувалася численна кількість

реальних освітніх кейсів тощо. Разом із тим, приріст високого рівня на цим критерієм у КГ становив майже у чотири рази менше відсотків (+6,86%).

Суттєві зміни було отримано в ЕГ і за іншими рівнями. Так, якщо на констатувальному етапі експерименту низький рівень було виявлено у 49,06% студентів ЕГ, то на контрольному етапі таких студентів стало 11,32%; тобто відсоток студентів, приналежних за цим показником до низького рівня, зменшився на –37,74%. Щодо КГ, то цей відсоток становив –11,8%. Приріст студентів, приналежних до середнього рівня (за рахунок переходу із низького), у КГ становив +4,91%, а в ЕГ +10,37%.

Отримали суттєві зміни рівнів *суб'єктно-перцептивного критерію* в ЕГ. Так, на контрольному етапі дослідження +20% становив приріст високого рівня та +7,55% середнього (відповідно, низький рівень зменшився на –27,55%). Зазначимо, що незначні зрушення відбулися і у КГ: –7,46% низького рівня перейшли у середній (+5,1%) та високий (+2,35%). Вбачаємо, що ефективними для покращення у майбутніх викладачів-художників рівня сформованості комунікативних навичок, організаторських умінь, рівня розвитку художньо-образного мислення, здатності до художньо-педагогічної імпровізації та емоційної стійкості виявилися впроваджені в освітній процес експериментальної групи авторські спецкурси («Мистецтво комунікації»); варіативні тренінги («Я – майбутній викладач-художник», «Мій професійний розвиток», тренінг мотивації досягнення успіху у художньо-педагогічній діяльності, «Імідж педагога-художника»), які проводилися на кожному році навчання студентів; численна кількість прикладних атракцій, яке були скеровані на різні аспекти комунікативного акту; участь студентів у різноманітних культурно-мистецьких заходах тощо.

Виявлено позитивну динаміку і у сформованості рівнів *аналітично-результативного критерію* готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в ПЗО. Зіставляючи результати, зазначимо, що після проведення формувального етапу експерименту в ЕГ суттєво збільшилася кількість здобувачів, показники яких віднесено до високого рівня (+16,04%). У контрольній групі цей показник становив +3,92%. Зрушення в ЕГ відбулися і на

середньому рівні сформованості цього критерію: з 36,79% на 48,11% (+11,32%). Суттєво зменшилися показники низького рівня (–27,36%), які перейшли у високий (+16,04%) та середній (+11,32%). Отримані дані підтвердили гіпотезу, що комплексна реалізація запропонованих педагогічних умов взагалі, III ПУ (забезпечення максимального наближення змістового наповнення педагогічної практики до майбутньої професійної діяльності) зокрема, а також цілеспрямоване насичення освітнього процесу розмаїттям вправ, завдань, методик, тренінгів забезпечили підвищення рівня спроможності майбутніх викладачів-художників використовувати набуті фахові едукативні компетентності у квазіпрофесійній викладацькій діяльності, а також їх здатність рефлексувати на виконувану художньо-педагогічну діяльність.

Загальну динаміку рівнів готовності (за сумою всіх показників) майбутніх викладачів ОТМ до роботи в ПЗО представляємо у таблиці 2.16.

Таблиця 2.16

Динаміка рівнів готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в ПЗО

Рівень	Група							
	КГ (51 особа)				ЕГ (53 особи)			
	Етап експерименту							
	Констатувальний		Контрольний		Констатувальний		Контрольний	
	Значення	%	Значення	%	Значення	%	Значення	%
Високий	9,273	18,18	11,09	21,75	10	18,87	20,18	38,08
Середній	19,18	37,61	21,91	42,96	19,64	37,05	24,45	46,14
Низький	22,55	44,21	18	35,29	23,36	44,08	8,364	15,78

Аналізуючи динаміку рівнів готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в ПЗО, відзначаємо суттєве покращення показників в учасників експериментальної групи, що зумовлено комплексним упровадженням запропонованих педагогічних умов. Зокрема, значно збільшився відсоток здобувачів із високим рівнем досліджуваної готовності (приріст становить +19,21%). Натомість, приріст за цим рівнем в учасників контрольної групи становив лише +3,57%. Суттєво зменшилася кількість студентів ЕГ, які мають низький рівень готовності до подальшої художньо-педагогічної

діяльності у позашкільних закладах освіти (на $-28,3\%$). У КГ даний показник становить утричі менше відсотків ($-8,92\%$). Це відбулося за рахунок переходу студентів до групи середнього рівня сформованості вищеокресленої готовності, значення якого змінилося: $+9,09\%$ – в ЕГ, $+5,35\%$ – у КГ.

На основі отриманих під час формувального етапу педагогічного експерименту даних, для перевірки достовірності висновків і гіпотези, було проведено статистичний аналіз із застосуванням непараметричного критерію Пірсона χ^2 . Результати аналізу підтвердили суттєву різницю у показниках ЕГ та КГ. Це дозволяє стверджувати, що суттєва відмінність показників є наслідком комплексного впровадження в освітній процес експериментальної групи педагогічних умов підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в ПЗО, а не випадковим фактором.

Таким чином, нульова гіпотеза H_0 стверджує, що експериментальна та контрольна вибірки є однорідними за рівнем сформованості у майбутніх викладачів ОТМ готовності до роботи в ПЗО відповідно до досліджуваного критерію χ^2 . Водночас альтернативна гіпотеза H_1 припускає, що між цими вибірками існують суттєві відмінності за рівнем сформованості означеної готовності за досліджуваним критерієм χ^2 .

У таблиці 2.17 представлено результати статистичної перевірки КГ та ЕГ формувального етапу експерименту з використанням непараметричного критерію Пірсона χ^2 .

Таблиця 2.17

**Результати статистичної перевірки КГ та ЕГ
(контрольний етап педагогічного експерименту)**

Критерії	Значення $\chi^2_{\text{емп}}$	$\chi^2_{\text{кр}}$	
		P=0,05	P=0,01
Професійно-інтенційний	3,3064	5,991	9,210
Художньо-педагогічний	11,9772		
Суб'єктно-перцептивний	6,7411		
Аналітично-результативний	3,9684		
Загальний рівень	6,2686		

Таким чином, можна констатувати, що отримані результати значимі на рівні 5% та 1% ($\chi^2_{\text{емп}} > \chi^2_{\text{крит}}$), тому H_0 відхиляється і на високому рівні значимості приймається альтернативна гіпотеза H_1 про те, що рівні готовності до провадження художньо-педагогічної діяльності у позашкільних закладах освіти студентів КГ і ЕГ суттєво відрізняються, що підтверджує результативність запроваджених в освітньо-виховне середовище закладів вищої освіти комплексу педагогічних умов.

Крім того, у табл. 2.18 представлено результати статистичної перевірки ЕГ та ЕГ формувального етапу експерименту з використанням непараметричного критерію Пірсона χ^2 , з якої видно суттєву різницю показників: $\chi^2_{\text{емп}} = 11,0530 > \chi^2_{\text{кр}} = 5,991$.

Таблиця 2.18

**Результати статистичної перевірки КГ та ЕГ
(контрольний етап педагогічного експерименту)**

Критерії	Значення $\chi^2_{\text{емп}}$	$\chi^2_{\text{кр}}$	
		P=0,05	P=0,01
Професійно-інтенційний	6,4472	5,991	9,210
Художньо-педагогічний	19,8864		
Суб'єктно-перцептивний	10,6296		
Аналітично-результативний	9,9238		
Загальний рівень	11,0530		

Отже, здійснена статистична перевірка отриманих даних дозволяє стверджувати, що вплив реалізованих в освітньому процесі ЗВО педагогічних умов на підготовку майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до подальшого провадження художньо-педагогічної діяльності у варіативних позашкільних освітніх інституціях є суттєвим; відповідно, вбачаємо, що завдання започаткованого дослідження виконані, поставлену мету досягнуто.

Висновки до другого розділу

Здійснені у II розділі дисертації обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти, презентація їх упровадження в освітній процес вітчизняних закладів вищої освіти та аналіз результатів експериментальної роботи дозволяють дійти таких висновків.

У дисертаційному дослідженні під педагогічними умовами підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти розуміємо монолітний ансамбль зі спеціально створених у межах освітнього процесу ЗВО об'єктивних заходів, які скеровані на мотивацію та цілеспрямовану підготовку здобувачів відповідної ОПП до подальшої професійної реалізації у позашкільних закладах освіти художнього профілю навчання, та які підвищують рівень сформованості компонентів готовності до провадження художньо-педагогічної діяльності у вказаних інституціях.

Визначено й обґрунтовано педагогічні умови цілескерованої підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти: формування у майбутніх викладачів образотворчого мистецтва позитивної мотивації та особистісної потреби до художньо-педагогічної діяльності у позашкільних закладах освіти; збагачення змісту освітніх компонент тематикою, скерованою на ґрунтовне розуміння сутності позашкільної освіти художнього профілю навчання та трудових функцій викладача-позашкільника; забезпечення максимального наближення змістового наповнення педагогічної практики до майбутньої професійної діяльності; формування квазіпрофесійної суб'єктної позиції та індивідуального стилю роботи майбутнього викладача-художника. Розроблено механізм реалізації означених педагогічних умов в освітньо-виховному середовищі закладу вищої освіти.

Встановлено, що запровадження вищеокреслених педагогічних умов буде ефективним за умови послугування при побудові освітнього процесу науково-методичним ансамблем, який складається з принципів (професійної художньо-педагогічної спрямованості, паритетних суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин між

НПП та здобувачами, варіативності змісту освіти, систематичності й послідовності, наочності), підходів (компетентнісний, особистісно орієнтований, системний, аксіологічний, діяльнісно-творчий) та концепт-позицій (систематична мотивація студентів до безперервної самоосвіти; збагачення художньо-педагогічного середовища ЗВО інформаційно-комунікаційними технологіями; відповідність художньо-педагогічної когнітивної складової освітнього процесу сучасним світовим тенденціям розвитку спеціальності; спонукання здобувачів до рефлексії на власну діяльність для формування квазіпрофесійної «Я-концепції»).

У розділі представлено змістове наповнення та описаний процес реалізації першої педагогічної умови, яка передбачала систематичне залучення студентів до участі у мотиваційних тренінгах («Я – майбутній викладач-художник», «Мій професійний розвиток», «Імідж педагога-художника» тощо), рольових іграх («Оптиміст-песиміст»), тематичних дискусіях («Портрет професії»), групових бесідах, «тижнях педагогічної майстерності» із лекціями-екскурсіями та майстер-класами тощо. Для реалізації цієї умови були використані діалогічно-дискусійні, імітаційні, проєктні методи.

Подано опис та процес упровадження другої педагогічної умови, яка здійснювалася через апгрейд низки обов'язкових освітніх компонент («Методика викладання образотворчого мистецтва», «Психологія», «Педагогіка», «Правознавство», «Педагогічний рисунок») новим лекційним матеріалом, варіативними прикладними завданнями, арт-вправами, індивідуальними та груповими творчими проєктами, а також упровадженні авторських спецкурсів «Мистецтво комунікації» та «Основи художньо-педагогічної роботи у позашкільних закладах освіти».

У розділі розкрита третя педагогічна умова, яка реалізовувалася зі студентами IV року навчання через проходження ними педагогічної практики у художніх школах, секціях образотворчого мистецтва, мистецьких гуртках упродовж шести робочих тижнів, та передбачала виконання здобувачами усього комплексу трудових функцій, покладених на викладачів-позашкільників.

Крім того, у розділі обґрунтовано та описано четверту педагогічну умову, реалізація якої скерована на формування цілісної особистості майбутнього педагога зі своєю суб'єктною позицією через комплекс варіативних заходів; зокрема: залучення студентів до участі у дискусійному клубі «Викладач – агент змін», тренінгу «Учитель – вічний учень», організація та проведення художньо-образної гри «Калюжі», розробки путівника для сучасного керівника гуртка образотворчого мистецтва («Гайд викладача-позашкільника»), івенті «Педагогічна риторика та комунікативна культура» тощо.

Розроблено діагностичний комплекс дослідження для визначення рівнів сформованості компонентів готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти, який складається із авторських та загальноприйнятих методик. Подано опис проведення *констатувального* (визначення вихідного рівня сформованості компонентів досліджуваного феномена), *формуального* (перевірка гіпотези започаткованого дослідження, апробація механізму реалізації запропонованих педагогічних умов, проведення проміжкового аналізу досягнутих результатів) та *контрольного* (визначення рівня сформованості компонентів досліджуваного феномена після формуального етапу експерименту) етапів експерименту.

Аналітичне зіставлення результатів констатувального та контрольного етапів показало, що реалізація педагогічних умов підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти привела до суттєвих позитивних змін за кожним виокремленим критерієм.

Узагальнення результатів започаткованого дослідження дозволяє стверджувати, що його мета досягнута, висунута гіпотеза підтверджена, що уможливорює формулювання загальних висновків.

Матеріали, які увійшли до II розділу, опубліковано автором у наукових статтях і матеріалах конференцій [49; 51; 55; 56; 57; 61; 63; 65; 368].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі досліджено проблему підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти та запропоновано новий підхід до її розв'язання, який полягає у запровадженні в освітній процес закладів вищої освіти комплексу педагогічних умов, які є цілескерованими на означену підготовку.

1. Вивчення сучасного стану проблеми фахової підготовки майбутніх викладачів-художників до подальшого виконання ними трудових функцій в позашкільних освітніх установах дало можливість визначити та розкрити теоретичні засади професійної підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти, основу яких становлять п'ять груп; а саме: художній профіль навчання художньо-естетичного напрямку позашкільної освіти як педагогічне явище; історія розвитку професійної підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва; сучасна фахова підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва; номенклатура професійних компетентностей майбутніх викладачів образотворчого мистецтва позашкільних закладів освіти, визначена професійним стандартом «Викладач мистецької школи (за видами навчальних дисциплін)»; сучасні наукові розвідки та результати дисертаційних досліджень, де окреслені вимоги до таких фахівців.

2. У дисертації готовність майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти розуміємо як особливий стан, відчуття якого виникає у майбутнього фахівця після опанування відповідної освітньо-професійної програми закладу вищої освіти, який заснований на оволодінні мистецькими, психолого-педагогічними та організаційно-методичними едукативними компетентностями на високому рівні, що у поєднанні зі сформованою мотивацією та відповідними особистими якостями уможливить якісну реалізацію освітньо-виховного процесу в позашкільних закладах освіти художнього профілю навчання, і буде супроводжуватися постійним прагненням викладача до професійного й особистісного розвитку та самовдосконалення. Виокремлено та обґрунтовано чотири структурні компоненти досліджуваної

готовності: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, особистісно-творчий, діяльнісно-рефлексивний, а також сукупність критеріїв та їх показників: професійно-інтенційний (зацікавленість художньо-педагогічною діяльністю у позашкільних закладах освіти художнього профілю навчання; усвідомлення важливості професії викладача-позашкільника для розвитку творчого потенціалу підростаючого покоління засобами образотворчого мистецтва); художньо-педагогічний (сформованість системи з теоретичних знань, практичних умінь і навичок у царині образотворчого мистецтва; володіння фундаментальними основами психолого-педагогічної та організаційно-методичної побудови освітньо-виховного процесу у позашкільних закладах освіти); суб'єктно-перцептивний (сформованості комунікативних навичок та організаторських умінь, рівень розвитку художньо-образного мислення, здатність до художньо-педагогічної імпровізації та емоційна стійкість); аналітично-результативний (здатність до використання набутих фахових едукативних компетентностей у викладацькій діяльності; здатність до саморефлексії на художньо-педагогічну діяльність). Визначено та розкрито змістове наповнення трьох рівнів досліджуваної готовності: високий (професійно-творче самовираження), середній (професійне становлення) та низький (професійна адаптація).

3. Представлені розроблені, теоретично обґрунтовані та експериментально перевірені педагогічні умови підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти; а саме: формування у майбутніх викладачів образотворчого мистецтва позитивної мотивації та особистісної потреби до художньо-педагогічної діяльності у позашкільних закладах освіти; збагачення змісту освітніх компонент тематикою, скерованою на ґрунтовне розуміння сутності позашкільної освіти художнього профілю навчання та трудових функцій викладача-позашкільника; забезпечення максимального наближення змістового наповнення педагогічної практики до майбутньої професійної діяльності; формування квазіпрофесійної суб'єктної позиції та індивідуального стилю роботи майбутнього викладача-художника.

Установлено, що реалізація першої педагогічної умови, яка виступає базисом формування готовності майбутніх викладачів-художників до роботи у позашкільних освітніх установах, покликана сформувати особистісну потребу та позитивну мотивацію здобувачів до подальшої художньо-педагогічної діяльності, що забезпечується систематичним підтриманням у здобувачів інтересу до професії викладача-позашкільника, спонуканням їх до оволодіння педагогічною майстерністю, стимулюванням пізнавальної активності тощо.

Обґрунтовано, що основою реалізації другої педагогічної умови (збагачення змісту освітніх компонент тематикою, скерованою на ґрунтовне розуміння сутності позашкільної освіти художнього профілю навчання та трудових функцій викладача-позашкільника) було збагачення змістового наповнення п'яти обов'язкових освітніх компонент («Методика викладання образотворчого мистецтва», «Психологія», «Педагогіка», «Правознавство», «Педагогічний рисунок») у контексті досліджуваної підготовки, які корелюються із номенклатурою трудових функцій, професійних компетентностей, знань, умінь та навичок, визначених професійним стандартом «Викладач мистецької школи (за видами навчальних дисциплін)», та розробка авторських спеціальних курсів: «Мистецтво комунікації», «Основи художньо-педагогічної роботи у позашкільних закладах освіти».

Для занурення майбутніх викладачів-художників у систему позашкільля була розроблена третя педагогічна умова (забезпечення максимального наближення змістового наповнення педагогічної практики до майбутньої професійної діяльності), яка передбачала проходження здобувачами IV року навчання виробничої (педагогічної) практики у позашкільних закладах освіти – художніх школах, секціях образотворчого мистецтва, мистецьких гуртках тощо.

У дослідженні обґрунтовано четверту педагогічну умову, реалізація якої здійснювалася через комплекс заходів, котрі були скеровані на формування цілісної особистості майбутнього педагога зі своєю суб'єктною позицією, яка сприятиме формуванню індивідуального стилю роботи викладача-художника у системі позашкільля.

4. Розроблено та графічно представлено механізм реалізації запропонованих педагогічних умов підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти. Презентовано науково-методичний ансамбль, яким доцільно послуговуватися науково-педагогічним працівникам ЗВО при конструюванні та провадженні освітнього процесу, котрий складається з принципів (професійної художньо-педагогічної спрямованості, паритетних суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин між НПП та здобувачами, варіативності змісту освіти, систематичності й послідовності, наочності), підходів (компетентнісний, особистісно орієнтований, системний, аксіологічний, діяльнісно-творчий) та концепт-позицій (систематична мотивація студентів до безперервної самоосвіти; збагачення художньо-педагогічного середовища закладу вищої освіти інформаційно-комунікаційними технологіями; відповідність художньо-педагогічної когнітивної складової освітнього процесу сучасним світовим тенденціям розвитку спеціальності; спонукання здобувачів до рефлексії на власну діяльність для формування квазіпрофесійної «Я-концепції»). Розроблено діагностичний комплекс дослідження для визначення рівнів сформованості компонентів готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти.

5. Експериментально перевірено ефективність запропонованих педагогічних умов підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти, а зіставлення отриманих результатів за визначеними критеріями засвідчило суттєве підвищення у здобувачів рівнів сформованості означеної готовності. Так, відсоток студентів ЕГ з високим рівнем означеної готовності змінився з 18,87% до 38,08% (приріст +19,21%). Суттєво зменшилася кількість майбутніх викладачів-художників, які мають низький рівень зазначеної готовності: від 44,08% до 15,78% (–28,3%). Натомість, в учасників контрольної групи відбулися незначні зміни: високий рівень збільшився із 18,18% до 21,75% (приріст +3,57%), а низький рівень зменшився із 44,21% до 35,29% (–8,92%). Достовірність і значущість результатів дослідно-експериментальної роботи з перевірки ефективності педагогічних умов

підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти було підтверджено за допомогою статистичного критерію Пірсона χ^2 .

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до провадження художньо-педагогічної діяльності у позашкільних освітніх установах. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в аналізі шляхів професійної самореалізації випускників ОПП спеціальностей 014.12 Середня освіта (образотворче мистецтво) та 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація у провадженні ними художньо-педагогічної діяльності у позашкільних закладах освіти художнього профілю навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдєєва О.Ю. Підготовка майбутнього вчителя хімії до формування гностичних умінь в учнів у позакласній діяльності : дис. ... д-р філос. : 011 / Житомирський державний університет ім. І. Франка. Житомир, 2021. 359 с.
2. Акініна Н.Л. Академічна культура викладача ВНЗ. *Науковий часопис НПУ ім. М. Драгоманова. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2016. Вип. 55. С. 8–17.
3. Алексінцева Т.В. Формування готовності майбутнього викладача початкових мистецьких навчальних закладів до застосування засобів артпедагогіки у професійній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2019. 20 с.
4. Алтухова А.В., Ростовцева Н.С. Можливості використання дистанційного навчання у підготовці майбутніх вчителів образотворчого мистецтва. *Theory and practice of science: key aspects: The 3rd International scientific and practical conference, Rome, 21–22 May 2021. Rome : Dana, 2021. № 58. Р. 97–102.*
5. Алькема В., Фенканін О. Управління процесом формування контингенту учнів початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу. *Вчені записки Університету «КРОК». Серія: Економіка*. 2018. Вип. 49. С. 161–169.
6. Андрощук І.М. Управління мотивацією професійного розвитку педагога в умовах регіональної системи післядипломної педагогічної освіти. *Педагогічний альманах*. 2013. Вип. 20. С. 183–188.
7. Андрощук І.П. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів : дис. ... д-р пед. наук : 13.00.04, 13.00.07 / Хмельницький національний університет, Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. Хмельницький, Вінниця, 2019. 623 с.
8. Аршава І.Ф. Емоційна стійкість людини та її діагностика : монографія. Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2006. 336 с.
9. Баглай О.І. Формування готовності майбутніх фахівців міжнародного туризму до міжкультурного спілкування у професійній підготовці : автореф. дис. ...

канд. пед. наук / 13.00.04, Ін-т професійно-технічної освіти НАПН України. Київ, 2013. 20 с.

10. Базильчук Л.В. Підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва до організації позакласної роботи в загальноосвітніх школах : монографія. Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. 287 с.

11. Бандура Л. Сутність інноваційних технологій навчання у сучасній науковій літературі. *Гірська школа українських Карпат*. 2018. № 19. С. 9–12.

12. Бараболя О.І. Методична компетентність учителя образотворчого мистецтва як психолого-педагогічна проблема. *Актуальні питання художньої освіти у вищій школі*. 2008. С. 135–139.

13. Баранова В.А. Психологічні чинники розвитку організаційної культури закладів позашкільної освіти : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.10 / Інститут психології ім. Г. Костюка НАПН України. Київ, 2020. 320 с.

14. Батієвська Т. Використання засобів інформаційних технологій навчання у процесі фахової підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2021. Вип. 23. С. 126–136.

15. Батієвська Т. Формування художньо-інформаційної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. *Педагогіка та психологія*. 2016. Вип. 55. С. 129–138.

16. Башкір О.В. Формування готовності майбутніх учителів до педагогічної імпровізації в процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Харківський національний педагогічний університет ім. Г. Сковороди. Харків. 2010. 233 с.

17. Бей І. Паритетний діалог як чинник суб'єкт-суб'єктної взаємодії в процесі спілкування викладача та студента факультету іноземних мов. *Освітній простір України*. 2018. Вип. 14. С. 135–141.

18. Бельмаз Я.М. Професійний розвиток викладачів вищої школи у Великій Британії та США : автореф. дис. ... д-р пед. наук : 13.00.07 / Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля. Луганськ, 2011. 40 с.

19. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. Київ : ІЗМН, 1998, 204 с.

20. Бикова В., Ніколаєва Н. Тренінг – форма інтерактивного навчання. *Освіта. Технікуми, коледжі*. 2010. № 2. С. 38–40.

21. Биковська О.В. Позашкільна освіта: теоретико-методичні основи : монографія. Київ : ІВЦ АЛКОН, 2008. 336 с.

22. Бирка М.Ф. Концептуальні засади підвищення мотивації вчителів природничо-математичних дисциплін до професійного розвитку. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2014. № 21. С. 69–73.

23. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н.М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (Бібліотека з освітньої політики): колективна монографія / [Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О.Я. Савченко та ін.]; заг. ред. О.В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. С. 45–50.

24. Білецький О.А. Організація системи підготовки вчителів народних училищ на Катеринославщині (друга половина XIX – початок XX ст.). *Рідна школа*. 2011. № 6. С. 74–78.

25. Білоус О.С. Системний підхід у формуванні творчої активності майбутнього педагога. *Вісник Дніпропетровського університету ім. А. Нобеля. Серія : Педагогіка і психологія*. 2015. № 1 (9). С. 227–232.

26. Боднар А.Я., Журат Ю.В. Психолого-педагогічний аналіз проблеми суб'єкта та суб'єктності в процесі становлення професійної суб'єктності майбутнього вчителя. *Наукові записки. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2013. Т. 149. С. 37–43.

27. Бондарева Л.І. Навчальний тренінг як засіб професійної підготовки майбутніх менеджерів організацій в економічних університетах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти НАПН України. Київ, 2007. 259 с.

28. Боровік О.М. До питання про зміст поняття «індивідуальна освітня траєкторія розвитку вчителя». *Педагогічні науки*. 2019. Вип. 55. С. 234–238.

29. Бочарова С.П. Психология управления. Харьков : Фортуна-прес, 1998. 464 с.

30. Браславська О., Озерова Л. Теоретичні основи формування професійної мотивації майбутнього вчителя в умовах фахової підготовки. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2020. № 2 (22). С. 21–30.

31. Браславська О.В., Макаревич І.М. Сучасні підходи до створення організаційно-педагогічних умов педагогічної практики студентів ВНЗ. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2014. Ч. 1. С. 52–58.

32. Брильов С., Кочубей М., Журавльова Н., Глухенький І. Академічна школа в сучасних умовах: стратегії розвитку образотворчого мистецтва, дизайну у мистецьких закладах вищої освіти України. *Українська академія мистецтв*. 2024. Вип. 35. С. 104–112.

33. Бровчак Л.С. Складові організаторських здібностей майбутнього вчителя. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2012. Вип. 38. С. 134–138.

34. Будянський Д.В. Формування професійного іміджу майбутнього вчителя. *Педагогічні науки : збірник наукових праць / редкол. А.А. Сбруєва, М.О. Лазарєв, В.І. Лозова та ін. Суми : СумДПУ ім. А. Макаренка*, 2008. С. 225–233.

35. Бурчак Л.В. Методичне забезпечення процесу формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя хімії. *Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць / за заг. ред. В.І. Сипченка. Слов'янськ : СДПУ*, 2011. Вип. LIV. 397 с.

36. Варенко Т.К. Аксіологічний підхід та доцільність його реалізації в сучасній системі вищої педагогічної освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2010. Вип. № 11 (64). С. 161–164.

37. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

38. Винничук Р.В. Аксіологічний та культурологічний підходи як аспекти методології сучасної підготовки фахівців у вищій школі. *Молодий вчений*. 2018. № 2.2 (54.2). С. 93–96.

39. Вітвицька С.С. Аксіологічний підхід до виховання особистості майбутнього вчителя. Креативна педагогіка. *Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки*. 2015. Вип. 10. С. 63–67.

40. Вовк Н., Вікторенко І., Федь І. Реалізація проєктної технології навчання в системі позашкільної освіти. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2021. Вип. 16. С. 109–121.

41. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: навчальний посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 256 с.

42. Волкова Н.П., Лебідь О.В. Формування цифрової компетентності у майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 78. С. 161–166.

43. Волобуєва Т. Теоретичні засади мотивації та стимулювання інноваційної діяльності педагогів. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. 2014. № 2. С. 61–67.

44. Воронова С. Самооцінювання педагогом власної діяльності як елемент забезпечення якості освітнього процесу. *Молодь і ринок*. 2022. № 2 (200). С. 122–128.

45. Воят Л.І. Особливості професійної комунікації в діяльності педагогічних працівників галузевої освіти Національної поліції України. *Юридична психологія*. 2021. № 1 (28). С. 26–33.

46. Гавран І. Особливості розвитку художньо-образного мислення студентів інститутів мистецтв у процесі підготовки до самостійної діяльності. *Молодь і ринок*. 2018. № 12 (167). С. 51–54.

47. Гавриш Н. Особливості організації освітньо-виховного процесу в групах раннього віку закладів дошкільної освіти різних типів. *Український педагогічний журнал*. 2021. № 4. С. 222–231.

48. Гавришак Г., Струганець Б., Мамус Г. Підготовка майбутніх учителів технологій до гурткової роботи у сучасних умовах. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2022. Т.1. № 2. С. 144–152.

49. Гамолін П.В. Використання принципу паритетних суб'єкт-суб'єктних відносин у професійній підготовці майбутніх викладачів образотворчого

мистецтва. *Особистість в освітньому середовищі сучасного суспільства: VI Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю* (м. Дніпро-Любляна, 21 квітня 2025 р.). Дніпро : КЗВО «ДАНО» ДОР», 2025. С. 141–145.

50. Гамолін П.В. Історичні аспекти становлення позашкільної освіти художнього напрямку. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 56, Т.1. С. 13–17.

51. Гамолін П.В. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в закладах позашкільної освіти. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля: Серія Педагогіка і психологія. Педагогічні науки*. 2019. Вип. 2 (18). С. 169–173.

52. Гамолін П.В. Компонентно-структурний аналіз феномена «готовність майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти». *Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія*. 2025. Вип. 1(5). С. 65–71.

53. Гамолін П.В. Комунікативна компетентність майбутнього викладача образотворчого мистецтва як складова його професійної майстерності. *Current state and priorities of modernization of science, education, technology and society: International scientific-practical conference* (м. Анже, 18 березня 2025 р.). Angers, France : Scholarly Publisher ICSSH, 2025. С. 13–15.

54. Гамолін П.В. Особливості опанування образотворчого мистецтва різновіковими групами вихованців позашкільних закладів освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2023. Вип. 86. С. 41–45.

55. Гамолін П.В. Педагогічна практика як засіб залучення студентів-художників до викладацької діяльності. *Наукові орієнтири: теорія та практика досліджень: збірник наук. праць з матер. V Міжнар. наук. конф. (м. Черкаси, 11 квітня 2025 р.)*. Вінниця : ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2025. С. 265–267.

56. Гамолін П.В. Педагогічні умови підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2025. Вип. 82, Т.1. С. 94–98.

57. Гамолін П.В. Поліхудожній підхід у підготовці майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в закладах позашкільної освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка*. 2019. Вип. 23, Т.1. С. 121–125.

58. Гамолін П.В. Професійна реалізація майбутніх викладачів образотворчого мистецтва у сфері позашкільної освіти: етапи становлення. *Актуальні проблеми мистецької освіти в системі вищої школи: XIII Всеукр. (із міжнародною участю) наук.-практ. конф. (м. Херсон – Івано-Франківськ, 25 квітня 2025 р.)*. Херсон – Івано-Франківськ : ХДУ, 2025. С. 15–18.

59. Гамолін П.В. Професійний тезаурус майбутнього викладача образотворчого мистецтва: структура, зміст, значення. *Crossroads of Ideas: Science, Technology and Society in a Global Context: I International Scientific and Practical Internet Conference (м. Дніпро, 10-11 квітня 2025 р.)*. Dnipro : FOP Marenichenko V.V., 2025. С. 57–58.

60. Гамолін П.В. Роль образотворчого мистецтва в сучасній освіті. *Сучасна вища освіта: проблеми та перспективи: матер. VI Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і науковців (м. Дніпро, 22 березня 2018 р.)*. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. С. 38–39.

61. Гамолін П.В. Складові професійного іміджу викладача-художника. *Освітній процес сьогодення: досягнення, виклики, перспективи: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Тернопіль, 25 квітня 2025 р.)*. Тернопіль, 2025. С. 11–12.

62. Гамолін П.В. Структура художньо-образного мислення майбутніх художників-педагогів. *Scientific Research and Innovation: 4th International Scientific and Practical Internet Conference (м. Дніпро, 3-4 квітня 2025 р.)*. Dnipro : FOP Marenichenko V.V., 2025. С. 53–54.

63. Гамолін П.В. Формування професійної компетентності у процесі підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти. *Тенденції розвитку психології та педагогіки:*

матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 1-2 листопада 2019 р.). Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2019. Ч.2. С. 6–8.

64. Гамолін П.В. Щодо актуальності проблеми підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти. *Роль і місце психології і педагогіки у формуванні сучасної особистості*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11-12 січня 2019 р.). Харків : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2019. С. 66–69.

65. Гамолін П.В. Щодо палітри soft skills майбутніх викладачів образотворчого мистецтва. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи*: матер. V Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Запоріжжя, 24 квітня 2025 р.). Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2025. С. 65–67.

66. Гапочка Я.О. Суб'єктність у системі взаємодії фахівців команди супроводу дитини з особливими освітніми потребами. *Вчені записки ТНУ ім. В. Вернадського. Серія: Психологія*. 2023. Т. 34 (73). № 1. С. 111–115.

67. Гарбузенко Л. Когнітивний компонент в контексті формування художньо-естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 101. С. 85–92.

68. Гаркуша С. Поняття та компоненти професійної готовності майбутніх учителів до педагогічної діяльності. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 2013. 110. С. 198–201.

69. Гатеж Н.В. Емоційно-мотиваційний компонент готовності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва до виховання естетичної культури учнів. *Молодь і ринок*. 2018. №1 (156). С. 175–180.

70. Гатеж Н.В. Підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва до виховання естетичної культури учнів закладу загальної середньої освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих ім. І. Зязюна НАПН України. Київ, 2019. 353 с.

71. Гауряк О.Д. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури в умовах педагогічної практики. *Науковий часопис*

НПУ ім. М. Драгоманова. Серія: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. 2011. Вип. 14. С. 184–188.

72. Генсерук Г. Цифрова компетентність як одна із професійно значущих компетентностей майбутніх учителів. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету.* 2019. Вип. 6. С. 8–16.

73. Годованюк Т. Системний підхід як основа методичної підготовки майбутніх учителів математики. *Науковий вісник МНУ ім. В. Сухомлинського. Педагогічні науки.* 2019. № 3 (66). С. 71–75.

74. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.

75. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.

76. Гора Н.В. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх товарознавців. *Молодий вчений.* 2018. № 6 (1). С. 134–137.

77. Гордаш А. Шлях до вершин художньої майстерності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. *Проблеми підготовки сучасного вчителя.* 2018. № 18. С. 156–166.

78. Гордієнко О.А. Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи засобами інноваційних технологій. *Science and technology: challenges, prospects and innovations:* матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Осака, Японія, 26-28 лютого 2025 р.). URL: <https://eprints.zu.edu.ua/42925/1/1.pdf> (дата звернення: 21.03.2025).

79. Городиська О.М. Формування педагогічної рефлексії вчителя. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філологія. Педагогіка.* 2015. № 6. С.28–33.

80. Гречаник Н.І. Формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи: діяльнісний підхід. *Молодий вчений.* 2020. № 2 (78). С. 104–108.

81. Гриньова М.В. Саморегуляція : навч.-метод. посіб. Полтава : АСМІ. 2008.

82. Грицай Н.Б. Основні принципи методичної підготовки майбутніх учителів біології. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 3 (37). С. 105–112.

83. Грозан С. Компетентнісний підхід як складова частина підготовки майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2014. Вип. 132. С. 282–285.

84. Грозан С.В. Урок музики – урок мистецтва. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2007. Вип. 18 (1). С. 139–149.

85. Грудинін Б. Компетентнісний підхід: сутність висхідних понять та положень. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2015. Вип. 7 (2). С. 140–146.

86. Гудим О.Б. Особливості формування професійно-фахових якостей майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в системі вищої педагогічної освіти. *Студентський альманах: збірник магістерських робіт*. 2012. № 2. URL: <https://surli.cc/qntovp> (дата звернення: 11.04.2023).

87. Гуцан Л.А. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. *Формування базових компетентностей у вихованців позашкільних навчальних закладів: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2013. С. 52–56. URL: <https://surli.cc/tibega> (дата звернення: 01.02.2020).*

88. Данилюк Л. Декоративно-ужиткове мистецтво як засіб формування професійної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. *Педагогіка. Humanitarium*. 2019. Vol. 44, Is. 2. С. 40–47.

89. Дем'яненко Н.М. Загальнопедагогічна підготовка вчителя в історії вищої школи України (XIX – перша чверть XX ст.): монографія. Київ: ІЗМН. 1999. 328 с.

90. Дем'янюк В.В. Професійно-ціннісна підготовка як практичний засіб формування ціннісно-сміслової сфери майбутніх фахівців. *Вісник Черкаського університету*. 2018. Вип. 14. С. 23–28.

91. Денисюк І.С. Художня імпровізація як засіб формування мистецьких уподобань учнів основної школи у сфері музичного мистецтва. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2016. Вип. 20 (1). С. 145–155.

92. Державний науково-методичний центр змісту культурно-мистецької освіти. Інформаційна база мистецьких шкіл та коледжів. URL: <https://www.dnmczkmo.org.ua/mapa-mystetskoyi-osvity/> (дата звернення: 10.03.2021).

93. Державна національна програма «Діти України» : Указ Президента України від 18 січня 1996 р. № 63/96. URL: <https://lnk.ua/RJ4PdX74z> (дата звернення: 03.11.2019).

94. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896-93-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/896-93-%D0%BF> (дата звернення: 03.11.2019).

95. Джонсон Д.В. Соціальна психологія: тренінг міжособистісного спілкування. Київ : Видавничий дім «КМ Академія», 2003. 288 с.

96. Дзядевич Ю.В. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування професійного іміджу студентів мистецьких спеціальностей. *Scientific notes of the pedagogical department*. 2015. № 27. С. 58–63.

97. Діагностика індивідуально-психологічних властивостей особистості: навчально-методичний посібник / А.Б. Неурова, О.С. Капінус, Т.Л. Грицевич. Львів : НАСВ, 2016. 181 с. URL: https://document.kdu.edu.ua/info_zab/053_1497.pdf (дата звернення: 21.01.2018).

98. Діагностика креативності у профорієнтаційній роботі : методичні рекомендації / Н.А. Бельська, М.Ю. Мельник, М.М. Новгородська. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 72 с. URL: <https://surli.cc/ddnekc> (дата звернення: 21.01.2018).

99. Донченко Л.М., Іванова В.М., Непша О.В., Сапун Т.О. Роль і місце виробничої практики в професійному становленні майбутніх учителів географії. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 11. Т. 1. С. 126–130.

100. Дрофа Т.П. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх вихователів до художньо-естетичного розвитку дітей дошкільного віку. *1025-річчя історії освіти в Україні: традиції, сучасність та перспективи*: збірник матер. Міжнар. наук. конф. (м. Київ, 22 травня 2014 р.). С. 212–221. URL: <https://surli.cc/mrdkdx> (дата звернення: 07.12.2018).

101. Дубасенюк О.А., Антонова О.Є, Семенюк Т.В. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності : монографія. Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. 193 с.

102. Дубасенюк О.А. Дослідження мотиваційних чинників професійного становлення вчителя. *Психологічні та педагогічні проблеми педагогічної дії : зб. наук. праць*. Харків : НТУ «ХПІ», 2012. С. 207–218.

103. Дубасенюк О.А. Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 436 с.

104. Дубич К.В. Особистісно орієнтоване виховання студентів в умовах соціокультурного середовища вищого навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля. Луганськ, 2007. 297 с.

105. Дубницька О.М. Роль викладача в підготовці майбутніх фахівців художнього профілю. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2014. Вип. 37. С. 266–270.

106. Дурманенко О. Теоретичний аналіз поняття «педагогічні умови» в контексті моніторингу виховної роботи у вищому навчальному закладі. *Молодь і ринок*. 2012. № 7 (90). С. 135–138.

107. Ейвас Л.Ф. Розвиток системи підготовки вчителів декоративно-прикладного мистецтва в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук 13.00.01 / Хмельницька гуманіст. педагогічна академія. Хмельницький, 2017. 23 с.

108. Євтушенко О. Теоретичні основи формування дизайнерської культури у майбутніх учителів образотворчого мистецтва. *Virtus*. 2017. № 13. С. 113–116.

109. Єжова О.О. Сутність організаційно-педагогічних умов педагогічного процесу. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 3. С. 39–43.

110. Жалій Т.В., Лесковець В.І. Поняття про готовність майбутніх фахівців з комп'ютерної інженерії до застосування здоров'язбережувальної компетентності у професійній діяльності. *Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка*. 2019. № 4 (327). С. 68–75.

111. Желанова В.В. Логіка суб'єктогенезу майбутнього вчителя початкових класів у технології контекстного навчання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка, соціальна робота*. 2014. Вип. 34. С. 81–83.

112. Жирун О.А. Педагогічна комунікація в аспекті професійної ідентичності. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2010. № 1. С. 100–104.

113. Житник Н.В. Організаційно-педагогічні умови підготовки бакалаврів економіки у коледжі II рівня акредитації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Криворізький державний педагогічний університет. Кривий Ріг, 2001. 223 с.

114. Житомирський державний університет ім. І. Франка. ОПІ 014.12 Середня освіта (Образотворче мистецтво). URL: <https://surli.cc/ljouqi> (дата звернення: 25.02.2023).

115. Заблоцька О.С. Компетентність, кваліфікація, компетенція як ключові категорії компетентнісної парадигми вищої освіти. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2008. № 39. С. 52–56.

116. Загальна методика навчання біології: навч. посібник для студентів вузів / за заг. ред. І.В. Мороз. Київ : Либідь, 2006. 590 с.

117. Занюк С.С. Мотиваційний тренінг (Як учитися спонукати себе та інших до ефективної діяльності): спецпрактикум з психології мотивації. Луцьк : Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки, 1998. 63 с.

118. Занюк С.С. Психологія мотивації : навч. посібник. Київ : Либідь, 2002. 304 с.

119. Зарубіжний досвід професійної підготовки педагогів: аналітичні матеріали / Н.М. Авшенюк, Л.М. Дяченко, К.В. Котун, М.М. Марусинець, О.І. Огієнко, О.В. Сулима, Н.О. Постригач. Київ : ДКС «Центр», 2017. 83 с.

120. Зливков В.Л., Лукомська С.О. Сучасні тренінгові технології розвитку особистості в освіті. Київ. 2022. 184 с.

121. Зязюн І.А. Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2005. № 25. С. 13–18.

122. Ізбаш С.С., Бутурліна Ю.О. Управлінська підтримка зростання професійної майстерності педагога. *Педагогіка, психологія та медично-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. праць*. 2009. Харків : ХДАДМ (ХХІІІ). № 3. С. 56–59.

123. Ізмаїльський державний гуманітарний університет. Освітні програми підготовки здобувачів вищої освіти. URL: <http://idgu.edu.ua/opp> (дата звернення: 02.02.2023).

124. Кабиш М.Ю. Педагогічні умови розвитку педагогічної майстерності викладачів загальноосвітніх дисциплін. *Вісник Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького. Серія: Педагогічні науки*. 2022. № 4. С. 69–78.

125. Каганцова Т.М. Професійний розвиток керівника гуртка позашкільного закладу: підходи до визначення. *Науковий часопис НПУ ім. М. Драгоманова. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2018. Вип. 62. Сер. 5. С. 80–84.

126. Каленюк О.М. Дидактичні засади формування фахових знань у майбутніх учителів образотворчого мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Волинський державний університет ім. Л. Українки. Луцьк, 2005. 20 с.

127. Канішевська Л.В. Теоретико-методичні основи виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності : автореф. дис. ... д-р пед. наук : 13.00.07 / Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2011. 38 с.

128. Карпова В.К. Формування готовності майбутніх учителів образотворчого мистецтва до використання комп'ютерної графіки у професійній діяльності : дис. ...

д-р філос. : 011 / Криворізький державний педагогічний університет, Кривий Ріг, 2021. 286 с.

129. Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації творів мистецтва Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. URL: <https://art.kpnu.edu.ua> (дата звернення: 02.03.2023).

130. Кафедра образотворчого мистецтва. Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Короленка. URL: <https://surli.cc/awlmkh> (дата звернення: 13.01.2023).

131. Кизенко В.І. Варіативна складова змісту освіти в контексті диференціації навчання. *Наукові записки РДГУ*. 2014. Вип. 9 (52). С. 27–31.

132. Клімова А. Науково-теоретичний аналіз готовності майбутніх менеджерів до управлінської діяльності. *Формування компетентного фахівця в умовах освітнього середовища вищого навчального закладу*: матер. Всеукр. наук.-метод. семінару (Умань, 12 квітня 2013 р.). Умань : ПП Жовтий О.О., 2013. С. 54–58.

133. Княжева І. Педагогічна рефлексія як чинник професійного становлення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Науковий вісник МНУ ім. В. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2019. № 2 (65). С. 135–139.

134. Коберник О.М. Педагогічна практика в позашкільних навчальних закладах та в процесі позаурочної діяльності з трудового навчання: навч. програма / О.М. Коберник, В.В. Бербец, О.Б. Мелентьев та ін. Умань : УДПУ ім. П. Тичини, 2011. 21 с.

135. Кобзар Б.С. Позакласна та позашкільна виховна робота. Київ : Знання, 1973. 46 с.

136. Коваленко В.К. Комп'ютерна графіка як складова художньої освіти майбутніх фахівців з образотворчого мистецтва. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2019. Вип. 182. С. 215–218.

137. Коваленко Н.П., Боброва Н.О., Ганчо О.В., Зачепило С.В. Мотивація студентів як запорука успішного професійного розвитку. *Медична освіта*. 2020. № 3. С. 43–48.

138. Коваль В.О. Підготовка майбутніх учителів української мови та літератури до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу в закладах вищої освіти : монографія. Умань : Візаві. 2021. 449 с.

139. Ковальчук В.А. Професійна підготовка майбутніх учителів до роботи в умовах варіативності освітньо-виховних систем: теорія, методика, практика : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Я. Франка. 2016. 442 с.

140. Ковальчук В.В., Моїсєєв Л.М., Яцій О.М. Основи наукових досліджень: навчальний посібник. Одеса : ПНЦ АПН України – ПДПУ ім. К.Д. Ушинського, 2002. 218 с.

141. Ковальчук О., Гудима Н., Мелекєсцева Н. Взаємодія сім'ї та закладів позашкільної освіти у процесі становлення особистості учнів початкових класів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 4. С. 116–124.

142. Ковальчук Т.П. До питання практичної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва на художньо-графічних факультетах педагогічних закладів освіти. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2005. № 10. С. 134–144.

143. Колеснік К.А. Методологічні підходи до організації групової діяльності дітей. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 20. Т. 1. С. 31–33.

144. Колоянова О.Г. Формування готовності майбутніх учителів образотворчого мистецтва до інтерпретації художніх творів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Ушинського. Одеса. 2013, 260 с.

145. Комарова О.В. Методика навчання біології. Лабораторний практикум. Ч. 2. Методичні інструкції до проведення лабораторних занять з дисципліни «Методика навчання біології» (за вимогами кредитно-модульної системи). Кривий Ріг : КДПУ, 2018. 30 с.

146. Комаровська О.А., Просіна О.В. Мистецька освіта: вектори реформування. *Вісник НАПН України*. 2020, № 2 (1). С.15–25.

147. Кондур О.С., Ратушняк В.П. Сучасні технології контролю знань та вмінь здобувачів освіти. *Гірська школа українських Карпат*. 2019. № 21. С. 3–18.

148. Коновець С. Особливості професійної підготовки вчителів образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2011. Вип. 22. С. 36–47.

149. Коновець С.В. Естетичні та етичні засади оптимізації професійної діяльності викладачів образотворчого мистецтва вищих навчальних закладів : посібник. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 148 с.

150. Кононова М. Принципи професійного розвитку майбутніх дефектологів: теоретичний аналіз. *Витоки педагогічної майстерності*. 2018. Вип. 22. С. 109–113.

151. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.

152. Концепція позашкільної освіти та виховання : затверджено колегією Міністерства освіти України, протокол № 16/3-8 від 25 грудня 1996 р. URL: <https://grani.in.ua/wp-content/uploads/2020/03/Концепція-позашкільної-освіти-та-виховання.doc> (дата звернення: 13.07.2020).

153. Кордунова Н.О., Дмитріюк Н.С. Емоційна стійкість як важлива складова особистості у період фахової підготовки. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. Костюка НАПН України. Психологія обдарованості*. Київ–Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка. Вип. 6. С. 129–138.

154. Коробова І.В. Використання фотозадач у навчанні фізики. *Формування компетентностей учнів і студентів засобами природничо-математичних дисциплін*: матер. Всеукр. студ. наук.-практ. конф. (Херсон 19–20 квітня 2012 р.). Херсон : ПП Вишемирський В.С., 2012. Вип. 11. С. 38–40.

155. Король А.М. Діяльнісний підхід як один із факторів формування творчої особистості у майбутніх фахівців. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2007. № 46. С. 249–251.

156. Костюк Г.С. Здібності та їх розвиток у дітей. Київ : Знання. 1963. 80 с.

157. Костюченко М.П. Системний підхід у науці та в педагогічних дослідженнях. Системні та онтолого-гносеологічні аспекти дослідження дидактичних об'єктів. *Наукові праці ВНЗ «ДонНТУ». Серія: Педагогіка, психологія і соціологія*. 2018. № 1 (22). С. 74–90.

158. Котенко Н.О. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх техніків галузі зв'язку в процесі навчальних практик : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, Вінниця, 2013. 277 с.

159. Котенко Т.М. Тренінг як засіб активізації навчання у вищій школі. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2009. Вип. 16 (2). С. 143–147.

160. Кохан Л.В. Особливості використання наочних засобів навчання в процесі вивчення гуманітарних дисциплін. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 48 (101). С. 161–167.

161. Кравчина Т. Рефлексивна позиція педагога: методи і прийоми рефлексії педагогічної діяльності. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2022. Т. 10. № 7. С. 39–43.

162. Красовська О.О. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в галузі мистецької освіти засобами інноваційних технологій : дис. ... д-р пед. наук : 13.00.04 / Житомирський державний університет ім. І. Франка, Житомир, 2017. 567 с.

163. Кривонос М.П. Цифрова компетентність сучасного педагога. *Електронний збірник наукових праць ЗОІППО*. 2023. № 3 (55). URL: <https://surli.cc/zzcvdp> (дата звернення: 20.12.2023).

164. Крупський О.П., Стасюк Ю.М. Комунікативна компетентність як необхідний елемент професійної культури менеджера. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2009. Вип. 25. С. 111–116.

165. Кудінова М. Порівняльний аналіз понять «стресостійкість» та «емоційна стійкість». *Теорія і практика сучасної психології*. 2016. № 1. С. 22–28.

166. Кудря О. Підготовка керівника гуртка до навчання учнів технічному моделюванню. *Витоки педагогічної майстерності*. 2021. Вип. 27. С. 162–167.

167. Кузенко П. Формування готовності майбутніх митців до роботи в позашкільних художніх освітніх закладах. *Освітні обрії*. 2020. № 2 (51). С. 128–131.

168. Кузнецова Т.Г. Формування міжособистісних стосунків старших учнів з інтелектуальними порушеннями. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т. Шевченка. Серія: Педагогічні науки.* 2020. Вип. 6. С. 66–70.

169. Кузьменко Г.В. Модель підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до організації художньо-творчої діяльності учнів основної школи. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Шевченка.* 2016. Вип. 135. С. 189–192.

170. Курбанова М.Ш. Формування професійного іміджу майбутнього фахівця освітніх, педагогічних наук у закладах вищої освіти: комунікативний аспект. *Імідж сучасного педагога.* 2024. № 2 (215). С. 137–143.

171. Лазаркевич Л.Г. Пріоритетні ідеї змісту позашкільної освіти та науково-методична діяльність як ефективний засіб організації зростання педагогічних кадрів: методичний посібник. Кам'янець-Подільський. 2017. 53 с. URL: <https://surli.cc/vvonkn> (дата звернення: 20.10.2020).

172. Левицька В. Розвиток художньої дитячої творчості в позашкільних навчальних закладах України. *Вісник Львівської національної академії мистецтв.* 2011. Вип. 22. С. 64–73.

173. Лємешева Н.А. Методика формування предметної і міжпредметної компетентностей учнів основної школи засобами образотворчого мистецтва. *Trajectoriâ nauk.* 2016. Vol. 2. № 12. Р. 5.1–5.15.

174. Липовецька Є.Ю. Зміст професійної діяльності керівника гуртка декоративно-прикладного мистецтва. *Психолого-педагогічні науки.* 2018. № 3. С. 128–132.

175. Липовецька Є.Ю. Основні аспекти когнітивного компонента мистецької компетентності майбутнього керівника гуртка декоративно-прикладного мистецтва. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки.* 2019. № 4. С. 105–109.

176. Листопад О.А. Аксіологічний і культурологічний підхід до процесу становлення творчої особистості в освіті. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 110. С. 137–140.

177. Литвин А.В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови»: посібник. Львів : ЛДУБЖД, 2018. 88 с.

178. Литовченко Н.Ф. Професійно орієнтований тренінг самопізнання та саморегуляції : навч.-метод. матеріали для тренінгових занять студентів пед. вузів. Ніжин : НДПУ, 2002. 72 с.

179. Лі Х. Формування творчої педагогічної позиції майбутніх учителів образотворчого мистецтва : дис. ... д-р філос. : 011 / Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2021. 286 с.

180. Лі Х. Характеристика структурної організації творчої педагогічної позиції майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. *Науковий часопис НПУ ім. М. Драгоманова. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. 2018. Вип. 30. С. 11–16.

181. Лі Я. Формування готовності до творчої самореалізації студентів художньо-педагогічних спеціальностей у закладах вищої освіти КНР засобами образотворчого мистецтва : дис. ... д-р філос. : 011 / Харківський національний педагогічний університет ім. Г. Сковороди. Харків, 2022. 322 с.

182. Лівадіна А. Мотиваційна готовність майбутніх фахівців до професійно-творчої самореалізації. *Участь молоді у розбудові агропромислового комплексу України*: матер. 32-ї студ. наук.-теор. конф. (м. Миколаїв, 18-20 березня 2020 р.). Миколаїв, 2020. С. 136–140.

183. Ліснєвська Ю. Формування іміджу сучасного педагога як чинник підвищення ефективності публічного управління в освіті. *Публічне управління та адміністрування. Вісник Дніпровської академії неперервної освіти*. 2024. № 2 (7). С. 82–90.

184. Лобода Ю.Г. Педагогічні умови використання комп'ютерно-інтегрованих технологій у процесі підготовки майбутніх інженерів : автореф.

дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Південноукраїнський державний педагогічний університет. Одеса. 2010. 25 с.

185. Лялюк Ю.Р. Розвиток емоційної стійкості офіцерського складу Національної гвардії України у процесі професіоналізації. *Габітус. Психологія праці*. 2024. Вип. 63. С. 191–195.

186. Макарова О.С. Формування готовності майбутнього вчителя до комунікації з молодшими школярами засобами образотворчого мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Південноукраїнський державний педагогічний університет. Одеса. 2004. 23 с.

187. Максименко С.Д., Пелех О.М. Фахівця потрібно моделювати (наукові основи готовності випускника педвузу до педагогічної діяльності). *Рідна школа*. 1994. № 3–4. С. 6–10.

188. Малихін О.В. Методологічні основи визначення дидактичних умов у дослідженнях з теорії навчання (у вищій школі). *Наукові праці Чорноморського державного університету ім. П. Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія: Педагогіка. 2013. Т. 215. Вип. 203. С. 11–14.

189. Манойленко Н. Діяльнісний підхід в формуванні ключових компетенцій в процесі підготовки вчителів технологій. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2017. Вип. 11 (III). С. 128–131.

190. Маслова В.А. Професійно-педагогічна комунікація як умова розвитку комунікативних можливостей педагога. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. № 3. С. 81–85.

191. Масол Л.М. Мистецтвознавча пропедевтика як інтегративний фактор художньо-естетичної освіти й виховання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2005. Вип. 8. С. 105–107.

192. Матвієнко О.В. Суб'єктність учителя початкової школи як умова реалізації педагогічного співробітництва. *Науковий часопис НПУ ім. М. Драгоманова*. 2015. Вип. 26. С. 99–105.

193. Мачача Т. Проектування змісту варіативної складової навчальної програми з предмета технології в основній школі. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2012. № 2. С. 205–211.

194. Мачуський В. Професійна компетентність педагога позашкільного навчального закладу. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2014. Вип. 18 (2). С. 6–14.

195. Мельник Н.А. Нові форми впровадження та поширення педагогічного досвіду як важлива умова створення інноваційного освітнього середовища. *Методична робота. Управління школою*. 2013. № 34-36 (406-408). С. 88–93. URL: <https://surli.cc/avrpwlx> (дата звернення: 20.10.2020).

196. Методика і технології оцінювання діяльності загальноосвітнього навчального закладу: посібник / О.І. Ляшенко, Т.О. Лукіна, І.Є. Булах, М.Р. Мруга. Київ : Педагогічна думка, 2012. 160 с.

197. Мешко О.І., Мешко Г.М. Суб'єктність майбутнього вчителя як важлива складова його професійної позиції. *Освіта регіону*. 2010. № 2. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/252> (дата звернення: 08.07.2019).

198. Миньківська М.В. Педагогічне прогнозування в умовах інноваційного розвитку загальноосвітнього навчального закладу. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2015. № 1 (26). С. 118–124.

199. Мирончук Н.М. Діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутніх педагогів до реалізації функцій учителя-вихователя. *Вісник Житомирського державного університету*. 2014. Вип. 4 (76). С. 85–88.

200. Мирошник О. Педагогічна рефлексія як чинник вияву творчого потенціалу особистості вчителя. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2011. Вип. 2. С. 47–57.

201. Мистецька освіта в Україні: теорія і практика / О.П. Рудницька та ін. / заг. ред. О.В. Михайличенко. Суми : СумДПУ ім. А. Макаренка, 2010. 255 с.

202. Міленін В.М. Інноваційна модель виховного простору сучасного позашкільного навчального закладу : посібник. Київ, 2013. 160 с.

203. Мілясевич А.О. Поетапна методика формування художньо-образного мислення студентів-вокалістів. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. Вип. 32. С. 218–224.

204. Могілевська В.М., Барліт О.О., Сібіль О.І. Інформаційно-цифрова компетентність як інструмент вибудовування індивідуальної траєкторії професійного розвитку. *Open educational e-environment of modern University*. 2022. № 13. С. 62–74.

205. Морзе Н., Вембер В., Гладун М. Використання цифрових технологій для формувального оцінювання. *Відкрите освітнє e-середовище сучасного університету*. 2019. Вип. спецвип. С. 202–214.

206. Московчук Н.М. Забезпечення позитивної мотивації студентів-іноземців до вивчення професійно спрямованої української мови як педагогічна умова формування україномовної професійно-комунікативної компетенції майбутніх іноземних фахівців технічних спеціальностей. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Ушинського*. 2018. № 3 (122). С. 33–38.

207. Мосякова І.Ю. Організаційно-педагогічні засади управління багатoproфільним позашкільним навчальним закладом : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 / Інститут педагогіки НАПН України, Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького. Київ, 2018. 373 с.

208. Мужикова І.М. Методика формування базових знань та вмінь з образотворчого мистецтва в майбутніх учителів початкових класів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова. Київ, 2004. 29 с.

209. Музика О.Я. Розвиток творчої уяви і образного мислення студентів у процесі живописного зображення натюрморту. *Проблеми підготовки сучасного вчителя: зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини*. 2013. № 7. С. 46–53.

210. Мулик К.О. Специфіка професійної лексики педагогічної спрямованості. *Записки з романо-германської філології*. 2018. Вип. 1 (40). С. 145–151.

211. Мусаєв К.Ф. Підготовка педагогічних кадрів для позашкільних закладів освіти. *Наука і освіта*. 2010. № 7. С. 162–165.

212. Навчально-методичний відділ. Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. ОПП 014.12 Середня освіта (Образотворче мистецтво). URL: <https://surli.cc/qekvoa> (дата звернення: 24.02.2023).

213. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / за заг. ред. В.Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. 448 с.

214. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1-2 класах на засадах компетентнісного підходу / Л.М. Масол. Київ : Генеза, 2019. 208 с.

215. Овчаренко Г.Е. Педагогічні умови соціалізації студентів мистецько-педагогічних спеціальностей у позанавчальній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луганський національний педагогічний університет ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2005.

216. Овчарук О. Інструменти ефективної комунікації учнів та вчителів у цифровому освітньому середовищі: результати онлайн-дослідження. *Нові технології навчання*. 2024. № 98. С. 148–156.

217. Олійник І.В. Складові елементи професійно-педагогічної майстерності викладача вищої школи. *Вісник Дніпропетровського університету ім. А. Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2016. № 2 (12). С. 251–258.

218. Омельченко Л.М. Внутрішня мотивація педагогічної діяльності: сутність та чинники. *Наука і освіта*. 2014. № 7. С. 128–130.

219. Онищенко І. Професійна суб'єктність як фактор формування мотивації до професійної діяльності в майбутніх учителів початкової школи. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2021. Вип. 2 (24). С. 14–22.

220. Онуфрієва Л.А., Чайковська О.М. Психологія міжособистісних взаємин та комунікації: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2021. 128 с.

221. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання: навч. посіб. / А.М. Алексюк, А.А. Аюрзанайн, П.І. Підкасистий. Київ : ІСДО, 1993. 336 с.

222. Орлов В.Ф. Професійне становлення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія : монографія / за заг. ред. І.А. Зязюна. Київ : Наук. думка, 2003. 262 с.

223. Освітні програми. Державний науково-методичний центр змісту культурно-мистецької освіти. URL: <https://surli.cc/noyrgn> (дата звернення: 14.10.2023).

224. Освітньо-професійна програма «Образотворче та декоративне мистецтво». Криворізький державний педагогічний університет. URL: <https://surli.cc/jftmcsx> (дата звернення: 10.01.2023).

225. Островерхова Н. Принципи реалізації організаційних механізмів упровадження державного стандарту загальної середньої освіти. *Теорія та методика управління освітою*. 2012. № 8. URL: <https://surli.cc/vyelxe> (дата звернення: 04.04.2019).

226. Отич О.М. Основи педагогічної майстерності викладача професійної школи : підручник. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 208 с.

227. П'ятифакторний особистісний опитувальник «Велика п'ятірка» (Р. Маккраї та П. Коста). URL: <https://vseosvita.ua/library/patifaktornij-osobistisnij-opituvalnik-24825.html> (дата звернення: 21.01.2018).

228. Павленко І.Г. Розвиток творчих здібностей школярів як результат освітньої діяльності. *Topical issues of the development of modern science : The 7th International scientific and practical conference (March 11–13, 2020)*. Sofia, Bulgaria : Publishing House «ACCENT». 2020. Р. 351–360. URL: <https://surli.cc/chfoap> (дата звернення: 10.11.2020).

229. Павлова О.Г. Теоретичні основи професійної мотивації до педагогічної діяльності. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2015. № 38. С. 196–204.

230. Пасинок В. Г. Основи культури мовлення: навч. посіб. Харків : ХНУ ім. В. Каразіна, 2011. 228 с. URL: <https://surli.cc/fpbgcl> (дата звернення: 17.01.2018).

231. Пилипенко К.В. Емоційна стійкість як професійно важлива якість майбутнього педагога. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти. Збірник наукових праць*. 2019. № 9. 154–159.

232. Підгурська В.Ю. Використання тренінгових форм навчання у процесі формування професійного мовлення майбутніх учителів початкових класів. *Stav, problému a perspektívy pedagogického štúdia a sociálnej práce : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie (28–29 októbra 2016 r.)*. Sládkovicovo, Slovenská republika, 2016. S. 244–247.

233. Пінська О.Л. Міжособистісні відносини як психологічний чинник педагогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу у вищій школі. *Вісник Університету ім. А. Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія*. 2017. № 2. С. 95–100.

234. Пічкур М.О. Формування професійної культури майбутнього вчителя образотворчого мистецтва (на матеріалі композиції) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти НАПН України. Київ, 1999. 204 с.

235. Подмазін С.І. Особистісно орієнтована освіта (соціально-філософський аналіз) : дис. ... д-р філос. наук : 09.00.03 / Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара, Дніпропетровськ, 2006. 418 с.

236. Пожидаєва О.В. Педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 6. С. 133–139.

237. Полатайко О. Проблема критеріїв сформованості художньо-образного мислення майбутнього вчителя мистецьких дисциплін. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2007. № 10. С. 86–93.

238. Полюк В.С. Принципи формування професійної готовності персоналу прикордонного відомства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2014. Вип. 33. С. 149–152.

239. Пометун О.І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентніший підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*: бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О.В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. С. 66–72.

240. Потюк І.Є. Цифрова компетентність як складова професійної компетентності сучасного фахівця. *Актуальні проблеми лінгводидактики в сучасному освітньому середовищі* : матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Тернопіль, 6 листопада 2020 р.). Тернопіль, 2020. С. 25–27.

241. Пригодій А.М. Принципи та закономірності адаптації студентів педагогічних спеціальностей до професійної діяльності. *Педагогічка вищої та середньої школи*. 2009. Вип. 25. С. 320–329.

242. Про адміністративні правопорушення : Кодекс України від 7 грудня 1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 03.05.2022).

243. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII. *Голос України*. 2014. 3 лип. (№ 140-141). URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/conv> (дата звернення: 21.02.2019).

244. Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 16 липня 2018 р. № 776. URL: <https://lnk.ua/rmNB6BpNG> (дата звернення: 13.07.2020).

245. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178-179). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 21.02.2019).

246. Про позашкільну освіту : Закон України від 22 червня 2000 р. № 1841-III. *Голос України*. 2000. 30 черв. (№ 123-124). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> (дата звернення: 21.02.2019).

247. Проворова Є.М. Технологія майстер-класу у методичній підготовці майбутніх учителів музики. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 157. С. 124–129.

248. Простакова Ю.С. Організація педагогічної підтримки здобувачів освіти в процесі вивчення математики. *Наумовські читання*: матер. XX наук.-метод. конф. здобувачів вищої освіти та молодих учених (м. Харків, 3-4 листопада 2022 р.). Харків : ХНПУ, 2022. С. 35–38.

249. Професійна підготовка майбутнього вчителя образотворчого мистецтва : теоретичний аспект : колективна монографія / за ред. М.О. Пічура. Харків : ТОВ «Пром-Арт», 2017. 390 с.

250. Професійний стандарт «Викладач мистецької школи (за видами навчальних дисциплін)» / Держ. агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти; Наказ Міністерства економіки України від 4 травня 2022 р. № 1110-22. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/420-nakaz_1110.pdf (дата звернення: 13.05.2022).

251. Професійно-педагогічна компетентність викладача вищої школи: збірник діагностичних методик для самопізнання : посібник для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки / укл. Л. Бутенко ; ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Полтава, 2023. С. 78–80. URL: <https://surli.cc/uqjrts> (дата звернення: 15.05.2023).

252. Проценко А.А. Роль педагогічної практики у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Т. 3. Вип. 21. С. 92–96.

253. Прус А.О. Показники формування професійної самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Т. Шевченка. Серія: Педагогіка*. 2017. Вип. 7. С. 128–136.

254. Пустовіт Г.П. Деякі аспекти методології позашкільної освіти. *Шлях освіти*. 2000. № 2. С. 11–15.

255. Рашковський П.О. Наочність як один із основних принципів навчання. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2011. № 6. С. 332–337.

256. Рибчук О. Суб'єктність викладача вищої військової школи. *Військова освіта*. 2018. № 1. С. 239–246.

257. Рижов О.А. Модель представлення знань на основі понять для комп'ютерних систем навчання. *Теорія та практика дистанційної освіти. Медична інформатика та інженерія*. 2008. № 2. С. 83–88.

258. Різник В.В. Формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова. Київ, 2010. 20 с.

259. Родніна І.В. Компетентісно орієнтований підхід до навчання. Харків : Основа, 2006. 94 с.

260. Рубель І.С. Формування візуальної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Ушинського». Одеса, 2020. 298 с.

261. Руденко Ю. Роль особистісно орієнтованого навчання в процесі формування готовності до особистісного самовизначення майбутнього соціального педагога. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2013. Вип. 120. С. 286–293.

262. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна і мистецька: навч. посіб. Тернопіль : Богдан, 2005. 360 с.

263. Рудницька К.В. Сутність понять «компетентнісний підхід», «компетентність», «компетенція», «професійна компетентність» у світлі сучасної освітньої парадигми. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2016. Вип. 1 (38). С. 241–244.

264. Ружицький В.А. Сутність і види професійних умінь учителів образотворчого мистецтва. *Народна освіта. Педагогічна наука*. 2013. Вип. 3 (21). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=373 (дата звернення: 19.01.2018).

265. Рябченко О. Педагогічна рефлексія як засіб формування професійної компетентності вчителя іноземної мови в початкових класах. *Інноваційні тенденції підготовки фахівців в умовах полікультурного та мультилінгвального глобалізованого світу*: зб. тез доповідей II Міжвузівської наук.-практ. конф. (м. Київ, 11 квітня 2017 р.). Київ : КНУТД, 2017. С. 44–48.

266. Савенко І.М. Універсальний дизайн та розумне пристосування в інклюзивному середовищі закладу позашкільної освіти. *Розвиток педагогічної майстерності майбутнього педагога в умовах освітніх трансформацій* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Глухів, 13 травня 2022 р.). Глухів, 2022. С. 232–235.

267. Савиченко О.М., Шуневич О.М. Ресурси позитивної психотерапії для розвитку мотивації вчителів у післядипломній педагогічній освіті. *Молодий вчений*. 2018. № 4 (56). С. 528–532.

268. Савчин Г.В., Ясеницька Ж.В. Сучасні тенденції мистецької освіти у початковій школі. *Молодий вчений*. 2019. № 7 (1). С. 58–61.

269. Саюк В.І. Розвиток професійної компетентності вчителів географії у системі післядипломної педагогічної освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України. Київ, 2007. 22 с.

270. Свердлова І.О. Оцінювання навчальних досягнень учнів у сучасній школі. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Каразіна. Серія: Іноземна філологія*. 2020. № 92. С. 118–123.

271. Світова художня культура: від первісного суспільства до початку середньовіччя: навч. посібник / О.П. Щолокова, С.В. Шип, О.Л. Шевнюк, О.М. Семашко. Київ : Вища школа. 2004. 175 с.

272. Семиченко В.А. Пріоритети професійної підготовки: діяльнісний чи особистісний підхід? *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи*: монографія / за ред. І.А. Зязюна. Київ, 2000. С. 176–203.

273. Сергєєва І.В. Особливості емоційної регуляції професійної діяльності вчителя в напружених ситуаціях : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова. Київ, 2003. 20 с.

274. Сергійчук О. Професійна компетентність майбутнього учителя у системі підготовки до педагогічної діяльності. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2011. № 4 (2). С. 198–206.

275. Серьожникова Р.К., Пархоменко Н.Д., Яковицька Л.С. Основи психології і педагогіки: навч. посібник. Київ : Центр навч. літератури, 2003. 243 с.

276. Синицина Н.Г. Універсальні навички (soft skills): теорія та практика опанування здобувачами вищої освіти в Україні. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. № 10 (10). С. 289–302.

277. Сиско Н.М. Мотивація як важливий чинник неперервного професійного розвитку викладача закладу професійної освіти. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. Серія: Педагогічна*. 2018. № 24. С. 177–180.

278. Сисоєва О.А. Формування цифрової інформаційної компетентності у майбутніх вчителів технологій засобами мультимедіа. *Актуальні проблеми математики, фізики і технологічної освіти*. 2010. Вип. 7. С. 356–358.

279. Сисоєва С.О. Особистісно орієнтовані технології: сутність, специфіка, вимоги до проектування. *Професійна освіта: педагогіка і психологія*. 2003. Вип. 4. С. 153–165.

280. Сисоєва С.О. Творчий розвиток учнів у контексті особистісно орієнтованого навчання. *Гуманітарні науки*. 2001. № 1. С. 110–118.

281. Сич В.М. Соціально-психологічні особливості мотивації професійного вдосконалення спеціалістів відділів освіти : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / Інститут психології ім. Г. Костюка АПН України. Київ, 2005. 20 с.

282. Сікорський П. Основні педагогічні підходи та їх вплив на формування навчальних технологій. *Освітні обрії*. 2021. № 1 (52). С. 96–100.

283. Сліпич Ю. Професійний розвиток педагогів як педагогічна категорія. *Молодь і ринок*. 2011. № 1. С. 132–135.

284. Сліпчишин Л.В. Методичні засади впровадження сучасних підходів у роботу гуртків : посібник. Львів : СПОЛОМ, 2015. 116 с.

285. Словник-довідник педагогічних і психологічних термінів / уклад. В.М. Глазиріна та ін. Черкаси : ЧДУ, 2002. 112 с.

286. Смиренський В. Педагогічна імпровізація: зміст, функції та види. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2019. Вип. 9. С. 168–184.

287. Смірнова О. Основні засади когнітивного компоненту художньо-педагогічної компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2009. Вип. 25. С. 355–361.

288. Соломаха С. Художньо-естетичний світогляд у структурі педагогічної майстерності викладачів мистецьких дисциплін. *Учитель мистецьких дисциплін у дискурсі педагогічної майстерності: навчально-методичний посібник*. 2013. С. 116–131. URL: <https://surli.cc/kygbee> (дата звернення: 10.05.2019).

289. Солонська О.О. Розвиток ІКТ-компетентності педагога позашкільного закладу в системі неперервної освіти. *Імідж*. URL: <https://surli.cc/qknyzn> (дата звернення: 21.12.2019).

290. Сорока О.В. Підготовка майбутнього вчителя до інтегративного використання образотворчого мистецтва в початковій школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Ушинського. Одеса, 2001. 20 с.

291. Сорочук І.І. Роль діяльнісного підходу у процесі становлення педагога нового покоління. *Молодий вчений*. 2018. № 12.1 (64.1). С. 63–67.

292. Сотська Г.І. Естетична самоосвіта викладача образотворчого мистецтва вищого педагогічного навчального закладу як чинник професійного саморозвитку. *Вісник Чернігівського університету. Серія: Педагогічні науки*. 2015. Вип. 748. С. 166–173.

293. Сотська Г.І. Підготовка майбутнього вчителя образотворчого мистецтва до навчання учнів основної школи художнього конструювання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. Київ, 2008. 20 с.

294. Сотська Г.І. Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва в педагогічних університетах : монографія / за наук. ред. О.М. Отич. Київ : Ін-т обдарованої дитини, 2014. 382 с.

295. Сотська Г.І., Кузьменко Г.В. Методологічні аспекти підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. *Journal «ScienceRise: Pedagogical Education»*. 2019. № 2 (29). С. 17–21.

296. Стасюк Ю.М., Левенець А.В. Роль комунікації в покращенні якості освітнього процесу. *Економіка і менеджмент 2024 : перспективи інтеграції та інноваційного розвитку*. 2024. С. 131-133. URL: <https://surli.cc/susggr> (дата звернення: 24.11.2024).

297. Стратегія розвитку позашкільної освіти / за ред. проф. О.В. Биковської. Київ : ІВЦ АЛКОН, 2018. 96 с.

298. Стрітьєвич Т.М. Активні методи навчання у підготовці майбутніх учителів образотворчого мистецтва. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*. 2008. Вип. 129. С. 125–130.

299. Сукмановська Л.М. Захист прав дітей у правоохоронній діяльності: курс лекцій. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 182 с.

300. Сулима Т.С. Психолого-педагогічні умови підготовки компетентного педагога професійного навчання у світлі Болонських домовленостей. *Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць*. Кривий Ріг. 2010. Вип. 30. С. 464–469.

301. Султанова І. Теоретизування щодо визначення змісту поняття «емоційна стійкість». *Психологія і суспільство*. 2011. № 4. С. 115–118.

302. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: у 5 т. Т. 4: Павлиська середня школа. Розмова з молодим директором. Київ : Радянська школа, 1977. 640 с.

303. Сучасний тлумачний словник української мови / за заг. ред. В.В. Дубічинського. Харків : Школа, 2008. 1008 с.

304. Твердохлібова Я.М., Носенко А.І., Величко Д.О. Виставкова діяльність як педагогічний чинник формування особистості культури. *Науковий*

вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Ушинського. 2023. Вип. 2 (143). С. 7–18.

305. Темченко О.В. Педагогічні умови формування професійної позиції вчителя загальноосвітньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Харківський національний педагогічний університет ім. Г. Сковороди. Харків, 2010. 21 с.

306. Теплинська В.В. Дефініційний аналіз поняття «міжособистісні стосунки». *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Педагогічні науки*. 2016. № 6 (1). С. 57–63.

307. Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка. ОПП 014.12 Середня освіта (Образотворче мистецтво). URL: <https://surli.cc/blhnfa> (дата звернення: 07.01.2023).

308. Тестові технології оцінювання компетентностей учнів : посібник / за ред. О.І. Ляшенка, Ю.О. Жука. Київ : Педагогічна думка, 2015. 181 с.

309. Тимків Б. Формування професійної компетентності майбутніх вчителів образотворчого мистецтва у процесі вивчення фахових дисциплін. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 35. Т. 5. С. 307–312.

310. Тимків Б.М., Дем'янчук А.Л., Ясеницька Ж.В. Інноваційні мистецькі технології у викладанні образотворчого мистецтва у ЗВО. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 39. С. 71–75.

311. Тимощук М.П. Джерело виникнення поняття «предметна область» і його змістовне трактування. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.3. С. 360–365.

312. Тихолаз С.І. Педагогічні умови розвитку професійної спрямованості студентів вищих медичних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2011. 258 с.

313. Тітаренко Н.Ю. Педагогічні умови формування дослідницької компетентності студентів. *Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис*. 2015. № 3. С. 243–247.

314. Ткаченко Т.В. Формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Харківський державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди. Харків, 2000. 23 с.

315. Товканець Г.В. Закономірності і принципи стратегії формування педагогічної культури майбутнього вчителя. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2017. Вип. 1 (40). С. 291–294.

316. Трофаїла Н. Емоційна стійкість – запорука успішної професійної діяльності педагогів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27. Т. 5. С. 125–128.

317. Тур Р.І. Педагогічна рефлексія – основа формування творчого саморозвитку особистості. *Управління школою*. 2004. № 13. С. 17–23.

318. Тюпа А. Майстер-клас як форма представлення педагогічної ідеї учасника конкурсу «Учитель року». *Теорія, методика і практика професійної освіти*. 2023. № 3 (98). С. 73–85.

319. Уманський державний педагогічний університет ім. П. Тичини. ОПП 014.12 Середня освіта (Образотворче мистецтво). URL: <https://surli.cc/adikuo> (дата звернення: 17.02.2023).

320. Фасоля А.М. Особистісно зорієнтоване навчання: сутність, основи, технології: курс лекцій для слухачів курсів підвищ. кваліфікації пед. кадрів. Рівне : Юлат, 2008. 131 с.

321. Федорова А. Особливості педагогічної рефлексії педагога. *Педагогічна майстерність викладача вищої школи*. 2017. № 5. С. 191–203.

322. Филипенко А. Готовність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва до роботи у позашкільному навчальному закладі. *Наука і освіта: наук.-практ. журнал*. 2008. № 4–5. С. 120–123.

323. Фіцула М.М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ : Академія, 2000. 544 с.

324. Флегонтова Н.М. Комунікативна культура викладача вищого навчального закладу як компонент педагогічної майстерності. *Учитель*

мистецьких дисциплін у дискурсі педагогічної майстерності : монографія / за наук. ред. О.М. Отич. Бердянськ : видавець Ткачук О.В., 2013. С. 147–158.

325. Фрицюк В.А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку : автореф. дис. ... д-р пед. наук : 13.00.04 / Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2017. 40 с.

326. Фурсикова Т. Підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва до застосування комп'ютерної графіки: результати дослідно-експериментальної роботи. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: Педагогічні науки*, 2012. Вип. 112. С. 360–368.

327. Хараджян Н.А. Педагогічні умови підготовки фахівців з економічної кібернетики засобами комп'ютерного моделювання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького. Черкаси, 2010. 287 с.

328. Харківська А.А. Системний підхід та інновації в сучасній педагогічній науці. *Міжнародний науковий вісник*: зб. наук. ст. за матеріалами XXVII Міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород–Будапешт, 26-29 листопада 2013 р.). Вип. 8 (27) С. 31–35. URL: <https://surli.cc/kpfoze> (дата звернення: 14.05.2019).

329. Харківський національний педагогічний університет ім. Г. Сковороди. Освітньо-професійні програми. URL: <http://smc.hnpu.edu.ua/node/41> (дата звернення: 15.02.2023).

330. Цзі Л. Структурні компоненти культури художньо-педагогічного спілкування майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. *Витоки педагогічної майстерності*. 2019. Вип. 23. С. 224–229.

331. Чайченко Н.Н., Пташенчук О.О. Педагогічні умови формування дослідницької компетентності майбутніх учителів біології. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2016. IV (46). С. 25–29.

332. Чекалова О.Е. Змістово-структурні компоненти дизайнерської культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва. *Вісник Черкаського*

національного університету імені Б. Хмельницького. Серія: Педагогічні науки. 2020. Вип. 1. С. 180–185.

333. Черезова І. Професійний імідж учителя мистецьких дисциплін: концептуальні засади. *Мистецтво та мистецька освіта в сучасному соціокультурному просторі* : матер. III Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Запоріжжя, 21-22 червня 2023 р.). Запоріжжя : БДПУ, 2023. С. 105–109.

334. Черкасов В.Ф. Розвиток художньо-естетичного смаку майбутніх фахівців образотворчого мистецтва в процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 159. С. 53–57.

335. Чернега Н. Особистісно-зорієнтоване навчання: сучасні підходи. *Рідна школа*. 2000. № 9. С. 25–26.

336. Чернявський Б.В. Методика навчання майбутніх учителів образотворчого мистецтва проектування із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука, Київ, 2019. 225 с.

337. Чжао Ю. Розвиток творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку засобами ігрових художньо – педагогічних технологій : дис. ... д-р філос. : 011 / Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова. Київ, 2021. 276 с.

338. Чикалова М.М. Педагогічні умови розвитку мотивації студентів у процесі підготовки фахівців для сфери міжнародного туризму. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 8 (34), С. 280–287.

339. Чобітько М.Г. Особистісно орієнтована професійна підготовка майбутнього вчителя: Теоретико-методологічний аспект : монографія. Черкаси : Брама-Україна, 2006. 560 с.

340. Чорна В.Г. Адміністративно-правове регулювання позашкільної освіти в Україні. *Право і суспільство*. 2010. Вип. 3. С. 144–148.

341. Чорна Н.Б. Критерії готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей. *Мистецька освіта в контексті глобалізації та полікультурності* : зб. наук. праць. Луганськ : Янтар, 2012. С. 197–201.

342. Чорна Н.Б. Сутність та структура готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2012. № 1 (17). С. 192–196.

343. Чуприна Ю.А. Принципи професійного розвитку науково-педагогічних працівників. *Право та інноваційне суспільство*. 2019. № 1 (12) С. 99–103.

344. Шабанова Ю.О. Системний підхід у вищій школі: підручник для студентів магістратури за спеціальністю «Педагогіка вищої школи». Дніпропетровськ : Національний гірничий університет, 2014. 119 с.

345. Шевель Б.О. Формування фахових компетенцій майбутніх інженерів-педагогів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2011. 255 с.

346. Шевнюк О.Л. Інноваційні підходи до формування креативного мислення майбутніх фахівців з образотворчого мистецтва. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 163. С. 65–70.

347. Шевченко Ю.М. Системний підхід в удосконаленні готовності майбутніх учителів до духовно-морального розвитку молодших школярів. *Науковий часопис НПУ ім. М. Драгоманова. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2019. Вип. 66. С. 204–208.

348. Шевченко Ю.М. Теоретико-методичні засади готовності студентів вищих навчальних закладів до духовно-морального розвитку молодших школярів у крос-культурному просторі : дис. ... д-р пед. наук : 13.00.07 / Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, Київ, 2020. 562 с.

349. Шевчишена О.В. Проблема емоційної стійкості в контексті професійного здоров'я вчителя. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні та психологічні науки*. 2014. № 4. С. 531–540.

350. Шетеля Н. Аксіологічний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі культури і мистецтв. *Молодь і ринок*. 2022. № 5 (203). С. 133–138.

351. Шикирінська О. Використання художньо-педагогічної інтерпретації мистецьких творів у системі фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 3 (57). С. 490–497.

352. Шишкін Г.О. Особистісно-орієнтоване навчання майбутніх учителів технології. *Науковий часопис НПУ ім. М. Драгоманова. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2013. Вип. 40. С. 292–297.

353. Шульженко О.Є. Емоційна стійкість майбутнього фахівця як психологічний чинник його готовності до корекційної роботи з аутичними дітьми : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.08 / Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова. Київ, 2021. 18 с.

354. Шупта О.В. Дидактичні принципи дистанційного навчання. *Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія*. 2011. Вип. 582. С.184–194.

355. Щербатюк Л.Б. Формування професіоналізму майбутніх інженерів-механіків у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Ушинського. Одеса, 2007. 263 с.

356. Щербина О. Мотивація і стимулювання у контексті компенсаційної політики організації. *Кадровик: трудове право і управління персоналом*. 2007. № 1. С. 118–123.

357. Щербина С.В. Діяльнісний підхід як теоретична основа організації науково-дослідницької роботи студентів у вищому навчальному закладі. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. Харків, 2004. № 6. С. 80–85.

358. Юрков А.В. Педагогічні умови формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у Збройних силах України. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 34 (1). С. 37–42.

359. Ягупов В.В., Свистун В.І. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. *Наукові записки НаУКМА. Серія: педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2007. Т. 71. С. 3–8.

360. Ян Б. Формування художньо-творчої активності майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі фахової підготовки : дис. ... д-р. філос. : 011 / Сумський державний педагогічний університет ім. А. Макаренка, Суми, 2021. 205 с.

361. Ян Ц. Актуалізація ціннісного ставлення майбутніх учителів образотворчого мистецтва до художньо-педагогічної діяльності як умова формування готовності до професійно-творчої самореалізації. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 4. С. 427–437.

362. Яременко Л. Особливості функціонування та перспективи розвитку позашкільної освіти в сучасному суспільстві. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2015. № 1 (14). С. 305–311.

363. Яременко Л. Позашкільна освіта: проблема визначення. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія*. 2014. Вип. 33. С. 107–113.

364. Ясеницька Ж. Особливості формування педагогічної майстерності вчителя образотворчого мистецтва. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2016. Вип. 16. С. 480–486.

365. Яцинік А.В. Організаторські здібності як складова професіограми керівника дошкільного навчального закладу. *Науковий огляд*. 2015. № 7 (17). URL: <https://surli.cc/bpervb> (дата звернення: 12.03.2019).

366. Blaschke L.M. Heutagogy and lifelong learning: a review of heutagogical practice and self-determined learning. URL: <https://surli.cc/lffjao> (дата звернення: 10.06.2020).

367. Dienizhna S.O., Sova M.O. Psychological training of law enforcement officers for professional activity in extreme situations. *Problems of Modern Psychology: Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University*. Kamianets-Podilskyi, 2016. Issue 32. P. 99–111.

368. Galchynska O., Mykhailiuk O., Byedakova S., Vashchenko O., Hamolin P. (2025). Digital Art as a Tool for Developing Students Creativity. *Seminars in Medical Writing and Education*, Vol. 4. P. 1–11.

369. Hase S., Kenyon C. From Andragogy to Heutagogy. 2000. URL: https://www.researchgate.net/publication/301339522_From_andragogy_to_heutagogy?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 10.01.2020).

370. McCrindle M., Fell A. Generation Alpha: Understanding our children and helping them thrive. Sydney, NSW: Hachette Australia, 2021. 358 p.

371. Smitson W.S. The meaning of emotional maturity. *Mental hygiene*. 1974. Vol. 58. no 1. P. 9–11.

372. Solga H., Dombrowski R. Soziale ungleichheiten in schulischer und außerschulischer bildung: stand der forschung und forschungsbedarf. Düsseldorf : Hans-Böckler-Stiftung, 2009. 80 p.

373. Uznadze D.N. The psychology of set (The international behavioral sciences series). New York: Consultants Bureau, 1966. 251 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Географія та роки заснування дитячих художніх шкіл України

<i>№ з/п</i>	<i>Область</i>	<i>Заклад</i>	<i>Рік заснування</i>
1	Вінницька	Вінницька дитяча художня школа	1960
2	Волинська	Луцька дитяча художня школа Володимирська дитяча художня школа ім. М. Рокицького	1961 1978
3	Дніпропетровська	Дніпровська дитяча художня школа	1945
4	Донецька	Маріупольська художня школа ім. А. Куїнджі	1972
5	Житомирська	Житомирська дитяча художня школа ім. В. Шкуринського Бердичівська дитяча художня школа	1974 1979
6	Закарпатська	Мукачівська дитяча художня школа ім. М. Мункачі	1979
7	Запорізька	Запорізька дитяча художня школа	1959
8	Івано-Франківська	Івано-Франківська дитяча художня школа Коломийська дитяча художня школа ім. Я. Пстрака	1959 1974
9	Київська та м. Київ	Київська дитяча художня школа № 1 Переяслав-Хмельницька дитяча художня школа	1945 1990
10	Кіровоградська	Кропивницька художня школа ім. О. Осмьоркіна Олександрійська дитяча художня школа	1959 1973
11	Луганська	Сєверодонецька дитяча художня школа	1972
12	Львівська	Львівська дитяча художня школа ім. О. Новаківського Дрогобицька дитяча художня школа	1946 1982
13	Миколаївська	Миколаївська дитяча художня школа	1970
14	Одеська	Одеська дитяча художня школа ім. К. Костанді КЗ Ізмаїльської міської ради «Дитяча художня школа»	1945 1974
15	Полтавська	Полтавська дитяча художня школа Кременчуцька дитяча художня школа ім. О. Литовченка	1962 1971

16	Рівненська	Рівненська дитяча художня школа ім. А. Мартиненка	1959
17	Сумська	Сумська дитяча художня школа ім. М. Лисенка	1977
18	Тернопільська	Тернопільська художня школа ім. М. Бойчука Бучацька художня школа ім. О. Ментуса	1974 1960
19	Харківська	Харківська дитяча художня школа ім. І. Рєпіна Харківська дитяча художня школа ім. П. Левченко	1944 1975
20	Херсонська	Херсонська дитяча художня школа	1980
21	Хмельницька	Хмельницька дитяча художня школа Кам'янець-Подільська міська дитяча художня школа	1968 1969
22	Черкаська	Черкаська дитяча художня школа ім. Д. Нарбута Звенигородська дитяча художня школа ім. С. Терещенко	1978 1920
23	Чернівецька	Чернівецька художня школа ім. М. Івасюка	1971
24	Чернігівська	Чернігівська дитяча художня школа	1978

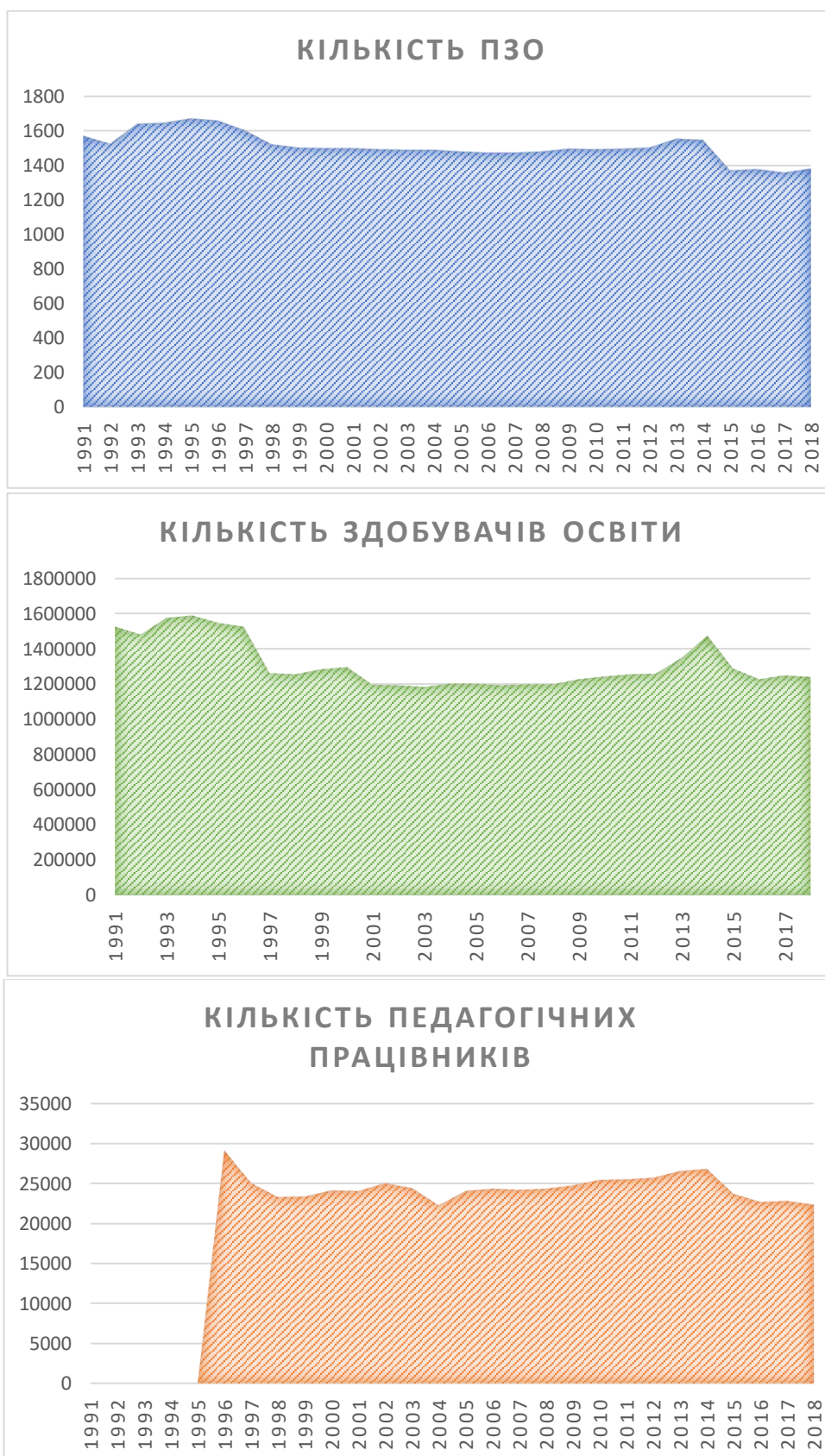
Додаток Б
Кількісні показники вітчизняної системи позашкілля

Додаток Б1
Мережа позашкільних закладів освіти України та кількість здобувачів і педагогічних працівників, які задіяні в освітньо-виховному процесі (дані Міністерства освіти і науки України)

<i>Рік</i>	<i>Кількість ПЗО на території України</i>	<i>Кількість здобувачів освіти</i>	<i>Кількість педагогічних працівників, які викладають за основним місцем роботи</i>
1991	1568	1 526 381	дані відсутні
1992	1524	1 481 100	дані відсутні
1993	1638	1 577 203	дані відсутні
1994	1645	1 590 500	дані відсутні
1995	1670	1 549 400	дані відсутні
1996	1658	1 525 094	29 124
1997	1599	1 262 631	25 001
1998	1521	1 256 762	23 278
1999	1500	1 282 923	23 369
2000	1497	1 296 485	24 104
2001	1497	1 196 022	24 021
2002	1491	1 192 290	25 001
2003	1490	1 183 580	24 429
2004	1487	1 201 342	22 243
2005	1478	1 202 505	24 027
2006	1472	1 191 612	24 303
2007	1473	1 199 228	24 190
2008	1478	1 197 812	24 311
2009	1496	1 226 441	24 728
2010	1493	1 242 085	25 437
2011	1496	1 257 287	25 507
2012	1500	1 259 596	25 678
2013	1554	1 349 862	26 513
2014	1545	1 475 647	26 803
2015	1369	1 285 941	23 735
2016	1376	1 227 825	22 700
2017	1358	1 250 743	22 816
2018	1379	1 240 000	22 300

Додаток Б2

Динаміка змін кількості позашкільних закладів освіти України та учасників освітньо-виховного процесу

Додаток БЗ
Кількісні показники ПЗО художньо-естетичного напрямку та секцій
«Образотворче мистецтво» на території України

	Кількість ПЗО художньо-естетичного напрямку	Кількість ПЗО, у яких є секція «Образотворче мистецтво»
Вінницька	58	28
Волинська	37	9
Дніпропетровська	88	49
Донецька	48	16
Житомирська	38	16
Закарпатська	68	29
Запорізька	58	32
Івано-Франківська	59	23
м. Київ	57	23
Київська	62	35
Кіровоградська	46	17
Луганська	30	15
Львівська	84	39
Миколаївська	46	18
Одеська	52	30
Полтавська	44	23
Рівненська	38	14
Сумська	36	14
Тернопільська	52	22
Харківська	78	43
Херсонська	38	14
Хмельницька	59	32
Черкаська	40	21
Чернівецька	52	13
Чернігівська	37	12

Додаток В

Детермінація понять: «позашкільна освіта», «позанавчальна освіта», «позаурочна освіта» та «позакласна освіта»

<i>Позашкільна освіта</i>	<i>Позанавчальна освіта</i>	<i>Позаурочна освіта</i>	<i>Позакласна освіта</i>
Складова національної системи освіти, що має нормативно визначені та закріплені структури, які представлені різними інституціями, що охоплюють різні напрями діяльності та забезпечуються в усіх регіонах [363]	Відноситься до сфери вільного часу і є особливою формою його організації; відрізняється від навчальної за змістом і принципами організації; є особливим соціокультурним середовищем, яке створює умови для саморозвитку, соціальної самоідентифікації особистості, для реалізації нею власних природних задатків та здібностей [215]	Складова навчально-виховного процесу закладу загальної середньої освіти, яка має на меті поглиблення знань та умінь учнів, розвиток індивідуальних здібностей, нахилів, розширення їх кругозору, задоволення інтересів та забезпечення потреб; є важливим і логічним доповненням освітнього процесу, здійснюється вчителем у позаурочний час і передбачає виконання всіма учнями обов'язкових, пов'язаних із вивченням дисципліни завдань [1]	Складова частина навчально-виховного процесу в школі, одна з форм організації дозвілля учнів, яка організовується й проводиться в позаурочний час органами дитячого самоврядування за активною допомогою й при тактовному керівництві з боку педагогічного колективу. Вона тісно пов'язана з навчально-виховною роботою, що проводиться на уроках [75, с. 263]
Вирішує завдання освітньої і соціальної політики щодо самореалізації дитини в суспільстві, формуванні її як громадянина і патріота, професійного самовизначення та допрофесійної підготовки,	Цілеспрямована навчально-виховна робота зі школярами, що її організовують і здійснюють учителі, вихователі в різних школах у позаурочний час [135, с. 7]	Форма організації учнів для виконання ними після уроків обов'язкових, пов'язаних із вивченням курсу, практичних робіт за індивідуальним або груповими завданнями учителя. За змістом ця робота збігається з навчальними	Система організованих і цілеспрямованих занять, що проводяться в позаурочний час для розширення й поглиблення знань, умінь і навичок, розвитку самостійності, індивідуальних здібностей і нахилів учнів, а також задоволення їхніх

профілактики негативної поведінки в дитячому й молодіжному середовищі [213, с. 59–60]		заняттями, і її результати оцінюються учителем [116]	інтересів і забезпечення корисного відпочинку [127, с. 3]
Сукупність форм культурно-освітньої роботи, котра проводиться позашкільними освітніми закладами за межами школи [285, с. 263]		Форма організації учнів з метою виконання ними після уроків обов'язкових і пов'язаних із вивченням шкільного курсу завдань, запропонованих учителем [145]	Різноманітна освітня й виховна робота, спрямована на задоволення інтересів і запитів дітей, організована в позаурочний час педагогічним колективом школи [323, с. 333]
Виховна робота, яка здійснюється спеціальними позашкільними установами [75, с. 263]		Поєднання діяльності вчителів, учнів та батьківської громади, яку організовує заклад загальної середньої освіти [372]	

Додаток Г

Перелік закладів вищої освіти України, які здійснюють підготовку майбутніх фахівців за спеціальністю 014.12 «Середня освіта (образотворче мистецтво)» (дані взяті з ЄДЕБО станом на 2024 рік)

1. Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Ушинського» (Одеса).
2. Житомирський державний університет ім. І. Франка.
3. Ізмаїльський державний гуманітарний університет.
4. Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка.
5. Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Т. Шевченка.
6. Криворізький державний педагогічний університет.
7. Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Короленка
8. Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника.
9. Сумський державний педагогічний університет ім. А. Макаренка.
10. Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка.
11. Уманський державний педагогічний університет ім. П. Тичини.
12. Університет Григорія Сковороди в Переяславі.
13. Харківський національний педагогічний університет ім. Г. Сковороди.
14. Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія.
15. Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького.
16. Центральноукраїнський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка.

Додаток Д

Аналіз ОПП спеціальностей 014.12 Середня освіта (образотворче мистецтво) та 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація ЗВО України

Додаток Д1

Узагальнена матриця обов'язкових освітніх компонент (цикл загальної та професійної підготовки) ОПП спеціальностей 014.12 та 023 у низці закладів вищої освіти України

Назва освітньої компоненти	Код закладу в ЄДЕБО											
	3*	33*	57*	84*	88*	89*	96*	101*	109*	178*	341*	3781*
Безпекознавство / Безпека життєдіяльності / Безпека існування людини в навколишньому середовищі / Безпека життєдіяльності та цивільний захист / Охорона праці та безпека життєдіяльності / Культура безпеки / Основи медичних знань і безпека життєдіяльності	•		•	•	•		•		•	•		•
Вікова фізіологія та здоров'я дитини / Вікова фізіологія, валеологія та екологія		•		•								
Вступ до спеціальності / Вступ до спеціальності з основами наукових досліджень				•		•				•		
Графіка / Графічні техніки в малюнку / Теорія та практика графіки/ Практикум з графічних технік / Види графічних мистецтв			•	•						•	•	
Декоративне мистецтво / Теорія та практика декоративно-прикладного мистецтва / Декоративна обробка матеріалів / ДПМ / Практикум з декоративно-прикладного мистецтва / Художні ремесла та народні промисли України		•	•	•		•	•		•	•	•	•
Етика, естетика					•							
Живопис / Теорія та практика живопису / Академічний живопис	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Іноземна мова (за професійним спрямуванням)	•	•	•	•		•	•	•	•	•	•	•
Інтегроване вивчення мистецтва в закладі загальної середньої освіти / Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» та гурткової роботи з декоративного мистецтва / Теорія та практика інтегрованого курсу «Мистецтво»									•	•		•
Інформаційні технології в освіті та мистецтві / Інформаційно-комунікаційні технології / Інформаційно-комунікаційні технології за професійним спрямуванням / Інформаційно-технічні засоби навчання/ Освітні технології / Інформаційно-комунікаційні технології в професійній діяльності / Сучасні	•	•			•	•	•	•	•		•	

освітні технології в методиці викладання образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва												
Історія образотворчого мистецтва / Історія зарубіжного та українського мистецтва / Історія та теорія мистецтва / Історія мистецтва та архітектури / Історія мистецтва / Мистецтво в культурі минулого	•	•	•	•		•	•		•	•	•	•
Історія української державності та національної культури / Історія та культура України / Історія України / Історія української культури/ Україна: історія і сучасні реалії / Україна в європейській історії та культурі / Історія України та національної культури / Україна в історії Європи / Актуальні проблеми української історії та культури / Історія освіти в Україні та зарубіжжі	•	•	•	•		•	•	•	•	•	•	•
Комп'ютерна графіка / Основи графічного дизайну / Інформаційні технології з основами комп'ютерної графіки			•		•		•			•	•	
Композиція / Основи композиції / Основи формальної композиції / Теорія та практика композиції / Композиція в образотворчому мистецтві	•	•	•	•		•	•	•	•	•	•	•
Людина і навколишнє середовище							•					
Матеріали і технологія образотворчого мистецтва / Технологія живописних матеріалів / Художні техніки в образотворчому мистецтві				•	•							•
Методика навчання образотворчого мистецтва / Методика викладання ОТМ / Шкільний курс з образотворчого мистецтва і методика його викладання / Методика викладання мистецьких дисциплін / Методика художнього навчання / Основи педагогічної майстерності та методика виховної роботи / Методика навчання образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва / Методика викладання образотворчого мистецтва та педагогічний рисунок	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•		•
Методи комп'ютерного проектування											•	
Методика виховної роботи / Теорія і практика виховання									•			•
Музейна педагогіка										•		
Основи економічної теорії			•									
Основи інклюзивної освіти / Основи інклюзивного навчання / Інклюзивна освіта	•	•				•						

Основи наукових досліджень / Методологія та методика наукових досліджень / Основи науково-дослідної роботи / Методика педагогічного експерименту		•					•		•	•	•	
Основи перспективи та кольорознавства / Основи кольорознавства/ Кольорознавство / Перспектива / Нарисна геометрія / Нарисна геометрія та перспектива / Перспектива та основи креслення	•	•	•				•	•		•	•	•
Основи текстильного мистецтва											•	
Основи художнього металу та ювелірного мистецтва											•	
Основи фотомистецтва					•							
Офорт			•									
Педагогіка / Педагогіка за професійним спрямуванням / Загальна педагогіка / Педагогіка мистецтв	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Основи пластанатомії / Пластична анатомія	•	•		•		•		•				•
Політично-правові студії / Правова культура в галузі / Політична та соціологічні науки / Права людини та громадське суспільство в Україні / Соціально-правові студії / Історико-громадянські студії			•		•	•		•	•	•		
Психологія / Загальна психологія / Психологія за професійним спрямуванням / Вікова та педагогічна психологія	•	•	•	•		•	•	•	•	•	•	
Психолого-педагогічні аспекти формування художньо-естетичної культури											•	
Рисунок / Малюнок / Теорія та практика малюнку	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Скульптура / Основи скульптури / Види пластичних мистецтв	•	•		•		•	•		•	•	•	•
Традиції та новаторство в мистецтві											•	
Українська мова (за професійним спрямуванням) / Українська мова (академічне письмо)	•	•	•	•		•	•	•	•	•	•	•
Український розпис			•									
Університетська освіта та академічне письмо / Основи академічного письма	•					•						•
Фізичне виховання / Фізична культура і збереження здоров'я / Фізична культура	•	•					•	•	•	•	•	

Філософія / Філософія культури / Основи філософських знань		•	•	•	•	•	•	•		•	•	•
Художнє конструювання		•			•							
Цифровий живопис та рисунок							•					
Виробнича педагогічна практика / Виробнича практика з образотворчого мистецтва / Виробнича практика (педагогічна з методики викладання дисциплін художнього циклу) / Виробнича педагогічна практика в початковій школі	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
Музейна практика							•		•	•		
Навчальна практика «Пленер» / Навчальна експедиційна практика (пленер) / Навчально-творча практика (пленер) / Навчальна виїзна практика (пленер) / Навчальна (художньо-творча) практика / Виробнича (педагогічна у ЗЗСО) практика / Етнографічно-пленерна практика	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Організаційно-виховна педагогічна практика / Навчальна педагогічна практика в середній школі / Практика в позашкільних навчальних закладах / Виробнича педагогічна практика в закладах загальної середньої освіти / Навчальна практика з підготовки до роботи в дитячому оздоровчому таборі		•	•		•	•	•		•	•		•
Навчальна практика з художнього конструювання		•										

***Систематизовано автором на основі офіційних електронних ресурсів закладів вищої освіти**

*3 – Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Короленка.

*33 – Сумський державний педагогічний університет ім. А. Макаренка.

*57 – Харківський національний педагогічний університет ім. Г. Сковороди.

*84 – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Ушинського».

*88 – Уманський державний педагогічний університет ім. П. Тичини.

*89 – Ізмаїльський державний гуманітарний університет.

*96 – Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка.

*101 – Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького.

*109 – Житомирський державний університет ім. І. Франка.

*178 – Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка.

*341 – Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника.

*3781 – Криворізький державний педагогічний університет.

Додаток Д2
Аналіз змістового наповнення ОПП спеціальностей 014.12 та 023
у закладах вищої освіти України

У *Криворізькому державному педагогічному університеті* у межах спеціальності 014.12 реалізується ОПП «Образотворче та декоративне мистецтво», за якою присвоюється кваліфікація «бакалавр середньої освіти (образотворче мистецтво), вчитель образотворчого мистецтва, керівник гуртка декоративного мистецтва» [224]. Художньо-естетичний блок, на який відводиться 90 кредитів ЄКТС, представлений такими дисциплінами: «Рисунок», «Живопис», «Композиція», «Історія мистецтв», «Скульптура та пластична анатомія», «Технологія живописних матеріалів», «Декоративно-прикладне мистецтво» та «Перспектива та основи креслення». Структура кожної навчальної дисципліни, її мета, завдання і результати навчання, які зафіксовані у робочих програмах, комплексно забезпечують опанування предметної області, її термінології та формують уміння й навички, необхідні для подальшої професійної діяльності у царині образотворчого мистецтва.

Разом із тим, на психолого-педагогічний та організаційно-методичний блок, який представлений п'ятьма освітніми компонентами («Загальна педагогіка», «Методика виховної роботи», «Психологія», «Методика викладання образотворчого мистецтва та педагогічний рисунок», «Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» та гурткової роботи з декоративного мистецтва»), відводиться 23 кредити ЄКТС, що у чотири рази менше, ніж на художньо-творчий блок. Розглянувши робочі програми цих дисциплін, зазначимо, що їх змістове наповнення забезпечує формування компетентностей, необхідних для подальшої художньо-педагогічної роботи; однак, зосередження саме на ПЗО прослідковується лише в ОК «Методика викладання образотворчого мистецтва та педагогічний рисунок», у робочу програму якої закладена тема «Типологія позашкільних навчальних закладів. Форми планування дисциплін образотворчого циклу в позашкільних навчальних закладах. Новітні методи навчання», на яку відводиться 11 годин для денної форми навчання та 8 год. – для заочної. Зазначимо, що курс «Методика викладання образотворчого мистецтва в позашкільних закладах» викладається лише для здобувачів ОКР «магістр».

Згідно навчального плану, на практичну підготовку здобувачів даної ОПП, яка представлена навчальною та виробничою практиками, відводиться 30 кредитів ЄКТС. Навчальна практика складається з пленерної (II, IV, VI сем.), психолого-педагогічної (IV сем.) та практики, яка спрямована на підготовку здобувачів до подальшої роботи в дитячому оздоровчому таборі (VI сем.). Виробнича практика представлена такими видами: виховна (IV сем.; 3 кр. ЄКТС), практика у дитячому оздоровчому таборі (VI сем.; 4,5 кр. ЄКТС) та практика у школі (VIII сем.; 12 кр. ЄКТС). Виробнича практика у школі, тривалість якої становить вісім тижнів, дає можливість здобувачам перевірити та закріпити фахові знання у якості активного суб'єкта освітнього процесу. Під час означеної практики студенти ознайомлюються з планом навчально-виховної

роботи закладу; вивчають психолого-педагогічний портрет учнів; відвідують і аналізують заняття досвідчених учителів, проводять заняття під керівництвом викладачів-наставників; формують загальні педагогічні спостереження тощо. За твердженням М. Фіцула [323], така практика дає можливість здобувачам апробувати весь цикл робіт, перебуваючи на реальному робочому місці. Саме тому, у контексті нашого дослідження, вважаємо, що педагогічну практику необхідно проводити у ПЗО (художні школи, студії, секції образотворчого мистецтва тощо), що уможливить занурення майбутніх викладачів ОТМ у середовище подальшої трудової діяльності.

У *Полтавському національному педагогічному університеті ім. В. Короленка* [130] підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва відбувається за ОПП «Середня освіта (образотворче мистецтво)», художньо-естетичний блок якої представлений традиційними ОК; зокрема: «Рисунок», «Живопис», «Основи композиції», «Пластична анатомія», «Перспектива» тощо. Психолого-педагогічний блок складається з таких дисциплін: «Психологія» (6 кр.), «Педагогіка» (6 кр.), «Основи інклюзивної освіти» (3 кр.), «Основи педагогічної майстерності» (3 кр.), «Методика навчання образотворчого мистецтва» (9 кр.) та ін. Проаналізувавши описи даних ОК на веб-сайті ЗВО, зазначимо, що вони забезпечують формування фундаментальних компетентностей, необхідних для подальшої роботи педагога загальноосвітнього закладу (школа, гімназія, ліцей); проте, фокусування на специфіці позашкільної освіти не прослідковується. Разом із тим, ОК «Виробнича педагогічна практика» та «Виробнича педагогічна практика (літня)», на які сумарно відводиться 28,5 кредитів ЄКТС, та які зорієнтовані на набуття здобувачами практичних умінь і навичок організації навчання учнів образотворчому мистецтву, реалізуються як у закладах загальної середньої, так і позашкільної освіти.

У *Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника* [212] художньо-естетична складова освітньо-професійної програми «Середня освіта (Образотворче мистецтво)» представлена фундаментальними для підготовки майбутнього художника освітніми компонентами: «Основи перспективи», «Види графічних мистецтв», «Види пластичних мистецтв», «Рисунок», «Живопис», «Композиція», «Кольорознавство», «Декоративно-прикладне мистецтво», «Комп'ютерна графіка», «Історія образотворчого мистецтва», «Методи комп'ютерного проектування». Психолого-педагогічний та організаційно-методичний блок складається з таких ОК: «Психологія» (6 кр.), «Сучасні освітні технології в методиці викладання мистецьких дисциплін» (3 кр.), «Психолого-педагогічні засади художньо-естетичного виховання учнів» (3 кр.), «Методика викладання образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва» (9 кр.), «Педагогіка» (6 кр.), «Педагогічний малюнок» та ін.

Слід зазначити, що у каталог вибіркових освітніх компонент внесений курс «Менеджмент освітньої діяльності в позашкільних мистецьких закладах» (3 кр.) у змістове наповнення якого закладені теми щодо особливостей та інноваційних підходів управління освітньою діяльністю у ПЗО, концептуальних засад менеджменту освітньої діяльності у таких закладах та ін. Однак, дана ВД

уможливилює набуття відповідних компетентностей лише здобувачами, які її обрали.

У контексті нашого дослідження звернемо увагу на практики. Так, ОК «Навчальна практика (ознайомлювальна) в закладах позашкільної освіти», на яку відводиться 3 кр. ЄКТС, та яка відбувається протягом двох тижнів VI семестру, передбачає ознайомлення здобувачів із планом навчально-виховної роботи в ПЗО, з календарним плануванням навчально-виховної роботи у класі, з програмами і літературою, функціями керівника гуртка. Під час її проходження здобувачі відвідують та аналізують різні типи занять, вивчають педагогічний досвід учителів-позашкільників тощо.

Попри те, що дана практика є навчальною, а не виробничою, вбачаємо, що саме її проходження у ПЗО дає можливість студентам здобути відповідні знання щодо трудової діяльності в означених інституціях, а також, при відповідному психолого-педагогічному супроводі, уможливилює мотивацію здобувачів до подальшої художньо-педагогічної роботи у таких закладах.

Важливим складником у закріпленні набутих студентами психолого-педагогічних знань і навичок є проходження ними у VIII семестрі виробничої (педагогічної) практики, на яку відводиться значний обсяг часу – 6 тижнів, 9 кр. ЄКТС. Протягом перших тижнів студенти виконують завдання, подібні до практики шостого семестру, а вже далі активно долучаються до організації навчально-виховної роботи з учнями; зокрема: розробляють методичні матеріали, беруть участь у засіданнях методичних об'єднань учителів, проводять заняття та консультації для учнів, долучаються до підготовки та проведення олімпіад, конкурсів тощо.

Проаналізувавши дану ОПП зазначимо, що вона цілком забезпечує формування фахових художньо-педагогічних компетентностей; однак, убачаємо, що не приділена належна увага формуванню у здобувачів здатності здійснювати моніторинг власної діяльності та визначати вектори і способи підвищення рівня наявних компетентностей, що є однією з вимог професійної діяльності викладачів образотворчого мистецтва у ПЗО, зафіксованою у професійному стандарті «Викладач мистецької школи (за видами навчальних дисциплін)» [250].

Аналіз змісту ОПП «Образотворче мистецтво» у *Харківському національному педагогічному університеті ім. Г. Сковороди* [329] засвідчує, що на художньо-естетичний блок, який представлений дванадцятьма освітніми компонентами (Малюнок», «Живопис», «Композиція», «Кольорознавство», «Комп'ютерна графіка», «Пластична анатомія», «Художня обробка паперу», «Основи декоративно-прикладного мистецтва», «Практикум з декоративно-прикладного мистецтва», «Історія образотворчого мистецтва», «Графічні матеріали та техніки», «Український розпис»), відводиться майже третина часу – 86 кредитів ЄКТС. Означених ОК та їх змістового наповнення цілком достатньо для формування образотворчих едукативних компетентностей у майбутніх викладачів ПЗО.

Водночас, психолого-педагогічна та організаційно-методична складова даної ОПП представлена чотирма обов'язковими ОК: «Загальна педагогіка» (6 кр.), «Провайдинг освітніх технологій» (8 кр.), «Психологія» (4 кр.) та «Методика викладання образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва» (12 кр.), яка забезпечує теоретико-методичну підготовку майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до організації та проведення занять з учнями та спрямована на формування умінь, навичок і професійних якостей, необхідних для вчителя-предметника й організатора мистецько-просвітницької діяльності у навчальних закладах.

Проаналізувавши тематичне наповнення вищевказаних дисциплін, робимо висновок про те, що вони забезпечують формування художньо-педагогічних компетентностей; проте, здебільшого скеровані на заклади загальної середньої освіти, а специфіка роботи у позашкільних закладах розкрита, на наш погляд, недостатньо. Разом із тим, змістовий потенціал навчальної дисципліни «Методика викладання образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва» дозволяє приділяти більше уваги ознайомленню здобувачів із особливостями організації освітньо-виховного процесу художнього профілю навчання художньо-естетичного напрямку позашкільної освіти.

Щодо практичної підготовки, на яку сумарно відводиться 39 кредитів (16,25% від загального обсягу освітнього процесу), то вона складається з чотирьох видів: навчальна виїзна (плер), безперервна пропедевтична педагогічна, організаційно-виховна педагогічна, педагогічна у закладах загальної та спеціалізованої середньої освіти. Саме остання практична підготовка, обсяг якої становить 270 годин (9 кред.), передбачає залучення здобувачів IV року навчання до виконання трудових обов'язків на реальному робочому місці у ПЗО.

Однак, при досить ґрунтовній образотворчій та психолого-педагогічній підготовці за даною ОП, розглянувши тематичне наповнення робочих навчальних програм різних дисциплін, вважаємо, що недостатньо уваги приділяється формуванню у здобувачів спроможності проводити моніторинг власної діяльності, аналізувати свої сильні та слабкі сторони, а також вибудовувати процес самовдосконалення. Крім того, майже не розкривається тема комунікативної взаємодії з різними учасниками освітнього процесу (батьки учнів або законні представники, колеги, керівництво), яка є важливою для ефективного та результативного його провадження.

В *Уманському державному педагогічному університеті ім. П. Тичини* [319] в ОПП «Середня освіта (образотворче мистецтво)» закладені досить різноманітні ОК, які забезпечують художньо-естетичну складову підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва; адже, окрім фундаментальних дисциплін образотворчого циклу, здобувачам пропонуються такі ОК: «Основи графічного дизайну» (3 кр.), «Основи фотомистецтва» (3 кр.), «Художнє конструювання» (3 кр.), «Етика, естетика» (3 кр.) тощо. Психолого-педагогічний та організаційно-методичний блоки представлені традиційними ОК: «Педагогіка», «Психологія», «Методика навчання образотворчого мистецтва».

Втім, ми звернули увагу, що в освітню програму закладена дисципліна, яка відсутня в інших ОП, але є важливою для підготовки майбутніх викладачів – «Культура мовлення» (3 кр., II семестр). У процесі вивчення даного курсу у здобувачів формуються навички ведення комунікації; донесення навчального матеріалу аудиторії; студенти практикуються виступати публічно, що є вкрай важливим для майбутніх викладачів ПЗО, тощо. Проаналізувавши базу вибіркового дисциплін, які ЗВО пропонує здобувачам для формування індивідуальної освітньої траєкторії, зазначимо, що вони поглиблюють лише фахову складову – образотворче мистецтво, а ВД, пов'язані з діяльністю ПЗО, відсутні. Практична підготовка, на яку відведено 24 кредити ЄКТС, представлена плерною, пропедевтичною та педагогічною (виробничою) практиками. ОК «Педагогічна (виробнича) практика» (9 кр.) проводиться на IV курсі і передбачає виконання здобувачами трудових функцій як у загальноосвітніх, так і у позашкільних закладах.

Кафедра образотворчого мистецтва, дизайну та методики їх навчання **Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка** [307] пропонує здобувачам ОКР «бакалавр» навчання за ОПП «Середня освіта (образотворче мистецтво)». Психолого-педагогічна та організаційно-методична складові освітньої програми представлені наступними дисциплінами: «Освітні технології» (3 кр.), «Методика викладання мистецьких дисциплін» (12 кр.), «Методика виховної роботи в літніх оздоровчих закладах» (6 кр.), «Педагогіка» (10 кр.) та «Психологія» (3 кр.), яка розкриває питання особливостей і закономірностей побудови та формування психіки, визначення тенденцій розвитку особистості, створення оптимальних умов для самореалізації та самовдосконалення. Розглянувши тематичне наповнення дисципліни «Психологія», вбачаємо, що у контексті нашого дослідження, цей курс доцільно збагатити тематикою, яка розкриває питання психолого-педагогічних особливостей вихованців із віковим діапазоном 5-18 років (вік учнів ПЗО), а також взаємодії з педагогічним і батьківським колективами.

У каталозі вибіркового ОК ми звернули увагу на курс «Гурткова робота з мистецтва» (VI сем.), метою якого є збагачення студентами знаннями та навичками, необхідними для виконання функцій керівника гуртка. У силабусі даного курсу прописані такі теми: «Позашкільна робота з образотворчого мистецтва та дизайну»; «Школи раннього розвитку: методика роботи у школах раннього розвитку з урахуванням специфіки вікових груп та видів художньої діяльності»; «Центр дитячої творчості»; «Художня школа». Однак, недоліком є те, що набуття відповідних компетентностей забезпечується лише для студентів, які обрали цю дисципліну.

Щодо художньо-естетичної складової підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва, то вона представлена традиційними ОК, які цілком уможливають ґрунтовне опанування предметної області.

До нормативної складової освітньо-професійної програми «Середня освіта (образотворче мистецтво)» **Житомирського державного університету ім. І. Франка** [114] входять такі дисципліни:

– художньо-естетичний блок – «Рисунок», «Живопис», «Композиція», «Декоративно-прикладне мистецтво», «Скульптура», «Історія образотворчого мистецтва», «Педагогічний малюнок»;

– психолого-педагогічний та організаційно-методичний блок – «Психологія», «Методика образотворчого мистецтва», «Теорія та методика інтегрованого курсу «Мистецтво», «Теорія і практика виховання», «Вікова та педагогічна психологія», «Педагогіка» та «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті». Зазначимо, що в ОК «Методика образотворчого мистецтва» (10 кред.; IV-V семестри) у межах IV модуля окреслюється тема «Позашкільна робота з ОТМ. Гурткова робота з ОТМ. Напрями роботи шкільних гуртків», яка спрямована на формування у здобувачів розуміння загальних аспектів та специфічних особливостей провадження освітнього процесу у ПЗО.

Оскільки у контексті нашого дослідження значний потенціал вбачаємо у практичній підготовці, розглянемо її. У навчальному плані 2021/2022 року набору практична підготовка представлена вісьмома видами практик, на які сумарно відводиться 36 кредитів, та проходить у II-VIII семестрах (у VI семестрі – двічі). Виробнича практика представлена такими ОК: «Виробнича літня педагогічна» (VI сем., 3 тижні), «Виробнича педагогічна практика в закладах загальної середньої освіти» (VIII сем., 6 тижнів) та «Виробнича педагогічна практика в позашкільних закладах освіти» (VII сем., 4 тижні), метою якої є формування професійної готовності здобувачів вищої освіти до організації та керівництва позакласною та позашкільною роботою у відповідних закладах освіти. Змістове наповнення даної практики, яке складається з п'яти тем, суттєво доповнює та поглиблює підготовку майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи у позашкільних закладах освіти, адже студенти виконують завдання на реальному робочому місці; зокрема: ознайомлюються з організацією та плануванням роботи гуртків, з бібліотечним та методичним фондами закладу; відвідують заняття провідних методистів та керівників гуртків; вивчають документацію, пов'язану з виконанням посадових обов'язків керівника; проводять заняття відповідно до календарно-тематичного плану (у тому числі – розробляють необхідний методичний та наочний матеріали, здійснюють педагогічний контроль за виконанням творчих робіт тощо); розробляють та проводять виховні заходи; оформлюють залікові заняття (художнє, декоративне, конструкторське та заняття «за вільним вибором»). Таким чином, означена виробнича практика безпосередньо впливає на підготовку майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи у ПЗО, адже здобувачі мають можливість спробувати виконати всі трудові функції, покладені на керівників гуртків.

Проаналізувавши ОПП «Середня освіта (образотворче мистецтво)» за ОКР «бакалавр» у *Кам'янець-Подільському національному університеті ім. І. Огієнка* [129] зазначимо, що здобувачам освіти пропонується широкий спектр дисциплін художньо-естетичного блоку за рахунок їх об'єднання; зокрема: «Малюнок і живопис» (10 кр.), «Нарисна геометрія та перспективи» (3 кр.), «Скульптура та пластична анатомія» (2 кр.), «Теорія та історія мистецтва» (4 кр.), «Основи композиції та кольорознавства» (8 кр.). Психолого-педагогічний

та методичний блок представлений такими ОК: «Психологія», «Педагогіка», «Методика навчання образотворчого мистецтва», «Музейна педагогіка», «Інтегроване вивчення мистецтва в закладі загальної середньої освіти». Практична підготовка, на яку сумарно відводиться 30 кредитів ЄКТС, представлена шістьма видами практик: «Зимовий пленер» (III сем.), «Навчальна психолого-педагогічна практика» (IV сем.), «Навчальна ознайомлювальна педагогічна практика» (V сем.), «Навчальна музейна практика» (VI сем.), «Виробнича педагогічна практика в початковій школі» (VII сем.) та «Виробнича педагогічна практика в закладах загальної середньої освіти» (VIII сем.).

Розглянувши силабуси та робочі програми навчальних дисциплін зазначимо, що ОПП забезпечує підготовку майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи у закладах загальної середньої освіти; проте, конкретизація у контексті побудови освітньо-виховного процесу у ПЗО майже не прослідковується.

До нормативної складової освітньо-професійної програми «Середня освіта: образотворче мистецтво. Дизайн та декоративно-прикладне мистецтво в закладах освіти» *Ізмаїльського державного гуманітарного університету* [123], метою якої є підготовка кваліфікованого фахівця для викладання образотворчого мистецтва у загальноосвітніх школах та позашкільних закладах, входять такі дисципліни:

– художньо-естетичний блок – «Рисунок», «Живопис», «Композиція», «Декоративно-прикладне мистецтво», «Скульптура та пластична анатомія», «Історія зарубіжного та українського мистецтва», «Педагогічний малюнок»;

– психолого-педагогічний та організаційно-методичний блок – «Психологія» (6 кр.), «Методика навчання образотворчого мистецтва» (6 кр.), «Методика навчання ДПМ та дизайну» (4 кр.), «Педагогіка» (6 кр.), «Інтегрований курс «Мистецтво» та методика його навчання» (3 кр.) та «Інклюзивна освіта» (3 кр.).

Проаналізувавши змістове наповнення цих дисциплін зазначимо, що їх тематика сукупно забезпечує формування у студентів компетентностей, необхідних для виконання трудових функцій у загальноосвітніх закладах. Однак, у контексті нашого дослідження, вбачаємо, що недостатньо уваги приділено ознайомленню здобувачів із навчальними програмами, за якими відбувається освітній процес саме у ПЗО, підготовці до публічних виступів, здатності до саморефлексії на художньо-педагогічну діяльність та формування самоосвітньої траєкторії.

Звертаємо увагу на те, що у даній освітній програмі є два типи виробничої практики: педагогічна з образотворчого мистецтва та педагогічна з декоративно-прикладного мистецтва, базами для проходження яких є як позашкільні заклади освіти, так і загальноосвітні установи, що унеможливорює рівноцінну підготовку всіх здобувачів до подальшої трудової діяльності у ПЗО.

Додаток Е

**Палітра трудових функцій, професійних компетентностей, знань, умінь та навичок,
визначена професійним стандартом «Викладач мистецької школи (за видами навчальних дисциплін)» [250]**

<i>I трудова функція – ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАННЯ</i>		
Знання	Професійна компетентність	Уміння та навички
Предметна область	Здатність забезпечувати досягнення результатів навчання	Володіти фаховими навичками в обсязі необхідному для викладання
Види занять та форми роботи з учнями		Організовувати навчальні заняття різних видів
Професійна термінологія		Проводити навчання за типовою або робочою навчальною програмою
Зміст, цілі та програмні результати навчання		Обирати, застосовувати, адаптувати та коригувати методи, прийоми, засоби, технології навчання для забезпечення досягнення учнем програмних результатів навчання
Інструменти інклюзивного навчання в освітньому процесі		Застосовувати під час навчання необхідні технічні засоби, обладнання та інструменти
Технічні засоби і обладнання, які можуть застосовуватись в освітньому процесі відповідно до виду мистецтва		Співпрацювати з батьками/ законними представниками учнів, як учасниками освітнього процесу, та залучати їх до спільного розв'язання проблемних ситуацій
Права та обов'язки батьків та інших учасників освітнього процесу		Застосовувати різні засоби педагогічної підтримки учнів
Правила запобігання та протидії булінгу та будь-яким видам дискримінації		
Принципи та методики підготовки до публічних виступів	Здатність забезпечувати демонстрування учнем мистецьких досягнень	Готувати учнів до публічного виступу, презентації своїх мистецьких досягнень
Вимоги до ведення навчальної документації	Здатність до роботи з документами, що відображають та забезпечують освітній процес	Оформлювати навчальну документацію відповідно до вимог
		Застосовувати цифрові пристрої та програмне забезпечення під час ведення навчальної документації

Норми української літературної мови та норми використання усного та писемного мовлення	<i>Здатність навчати, вести ділову та професійну комунікацію державною мовою</i>	Доносити навчальний матеріал до учнів та заохочувати його/її до спілкування державною мовою під час навчання
Професійна лексика		Забезпечувати здобуття учнями початкової мистецької освіти державною мовою
Основи, принципи та етапи планування навчального процесу		Вести навчальну та службову документацію державною мовою
Вимоги типових навчальних програм	<i>Здатність планувати</i>	Планувати індивідуальну траєкторію учнів залежно від цілей навчання та індивідуальних здібностей учнів, в тому числі з програм особливими освітніми потребами
Технічні засоби та обладнання, цифрові технології, які використовуються під час навчання		Планувати навчальні заняття та форми роботи
		Складати робочі навчальні програми
	<i>Здатність використовувати цифрові технології</i>	Використовувати необхідні технічні засоби, обладнання, цифрові пристрої, працювати з онлайн-сервісами, застосунками, файлами, мережею Інтернет, у тому числі під час дистанційного навчання
<i>II трудова функція –</i> ВИЗНАЧЕННЯ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЇХ ДОСЯГНЕНЬ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ		
<i>Знання</i>	<i>Професійна компетентність</i>	<i>Уміння та навички</i>
Методики, процедури, форми та інструменти визначення спроможності учнів	<i>Здатність визначати рівень здібностей учнів</i>	Визначати рівень здібностей учнів
Форми та методи оцінювання навчальних досягнень учнів і розроблення критеріїв оцінювання		Застосовувати різні форми та шкали оцінювання навчальних досягнень учнів
Критерії та рекомендації щодо оцінювання		Застосовувати та коригувати критерії оцінювання навчальних досягнень учнів
Новітні технології оцінювання	<i>Здатність використовувати новітні технології в процесі оцінювання</i>	Встановлювати та фіксувати результати навчання учнів, на їхній основі визначати індивідуальну траєкторію навчання (за потреби)
Вимоги до ведення навчальної документації в електронному форматі		Застосовувати новітні, у тому числі, цифрові, технології в процесі оцінювання навчальних результатів

Методи аналізу навчальної діяльності учнів і прогнозування її результатів	<i>Здатність здійснювати моніторинг індивідуальних навчальних досягнень учнів і прогнозувати результати навчання</i>	Здійснювати моніторинг навчальної діяльності та рівня навчальних досягнень учнів
Норми законодавства щодо академічної доброчесності в частині оцінювання учнів і відповідальності за їх недотримання		Прогнозувати результати навчальних досягнень учнів
		Запобігати проявам та уникати необ’єктивного оцінювання, надання учням допомоги під час проходження ними оцінювання результатів навчання чи створення перешкод, непередбачених умовами та/або процедурами проходження такого оцінювання
III трудова функція – УЧАСТЬ В ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ТА МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАННЯ		
<i>Знання</i>	<i>Професійна компетентність</i>	<i>Уміння та навички</i>
Спеціальна та методична література, а також інші джерела для забезпечення освітнього процесу	<i>Здатність розробляти, адаптувати та узагальнювати навчальні матеріали</i>	Опрацьовувати та узагальнювати навчальні матеріали
Типові навчальні програми, рекомендації до розроблення робочих навчальних програм		Використовувати інформаційні ресурси при підготовці навчально-методичних напрацювань
Методика викладання навчальної дисципліни		Застосовувати інноваційні технології в освітньому процесі
		Розробляти робочі навчальні програми
		Аналізувати результати застосування методик викладання навчальної дисципліни у своїй педагогічній практиці та будувати на основі цього аналізу власну педагогічну чи викладацьку стратегію
Норми законодавства щодо академічної доброчесності		Використовувати відкриті електронні (цифрові) освітні ресурси для організації освітнього процесу, обміну педагогічним і творчим досвідом та професійного розвитку
		Діяти з дотриманням вимог законодавства щодо академічної доброчесності та використання об’єктів авторського права, мережевий етикет у професійній діяльності
	Запобігати академічному плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації, списування, обману, хабарництву під час створення власних методичних розробок	

Форми, способи та методи поширення власного професійного досвіду	Здатність до поширення власного професійного досвіду	Презентувати власний професійний досвід (прийоми, методи, технології навчання тощо) та зважати на рекомендації колег
Норми законодавства щодо академічної автономії педагогічних працівників і закладів освіти, вимоги до участі педагогічних працівників у роботі колегіальних органів управління	Здатність до взаємодії з колегами та керівництвом	Формувати та висловлювати власні пропозиції щодо організації та провадження освітнього процесу під час участі в засіданнях колегіальних органів управління
Обов’язки щодо участі в організації освітнього процесу на рівні мистецької школи, правила трудового розпорядку, посадова інструкція		Діяти відповідно до посадових обов’язків та правил трудового розпорядку мистецької школи
		Вибудовувати взаємодію із колегами та професійною спільнотою на основі толерантності та взаємоповаги, загальнолюдських цінностей
IV трудова функція – БЕЗПЕРЕРВНИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК		
Знання	Професійна компетентність	Уміння та навички
Документи, способи та методи самооцінювання педагогічних і фахових компетентностей	Здатність здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності і визначати потреби у власному професійному розвитку	Аналізувати та оцінювати результати власної професійної діяльності (з урахуванням результатів навчання учнів), власний рівень професійної компетентності та його вплив на результати професійної діяльності
		Визначати відповідність власних професійних компетентностей чинним вимогам, сильні і слабкі сторони власної педагогічної діяльності, потребу в розвитку власних компетентностей
Види, форми та складники освіти дорослих	Здатність визначати напрями, види та способи підвищення рівня власних педагогічних та фахових компетентностей	Обирати вид освіти (формальний, неформальний, інформальний) для підвищення рівня педагогічних та фахових компетентностей
Законодавчі акти щодо професійного розвитку педагогічних працівників		Планувати і організовувати процес самоосвіти

Додаток Ж
Структурні компоненти готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва
до професійної діяльності, визначені у варіативних розвідках учених

<i>Автор</i>	<i>Компоненти</i>							
	<i>когнітивний</i>	<i>ціннісний</i>	<i>мотиваційний</i>	<i>емоційний</i>	<i>особистісний</i>	<i>рефлексивний</i>	<i>творчий</i>	<i>діяльнісний</i>
Л. Базильчук [10]	когнітивний	—	мотиваційний	—	—	рефлексивний	практично-творчий	
Т. Батієвська [15]	теоретичний	—	мотиваційний	—	особистісний	—	—	практичний
Л. Гарбузенко [67]	когнітивний	мотиваційно-ціннісний		—	особистісно-розвивальний	рефлексивний	діяльнісно-практичний	
Н. Гатеж [69]	інтелектуально-когнітивний	—	емоційно-мотиваційний		—	—	креативно-діяльнісний	
О. Євтушенко [108]	когнітивний	мотиваційно-ціннісний		—	—	—	—	практичний (технологічний)
О. Колоянова [144]	когнітивний	мотиваційно-ціннісний		—	—	—	діяльнісно-творчий	
Є. Липовецька [175]	когнітивний	мотиваційно-ціннісний		—	—	рефлексивний	діяльнісно-практичний	
А. Прус [253]	професійна компетентність	мотиваційно-ціннісний		—	професійно-значущі якості особистості	рефлексивно-регулятивний	—	—
І. Рубель [260]	когнітивний	оцінний	мотиваційний	—	—	—	естетичний	—
Г. Сотська [293]	інформаційно-когнітивний	мотиваційно-ціннісний		—	—	—	художньо-конструкторський спеціальний	
Б. Тимків [309]	когнітивний	—	мотиваційний	—	—	—	—	практичний
Х. Лі [179]	змістово-когнітивний	ціннісно-мотиваційний		—	особистісно-рефлексивний		творчо-операційний	
Я. Лі [181]	знаннево-креативний	мотиваційно-аксіологічний		—	особистісно-акмеологічний	—	—	—

Додаток 3

Узагальнені дані щодо значення запропонованих якостей особистості педагога у позашкільному закладі освіти художнього напрямку (на основі обробки заповнених респондентами анкет)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23		
Оптимізм	9	8	1	5	8	7	5	8	3	1	12	7	6	4	7	7	8	8	6	11	6	9	10	156	
Комунікативні здібності	1	1	3	1	1	1	2	1	1	2	1	1	1	3	1	1	1	2	1	1	1	1	1	30	I
Організаторські здібності	2	2	4	2	2	3	3	2	2	4	2	3	2	1	2	3	2	3	2	2	4	2	2	56	II
Тактовність	8	9	9	10	10	8	9	9	7	9	8	8	10	9	8	8	10	7	9	10	8	8	9	200	
Емоційна стійкість	5	3	6	3	5	4	6	5	4	6	3	4	5	6	5	5	5	6	5	5	2	4	5	107	V
Здатність до художньо-педагогічної імпровізації	3	6	5	4	4	5	4	3	8	5	5	5	4	8	4	4	4	4	4	3	3	6	4	105	IV
Відповідальність	10	10	8	6	9	10	10	10	9	10	9	10	9	5	10	9	12	11	11	9	9	10	11	217	
Здатність до самоконтролю	7	5	7	9	6	9	7	7	6	8	11	9	13	7	9	13	6	5	10	8	10	5	6	183	
Розвинене художньо-образне мислення	4	4	2	7	3	2	1	4	13	3	4	2	3	2	3	2	3	1	3	4	5	3	3	81	III
Цілеспрямованість	11	13	12	11	11	13	11	11	11	14	14	13	11	10	13	10	11	13	14	12	11	13	14	277	
Соціальна активність	14	14	14	14	12	12	12	14	14	12	15	12	12	14	15	12	15	15	13	15	15	14	13	312	
Наполегливість	13	15	13	8	13	14	14	13	15	15	13	14	8	13	14	14	13	14	15	14	14	15	15	309	
Дисциплінованість	12	7	10	13	7	11	13	12	12	11	10	11	7	12	11	11	7	12	12	7	13	7	12	240	
Почуття гумору	6	11	11	12	15	6	15	6	5	7	7	6	15	11	6	6	9	9	8	6	7	11	8	203	
Педагогічна уява	15	12	15	15	14	15	8	15	10	13	6	15	14	15	12	15	14	10	7	13	12	12	7	284	

Додаток И

Дефініція конструкту «емоційна стійкість»

<i>Автор</i>	<i>Визначення</i>
I. Аршава [8]	Властивість особистості, що виявляється в підтримці або відновленні рівноваги організму як «активної підсистеми» з постійно змінюваним середовищем
С. Бочарова [29]	Інтегративна полісистемна якість індивідуума, що зумовлена змістом і взаємозв'язком його складових частин і обумовлює продуктивність діяльності особистості, адекватність поведінки її в екстремальних стресових умовах
С. Деніжна, М. Сова [367]	Професійна якість , яка забезпечує здатність зберігати у складних умовах стабільний психічний стан, сприятливий для успішної роботи
Н. Кордунова, Н. Дмитріюк [153]	Інтегративна, полісистемна якість особистості, що обумовлена змістом і взаємозв'язками її складових компонентів: мотиваційного (силою мотивації), емоційного (емоційне збудження, особистісна тривожність), інтелектуального (оцінка ситуації, прогноз можливих змін цієї ситуації, прийняття рішення на здійснення дій), типологічною властивістю нервової системи
Ю. Лялюк [185]	Динамічна інтегративна властивість та полісистемна якість особистості, яка характеризує ступінь розвиненості емоційної сфери на рівні адекватності емоційного реагування в умовах професійної діяльності
К. Пилипенко [231]	Складна динамічна інтегративна властивість особистості, що забезпечує високу продуктивність та ефективність діяльності й поведінки в складних емоційно напружених умовах
В. Смітсон [371]	Процес , у якому особистість постійно прагне до емоційного здоров'я, а також її здатність витримувати неможливість задоволення власних потреб, терпіти розумну кількість розчарувань, будувати чіткі плани на майбутнє, здатність пристосовуватися до різноманітних життєвих ситуацій
І. Султанова [301]	Багатосистемна, інтегральна риса-якість , котра базується на чотирьох компонентах – емоційному (емоційна тривожність, збудженість), мотиваційному (сила мотивації), інтелектуальному (оцінка, прогноз, ухвалення рішень у неординарних ситуаціях), типологічному (особливості нервової системи), що зумовлюють продуктивність діяльності й адекватність поведінки особи при вирішенні завдань в умовах екстремальних і стресових дій
Н. Трофаїла [316]	Інтегративна властивість особистості, що виявляється в умінні підтримувати динамічну рівновагу між збереженням адекватної поведінки в емоційно значимій ситуації і відновленням або підтриманням цілісності особистості, її комфортного емоційного стану після стресу
О. Шульженко [353]	Інтегральна властивість психіки, що виражається у здатності долати стан зайвого емоційного збудження при виконанні складної діяльності та зменшує негативний вплив сильних емоційних впливів, попереджає виникнення дистресу, сприяє прояву готовності діяти в напружених ситуаціях тощо

Додаток К

Сутність конструкту «педагогічні умови», подана у розвідках учених

Додаток Л

Програми авторських тренінгів для формувального етапу експерименту

Додаток Л1

Програма тренінгу «Я – майбутній викладач-художник» (І рік навчання)

Тривалість: 3 години.

Учасники: майбутні викладачі образотворчого мистецтва позашкільних закладів освіти (студенти експериментальної групи).

Мета тренінгу: формування професійної ідентичності майбутнього викладача-художника та його готовності до провадження такої діяльності.

Очікувані результати: усвідомлення майбутніми викладачами образотворчого мистецтва цінності художньо-педагогічної діяльності; вміння презентувати себе як фахівця та аналізувати сильні й слабкі сторони.

Матеріали: кольоровий папір, маркери, фліп-чарт та папір для нього, папір А-4 для індивідуальних і групових завдань; варіативні роздаткові матеріали.

Програма тренінгу:

10:00-10:15	15 хв.	Вітальне слово. Ознайомлення учасників тренінгу з метою та програмою заходу. Представлення учасників. Налаштування на взаємодію, створення відкритої атмосфери. Висловлювання очікувань учасників від тренінгу. Закладення підґрунтя для саморефлексії. Вправа «Моє ім'я – мій стиль» – метафоричне представлення здобувачами своєї творчої особистості.
10:15-10:45	30 хв.	Актуалізація у студентів самоідентифікації у професії; визначення ключових ролей. Увиразнення студентами переваг образотворчої та педагогічної діяльності. Вправа «Дві грані професії». Обговорення та фіналізація даного слоту тренінгу.
10:45-11:25	40 хв.	Розвиток в учасників тренінгу креативного педагогічного мислення та формування спроможності бути гнучкими і адаптивними. Генерування ідей відносно того, як можна навчити малювати дітей без найбільш необхідних для цього матеріалів (паперу, фарб, олівців тощо). Вправа «На межі можливого». Обговорення та фіналізація даного слоту тренінгу.
11:25-11:40	15 хв.	Кава-брейк.
11:40-12:00	20 хв.	Формування у здобувачів навичок педагогічної комунікації та емпатії. Практичне завдання «Подих натхнення». Креація студентами слів та фраз, які можуть мотивувати учнів до художньо-естетичної діяльності. Обговорення та фіналізація даного слоту тренінгу.
12:00-12:40	40 хв.	Формування образу викладача-художника. Практичне завдання «Мозаїка моєї професії». Образна генерація студентами складових професії викладач-художник. Обговорення та фіналізація даного слоту тренінгу.
12:40-13:00	20 хв.	Підсумки; рефлексія; зворотній зв'язок. Визначення знань, інсайтів та конкретних намірів, які учасники тренінгу «заберуть» із собою. Вправа «Три речі, які я беру із собою». Вручення символічних «сертифікатів натхнення».

Додаток Л2

Програма тренінгу «Мій професійний розвиток» (І рік навчання)

Тривалість: 4 години.

Учасники: майбутні викладачі образотворчого мистецтва позашкільних закладів освіти (студенти експериментальної групи).

Мета тренінгу: формування у студентів розуміння подальшого професійного розвитку; скерування їх у художньо-педагогічну сферу професійної діяльності; розвинення їх навичок, які важливі у подальшій діяльності в означеній царині.

Очікувані результати: студенти розуміють та усвідомлюють подальшу траєкторію свого професійного розвитку, цілі та мотивацію в обраній професії; здатні визначати свої сильні сторони як майбутні викладачі-художники позашкільного закладу освіти.

Матеріали: папір А-4, лайнери; проєктор із презентаційним матеріалом, роздаткові матеріали, фліп-чарт та папір для нього.

Програма тренінгу:

10:00-10:15	15 хв.	Вітальне слово. Ознайомлення учасників тренінгу з метою та програмою заходу. Представлення учасників. Встановлення контакту, створення позитивної атмосфери. Висловлювання очікувань учасників від тренінгу.
10:15-10:45	30 хв.	Зображення графічними засобами виразності образу художника-педагога. Вправа «Автопортрет професії». Презентація розробленого образу; обговорення очікувань від майбутньої професії.
10:45-11:25	40 хв.	Актуалізація усвідомлення студентами важливих для викладачів образотворчого мистецтва професійних якостей, а також своїх сильних сторін, талантів, інтересів. Визначення студентами якостей, без яких неможлива художньо-педагогічна діяльність у ПЗО. Вправа «Професійне колесо балансу». Обговорення та фіналізація даного слоту тренінгу.
11:25-11:40	15 хв.	Кава-брейк.
11:40-13:10	90 хв.	Формування у здобувачів позитивного бачення позашкільної освіти як майданчика для професійної реалізації. Перегляд міні-презентації про сучасну позашкільну освіту. Дизайн-розробка (ескізування) середовища мистецького закладу із відповідним зонуванням. Виконання проєктного завдання «Ідеальний творчий простір ПЗО». Обговорення та фіналізація даного слоту тренінгу.
13:10-13:40	30 хв.	Побудова майбутніми викладачами образотворчого мистецтва індивідуальної професійної траєкторії. Графічна візуалізація бажаного майбутнього: мрії, здобутки, професійні досягнення через три роки після завершення навчання. Вправа «Лінія часу». Обговорення та фіналізація даного слоту тренінгу.
13:40-14:00	20 хв.	Підсумки; рефлексія; зворотній зв'язок. Визначення знань, інсайтів та конкретних намірів, які учасники тренінгу «заберуть» із собою. Вправа «Три речі, які я беру із собою».

Додаток ЛЗ

Програма тренінгу «Мотивація досягнення успіху у художньо-педагогічній діяльності» (II рік навчання)

Тривалість: 3 години.

Учасники: майбутні викладачі образотворчого мистецтва позашкільних закладів освіти (студенти експериментальної групи).

Мета тренінгу: формування у майбутніх викладачів-художників позитивних мотиваційно-поведінкових установок та корекція вже наявних щодо їх подальшої художньо-педагогічної діяльності.

Очікувані результати: реальна умотивованість студентів до подальшої художньо-педагогічної діяльності; бажання досягати високих результатів та успіху у ній; розуміння образу успішного викладача-художника та шляхів його досягнення.

Матеріали: колоди метафоричних карт, роздруківки сходів, маркери/ручки, репродукції картин відомих митців, фліп-чарт та папір для нього, папір А-4 для індивідуальних і групових завдань; варіативні роздаткові матеріали.

Програма тренінгу:

10:00-10:15	15 хв.	Вітальне слово. Ознайомлення учасників тренінгу з метою та програмою заходу. Представлення учасників. Налаштування на взаємодію, створення відкритої атмосфери. Висловлювання очікувань учасників від тренінгу. «Привітальне коло» – обрання студентами метафоричної карти (наосліп), і пояснення, як вона асоціюється з успіхом у художньо-педагогічній діяльності.
10:15-10:45	30 хв.	Актуалізація у студентів мотивації до художньо-педагогічної діяльності. Вправа «Сходи мотивації» – на лінійному зображенні сходів студенти прописують усі мотиви, які спонукають / можуть спонукати їх до подальшої художньо-педагогічної діяльності. Обговорення та фіналізація даного слоту тренінгу.
10:45-11:25	40 хв.	Робота над розробкою образу успішного викладача-художника. Практичне завдання. Створення колажу із запропонованого банку репродукцій картин на тему «Успіх викладача-художника». Обговорення та фіналізація даного слоту тренінгу.
11:25-11:40	15 хв.	Кава-брейк.
11:40-12:10	30 хв.	Робота з бар'єрами, які можуть завадити досягненню успіху у художньо-педагогічній діяльності. Практичне завдання. Підбір студентами із банку репродукцій елементів, які асоціюються із бар'єрами чи перепонами та колективний пошук варіантів їх подолання. Обговорення та фіналізація даного слоту тренінгу.
12:10-12:45	35 хв.	Формування життєвих стратегій. Окреслення бачення власної успішності. Вправа «Послання у майбутнє». Завдання – продовжи фразу: «Я зрозумів/ла, що успіх – це...». Обговорення та фіналізація даного слоту тренінгу.
12:45-13:00	15 хв.	Підсумки; рефлексія; зворотній зв'язок.

Додаток Л4

Програма семінару-тренінгу «Імідж педагога-художника» (ІІІ рік навчання)

Тривалість: 3,5 години.

Учасники: майбутні викладачі образотворчого мистецтва позашкільних закладів освіти (студенти експериментальної групи).

Мета тренінгу: формування у майбутніх викладачів образотворчого мистецтва позашкільних закладів освіти розуміння складових компонентів іміджу, етапів та чинників його творення і можливостей впливу тощо.

Очікувані результати: студенти розуміють важливість позитивного іміджу педагога-художника для професійної діяльності; знають складові компоненти іміджу, етапи та чинники його творення; вибудовують траєкторію побудови власного позитивного іміджу.

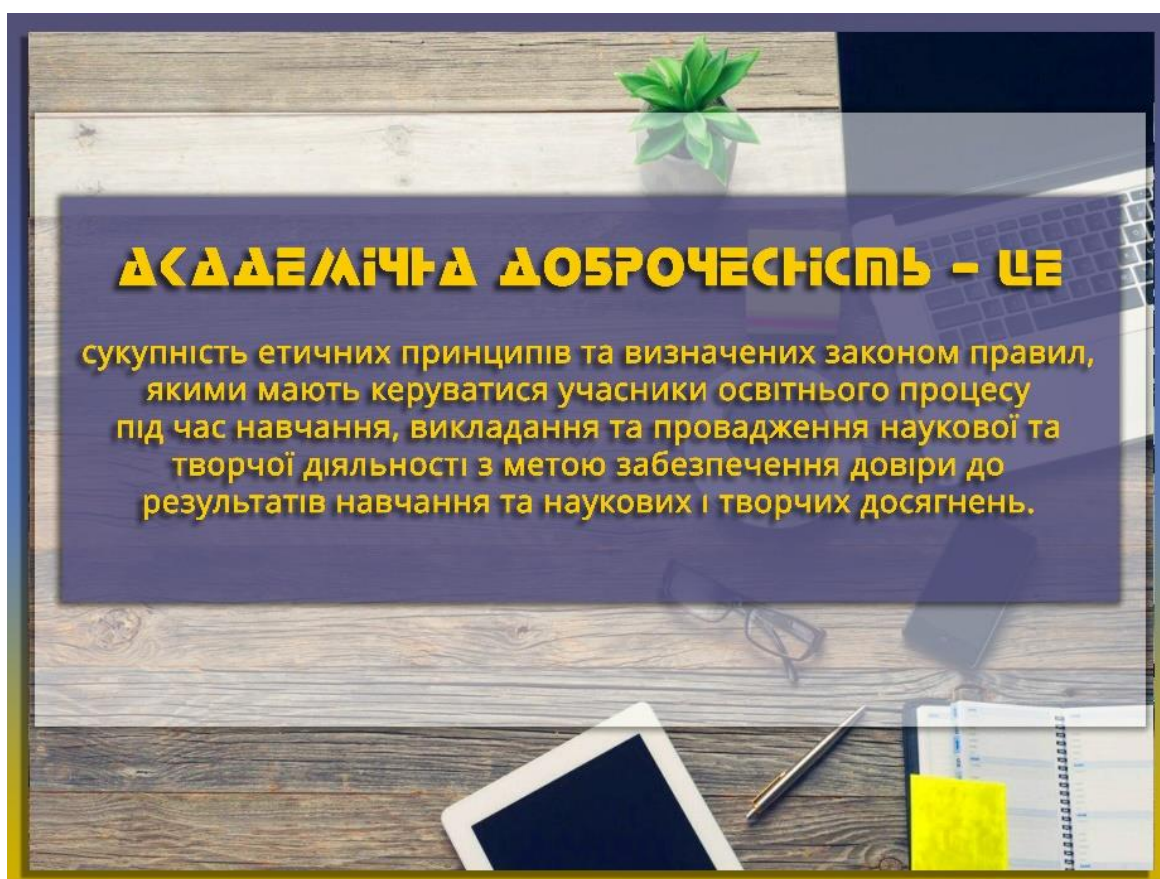
Матеріали: палітра карток-кольорів, проєктор, мультимедійний екран, скетч-маркери, фліп-чарт та папір для нього, папір А-4 для індивідуальних і групових завдань; варіативні роздаткові матеріали.

Програма тренінгу:

10:00-10:15	15 хв.	Вітальне слово. Ознайомлення учасників тренінгу з метою та програмою заходу. Представлення учасників. Налаштування на взаємодію, створення відкритої атмосфери. Висловлювання очікувань учасників від тренінгу.
10:15-10:40	25 хв.	Актуалізація у студентів бачення професії художника-педагога через образотворчі засоби (зокрема – колір). Вправа «Палітра стилю» – обрання студентами відтінків кольорів, які символізують та асоціюються з їх настроєм / баченням себе як художника-педагога; презентація власного бачення. Обговорення та фіналізація даного слоту тренінгу.
10:40-11:10	30 хв.	Міні-лекція «Професійний імідж викладача образотворчого мистецтва позашкільного закладу освіти: складові, чинники творення». Обговорення. Робота над розробкою моделі-схеми «Ідеальний викладач очима дитини». Обговорення та фіналізація даного слоту тренінгу.
11:10-11:40	30 хв.	Дискусія «Стиль художника-педагога: межа між свободою та відповідальністю». Обговорення студентами меж допустимого у зовнішньому вигляді викладача; пошук відповіді на питання: «Чи може нестандартний вигляд викладача-художника бути перевагою у художньо-педагогічній роботі?». Обговорення та фіналізація даного слоту тренінгу.
11:40-12:00	20 хв.	Кава-брейк.
12:00-12:40	40 хв.	Створення символічних логотипів, які виражають індивідуальність майбутніх фахівців у художньо-педагогічній сфері. Арт-вправа «Я – бренд». Обговорення та фіналізація даного слоту тренінгу.
12:40-13:15	35 хв.	Робота над створенням іміджу. Практичне завдання «5 кроків до позитивного іміджу».
13:15-13:30	15 хв.	Підсумки; рефлексія; зворотній зв'язок. Вручення учасникам персональних арт-карток із афірмацією, які будуть надихати студентів на подальшу професійну реалізацію у художньо-педагогічному векторі.

Додаток М

Презентація на тему: «Академічна доброчесність та авторське право на твори образотворчого мистецтва»

ФОРМИ ПРОФВІЗ АКАДЕМІЧНОЇ НЕДОБРОЧЕСНОСТІ

- Академічний плагіат.
- Обман, підробка – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої, наукової, творчої діяльності чи організації освітнього процесу.
- Приписування результатів колективної діяльності одній або окремим особам.
- Фабрикація – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях.
- Фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень.

ФОРМИ ПРОФВІЗ АКАДЕМІЧНОЇ НЕДОБРОЧЕСНОСТІ

- Самоплагіат.
- Хабарництво.
- Необ'єктивне оцінювання – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів.
- Списування – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації.
- Надання недостовірної інформації про результати власної освітньої (наукової та творчої) діяльності.

РІЗНОВИДИ ПЛАГІАТУ

- Видання виконаної роботи іншого автора за свою **без внесення в неї жодних змін та належного оформлення цитування.**
- Копіювання значної частини чужої роботи **в свою як в оригіналі так і у перекладі без внесення в запозичене жодних змін та належного оформлення цитування.**
- Представлення суміші власних та запозичених аргументів **без належного цитування.**
- Внесення незначних правок у скопійований матеріал (**переформулювання речень, заміна порядку слів в них**) та **без належного оформлення цитування.**
- Компіляція – створення значного масиву тексту шляхом копіювання із різних джерел **без внесення в нього правок, посилань на авторів та «маскування» шляхом написання перехідних речень між скопійованими частинами тексту.**
- Парафраза – **переказ своїми словами чужих думок, ідей або тексту.**

УНІКАЛЬНІСТЬ ТЕКСТУ

85-100% - висока унікальність - робота допускається до захисту чи опублікування;

70-84% - середня унікальність - робота потребує доопрацювання та повторної перевірки;

50-69% - низька унікальність - робота потребує доопрацювання та повторної перевірки;

менше 50% - низька унікальність - робота відхиляється без права повторного розгляду.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ЕДОБРОЧЕСНОСТІ

- Повторне проходження оцінювання (іспит, залік).
- Повторне проходження відповідного ОК.
- Позбавлення академічної стипендії.
- Позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання, відрахування із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загальну середню освіту).
- Позбавлення наукового ступеню, вченого звання.
- Відмова у присудженні наукового ступеня чи присвоєнні вченого звання.
- Відмова в присвоєнні або позбавлення присвоєного педагогічного звання, кваліфікаційної категорії.
- Позбавлення права брати участь у роботі визначених законом органів чи займати визначені законом посади.

АВТОРСЬКІ ПРАВА НА ТВОРИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Авторське право захищає права автора на створений ним твір образотворчого мистецтва з моменту вираження твору в матеріальній формі.

Захисту підлягають як готові твори, так і ескізи.

1810 р. - в Англії був прийнятий Статут королеви Анни - перший повноцінний закон про авторське право.

1886 р. - Бернська конвенція з охорони літературних і художніх творів.

Цивільний кодекс України та закон «Про авторське право і суміжні права»

ОБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

НАУКА

МИСТЕЦТВО

ЛІТЕРАТУРА

образотворче мистецтво, архітектура, фотографія,
прикладне мистецтво, аудіовізуальні твори

ОБ'ЄКТОМ АВТОРСЬКОГО ПРАВА є
будь-яка картина, незалежно від рівня виконання, виду, жанру або
призначення, створена в результаті творчої роботи людини (дитини, дорослого,
громадянина України або нерезидента) і виражена в матеріальній формі.

Правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не
поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси,
системи, способи, концепції, відкриття тощо, навіть якщо вони містяться
(описані, проілюстровані) у самому творі.

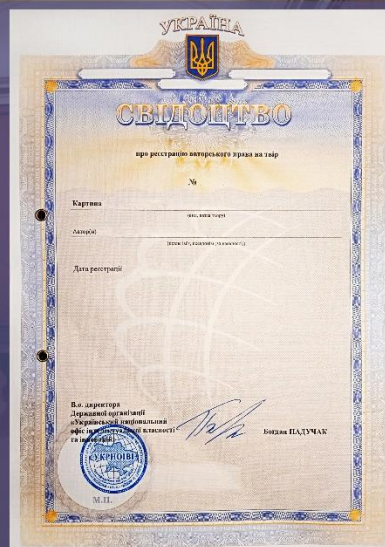
ПРЕЗУМПЦІЯ АВТОРСТВА

полягає в тому, що авторське право на твір виникає внаслідок
факту його створення – реєстрації або
інших формальностей не потрібно.

Спеціальний знак охорони, який
складається з трьох елементів:

- 1) буква С, обведена в коло;
- 2) ім'я або найменування суб'єкта авторських прав;
- 3) дата першої публікації твору.

МАЙНОВІ ТА ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ АВТОРСЬКІ ПРАВА

Власник майнових прав на картину має право:

- 1) Відтворювати її будь-яким способом і в будь-якій формі.
- 2) Публічно її демонструвати, серед іншого й по телебаченню.
- 3) Публікувати її як у пресі, так і в інтернеті.
- 4) Переробляти її та вносити зміни.
- 5) Включати її до збірників, баз даних, антологій, енциклопедій тощо.
- 6) Продавати її, імпортувати і експортувати.

Особисті немайнові права:

- 1) Право авторства.
- 2) Право на анонімність.
- 3) Право на псевдонім.
- 4) Право вимагати збереження цілості картини і протидіяти будь-якому перекручуванню, спотворенню чи іншій зміні картини або будь-якого іншого посягання, що може зашкодити честі та репутації художника (таке право мають і спадкоємці художника).
- 5) Право вимагати виплати винагороди за будь-яке використання твору.
- 6) Право доступу до твору образотворчого мистецтва.
- 7) Право слідування – право на отримання 5% від ціни кожного наступного продажу твору через аукціон, галерею, салон, магазин тощо, який йде після першого його продажу, здійсненого автором твору.

ДОГОВОРИ

Ліцензійний договір – за своєю суттю нагадує оренду. Три види ліцензій: виключна, одинична, невиключна. Останній тип ліцензії найприйнятніший для автора або іншого власника авторського права.

Договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності – нагадує підряд. Являє собою якусь певне поєднання підряду та ліцензійного договору або договору про передавання виключних майнових прав. У такому договорі важливо домовитися про умови переходу від художника до замовника майнових прав автора на картину, в іншому випадку такі права належать художнику і замовнику 50/50.

Договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності – аналог купівлі-продажу. У рамках такого договору одна сторона передає другій стороні частково або в повному обсязі виключні майнові права на картину. Якщо художник передав виключні майнові права на картину, він їх позбавляється, тобто в подальшому не може самостійно використовувати таку картину і видавати ліцензії. Немайнові права залишаються у художника.

ВИДИ ПОРУШЕНЬ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Вчинення дій, які порушують особисті немайнові та майнові права (використання без дозволу власника прав).

Піратство у сфері авторського права – опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з її митної території та розповсюдження контрафактних примірників творів, а також інтернет-піратство, тобто вчинення будь-яких дій, які визнаються порушенням авторського права з використанням мережі Інтернет.

Плагіат – оприлюднення, повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ В УКРАЇНІ

Цивільно-правова, адміністративна та кримінальна відповідальності.

Відшкодування моральної шкоди.

Відшкодування збитків (матеріальної шкоди), включаючи упущену вигоду або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторських прав, або виплату компенсації в розмірі від 32 000 до 160 млн грн.

Заборона опублікування творів, припинення їх розповсюдження.

До **адміністративної відповідальності** порушники можуть притягатися за незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності (наприклад, художнього твору), привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності. Санкція: штраф 170–3400 грн з конфіскацією незаконно виготовленої продукції, а також обладнання і матеріалів, призначених для її виготовлення.

Кримінальна відповідальність передбачена за незаконне відтворення, розповсюдження творів мистецтва або інше умисне порушення авторського права, якщо воно заподіяло шкоду в значному розмірі (від 16 000 грн і вище). Санкція: штраф від 3400 грн, позбавлення волі на термін до шести років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на термін до трьох років або без такого.

Додаток Н
Програми авторських спеціальних курсів

Додаток Н1
Програма авторського спеціального курсу
«Основи художньо-педагогічної роботи у позашкільних закладах освіти»

Опис навчальної дисципліни

Курс	Семестр	Підсумковий контроль				Індивідуальні завдання		Кредитів ECTS	Обсяг роботи студента (години)						
		екзамен	диф.залік	залік	курсова робота	форма	кількість		всього	аудиторні					самостійна робота
										всього аудиторних	лекції	практичні заняття	семінарські заняття	лабораторні заняття	
III	VI	—	6д	—	—	—	—	3	90	32	20	12	—	—	58

1. Мета та завдання авторського спецкурсу:

1.1 Метою викладання авторського спецкурсу «Основи художньо-педагогічної роботи у позашкільних закладах освіти» є: ознайомлення майбутніх викладачів-художників зі специфікою роботи у позашкільних закладах освіти художнього профілю навчання взагалі та особливостями викладання образотворчого мистецтва зокрема; а також комплексна теоретична та практична підготовка здобувачів до подальшої роботи в означених освітніх установах та виконання трудових функцій, покладених на викладачів-позашкільників.

1.2 Основними завданнями вивчення курсу «Основи художньо-педагогічної роботи у позашкільних закладах освіти» є: формування у студентів умінь та навичок планування, організації та проведення занять з образотворчого мистецтва для різновікових груп вихованців позашкільних закладів освіти; опанування ними палітри класичних та сучасних методик і технологій роботи з учнями ПЗО; формування умінь і навичок проведення індивідуальної та групової роботи зі здобувачами, проєктування та реалізація варіативних позанавчальних мистецьких івентів тощо.

2. Структура навчальної дисципліни

№ з/п	Тема	Зміст	Кількість годин		
			л.	пр.	с.р.
VI семестр					
1	Тема 1. Вступ до курсу. Сутність, мета та завдання позашкільної освіти художнього профілю навчання	Загальна характеристика позашкільної освіти; її роль та місце у системі вітчизняної освіти України. Позашкільні заклади освіти України художнього профілю навчання: географія, різновиди, специфіка. Викладач образотворчого мистецтва ПЗО: його місія, роль, трудові функції, посадові обов'язки	2	—	2

2	Тема 2. Історіографія становлення позашкільної освіти художнього профілю навчання на теренах України та у світі	Витоки позашкільної мистецької освіти; роль шкіл ремесел у її становленні. Видатні постаті вітчизняної позашкільної мистецької педагогіки. Міжнародний досвід організації позашкільної освіти художнього профілю навчання	2	—	2
3	Тема 3. Психологічні особливості різновікових груп вихованців ПЗО	Вікові особливості художньо-естетичного розвитку учнів ПЗО (5-18 років). Особливості психологічної підтримки учнів ПЗО у їх художній діяльності та естетичному розвитку. Специфіка бачення та сприйняття ними тонально-кольорових відношень, форми, простору тощо	2	—	2
4	Тема 4. Художньо-естетичний та психолого-педагогічний аспекти взаємодії з вихованцями ПЗО художнього профілю навчання	Специфіка створення комфортного освітньо-виховного середовища позашкілля для творчої спільноти. Емоційна атмосфера як чинник успішної художньо-естетичної та психолого-педагогічної взаємодії. Фундаментальні засади педагогіки партнерства: діалогічність, підтримка, співпраця тощо	2	—	4
5	Тема 5. Методика викладання образотворчого мистецтва у ПЗО художнього профілю навчання	Палітра класичних та сучасних методик викладання образотворчого мистецтва. Інтерактивні методи як ефективний засіб навчання сучасного покоління	2	—	4
6	Тема 6. Конструювання навчальних програм для ПЗО художнього профілю навчання	Структура та змістове наповнення навчальної програми ПЗО художнього профілю навчання. Особливості та вимоги до компетентностей та її програмних результатів навчання. Розробка авторської програми для гуртка «Образотворче мистецтво» для певної вікової категорії вихованців	—	2	6
7	Тема 7. Інноваційні технології у позашкільній мистецькій освіті	Палітра освітніх інноваційних технологій. Специфіка та особливості їх інтеграції в освітньо-виховне середовище ПЗО. Топ-5 інноваційних технологій для викладання образотворчого мистецтва	2	—	2
8	Тема 8. Палітра технік в образотворчому мистецтві: методичний аспект	Традиційні та новітні техніки образотворчого мистецтва. Особливості їх використання у різновікових групах вихованців ПЗО	—	2	2
9	Тема 9. Мистецькі івенти у ПЗО: технічний та технологічний аспекти	Загальний огляд спектру івентів: мета, завдання, їх структура, особливості планування, етапи проведення, результативність	—	2	4
10	Тема 10. Художня виставка як форма	Мета, завдання художніх виставок; формування концепції, особливості підготовки та проведення, залучення	2	—	4

	комунікації у середовищі позашкілля	вихованців ПЗО до участі у виставках. Специфіка організації художніх виставок у цифровому форматі			
11	Тема 11. Робота з обдарованими дітьми у системі позашкілля	Діагностика творчих здібностей вихованців ПЗО. Підтримка та стимулювання художньо-естетичного зростання підростаючого покоління. Індивідуальні програми розвитку	2	—	4
12	Тема 12. Співпраця з батьками або законними представниками вихованців ПЗО	Форми та методи залучення батьків до освітньо-виховного процесу. Особливості організації та проведення спільних заходів (майстер-класи, художні виставки, арт-ярмарки тощо). Специфіка проведення батьківських зборів та надання індивідуальних консультацій батькам	2	—	2
13	Тема 13. Відкрите заняття як форма професійної апробації викладача образотворчого мистецтва ПЗО	Планування відкритого заняття: цільова аудиторія, сценарій. Використання інтерактивних методів і візуалізацій. Саморефлексія на проведені заняття	—	2	6
14	Тема 14. Засади професійної етики викладача ОТМ у ПЗО	Основні етичні норми та педагогічний такт. Моделі поведінки викладача у конфліктних ситуаціях. Роль особистісного прикладу викладача для навчання та виховання підростаючого покоління	2	—	4
15	Тема 15. Промоція художньо-педагогічного проєкту у ПЗО	Планування та структура творчого педагогічного проєкту. Індивідуальні та групові презентації. Критерії оцінювання художньо-педагогічного продукту. Розробка авторського проєкту	—	4	10
	Всього		20	12	58

3. Орієнтовний перелік питань для підсумкового контролю

1. Палітра найбільш ефективних методів для навчання образотворчому мистецтву дітей та підлітків у системі позашкілля.

2. Специфіка роботи «з натури», яку важливо враховувати на заняттях з образотворчого мистецтва з вихованцями різних вікових категорій.

3. Роль шкіл ремесел у становленні вітчизняної позашкільної мистецької освіти.

4. Відмінності позашкільної освіти художнього профілю навчання від занять образотворчого мистецтва у закладах загальної середньої освіти.

5. Вікові особливості художньо-естетичного розвитку учнів ПЗО (віковий діапазон – 5-7 років).

6. Значення образотворчого мистецтва у вихованні підростаючого покоління.

7. Палітра soft skills викладача-художника, яка уможливує успішну трудову діяльність у позашкільних освітніх інституціях.

8. Роль та місце позашкільної освіти у системі вітчизняної освіти України.

9. Як можна пояснити дітям молодшого шкільного віку різницю між «реальним» та «умовним» зображеннями?

10. Палітра принципів, які необхідно враховувати педагогу при розробці плану теоретичного заняття з історії образотворчого мистецтва.

11. Фундаментальні засади педагогіки партнерства: перелік, характеристика, значення.
12. Умови, які здатні забезпечити комфортну атмосферу у середовищі позашкільля для художньо-естетичної діяльності вихованців цих закладів.
13. Запропонуйте 5 варіантів використання репродукцій картин відомих українських художників на заняттях з образотворчого мистецтва у ПЗО.
14. Географія, різновиди та специфіка позашкільних закладів освіти України художнього профілю навчання.
15. Спектр прийомів, які можна використовувати для розвитку уяви у вихованців позашкільних закладів освіти.
16. Запропонуйте 5 варіантів мотивації вихованців ПЗО до самостійної творчої діяльності у позанавчальний час.
17. Роль, трудові функції, посадові обов'язки викладача образотворчого мистецтва у позашкільному закладі освіти.
18. Робота з обдарованими дітьми. Механізм реалізації.
19. Запропонуйте 5 завдань, які сприяють розвитку soft skills у вихованців ПЗО художнього профілю навчання.
20. Опишіть механізм організації та проведення художньої виставки у ПЗО.
21. Вікові особливості художньо-естетичного розвитку учнів ПЗО (віковий діапазон – 10-12 років).
22. Як можна пояснити дітям молодшого шкільного віку, чим відрізняється декоративно-прикладне мистецтво від образотворчого?
23. Інтерактивні методи: палітра, характеристика, приклади застосування.
24. Топ-5 soft skills, які є необхідними для викладача образотворчого мистецтва позашкільного закладу освіти.
25. Значення світової мистецької спадщини для виховання учнів ПЗО.
26. Вікові особливості художньо-естетичного розвитку учнів ПЗО (віковий діапазон – 15-17 років).
27. Опишіть механізм розробки навчальної програми гуртка образотворчого мистецтва.
28. Співпраця з колегами у ПЗО: варіанти комунікації, значення.
29. Палітра шляхів самоосвіти у художньо-педагогічній діяльності викладача позашкільного закладу освіти.
30. Опишіть механізм планування та розробки «відкритого» заняття з живопису.
31. Які вправи можна використовувати на заняттях з мистецтва для розвитку дрібної моторики у дітей молодшого шкільного віку?
32. Роль позашкільного закладу освіти у вихованні культури вільного часу у підростаючого покоління.
33. Які труднощі можуть виникати при опануванні акварельної техніки вихованцями ПЗО?
34. Палітра ігрових методів, які можна використовувати у викладанні образотворчого мистецтва в ПЗО.
35. Чим корисне для вихованців ПЗО відвідування художніх музеїв та виставок?
36. Запропонуйте варіанти, як викладачу-художнику розвивати власну креативність.
37. Критерії оцінювання художньо-педагогічного продукту.
38. Опишіть механізм організації колективної роботи учнів ПЗО.

39. Палітра івентів у ПЗО: мета, завдання, структура, особливості планування, етапи проведення, результативність.

40. Варіанти комунікації із батьками або законними представниками вихованців позашкільних закладів освіти.

41. Які форми та види колективної творчої діяльності є найбільш ефективними у позашкільній роботі?

42. Запропонуйте 5 варіантів дій, за допомогою яких можна допомогти вихованцю ПЗО подолати страх «невміння малювати».

43. Палітра етичних норм викладача-художника ПЗО. Значення педагогічного такту.

44. Важливі аспекти при оцінюванні результатів художньо-естетичної діяльності вихованців ПЗО.

45. Палітра цифрових інструментів, які доцільно використовувати при викладанні образотворчого мистецтва у ПЗО.

Рекомендована література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 кн. Київ : Либідь, 2003. 848 с.
2. Гончаренко С.У. Педагогічні технології у позашкільній освіті. Київ : Педагогічна думка, 2010. 312 с.
3. Інклюзивна освіта. Навчально-методичний посібник / уклад. І. Новик. Київ : Київський університет ім. Б. Грінченка, 2023. 232 с.
4. Красовська О.О. Образотворче мистецтво з методикою викладання у початковій школі: навчальний посібник. Львів : «Новий Світ-2000», 2024. 292 с.
5. Куцевол О.М. Позашкільна освіта в Україні: історія, теорія, практика. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2018. 420 с.
6. Лузіна Л. Методика викладання образотворчого мистецтва. Київ : Вища школа, 2005. 256 с.
7. Масол Л.М. Мистецька освіта: методологія, теорія, практика. Харків : Основа, 2011. 368 с.
8. Ничкало Н.Г. Педагогіка та методика позашкільної освіти. Київ : НПУ ім. М. Драгоманова, 2014. 284 с.
9. Оршанський Л. Методика викладання образотворчого мистецтва у школі та позашкільлі. Львів : Світ, 2009. 312 с.
10. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. Київ : Генеза, 2011. 368 с.
11. Фасоля А.М. Методика навчання образотворчого мистецтва. Тернопіль : Богдан, 2012. 272 с.
12. Ченцов В.В. Організація діяльності позашкільних навчальних закладів. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 240 с.
13. Шульга Н. Позашкільна освіта: теорія і практика. Полтава : АСМІ, 2016. 296 с.
14. Юрченко В.І. Позашкільна педагогіка: теорія та практика. Київ : Академвидав, 2019. 344 с.

Додаток Н2

Програма авторського спеціального курсу «Мистецтво комунікації»

Опис навчальної дисципліни

Курс	Семестр	Підсумковий контроль				Індивідуальні завдання		Кредитів ECTS	Обсяг роботи студента (години)						
		екзамен	диф.залик	залик	курсова робота	форма	кількість		всього	аудиторні					самостійна робота
										всього аудиторних	лекції	практичні заняття	семінарські заняття	лабораторні заняття	
IV	VII	–	7д	–	–	–	–	3	90	32	26	6	–	–	58

1. Мета та завдання спецкурсу:

1.1 Метою авторського спецкурсу «Мистецтво комунікації» є: формування у майбутніх викладачів образотворчого мистецтва цілісного розуміння сутності, структури, різновидів та механізмів ефективної комунікації у системі позашкільля зі всіма учасниками освітнього процесу та формування професійних навичок для здійснення означеної діяльності.

1.2 Основними завданнями спецкурсу «Мистецтво комунікації» є: ознайомлення майбутніх викладачів образотворчого мистецтва ПЗО з теоретичними засадами різних типів комунікації; формування навичок вербальної та невербальної комунікації зі всіма учасниками освітнього процесу ПЗО; формування у них спроможності до активного слухання, аргументації; розуміння комунікативних бар'єрів та шляхів їх подолання; виховання толерантності та поваги до співрозмовника.

2. Структура навчальної дисципліни

№ з/П	Назва теми	Кількість годин		
		л.	пр.	с.р.
VII семестр				
1	Тема 1. Комунікація викладача образотворчого мистецтва у ПЗО: значення, специфіка.	2	—	2
2	Тема 2. Комунікація педагога-позашкільника: специфіка, різновиди, психологічні аспекти.	2	—	4
3	Тема 3. Невербальна комунікація викладача образотворчого мистецтва у ПЗО. Її техніки, особливості використання.	4	—	4
4	Тема 4. Розвиток навичок невербальної комунікації майбутніх викладачів ОТМ у ПЗО.	—	2	4
5	Тема 5. Мистецтво ораторської майстерності, основи ефективного художньо-педагогічного виступу.	—	2	4
6	Тема 6. Вербальна комунікація викладача образотворчого мистецтва у ПЗО. Створення діалогу з усіма учасниками освітнього процесу ПЗО.	2	—	4
7	Тема 7. Робота з мовними бар'єрами. Виклики у спілкуванні з різновіковими групами вихованців позашкільних закладів освіти.	2	—	4

8	Тема 8. Групова комунікація учасників освітнього процесу: особливості, специфіка.	2	–	4
9	Тема 9. Індивідуальна комунікація з учнем ПЗО: особливості, специфіка, принципи ефективної її побудови.	2	–	4
10	Тема 10. Викладач образотворчого мистецтва як фасилітатор у ПЗО. Методи педагогічного впливу через комунікацію.	2	–	4
11	Тема 11. Моделювання педагогічних комунікативних ситуацій із ПЗО в освітньому процесі ЗВО.	–	2	6
12	Тема 12. Комунікація з вихованцями ПЗО у процесі роботи над творчими проєктами.	2	–	4
13	Тема 13. Стратегії вирішення конфліктів в освітньо-виховному середовищі позашкілля.	2	–	4
14	Тема 14. Сучасні технології комунікації в освітньо-виховному процесі. Використання онлайн-платформ для комунікації з учасниками освітнього процесу ПЗО.	2	–	4
15	Тема 15. Емоційна та соціальна компетентність викладача образотворчого мистецтва позашкільного закладу освіти.	2	–	2
	Всього	26	6	58

3. Орієнтовний перелік питань для підсумкового контролю

1. Загальна характеристика поняття «комунікація»; її різновиди.
2. Опишіть правила культури мовлення, яких слід дотримуватися викладачу-художнику ПЗО під час спілкування з усіма учасниками освітнього процесу.
3. Види невербальної комунікації. Особливості їх використання.
4. Опишіть загальний механізм побудови ефективного діалогу з вихованцем ПЗО.
5. Принципові відмінності вербальної та невербальної комунікації.
6. Загальна характеристика поняття «ділове мовлення»; його відмінність від «повсякденного». Який тип мовлення буде доречним у середовищі позашкілля? Аргументуйте.
7. Що таке міміка? Яку роль вона відіграє у спілкуванні викладача-позашкільника з гуртківцями?
8. Назвіть та опишіть виклики, які можуть бути у спілкуванні викладача з учнями молодшого шкільного віку.
9. Функції комунікації у соціумі взагалі та середовищі позашкілля зокрема.
10. Назвіть етичні принципи, які варто враховувати викладачу-художнику у вербальній комунікації.
11. Наведіть та опишіть приклади жестів, які несуть позитивне/негативне/нейтральне емоційне забарвлення.
12. Яким чином невербальні сигнали викладача можуть впливають на дисципліну на заняттях гуртка? Наведіть приклади.
13. Поняття «культура спілкування». Загальна характеристика; складники.
14. Монологічне та діалогічне мовлення викладача-позашкільника. Загальна характеристика. Приклади доречного використання.
15. Вплив проксемики на взаємодію викладача-художника та вихованця гуртка. Наведіть позитивні та негативні приклади.
16. Що таке педагогічна емпатія? Як вона проявляється у взаємодії викладача-художника із гуртківцем? Наведіть приклади.
17. Чинники, які впливають на комунікацію викладача-учня-батьків. Наведіть приклади.

18. Яким чином запитання викладача можуть стимулювати активність учня? Як правильно сформулювати такі питання? Наведіть приклади.
19. Яку роль відіграє постава та хода викладача у його невербальній комунікації з учасниками освітнього процесу? Наведіть приклади.
20. Що таке комунікативна компетентність? Дайте загальну характеристику; перелічте її складові; наведіть приклади.
21. Палітра мовних помилок, які можуть знижувати ефективність комунікації викладача та гуртківця. Наведіть приклади.
22. Що таке «контакт очей»? Як він впливає на взаємодію викладача та вихованця? Наведіть приклади.
23. Які методи вербальної і невербальної підтримки учнів ПЗО у їх навчанні існують? Наведіть приклади.
24. Палітра основних бар'єрів у спілкуванні педагога та учня. Шляхи їх подолання. Наведіть приклади кожного.
25. Як інтонація викладача може впливати на сприйняття учнями його меседжу? Наведіть приклади.
26. Як невербальні сигнали педагога можуть підкреслювати або суперечити його словам? Наведіть приклади.
27. Чи потрібно педагогу ПЗО адаптувати власний стиль комунікації до різновікових груп вихованців ПЗО? Чому? Яким чином? Наведіть приклади.
28. Яким чином емоційний інтелект впливає на якість взаємодії викладача-позашкільника з вихованцями цих закладів та їх батьками/законними представниками? Наведіть приклади.
29. Що таке активне слухання? Чому воно важливе для викладача-позашкільника? Наведіть приклади.
30. Палітра риторичних прийомів, які покращують комунікацію викладача ПЗО із вихованцями, їх батьками, колегами. Наведіть приклади.
31. Роль зовнішнього вигляду викладача-митця у провадженій ним художньо-педагогічної діяльності у ПЗО. Наведіть приклади.
32. Палітра комунікаційних навичок викладача, які впливають на формування до нього довіри (перелік, загальна характеристика, приклади).
33. Що таке словесна емпатія? Як її може проявляти викладач-художник під час акту спілкування з учнями, їх батьками, колегами?
34. Яким чином вербальна комунікація викладача може мотивувати вихованців ПЗО до художньо-естетичної діяльності? Наведіть приклади.
35. Елементи мовлення, які формують авторитет викладача-художника. Наведіть приклади.
36. Вплив тону голосу викладача-позашкільника на емоційний стан його вихованців. Наведіть приклади.
37. «Прямий» та «непрямий» способи передачі інформації: загальна характеристика, приклади застосування, ефективність.
38. Палітра помилок невербальної комунікації викладачів-позашкільників, які найчастіше допускаються. Способи їх уникнення.
39. Вплив зворотнього зв'язку на комунікацію викладача зі здобувачами. Наведіть приклади.
40. Шляхи уникнення конфліктів у словесному спілкуванні викладача з гуртківцями. Наведіть приклади.

41. Що таке паравербальні засоби спілкування? Дайте загальну характеристику; наведіть приклади.
42. Функції жестів викладача-позашкільника у комунікації з учнями. Наведіть приклади.
43. Як структура повідомлення впливає на його сприйняття слухачами?
44. Палітра технік активного слухання, ефективних у педагогічному процесі. Наведіть приклади.
45. Проблеми комунікації викладача з учнями ПЗО засобами онлайн-платформ. Шляхи їх подолання.

Рекомендована література

1. Бутенко Н.Ю. Комунікативна майстерність викладача: навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2005. 329 с.
2. Вечерок О.М., Трусова Л.В., Скальська С.А. Невербальна комунікація в контексті міжкультурного спілкування. *Українська медична стоматологічна академія*, 2016. С. 531–534.
3. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: навчальний посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 256 с.
4. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Спілкування в педагогічному процесі: навчальний посібник. Житомир : ТОВ «Видавничий дім Бук-Друк», 2021. 100 с.
5. Городецька К.В., Григор'єва Т.Ю. Методичні рекомендації щодо використання невербальних методів комунікації в педагогічному процесі. Житомир : Житомирський державний університет ім. І. Франка, 2015. 248 с.
6. Етика ділового спілкування: курс лекцій / Т.К. Чмут, Г.Л. Чайка, М.П. Лукашевич, І.Б. Осечинська. Київ : МАУП, 2003. 208 с.
7. Кайдалова Л.Г., Пляка Л.В. Психологія спілкування: навчальний посібник. Харків : НФаУ, 2011. 132 с.
8. Качак Т. Академічна риторика. Івано-Франківськ : Місто-НВ, 2023. 216 с.
9. Ковалинська І.В. Невербальна комунікація. Київ : Вид-во «Освіта України», 2014. 289 с.
10. Ковальчук О.В. Паралінгвістика: теорія і практика. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 256 с.
11. Культура фахового мовлення: навчальний посібник / за ред. Н.Д. Бабич. Чернівці : Книги – ХХІ, 2006. 496 с.
12. Манакін В. Мова і міжкультурна комунікація: навчальний посібник для університетів. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 285 с.
13. Сербенська О.А. Культура усного мовлення. Практикум: навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 216 с.
14. Стахів М. Український комунікативний етикет: навчально-методичний посібник. Київ : Знання, 2008. 245 с.
15. Шевченко В.Є. Символьна мова міжкультурної комунікації. *Вісник Львівського університету*. Вип. 39, 2014. С. 669–774.

Додаток П

Робоча програма ОК «Виробнича (педагогічна) практика у ПЗО»

1. Загальний опис

Форма навчання	денна
Рік підготовки	IV
Семестр	VII
Кількість тижнів	6
Загальна кількість годин / кредитів	180 / 6
Робочий (в ПЗО) час практиканта (год.)	120
Самостійна робота (год.)	60
Вид контролю	диф. залік

Орієнтовні бази практики – позашкільні заклади освіти України художнього профілю навчання: дитячі художні школи, студії, художні майстерні, секції образотворчого мистецтва тощо.

Здобувач вищої освіти повинен:

- до початку проходження педагогічної практики ознайомитися з програмою її проходження: тематичним планом, поточними та підсумковими завданнями; графіком їх виконання, критеріями оцінювання; пакетом необхідних для оформлення документів тощо;
- своєчасно прибути на визначену базу практики (запропоновану закладом вищої освіти або обрану самостійно);
- у повному обсязі виконувати всі завдання, передбачені програмою практики; дотримуватись вказівок та рекомендацій її керівників;
- дотримуватись правил охорони праці, техніки безпеки, правил внутрішнього розпорядку та ін.;
- не залишати робоче місце без поважних причин і дозволу керівника практики;
- нести відповідальність за виконану роботу;
- своєчасно завершити практику, оформити визначений її програмою пакет документів та подати їх на кафедру.

Керівник практики повинен:

- проконтролювати підготовку бази її проведення перед початком практики;
- забезпечити проведення всіх організаційних заходів до початку практики: загальний інструктаж про порядок проходження практики; інструктажі з охорони праці та техніки безпеки; надати студентам-практикантам необхідні документи (програма, щоденник, календарний план, індивідуальні завдання) тощо;
- контролювати забезпечення нормальних для студентів умов праці, виконання практикантами правил внутрішнього трудового розпорядку;
- провести аналіз проходження студентами-художниками педагогічної практики та оцінити результати такої діяльності.

2. Мета та завдання освітньої компоненти

2.1 Метою ОК «Виробнича (педагогічна) практика у ПЗО» є: закріплення та поглиблення теоретичних знань і набуття практичних професійних навичок художньо-педагогічної діяльності у позашкільних закладах освіти художнього профілю навчання (дитячі художні школи, студії, секції образотворчого мистецтва тощо).

2.2 Основними завданнями ОК «Виробнича (педагогічна) практика у ПЗО» є: ознайомлення здобувачів із організацією освітньо-виховного процесу у позашкільних освітніх інституціях; вивчення планування, методики проведення занять художнього профілю навчання; розробка та проведення власних занять із образотворчого мистецтва для різновікових груп вихованців; формування навичок роботи з повними та малокомплектними групами; участь у підготовці та проведенні варіативних мистецьких івентів (виставки, конкурси, пленери, арт-ярмарки) тощо.

2.3 Опанування ОК «Виробнича (педагогічна) практика у ПЗО» забезпечує формування наступних **компетентностей та ПРН:**

ЗК 3. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово;

ЗК 6. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;

ЗК 7. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій;

ЗК 9. Здатність генерувати нові ідеї (креативність);

ЗК 10. Навички міжособистісної взаємодії;

ЗК 11. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт;

СК 7. Здатність адаптувати творчу (індивідуальну та колективну) діяльність до вимог і умов споживача;

СК 9. Здатність використовувати професійні знання у практичній та мистецтвознавчій діяльності;

СК 10. Здатність усвідомлювати важливість виконання своєї частини роботи в команді; визначати пріоритети професійної діяльності;

СК 13. Здатність викладати фахові дисципліни у дитячих спеціалізованих художніх та мистецьких закладах освіти;

СК 14. Здатність володіти науково-аналітичним апаратом та використовувати професійні знання у практичній, науково-дослідницькій, та мистецтвознавчій діяльності;

ПРН 2. Виявляти сучасні знання і розуміння предметної галузі та сфери професійної діяльності, застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях;

ПРН 12. Враховувати психологічні особливості у процесі навчання, спілкування та професійної діяльності;

ПРН 15. Володіти фаховою термінологією, теорією і методикою образотворчого мистецтва, декоративного мистецтва, реставрації мистецьких творів;

ПРН 21. Використовувати інформаційні та комунікаційні технології;

ПРН 22. Працювати в команді та автономно.

3. Зміст практики

Робочий час практиканта

№ з/п	Назва теми	Завдання / види діяльності	Год.
1-й тиждень			
1	Вступний етап. Ознайомлення з базою практики	Ознайомитися з базою практики: оглянути ПЗО; познайомитися з педагогічним колективом; ознайомитися зі статутом, структурою організації гурткової роботи, планами роботи, особливостями контингенту вихованців (вік, рівень підготовки, мотивація, інклюзивність), інфраструктурою тощо. Відвідування занять провідних педагогів закладу. Спостереження за методикою проведення ними варіативних навчальних занять. Побудова схеми організації освітньо-виховного процесу в закладі.	20
2-й тиждень			
2	Ознайомлення з освітніми програмами, за якими працює заклад; методичним аспектом роботи	Ознайомитися із навчально-методичним забезпеченням: оглянути та проаналізувати навчальні програми, за якими працює заклад, річне планування, календарно-тематичне планування; ознайомитися з методами навчання, які використовуються при проектуванні освітнього процесу. Аналіз прикладів творчих завдань у різних освітніх програмах. Складання порівняльної таблиці методик викладання у різних групах. Обговорення спостережень із керівником практики.	20
3-й тиждень			
3	Підготовка та проведення перших фрагментів занять	Підготувати та провести перші фрагменти занять: розробити конспекти окремих навчальних епізодів та їх практично апробувати. Проведення фрагментів уроків на 15-20 хв. Розробка інструкційних карток для гуртківців. Використання візуальних матеріалів для пояснень.	20
4-й тиждень			
4	Проведення навчальних занять	Провести повноцінні заняття під керівництвом викладача-наставника, використовуючи варіативну методичну палітру. Розробка плану уроку. Підготовка демонстраційних матеріалів. Організація роботи в парах. Проведення рефлексії наприкінці заняття.	20
5-й тиждень			
5	Реалізація власного арт-проекту	Розробити та реалізувати власний мистецький проєкт (міні-виставка, одноденний пленер, благодійний аукціон тощо). Розробка плану проведення мистецького заходу. Підготовка афіш, запрошень. Організація простору для запропонованого заходу. Підготовка учнів до заходу. Модерація заходу.	20

6-й тиждень			
6	Підведення підсумків. Оформлення звітної документації	Проаналізувати власну художньо-педагогічну діяльність у закладі освіти. Оформити звітну документацію (щоденник практики, портфоліо, фото та відеоматеріал тощо). Отримати відгуки від керівника практики; проаналізувати їх.	20
		Написання аналітичного звіту про проходження практики. Публічний захист результатів практики. Огляд та аналіз презентацій одногрупників.	
Усього			120

Самостійна робота

№ з/п	Завдання	Кіл-ть год.
1	Ознайомлення з позашкільним закладом освіти: матеріально-технічна база, цифровий імідж ПЗО.	3
2	Опрацювання нормативно-правових документів ПЗО: статут, положення, програма гуртка та ін.	3
3	Складання короткої характеристики ПЗО: напрями діяльності, контингент учнів, матеріально-технічна база, місія та візія тощо.	5
4	Відвідування та аналіз 4-х занять (з рисунка, живопису, композиції, історії мистецтв) провідних педагогів-позашкільників. Заповнення щоденнику спостережень.	10
5	Проведення анкетування вихованців ПЗО. Обробка отриманих результатів.	4
6	Проведення методичного аналізу робіт вихованців ПЗО. Складання порівняльної таблиці / методичної довідки.	7
7	Проведення опитування вихованців ПЗО. Написання аналітичної довідки щодо їх рівня задоволення освітньо-виховним процесом.	8
8	Розробка дидактичного матеріалу: підготовка роздаткового матеріалу до власного заняття.	5
9	Підготовка портфоліо: характеристика гуртка, щоденник спостережень, власний конспект і фотозвіт проведеного заняття, аналіз творчих робіт учнів, опис дидактичних матеріалів, рефлексивний звіт.	10
10	Розробка презентації (Power Point) «Моя педагогічна практика у ПЗО».	5
Усього		60

4. Заходи контролю

4.1 Форми звітності

Студенти подають керівнику практики такі документи: *щоденник практики* встановленого зразка із зазначенням видів проведених робіт, часу та відгуком керівника практики; *звіт-реферат*, який містить *теоретичну та практичну частини*.

4.2 Захист практики передбачає подання студентом усіх матеріалів практики, публічну їх презентацію та відповіді на запитання.

Шкала відповідності оцінювання:

Відмінно/Excellent	Зараховано/Passed	90-100
Добре/Good		82-89
		75-81
Задовільно/Satisfactory		64-74
		60-63
Незадовільно/Fail	Не зараховано/Fail	0-59

Система оцінювання

Форма оцінювання	Кількість балів	Термін
Щоденник практики	20	Згідно наказу закінчення практики
Звіт-реферат: теоретична та практична частини	20	
Презентація (доповідь)	30	
Відповідь на питання	30	
	100	

5. Рекомендована література

1. Белінська О.О. Методика художньо-творчої діяльності дітей. Київ : Каравела, 2017. 224 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 кн. Київ : Либідь, 2003. 848 с.
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. Київ : Академвидав, 2012. 352 с.
4. Голубець О. Українське мистецтво XX століття. Львів : Центр Європи, 2012. 480 с.
5. Ілляшенко Т. Формування soft skills у майбутніх учителів мистецтва. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2020. 198 с.
6. Концепція позашкільної освіти України. Київ : МОН України, 2004. 24 с.
7. Костюк І. Основи живопису та рисунку. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2014. 210 с.
8. Кривонос О.М. Організація роботи гуртків художньо-естетичного спрямування. Харків : Основа, 2015. 192 с.
9. Кузьменко В.У. Педагогіка позашкільної освіти. Київ : Слово, 2016. 280 с.
10. Позашкільна освіта в Україні: теорія і практика / За ред. В.Г. Креміня. Київ : Педагогічна думка, 2010. 256 с.
11. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. Київ : Генеза, 2012. 368 с.
12. Федорук О.К. Історія українського мистецтва. Київ : Либідь, 2006. 400 с.
13. Щербаківа А.І. Методика викладання образотворчого мистецтва. Київ : Вища школа, 2008. 320 с.

Додаток Р

«Мої професійні наміри» (опитувальник для здобувачів ЕГ)

Додаток Р1

Палітра питань опитувальника «Мої професійні наміри» (Google Forms)

Опитувальник для здобувачів "Мої професійні наміри".

Шановний студенте! Із метою визначення подальших професійних намірів учасників експериментальної групи, просимо Вас дати відповідь на кожне поставлене питання, обравши один із запропонованих варіантів. Опитування анонімне. Дякуємо!

Щоб зберегти зміни, увійдіть до облікового запису Google . Докладніше...

***Обов'язкове питання**

1. У якій сфері Ви бачите себе через 5 років? *

- ☐ у педагогічній
- ☐ у мистецькій
- ☐ у художньо-педагогічній
- ☐ в іншій (не пов'язана з художньо-педагогічною діяльністю).

2. Який із представлених аспектів є важливим для Вас у майбутній професійній діяльності? *

- ☐ стабільність і систематичний дохід
- ☐ самовираження через творчу діяльність
- ☐ можливість поєднувати обидва аспекти

3. Чи маєте Ви наміри брати участь у художніх виставках, конкурсах, пленерах тощо? *

- ☐ так, звичайно
- ☐ можливо, за нагоди
- ☐ не планую

4. Чи вважаєте Ви, що викладацька діяльність може бути джерелом натхнення для мистецької? *

- ☐ так
- ☐ іноді
- ☐ ні

5. Якщо Вам доведеться обрати один вектор роботи, що для Вас буде у пріоритеті? *

- ☐ педагогічна діяльність
- ☐ художньо-естетична діяльність

6. Чи надихає Вас ідея передавати свої знання та досвід іншим людям? *

☐ так, дуже

☐ частково

☐ ні, мене більше цікавить особистий розвиток

7. Як Ви оцінюєте власну готовність до педагогічної роботи у закладах освіти? *

☐ цілком готовий/ва

☐ зовсім не готовий/ва

☐ важко відповісти

8. Який із аспектів є для Вас важливішим у подальшій професійній реалізації? *

☐ робота з дітьми/студентами

☐ власні творчі досягнення

9. Як Ви оцінюєте власну готовність до мистецької діяльності як художника-фрілансера? *

☐ цілком готовий/ва

☐ зовсім не готовий/ва

☐ важко відповісти

10. Чи є важливим для Вас наявність творчого портфоліо? *

☐ так, звичайно

☐ важливо, але не головне

☐ не має значення

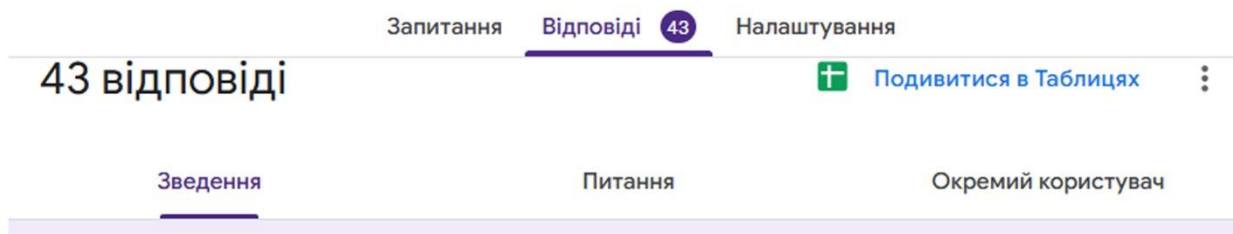
[Надіслати](#) [Очистити форму](#)

Компанія Google не має жодного відношення до цього контенту. - [Умови використання](#) - [Політика конфіденційності](#)

Ця форма здається вам підробкою? [Поскаржитись](#)

Google Форми

Додаток Р2

Відповіді на опитувальник «Мої професійні наміри» (Google Forms)
студентами ЕГ

1. У якій сфері Ви бачите себе через 5 років?

Копіювати діаграму

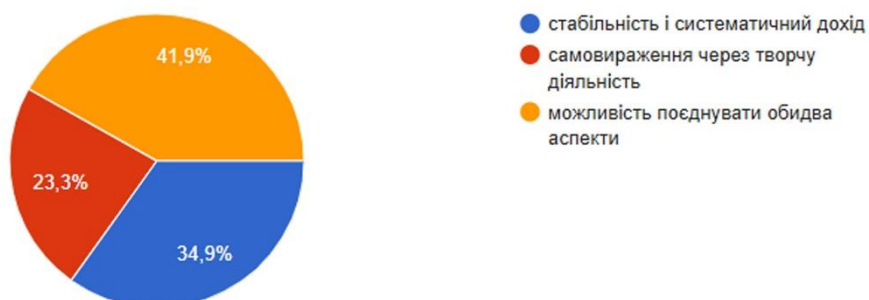
43 відповіді

2. Який із представлених аспектів є важливим для Вас у майбутній професійній діяльності?

Копіювати діаграму

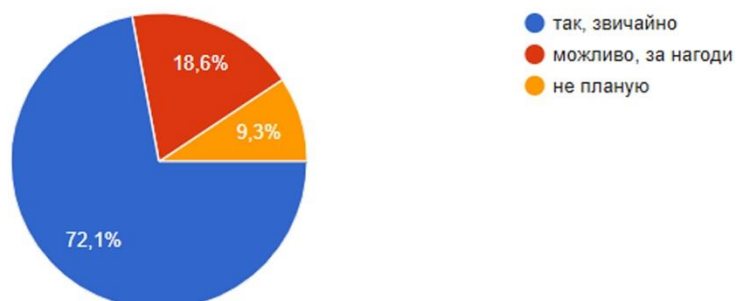
43 відповіді

3. Чи маєте Ви наміри брати участь у художніх виставках, конкурсах, пленерах тощо?

 Копіювати діаграму

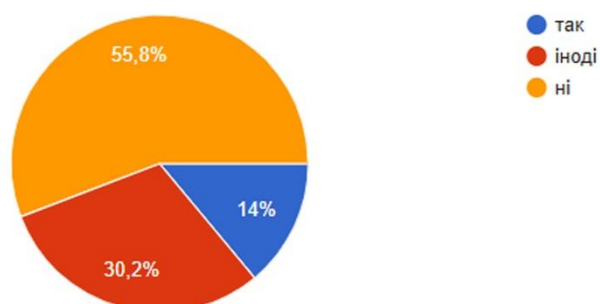
43 відповіді

4. Чи вважаєте Ви, що викладацька діяльність може бути джерелом натхнення для мистецької?

 Копіювати діаграму

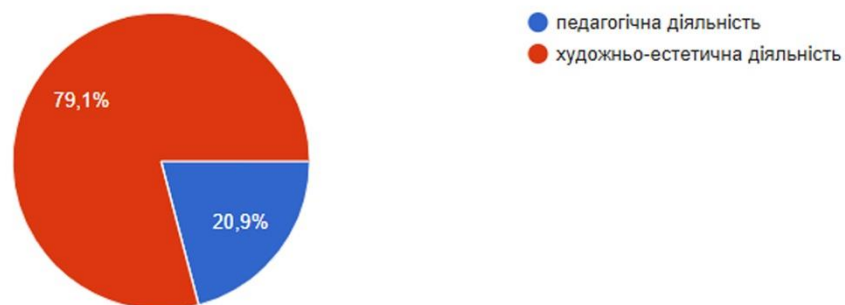
43 відповіді

5. Якщо Вам доведеться обрати один вектор роботи, що для Вас буде у пріоритеті?

 Копіювати діаграму

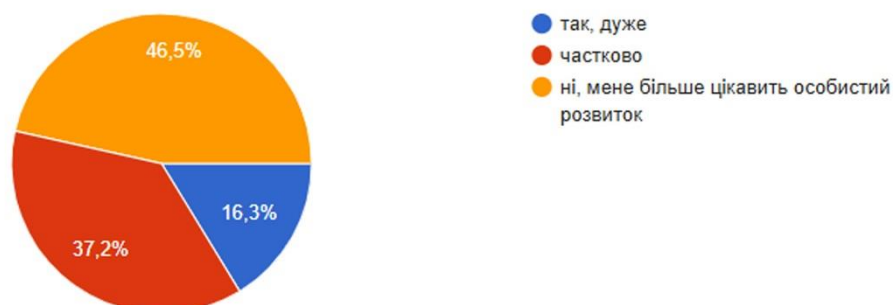
43 відповіді

6. Чи надихає Вас ідея передавати свої знання та досвід іншим людям?

 Копіювати діаграму

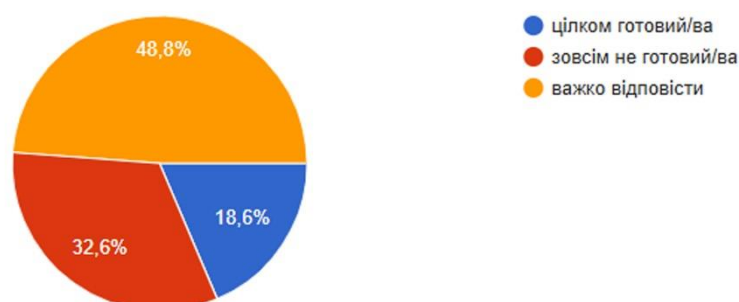
43 відповіді

7. Як Ви оцінюєте власну готовність до педагогічної роботи у закладах освіти?

 Копіювати діаграму

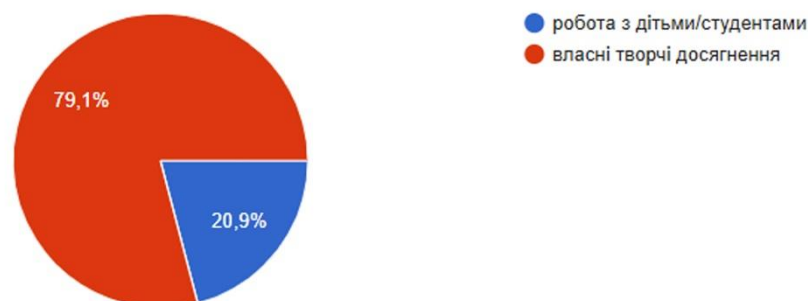
43 відповіді

8. Який із аспектів є для Вас важливішим у подальшій професійній реалізації?

 Копіювати діаграму

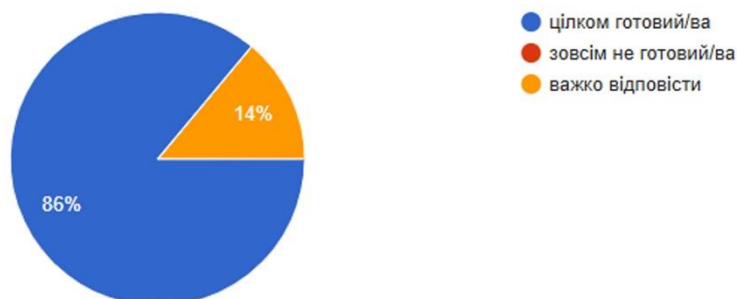
43 відповіді

9. Як Ви оцінюєте власну готовність до мистецької діяльності як художника-фрілансера?

 Копіювати діаграму

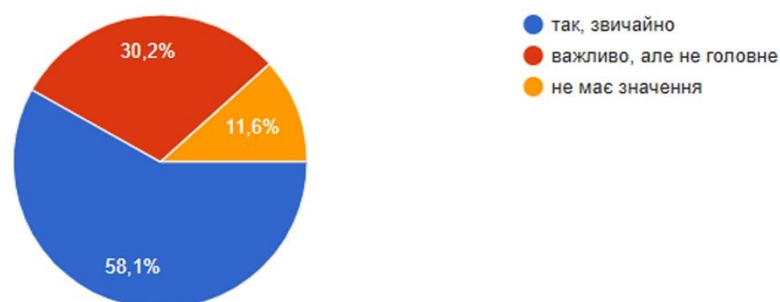
43 відповіді

10. Чи є важливим для Вас наявність творчого портфоліо?

 Копіювати діаграму

43 відповіді

Додаток РЗ

«Мапа кар'єрних можливостей», створена учасниками ЕГ (Mentimeter)

Додаток С

Діагностичний інструментарій дослідження

Додаток С1

Методика діагностики рівня зацікавленості художньо-педагогічною діяльністю у ПЗО (авторська розробка)

Визначте, будь ласка, наскільки Ви погоджуєтеся з кожним представленим твердженням, використовуючи 5-бальну шкалу оцінювання, обвівши той бал, який відповідає Вашій думці (1 – зовсім не погоджуюсь; 2 – більше не погоджуюсь, ніж погоджуюсь; 3 – не можу визначитися; 4 – більше погоджуюсь, ніж не погоджуюсь; 5 – цілком погоджуюсь).

1. Мені цікаво комунікувати з різновіковими групами дітей.	1 2 3 4 5
2. Я отримую задоволення, коли навчаю когось основам образотворчої грамоти.	1 2 3 4 5
3. Я розглядаю роботу у позашкільному закладі освіти художнього профілю навчання (художні школи, секції образотворчого мистецтва) як реальний варіант для подальшої професійної діяльності.	1 2 3 4 5
4. Я хочу бути наставником-порадником для дітей у їх творчому розвитку.	1 2 3 4 5
5. Я вбачаю у позашкільній художній освіті суттєвий потенціал для розвитку дітей.	1 2 3 4 5
6. Позашкільна художньо-педагогічна діяльність може відкрити для мене вектор самореалізації та самовдосконалення.	1 2 3 4 5
7. Мені подобається експериментувати з новими підходами до зображення оточуючого середовища.	1 2 3 4 5
8. Я відчуваю, що маю потенціал стати успішним викладачем-художником.	1 2 3 4 5
9. Я маю наміри відкрити студію образотворчого мистецтва після закінчення навчання.	1 2 3 4 5
10. Мені подобається розробляти творчі завдання та бачити їх результативність.	1 2 3 4 5
11. Мені цікаво долучатися до організації художніх виставок, конкурсів, варіативних мистецьких проєктів.	1 2 3 4 5
12. Я люблю працювати у команді однодумців.	1 2 3 4 5
13. Мені подобається дізнаватися про психологічні та вікові особливості дітей.	1 2 3 4 5
14. Я здатен/на брати відповідальність за організацію мистецьких заходів.	1 2 3 4 5
15. Процес спілкування з дітьми приносить мені задоволення.	1 2 3 4 5
16. Мені подобається розробляти нові творчі завдання.	1 2 3 4 5
17. Я постійно знаходжусь у пошуку нових ідей для творчості.	1 2 3 4 5

18. Я замислююсь над тим, щоб працювати викладачем образотворчого мистецтва у художній школі / секції ОТМ / арт-студії та ін.	1 2 3 4 5
19. Я вважаю, що інтеграція цифрових технологій із візуальним мистецтвом є необхідним аспектом для провадження сучасного освітнього процесу.	1 2 3 4 5
20. Я вважаю, що інновації у художньо-педагогічній діяльності є необхідними та важливими для покращення якості освіти та відповідності її сучасним вимогам.	1 2 3 4 5
21. Я прагну бути лідером мистецького осередку свого регіону.	1 2 3 4 5
22. Мені цікаво, як заняття творчістю впливають на розвиток особистості дитини.	1 2 3 4 5
23. Я відчуваю спроможність адаптувати будь-який матеріал з образотворчого мистецтва до конкретної людини.	1 2 3 4 5
24. Мені цікаво спостерігати за дітьми та намагатися зрозуміти їх внутрішній світ.	1 2 3 4 5
25. Думаю, я здатен/на надихати дітей на заняття творчістю та допомагати їм долати невдачі або страх невдач в образотворчій діяльності.	1 2 3 4 5
26. Мені подобається ділитися своїми художніми навичками з молодшими за мене особами.	1 2 3 4 5
27. Я люблю придумувати нестандартні підходи до навчання образотворчому мистецтву.	1 2 3 4 5
28. Я готовий/ва систематично проходити додаткове навчання у художньо-педагогічній царині для підвищення свого професійного рівня та прокачування скілів.	1 2 3 4 5
29. Мені цікаво відстежувати трансформації, які відбуваються у системі освіти взагалі та позашкільній зокрема.	1 2 3 4 5
30. У мою візію подальшої професійної реалізації входить середовище позашкільля.	1 2 3 4 5

Дякуємо за співпрацю!

КЛЮЧ. Сума отриманих балів ділиться на кількість питань в анкеті, а отриманий бал співвідноситься із шкалою, де: 5–4,2 бали – високий рівень зацікавленості художньо-педагогічною діяльністю у ПЗО; 4,1–3,6 бали – достатній рівень зацікавленості художньо-педагогічною діяльністю у ПЗО; 3,5–1 бали – низький рівень зацікавленості художньо-педагогічною діяльністю у ПЗО.

Додаток С2

Методика діагностики рівня усвідомлення важливості професії викладача-позашкільника для творчого розвитку підростаючого покоління засобами образотворчого мистецтва (авторська розробка)

Шановний студенте!

Визначте, будь ласка, наскільки Ви погоджуєтесь з кожним представленим твердженням, використовуючи 5-бальну шкалу оцінювання, обвівши той бал, який відповідає Вашій думці (1 – зовсім не погоджуюсь; 2 – більше не погоджуюсь, ніж погоджуюсь; 3 – не можу визначитися; 4 – більше погоджуюсь, ніж не погоджуюсь; 5 – цілком погоджуюсь).

1. Позашкільна освіта художнього профілю навчання має суттєве значення для розвитку особистості дитини.	1 2 3 4 5
2. Роль педагога-позашкільника є такою ж важливою для навчання підростаючого покоління, як і роль учителя загальноосвітнього закладу.	1 2 3 4 5
3. Заняття образотворчим мистецтвом є одним із ефективних засобів виховання гармонійної особистості дитини.	1 2 3 4 5
4. Від особистості викладача-художника залежить, наскільки вихованець ПЗО буде зацікавлений у художньо-естетичній діяльності.	1 2 3 4 5
5. Педагоги-позашкільники здатні розкрити приховані таланти вихованців ПЗО у царині візуального мистецтва.	1 2 3 4 5
6. Мистецтво взагалі та образотворче мистецтво зокрема уможливають розвиток емоційного інтелекту дітей.	1 2 3 4 5
7. Заняття творчістю допомагає сформувати у дитини креативне мислення, спроможність імпровізувати, фантазувати тощо.	1 2 3 4 5
8. Мистецтво допомагає дітям навчитися комунікувати та співнодіяти з однолітками.	1 2 3 4 5
9. Викладачі позашкільних закладів освіти здатні зберігати, передавати та примножувати культурно-мистецькі традиції свого регіону.	1 2 3 4 5
10. Мистецтво допомагає дітям виражати свої емоції та почуття.	1 2 3 4 5
11. Комфортне та доброзичливе середовище у позашкільному закладі освіти залежить від докладених педагогом-художником зусиль.	1 2 3 4 5
12. Викладач позашкільного закладу освіти – це не лише педагог, але й друг і наставник для своїх вихованців.	1 2 3 4 5
13. За допомогою творчої діяльності можна стабілізувати та відновити психологічне здоров'я дітей.	1 2 3 4 5
14. Незалежно від рівня творчих здібностей вихованця ПЗО, педагог має підтримувати та надихати кожну дитину.	1 2 3 4 5
15. Заняття творчістю дають можливість дитині краще пізнавати оточуюче середовище та себе у ньому.	1 2 3 4 5
16. Викладач-художник виконує складну роботу у позашкільному закладі освіти.	1 2 3 4 5

17. Викладач образотворчого мистецтва здатен сформувати комплекс моральних цінностей у дитини / підлітка.	1 2 3 4 5
18. Заняття мистецтвом допомагає дітям ідентифікувати себе у соціумі.	1 2 3 4 5
19. Вихованцям ПЗО допомагає бачити та розуміти художньо-естетичний аспект життєдіяльності саме залученість їх до освітньо-виховного процесу у вказаних закладах.	1 2 3 4 5
20. Колективні заняття мистецтвом допомагають сформувати важливу для нашого сьогодення soft skills – командну роботу.	1 2 3 4 5
21. Щоб надихати вихованців на художньо-естетичну діяльність, викладач має захоплюватися своєю справою, бути натхненним нею.	1 2 3 4 5
22. Мистецтво формує художньо-естетичне світобачення дитини.	1 2 3 4 5
23. Образотворче мистецтво допомагає формувати у вихованців ПЗО почуття відповідальності та самодисципліну.	1 2 3 4 5
24. Викладач ПЗО засобами ОТМ допомагає кожному вихованцю відчувати та зрозуміти власну унікальність.	1 2 3 4 5
25. Образотворче мистецтво розвиває у дітей здатність до рефлексії на власні дії та самопізнання.	1 2 3 4 5
26. Заняття образотворчим мистецтвом допомагає знизити ризик негативного впливу на дитину «вуличного» середовища.	1 2 3 4 5
27. Викладачі образотворчого мистецтва заслуговують на значно більшу суспільну повагу та підтримку.	1 2 3 4 5
28. Бути частиною освітянської спільноти є цінним.	1 2 3 4 5
29. Потужних вплив на формування та розвиток підростаючого покоління має художньо-педагогічна діяльність викладача у системі позашкільля.	1 2 3 4 5
30. Розвиток позашкільньої освіти художнього профілю навчання має стати важливою частиною культурно-мистецької політики нашої держави.	1 2 3 4 5

Дякуємо за співпрацю!

КЛЮЧ. Сума отриманих балів ділиться на кількість питань в анкеті, а отриманий бал співвідноситься із шкалою, де: 5–4,2 бали – високий рівень усвідомлення важливості професії викладача-позашкільника для творчого розвитку підростаючого покоління засобами образотворчого мистецтва; 4,1–3,6 бали – достатній рівень усвідомлення важливості професії викладача-позашкільника для творчого розвитку підростаючого покоління засобами образотворчого мистецтва; 3,5–1 бали – низький рівень усвідомлення важливості професії викладача-позашкільника для творчого розвитку підростаючого покоління засобами образотворчого мистецтва.

Додаток С3

Банк авторських тестів для визначення рівня сформованості теоретичних знань із образотворчого мистецтва

1. Ритм у композиції – це...
 - а) симетрія її складових елементів;
 - б) повторення/чергування її елементів;
 - в) освітлення;
 - г) асиметрія її складових елементів.
2. Яка кістка у скелеті людини є найдовшою?
 - а) ліктьова;
 - б) стегнова;
 - в) гомілкорова;
 - г) плечорова.
3. Гризайль – це...
 - а) тональне рішення у живописі;
 - б) кольорове рішення у живописі;
 - в) рисунок штрихом;
 - г) розтушовка.
4. Що таке лессування?
 - а) щільне нашарування фарби;
 - б) прозоре нанесення фарби;
 - в) пастозне письмо;
 - г)
5. Який м'яз забезпечує згинання руки у лікті?
 - а) трицепс;
 - б) дельтоподібний;
 - в) біцепс;
 - г) ліктьовий.
6. Стил, відмінною ознакою якого є пишність, контраст, емоційність – ...
 - а) бароко;
 - б) класицизм;
 - в) готика;
 - г) романтизм.
7. Ахроматичні кольори – це...
 - а) всі сірі;
 - б) всі світлі;
 - в) чорний, білий;
 - г) чорний, білий та всі сірі.
8. Мистецтво Стародавнього Єгипту відрізняється...
 - а) реалізмом;
 - б) використанням перспективи;
 - в) символізмом, канонами;
 - г) відсутністю тонального рішення.
9. Грунт – це...
 - а) верхній шар фарби;
 - б) основний живописний шар;
 - в) основний шар під живопис;
 - г) поверхня, покрита лаком.
10. Хто є автором картини «Герніка»?
 - а) П. Рембрандт;
 - б) П. Пікассо;
 - в) Ж. Брак;
 - г) М. Караваджо.
11. Єдина рухома кістка у черепі людини – це...
 - а) верхньощелепна;
 - б) нижньощелепна;
 - в) потилична;
 - г) кістка носу.
12. Контраст у композиції – це...
 - а) опора фігури на одну ногу;
 - б) протиставлення елементів;
 - в) прийом групування;
 - г) зіставлення елементів.
13. Як називається техніка нанесення олійної фарби тонкими шарами?
 - а) імпасто;
 - б) лессування;
 - в) граттаж;
 - г) підмальовок.
14. Як називається ділянка тіньової поверхні, підсвічена відбитими променями світла?
 - а) блік;
 - б) полиск;
 - в) рефлекс;
 - г) напівтон.

Додаток С4

Визначення рівня сформованості практичних умінь і навичок у царині образотворчого мистецтва (бланк для експертних оцінок)

Шановні колеги!

Просимо Вас бути експертами в оцінюванні рівня сформованості у майбутніх викладачів-художників практичних умінь і навичок у царині образотворчого мистецтва.

Перед студентами були поставлені такі завдання:

1. Власноруч приготувати полотно на підрамнику, розміром 40х50 см.; зокрема: «зібрати» підрамник, натягнути тканину середньої зернистості, приготувати клейовий розчин, зробити двошарову проклейку, приготувати ґрунт, зробити двошарове ґрунтування.

2. Написати на підготовленому полотні етюд у жанрі пейзажу на пленері у техніці «а la prima» (час на виконання – 3 год.).

Просимо Вас оцінити виконані кожним студентом завдання за десятьма критеріями, які представлені нижче, послуговуючись 5-ти бальною шкалою.

№	Критерій	Оцінка
1	Якість підготовленого підрамника: обрання відповідної до розміру 40х50 см. ширини модуля; дотримання прямого кута при зборі модулів; щільність зібраних модулів; відсутність/наявність сколів на підрамнику у процесі його збірки.	1 2 3 4 5
2	Якість і відповідність обраної до розміру підрамника та поставленого завдання тканини; її натяжка на підрамник (ступінь натяжки, паралельність плетіння, естетичність фіксації скоб тощо).	1 2 3 4 5
3	Якість приготовленого клейового розчину та зробленої ним проклейки.	1 2 3 4 5
4	Якість приготовленого ґрунту та зробленого ґрунтування тканини.	1 2 3 4 5
5	Якість та естетичність підготовленого полотна (загальний вигляд).	1 2 3 4 5
6	Ідейно-художній задум етюду (вміння обирати мотив для написання етюду у жанрі пейзажу на пленері).	1 2 3 4 5
7	Композиційне рішення в етюді. Пропорційність елементів композиції.	1 2 3 4 5
8	Тональне рішення в етюді.	1 2 3 4 5
9	Кольорове рішення в етюді.	1 2 3 4 5
10	Загальна виразність та цілісність роботи.	1 2 3 4 5
	Загальна сума балів	

Дякуємо за співпрацю!

Ключ. Обробка результатів здійснюється через обчислювання загальної суми балів, отриманої кожним студентом за десятьма критеріями, і співвідноситься з трьома рівнями сформованості практичних умінь і навичок у царині образотворчого мистецтва; а саме: високий – 36-50, середній – 21-35, низький – 0-20.

Додаток С5

Банк авторських тестів для визначення рівня сформованості психолого-педагогічної та організаційно-методичної складових побудови освітньо-виховного процесу у позашкільних закладах освіти

1. Який із наведених нижче видів роботи буде найбільш ефективним для формування в учнівському колективі позитивного мікроклімату для художньо-естетичної діяльності?

а) індивідуальна робота;	в) фронтальне опитування;
б) колективна робота;	г) робота в парах над вирішенням проблемних питань.

2. У контексті позашкільної освіти принцип добровільності передбачає, що...

а) учні можуть самостійно вирішувати, відвідувати їм заняття чи ні;	в) учень самостійно обирає напрями додаткового навчання;
б) навчальні заняття проводяться без наявності освітньої програми;	г) викладач може вирішувати, чи допускати учнів із особливими освітніми потребами до заняття.

3. Палітра методичної документації керівника гуртка ОТМ складається з...

а) особових справ учнів, копій свідоцтв про їх народження;	в) річного плану, календарно-тематичного планування, освітньої програми;
б) протоколів батьківських та педагогічних зборів;	г) освітньої програми.

4. Який із запропонованих методів буде найбільш ефективним для формування у вихованців ПЗО художнього профілю навчання критичного мислення?

а) частково-пошуковий метод;	в) пояснювально-ілюстративний метод;
б) проблемний метод;	г) репродуктивний метод.

5. Планування та побудова освітнього процесу у ПЗО художнього профілю навчання має ґрунтуватися на...

а) художньо-педагогічній імпровізації керівника гуртка;	в) державних стандартах, освітній програмі гуртка;
б) національній свідомості;	г) власних інтересах керівника гуртка.

6. Дитяча творчість характеризується...

а) бажанням наслідувати когось;	в) орієнтацією на задані інструкції;
б) бажанням уникати невдач;	г) спонтанністю та уявою.

7. Ефективною та коректною формою педагогічного впливу на вихованців ПЗО є...

а) порада;	в) контроль;
б) наказ;	г) особистий приклад.

8. Метою моніторингу навчальних досягнень вихованців позашкільних закладів освіти художнього профілю навчання є...

а) формування рейтингових списків;	в) визначення прогалин та міри покарання за них;
б) формування звітності для керівництва закладу;	г) визначення рівня засвоєного матеріалу та, за потреби, корекція освітнього процесу.

9. Використання якого із нижче представлених методів уможливить формування у вихованців ПЗО навичок співпраці?

а) фронтальне опитування;	в) тестування;
б) групова робота;	г) індивідуальне завдання.

10. Який із представлених видів роботи педагога-позашкільника є основним при підготовці до навчальних занять?

а) складання звіту;	в) ведення документації;
б) планування освітнього процесу;	г) створення сценарію заходу.

11. Для розвитку творчого мислення найбільш сприятливим є...

а) молодший шкільний вік;	в) підлітковий вік;
б) дошкільний вік;	г) юнацький вік.

12. Головною відмінною ознакою ПО від загальної середньої освіти є...

а) її зорієнтованість лише на дітей старшого шкільного віку;	в) добровільність та варіативність її змістового наповнення;
б) численна кількість домашніх завдань;	г) відсутність стаціонарних приміщень.

13. Методика «мозкового штурму» скерована на...

а) генерування численної кількості ідей;	в) порівняння фактів, явищ;
б) запам'ятовування значного об'єму інформації;	г) математичний аналіз великих числових даних.

14. Для вирішення конфліктів у колективі вихованців ПЗО викладачу найкраще...

а) застосовувати каральні заходи;	в) стримувати власну агресію;
б) ігнорувати суперечки між учнями;	г) зберігати спокій, проявляти емпатію, фокусуватися на вирішенні проблеми.

15. Найбільш «чутливим» типом темпераменту є...

а) холерик;	в) меланхолік;
б) сангвінік;	г) флегматик.

16. Який із запропонованих стилів спілкування педагога-позашкільника сприяє розвитку у вихованців ПЗО самоповаги?

а) демократичний;	в) ліберальний;
б) авторитарний;	г) маніпулятивний.

17. Ключовим принципом педагогіки партнерства у системі позашкілля є...

а) домінування викладача-позашкільника;	в) співпраця та взаємоповага;
б) суперництво;	г) дотримання суворої дисципліни.

18. Особистісно орієнтований підхід передбачає...

а) відсутність оцінювання та контролю навчальних результатів учнів ПЗО;	в) урахування індивідуальних особливостей та потреб кожного вихованця ПЗО;
б) виконання педагогом усіх бажань вихованців ПЗО;	г) повну свободу та відсутність належної дисципліни під час занять.

19. Яке із запропонованих умінь найбільше розкриває поняття «педагогічна майстерність»?

а) уміння здійснювати контроль знань;	в) уміння чітко дотримуватися змісту освітньої програми;
б) уміння забезпечувати дисципліну на заняттях;	г) уміння творчо організовувати освітньо-виховний процес.

20. Провідною діяльністю у підлітковому віці є...

а) гра;	в) спілкування;
б) навчання;	г) трудова діяльність.

21. Який із представлених методів навчання забезпечує найбільшу активність вихованців ПЗО?

а) репродуктивний;	в) пояснювально-ілюстративний;
б) проблемно-пошуковий;	г) ілюстративний.

22. Педагогічна рефлексія передбачає...

а) пошук винних за невдало проведені заняття;	в) аналіз занять, на яких виникли конфліктні ситуації;
б) аналіз та оцінку власної діяльності;	г) критику учнів.

23. У ПЗО художнього профілю навчання є такі форми організації занять:

а) індивідуальні та групові;	в) фронтальні та групові;
б) групові;	г) індивідуальні, групові, фронтальні.

24. Використання якого із запропонованих методів уможливить формування у вихованців ПЗО здатності до самоаналізу?

а) бесіда;	в) демонстрація;
б) рольова гра;	г) рефлексивна вправа «Дзеркало».

25. Яка із запропонованих мотивацій буде найбільш ефективною у контексті художньо-естетичної діяльності вихованців ПЗО?

а) страх негативної реакції педагога;	в) страх покарання від батьків;
б) систематичне заохочення матеріальними аспектами;	г) особиста зацікавленість та задоволення від процесу.

Ключ. Визначення рівня когнітивних знань здійснюється за кількістю наданих правильних відповідей: 0-10 – низький, 11-18 – середній, 19-25 – високий.

Додаток С6

Визначення рівня сформованості психолого-педагогічної та організаційно-методичної складових побудови освітньо-виховного процесу у позашкільних закладах освіти (бланк для експертних оцінок)

Шановні колеги!

Просимо Вас бути експертами в оцінюванні рівня сформованості у майбутніх викладачів-художників психолого-педагогічної та організаційно-методичної складових побудови освітньо-виховного процесу в позашкільних закладах освіти.

Перед студентами були поставлені такі завдання: розробити авторську освітню програму для позашкільного закладу освіти художнього профілю навчання із такими вихідними даними: термін навчання вихованців – I семестр; вікова категорія – 10-11 років; закласти у програму індивідуальні та групові проєктні завдання; урахувати виховний аспект та методичну компетентність.

Просимо Вас оцінити виконані кожним студентом завдання за десятьма критеріями, які представлені нижче, послуговуючись 5-ти бальною шкалою.

№	Критерій	Оцінка
1	Чіткість та логічність структури освітньої програми гуртка.	1 2 3 4 5
2	Обґрунтованість визначеної загальної мети освітньої програми та завдань, закладених у неї.	1 2 3 4 5
3	Урахування специфіки вікової категорії вихованців (10-11 років) гуртка та їх індивідуальних особливостей.	1 2 3 4 5
4	Оригінальність та інноваційність запропонованих тем і завдань.	1 2 3 4 5
5	Логічність та структурованість кожного заняття/завдання.	1 2 3 4 5
6	Наявність у кожній темі/завданні виховної та мотиваційної складових.	1 2 3 4 5
7	Палітра запропонованих форм та методів навчання; їх доцільність та узгодженість із завданнями.	1 2 3 4 5
8	Палітра інформаційно-комунікаційних технологій; їх доречність.	1 2 3 4 5
9	Наявність засобів формування оцінювання. Палітра увиразнених програмних результатів навчання.	1 2 3 4 5
10	Загальний рівень розробленої програми, її оформлення та презентація.	1 2 3 4 5
	Загальна сума балів	

Дякуємо за співпрацю!

Ключ. Обробка результатів здійснюється через обчислювання загальної суми балів, отриманої кожним студентом за десятьма критеріями, і співвідноситься з трьома рівнями сформованості психолого-педагогічної та організаційно-методичної складових побудови освітньо-виховного процесу в позашкільних закладах освіти; а саме: високий – 36-50, середній – 21-35, низький – 0-20.

Додаток С7

Діагностика загального рівня комунікабельності (В. Ряховський)

Інструкція. Тест оцінки рівня товариськості, комунікабельності містить можливість визначити рівень комунікабельності людини, його здатності встановлювати, підтримувати і зберігати хороші особисті і ділові взаємини з оточуючими людьми. Випробуваному пропонуються питання, відповідати на які слід, використовуючи три варіанти відповідей – «так», «іноді», «ні».

Текст опитувальника

1. Ви очікуєте буденну ділову зустріч. Чи вибиває це вас із звичної колії?
2. Чи не відкладаєте ви візит до лікаря аж доти, доки вже зовсім не сила терпіти?
3. Чи не викликає у вас невдоволення або збентеження доручення виступати з доповіддю чи повідомленням у зв'язку із якоюсь нагодою?
4. Ви маєте нагоду поїхати у відрядження до міста, де ніколи ще не були. Чи прикладаєте ви максимум зусиль для того, щоб уникнути цієї поїздки?
5. Чи любите ви ділитися своїми переживаннями з іншими?
6. Чи дратує вас прохання незнайомої людини (показати дорогу, назвати час, відповісти на якесь запитання тощо)?
7. Чи вірите ви в існування проблеми «батьків і дітей» та в те, що людям різних поколінь важко зрозуміти один одного?
8. Чи не посоромитесь ви нагадати знайомому, що він забув повернути 10 гривень, які ви позичили йому кілька місяців тому?
9. У кафе вам подали недоброякісну страву. Чи змовчите ви, лише невдоволено відсунувши тарілку?
10. У ситуації один на один з незнайомою людиною ви не розпочнете бесіду самі і вам не сподобається, якщо першою заговорить вона. Чи це так?
11. Вас жахає будь-яка довга черга (у магазині, бібліотеці, касі кінотеатру тощо). Вам легше відмовитися від свого наміру, ніж стати «у хвіст» і нудитися в очікуванні?
12. Чи боїтеся ви брати участь у залагодженні конфліктної ситуації?
13. У вас є власні, суто індивідуальні критерії оцінки творів літератури, мистецтва, культури, ніяких «чужих» думок з цього приводу ви не приймаєте. Це так?
14. Почувши десь у неофіційній ситуації («у кулуарах») явно помилкову точку зору з добре відомого вам питання, ви, скоріше за все, промовчите?
15. Чи викликає у вас невдоволення прохання знайомих допомогти розібратися у якійсь проблемі чи навчальній темі?
16. Вам легше формулювати свою точку зору (думку, оцінку) у письмовій формі, ніж в усній?

Обробка й інтерпретація результатів. Для кількісної обробки даних використовується «дешифратор», у якому вказані бали за обраний варіант відповіді: «так» – 2 бали; «іноді» – 1 бал; «ні» – 0 балів.

Сума отриманих балів співвідноситься з рівнями:

низький	30–32 бали: особистість характеризується відсутністю комунікаційних навичок. Навіть близькому оточенню не легко спілкуватися з такою людиною. На неї важко покладатись у справі, яка потребує групових зусиль.
	3 бали і менше: комунікабельність респондента носить нездоровий характер. Він говіркий, багатослівний, втручається в справи, які не мають до нього ніякого відношення. Береться судити про проблеми, в яких абсолютно не компетентний. Вільно або мимовільно він часто становиться причиною різного роду конфліктів у своєму оточенні. Запальний, образливий, нерідко необ'єктивний. Серйозна робота – не для нього. Людям важко мати з ним справу і на роботі, і вдома.
достатній	25–29 балів: респондент характеризується замкнутістю, мовчазністю, віддає перевагу самотності, тому у нього мало друзів. Нова робота і необхідність нових контактів якщо і не приводять до паніки, то надовго виводять його з рівноваги.
	9–13 балів: респондент достатньо товариський (іноді навіть понад міру). Характеризується цікавістю, балакучістю, любить висловлюватися з різних питань, що, час від часу, викликає роздратування оточуючих. Охоче знайомиться з новими людьми. Любить бути в центрі уваги, нікому не відмовляє в проханнях, хоча не завжди може їх виконати. Якщо закіпає гнівом – швидко відходить. Йому бракує посидючості, терпіння й відваги при зіткненні з серйозними проблемами.
	4–8 балів: такий респондент, швидше за все, «хлопець-друга». Надзвичайно товариський, завжди в курсі всіх справ, любить брати участь у всіх дискусіях, хоча серйозні теми можуть викликати у нього мігрень або навіть нудьгу. Охоче бере слово з будь-якого питання, навіть якщо має про нього поверхневе уявлення. Усюди відчуває себе «у своїй тарілці». Береться за будь-яку справу, хоча не завжди може успішно довести її до кінця. Із цієї самої причини керівники і колеги відносяться до нього з деяким побоюванням і сумнівами.
високий	19–24 бали: достатня міра товарищескості. В незнайомій обстановці відчуває себе цілком упевнено. Нові проблеми людину не лякають, та все ж з новими людьми сходиться з обережністю, в суперечках і диспутах бере участь неохоче. У висловах, час від часу, дуже багато сарказму без будь-яких на те підстав.
	14–18 балів: респондент з нормальним рівнем комунікабельності. Допитливий, охоче слухає цікавого співбесідника, достатньо терплячий у спілкуванні, відстоює свою точку зору без запальності. Без неприємних переживань йде на зустріч з новими людьми. У той же час, не любить галасливих компаній; екстравагантні витівки і багатослівність викликають у нього роздратування.

Додаток С8

Тест «Чи правильно Ви інтерпретуєте жести та міміку інших людей?» (В. Пасинок)

Оберіть із кожного пункту один із варіантів відповіді.

1. Ви вважаєте, що міміка та жести – це:

- а) спонтанне вираження душевного стану людини у конкретний момент часу;
- б) доповнення до мовлення;
- в) зрадницьке виявлення нашої підсвідомості.

2. Чи вважаєте Ви, що в жінок мова міміки та жестів є більш виразною, ніж в чоловіків?

- а) так;
- б) ні;
- в) не знаю.

3) Як Ви вітаєтесь з добрими друзями:

- а) радісно кричите: «Привіт!»;
- б) сердечним рукоштовнанням;
- в) злегка обіймаєте їх;
- г) вітаєте їх стриманим рухом руки;
- г) цілуєте один одного в щоку.

4. Які прояви міміки та жестів, на Вашу думку, мають однакове значення (дайте три відповіді):

- а) коли хитають головою;
- б) коли кивають головою;
- в) коли морщать ніс;
- г) коли морщать лоба;
- г) коли підморгують;
- д) коли посміхаються.

5. Яка частина тіла є «найвиразнішою»?:

- а) ступні;
- б) ноги;
- в) руки;
- г) кисті рук;
- г) плечі.

6. Як Ви думаєте, яка частина Вашого обличчя є найвиразнішою (дайте дві відповіді):

- а) лоб;
- б) брови;
- в) очі;
- г) ніс;
- г) губи;
- д) куточки губ.

7. Коли Ви проходите уздовж вітрини магазину, у якій видно Ваше зображення, то Ви звертаєте увагу в першу чергу:

- а) на те, як на Вас
- б) на зачіску;
- в) на ходу;
- г) на поставу;
- г) ні на що.

«сидить» одяг;

8. Якщо хтось, розмовляючи чи сміючись, часто прикриває рота рукою, у Вашій уяві це означає, що:

- а) йому є що приховувати;
- б) у нього погані зуби;
- в) він чогось соромиться.

9. На що Ви насамперед звертаєте увагу у Вашому співрозмовникові:

- а) на очі;
- б) на рот;
- в) на руки;
- г) на поставу;

10. Якщо Ваш співрозмовник, розмовляючи з Вами, відводить очі, це для Вас є ознакою його:

- а) нечесності;
- б) невпевненості в собі;
- в) зібраності.

11. Чи можна за зовнішнім виглядом упізнати типового злочинця?

- а) так; б) ні; в) не знаю.

12. Чоловік починає розмову з жінкою. Він це робить тому, що:

- а) перший крок завжди роблять чоловіки;
б) жінка неусвідомлено дає зрозуміти своє бажання, щоб з нею заговорили;
в) він достатньо самовпевнений, щоб отримати відмову.

13. У Вас склалося враження, що слова людини не відповідають тим сигналам, які можна помітити з її міміки та жестів. Чому Ви більше повірите?

- а) словам; б) сигналам; в) ця людина взагалі викликає у Вас підозру.

14. Поп-зірка Мадонна транслює публіці сигнали, які мають однозначно еротичний характер. Що, на Вашу думку, за цим приховується?

- а) просто фіглярство;
б) вона «заводить» публіку;
в) це вираження її власного настрою.

15. Ви дивитесь на самоті страшну детективну кінострічку. Що з Вами відбувається?

- а) я дивлюся абсолютно спокійно;
б) я реаую на те, що відбувається, кожною клітинкою свого тіла;
в) я заплющую очі в особливо страшних сценах.

16. Чи можна контролювати свою міміку:

- а) так; б) ні; в) тільки окремі її прояви.

17. У ситуації інтенсивного флірту Ви «висловлюєтесь» переважно:

- а) очима; б) руками; в) словами.

18. Ви вважаєте, що більшість Ваших жестів:

- а) «підглянути» в когось та завчені;
б) передаються з покоління в покоління;
в) закладені в нас від природи.

19. Якщо в чоловіка є борода, то це є ознакою:

- а) його мужності;
б) того, що він хоче сховати риси свого обличчя;
в) того, що цей тип є занадто ледащим, щоб голитися.

20. Багато людей стверджують, що права і ліва сторона обличчя в них відрізняються між собою. Чи погоджуєтесь Ви з цією думкою?

- а) так; б) ні; в) тільки в людей похилого віку.

Підрахунок кількості набраних балів за наведеним нижче ключем до тексту:

Номер питання	Літера питання	Скільки балів	Літера питання	Скільки балів	Літера питання	Скільки балів	Літера питання	Скільки балів	Літера питання	Скільки балів	Літера питання	Скільки балів
1	а	2	б	4	в	3						
2	а	1	б	3	в	0						
3	а	4	б	4	в	3	г	2	д	4		
4	а	0	б	0	в	1	г	1	д	0	е	1
5	а	1	б	2	в	3	г	4	д	2		
6	а	2	б	1	в	3	г	2	д	3	е	2
7	а	1	б	3	в	3	г	2	д	0		

8	a	3	б	1	в	1						
9	a	3	б	2	в	2	г	1				
10	a	3	б	2	в	1						
11	a	0	б	3	в	1						
12	a	1	б	4	в	2						
13	a	0	б	4	в	3						
14	a	4	б	2	в	0						
15	a	4	б	0	в	1						
16	a	0	б	2	в	1						
17	a	3	б	4	в	1						
18	a	2	б	4	в	0						
19	a	3	б	2	в	1						
20	a	4	б	0	в	2						

77 – 56 балів. Чудово! Ви маєте відмінну інтуїцію, здібність розуміти інших людей, у Вас є спостережливість і чуття. Однак ви надто сильно покладаєтесь у своїх судженнях на ці якості, слова мають для вас другорядне значення. Якщо Вам посміхнулися, Ви вже готові повірити, що Вам освідчуються в коханні. Ваші «вироки» надто поспішні, і в цьому криється небезпека: можна потрапити «пальцем у небо»! Робіть на це поправку, й у Вас є шанси навчитися чудово розбиратися в людях. Адже це важливо і в роботі, і в особистому житті, чи не так?

55 – 34 балів. Вам приносить певне задоволення спостерігати за іншими людьми, і Ви непогано інтерпретуєте їхню міміку та жести. Але Ви ще не зовсім умієте використовувати цю інформацію в реальному житті, наприклад, для того, щоб правильно будувати свої стосунки з оточенням. Ви схильні швидше буквально сприймати сказані Вам слова й керуватися ними. Наприклад, якщо хтось скаже Вам: «Мені з Вами зовсім не нудно», зробивши при цьому кислу мину, – Ви повірите в те, що з Вами весело. Розвивайте інтуїцію, більше покладайтесь на відчуття!

33 – 11 балів. Мова міміки та жестів для Вас – «китайська грамота». Вам надзвичайно складно правильно оцінювати людей. І справа не в тому, що Ви на це не здатні – просто не надаєте цьому значення, і даремно! Спробуйте навмисно фіксувати увагу на дрібних жестах людей, тренуйте спостережливість. Пам'ятайте прислів'я: «Тіло – це рукавичка для душі». Трохи розуміти душу іншого – найкращий спосіб самому не потрапити в пастку самотності.

Додаток С9

Методика «Комунікативні й організаторські здібності» (В. Синявський, В. Федоришин)

Інструкція: На кожне із запитань треба відповісти «так» чи «ні». Якщо Вам важко у виборі відповіді, необхідно все-таки схилитися до певної альтернативи (+) або (–). Час на виконання – 10-15 хвилин.

1. Чи є у вас прагнення до вивчення людей і встановлення знайомств з різними людьми?
2. Чи подобається вам займатися суспільною працею?
3. Чи довго вас турбує відчуття образи, заподіяної вам ким-небудь з ваших товаришів?
4. Чи завжди вам важко орієнтуватися в наявній критичній ситуації?
5. Чи багато у вас друзів, з якими ви постійно спілкуєтеся?
6. Чи час то вам вдається схилити більшість своїх товаришів до схвалення вашої думки?
7. Чи правильно, що вам приємніше і простіше проводити час за книгами або за яким-небудь іншим заняттям, ніж із людьми?
8. Якщо виникли деякі перешкоди у здійсненні ваших намірів, чи легко вам відмовитися від своїх намірів?
9. Чи легко ви встановлюєте контакти з людьми, які старші від вас віком?
10. Чи любите ви придумувати або організовувати зі своїми товаришами різні ігри і розваги?
11. Чи важко вам входити до нових для вас компаній (колективів)?
12. Чи часто ви відкладаєте на інші дні справи, які треба виконати сьогодні?
13. Чи легко вам вдається встановлювати контакти і спілкуватися з незнайомими людьми?
14. Чи прагнете ви добитися того, щоб ваші товариші діяли відповідно до вашої думки?
15. Чи важко вам прижитися в новому колективі?
16. Чи правильно, що у вас не буває конфліктів із товаришами через невиконання ними своїх обіцянок, зобов'язань, обов'язків?
17. Чи прагнете ви за слушної нагоди познайомитися і поговорити з новою людиною?
18. Чи часто у рішенні важливих справ ви берете ініціативу на себе?
19. Чи дратують вас інші люди і чи хочеться вам побути одному?
20. Чи правда, що ви погано орієнтуєтеся у незнайомій для вас обстановці?
21. Чи подобається вам постійно знаходитися серед людей?
22. Чи виникає у вас роздратування, якщо ви не можете завершити почату справу?
23. Чи зазнаєте ви труднощів, якщо доводиться виявити ініціативу, щоб познайомитися з новою людиною?
24. Чи правда, що ви стомлюєтеся від частого спілкування з товаришами?
25. Чи любите ви брати участь у колективних іграх?
26. Чи часто ви виявляєте ініціативу у питаннях, що стосуються інтересів ваших товаришів?
27. Чи правда, що ви відчуваєте себе невпевнено серед незнайомих людей?
28. Чи правильно, що ви не завжди прагнете довести свою правоту?
29. Чи вважаєте ви, що для вас немає особливих труднощів внести пожвавлення у малознайому групу?
30. Чи берете ви участь у суспільній роботі в школі (на виробництві)?
31. Чи прагнете ви обмежити коло своїх знайомих?
32. Чи правильно, що ви не прагнете відстоювати свою думку або рішення, якщо його не відразу прийняли товариші?
33. Чи відчуваєте ви себе невимушено, потрапивши у незнайомий колектив?
34. Чи охоче ви беретеся за організацію різних заходів для своїх товаришів?
35. Чи правда, що ви не відчуваєте себе достатньо упевненим і спокійним, коли доводиться говорити що-небудь великій групі людей?

36. Чи часто ви спізнюєтеся на ділові зустрічі, побачення?
 37. Чи правильно, що у вас багато друзів?
 38. Чи часто ви стаєте центром уваги своїх товаришів?
 39. Чи часто ви бентежитесь, відчуваєте незручність у спілкуванні з малознайомими людьми?
 40. Чи правда, що ви не дуже упевнено почуваєтеся в колі великої групи своїх товаришів?

Ключ до тесту:

Комунікативні здібності	Організаторські здібності
(+) так 1, 5, 9, 13, 17, 21, 25, 29, 33, 37	(+) так 2, 6, 10, 14, 18, 22, 26, 30, 34, 38
(-) ні 3, 7, 11, 15, 19, 23, 27, 31, 35, 39	(-) ні 4, 8, 12, 16, 20, 24, 28, 32, 36, 40

Обробка та інтерпретація результатів. Визначаються рівні комунікативних і організаторських здібностей залежно від набраних балів за цими параметрами. Максимальна кількість балів окремо з кожного параметра – 20. Підраховують бали окремо за комунікативними і окремо за організаторськими схильностями за допомогою ключа. За кожну відповідь «так» чи «ні» для висловів, що збіглися з позначеними у ключі окремо за відповідними схильностями, приписується один бал.

Рівні комунікативних і організаторських здібностей:

Сума балів	1 - 4	5 - 8	9 - 12	13- 16	17- 20
Рівень	Дуже низький	Низький	Середній	Високий	Найвищий

Учасники, які одержали оцінку **1-4 бали**, характеризуються низьким рівнем вияву комунікативних і організаторських здібностей.

Ті, хто набрав **5-8 балів**, мають комунікативні й організаторські здібності на рівні нижче за середній. Вони не прагнуть до спілкування, уважають за краще проводити час наодинці з собою. У новій компанії або колективі відчувають себе скучно. Зазнають труднощів у встановленні контактів із людьми. Не відстоюють своєї думки, важко переживають образи. Рідко проявляють ініціативу, уникають прийняття самостійних рішень.

Для опитуваних, що набрали **9-12 балів**, характерний середній рівень вияву комунікативних і організаторських здібностей. Вони прагнуть до контактів з людьми, відстоюють своє, проте потенціал їхніх схильностей не відрізняється високою стійкістю. Потрібна подальша виховна робота з формування і розвитку цих якостей особистості.

Оцінка **13-16 балів** свідчить про високий рівень вияву комунікативних і організаторських здібностей опитуваних. Вони не губляться в новій обстановці, швидко знаходять друзів, прагнуть розширити коло своїх знайомих, допомагають близьким і друзям, виявляють ініціативу у спілкуванні, здатні приймати рішення у важких, нестандартних ситуаціях.

Вищий рівень комунікативних і організаторських здібностей (**17-20 балів**) в опитуваних свідчить про сформовану потребу в комунікативній і організаторській діяльності. Вони швидко орієнтуються у важких ситуаціях. Невимушено поведуться у новому колективі. Ініціативні. Ухвалюють самостійні рішення. Відстоюють свою думку і добиваються ухвалення своїх рішень. Люблять організовувати ігри, різні заходи. Наполегливі й одержимі в діяльності.

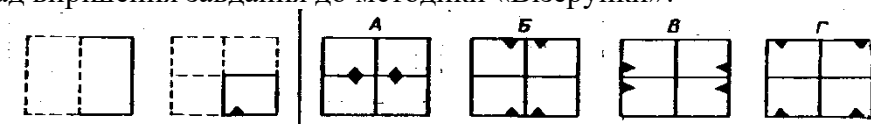
Додаток С10

Методика «Візерунки»

Інструкція: у завданні до методики показано приклад вирішення загального завдання. В лівій частині завдання схематично показано, як складається квадратний лист паперу і в якому місці робиться надріз.

Приклад: лист спочатку складається пополам по вертикалі зліва направо, а потім ще раз – по горизонталі зверху вниз. Надріз робиться в нижньому лівому кутку складеного вчетверо листа. Подумки уявіть, що лист розгортається у зворотному порядку. Ви повинні визначити, який візерунок вийде на розгорненому листі.

Приклад вирішення завдання до методики «Візерунки»:

Треба вибрати правильний варіант відповіді з чотирьох приведених до кожного завдання. Відповіді слід записувати до реєстраційного листа у розділі 5 (закресленням букви, що позначає правильну відповідь).

На роботу дається **10 хвилин**.

Враховується кількість правильних відповідей за допомогою «ключа», яка за допомогою таблиці переводяться в бальні оцінки.

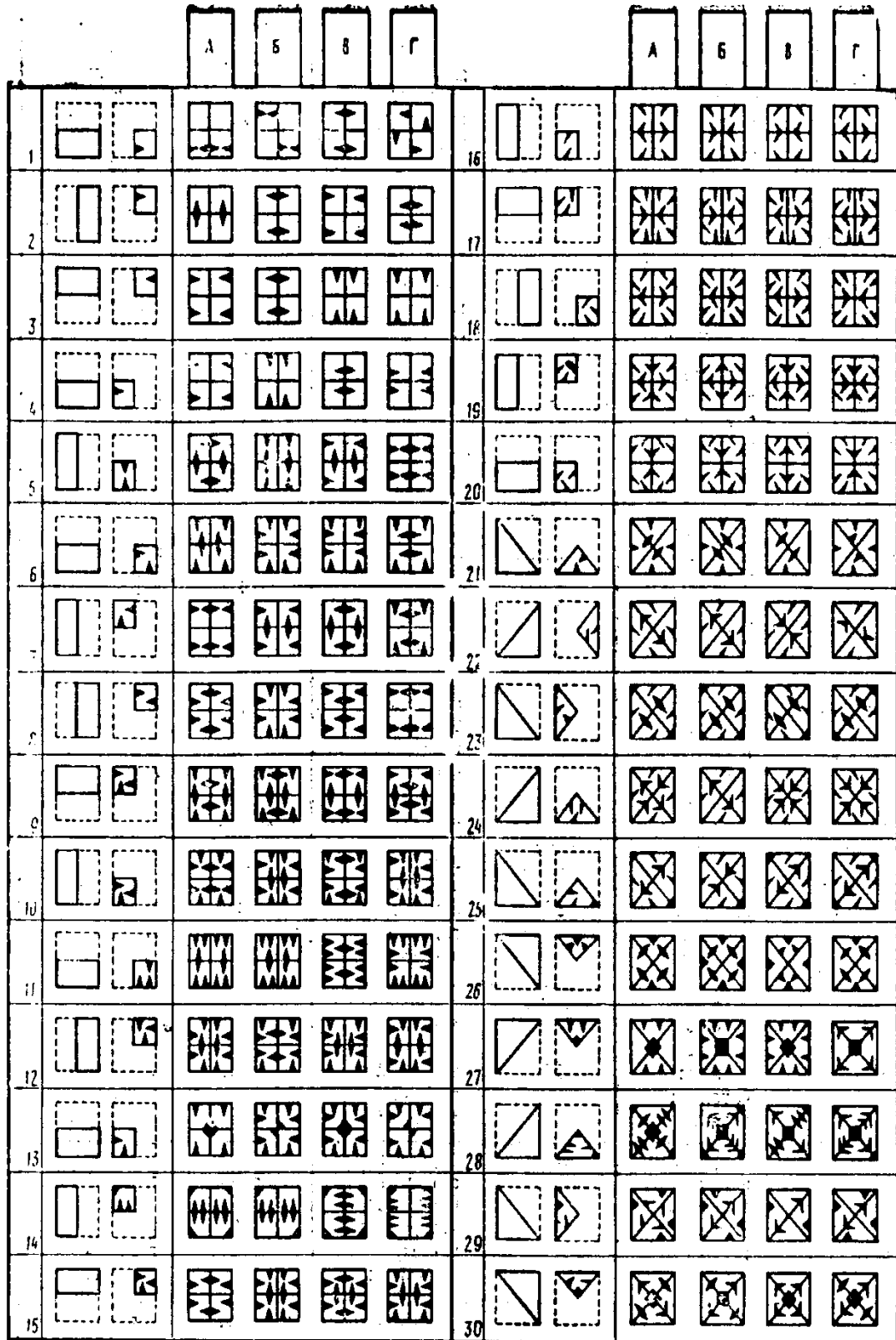
Ключі до методики «Візерунки»

№	Відповідь	№	Відповідь	№	Відповідь
1	в	11	а	21	а
2	б	12	г	22	б
3	а	13	в	23	а
4	г	14	а	24	в
5	б	15	в	25	в
6	г	16	б	26	б
7	в	17	г	27	в
8	а	18	б	28	г
9	г	19	в	29	б
10	в	20	б	30	г

Шкала бальних оцінок показника

Показник	Бали									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Кіл-ть правильних відповідей	2 і менше	3-4	5-6	7-10	11-14	15-19	20-23	24-25	26-27	28-30

Завдання до методики «Візерунки»

Додаток С11

Субтест-опитувальник творчих характеристик особистості (модифікованої методики креативності Ф. Вільямса)

Інструкція. Нижче Вам запропоновано ряд тверджень, з якими необхідно погодитися чи ні за наступною схемою: «2» – повністю згоден; «1» – частково згоден; «-2» – не згоден; «0» – важко відповісти, не знаю (обирайте цю відповідь лише в крайньому випадку). Зробіть позначку у відповідній клітинці бланку.

	2	1	-2	0
1. Перш ніж зіграти в нову гру (або розпочати нову справу), я повинен переконатися, що можу виграти (досягти успіху).				
2. Мені подобається уявляти те, що потрібно буде дізнатися або зробити в найближчому майбутньому.				
3. Я ніколи не виберу гру, з якою інші не знайомі.				
4. Краще я буду робити все, що звично для мене, ніж шукати нові способи.				
5. Я люблю з'ясовувати, чи насправді усе так, як заведено вважати.				
6. Мені подобається думати про те, що зі мною ніколи не траплялося.				
7. Деякі мої ідеї настільки захоплюють мене, що я забуваю про все на світі.				
8. Я нервую, якщо не знаю, що відбудеться далі.				
9. Я люблю все незвичайне.				
10. Я часто намагаюся здогадатися про що думають інші люди.				
11. Мені подобається обговорювати мої ідеї в компанії друзів.				
12. У майбутньому мені хотілося б зробити щось таке, що нікому не вдавалося до мене.				
13. Я віддаю перевагу друзям, які завжди все роблять звичним (загальноприйнятим) способом.				
14. Мені подобається розв'язувати навіть таку проблему, яка не має правильної відповіді.				
15. Існує багато речей, з якими мені хотілося б проекспериментувати.				
16. Якщо я одного разу знайшов відповідь на запитання, я буду дотримуватися її, а не шукати інші відповіді.				
17. Коли я читаю або дивлюся фільм, я уявляю себе ким-небудь із героїв.				
18. Я люблю уявляти собі як жили люди 200 років тому.				
19. Я люблю досліджувати старі коробки та валізи, щоб просто подивитися, що в них може бути цікавого.				
20. Мені хотілося б, щоб мої рідні, учителі (керівники) робили все як зазвичай й не змінювалися з часом (у характері, поведінці тощо).				
21. Я довіряю своїм почуттям, передчуттям, інтуїції.				
22. Мені цікаво припустити що-небудь і перевірити, чи правий я.				
23. Я люблю братися за головоломки (ігри), де необхідно розраховувати свої подальші ходи.				
24. Моїм кращим друзям не подобаються дурні ідеї (ідеї, які не можуть бути здійснені).				

25. Я люблю придумувати щось нове, навіть якщо це неможливо застосувати на практиці.				
26. Мені подобається, коли всі речі лежать на своїх місцях.				
27. Мені було б цікаво шукати відповіді на запитання, які виникнуть у майбутньому.				
28. Я люблю братися за нове, щоб подивитися, що із цього вийде.				
29. Мені подобається міркувати про щось цікаве, про те, що ще нікому не спадало на думку.				
30. Коли я бачу картину, на якій зображений хто-небудь незнайомий, мені цікаво дізнатися хто це.				
31. Я люблю перегортати книги й журнали, щоб просто подивитися що в них.				
32. Я думаю, що на більшість питань існує тільки одна правильна відповідь.				
33. Я люблю ставити запитання про такі речі, про які інші люди не замислюються.				

Ключі для обробки результатів:

(+) – прямі твердження: № 2, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 33. У цьому випадку приймається знак балу, виставленого респондентом вказаним твердженням.

(-) – зворотні твердження: № 1, 3, 4, 8, 13, 16, 20, 24, 26, 32. У цьому випадку знак балу, виставленого респондентом вказаним твердженням, змінюється на протилежний.

Підраховується алгебраїчна сума «сирих» балів за усіма твердженнями. Нормативна тестова «лінійка» представлена в шкалі.

Стени	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Сума «сирих» балів	≤ -13	- 12; - 5	- 4; 3	4–10	11–18	19–26	27–33	34–41	42–49	≥ 50
Рівень вираження особистісної установки на креативну поведінку	низький			нижче за середній	середній		вище за середній	високий		дуже високий

Додаток С12

Визначення рівня спроможності студентів до художньо-педагогічної імпровізації (бланк для експертних оцінок)

Шановні колеги!

Просимо Вас бути експертами в оцінюванні рівня спроможності майбутніх викладачів-художників до художньо-педагогічної імпровізації.

Перед студентами були поставлені такі завдання: розробити та провести тематичне заняття з історії мистецтв для учнів, у якості яких виступають їх однокласники («педагогічний стендап»). Примітка: під час такого заняття студенти-учні витягують картки із варіативними завданнями-діями, які повинні миттєво виконувати (наприклад: почати спілкуватися між собою, кидати один одному записки, «гратися» у телефоні тощо); при цьому, студент-викладач має швидко зорієнтуватися у ситуації та відреагувати на неї.

Просимо Вас оцінити виконані кожним студентом завдання за десятьма критеріями, які представлені нижче, послуговуючись 5-ти бальною шкалою.

№	Критерій	Оцінка
1	Швидкість та доречність реакції студента на непередбачувані ситуації.	1 2 3 4 5
2	Креативність, оригінальність знайденого та використаного педагогічного рішення.	1 2 3 4 5
3	Здатність контролювати власні емоції, коректно використовувати лексику; чітко, логічно та доступно викладати у стресових ситуаціях свої думки.	1 2 3 4 5
4	Спроможність підтримувати емоційно комфортне середовище в освітньо-виховному процесі позашкільно.	1 2 3 4 5
5	Логічність використаної художньо-педагогічної імпровізації.	1 2 3 4 5
6	Спроможність вирішувати конфлікти, поважаючи думки інших, не принижуючи їх.	1 2 3 4 5
7	Здатність фокусувати на освітній цілі попри наявність відволікаючих факторів.	1 2 3 4 5
8	Спроможність коригувати підходи, методи залежно від зовнішніх обставин.	1 2 3 4 5
9	Здатність ефективно використовувати час, відведений на заняття, попри наявність відволікаючих факторів.	1 2 3 4 5
10	Здатність студента до саморефлексії на свої імпровізаційні дії (розуміння помилок та успішних рішень).	1 2 3 4 5
	Загальна сума балів	

Дякуємо за співпрацю!

Ключ. Обробка результатів здійснюється через обчислювання загальної суми балів, отриманої студентом за десятьма критеріями, і співвідноситься з трьома рівнями здатності кожного до художньо-педагогічної імпровізації; а саме: високий – 36-50, середній – 21-35, низький – 0-20.

Додаток С13

П'ятифакторний особистісний опитувальник «Велика п'ятірка» (Р. Маккраї та П. Коста)

Інструкція Перед Вами опитувальник, що складається з 75 протилежних за значенням висловлювань, які слід оцінити. Якщо Ви погоджуєтесь з лівим висловом, то використовуйте для оцінки символи -2 і -1 шкали, якщо з правим, то +2 і +1. Цифрами Ви відобразите ступінь виразності оцінюваної ознаки: 2 – сильно виражено, 1 – слабо виражено, якщо Ви сумніваєтеся у виборі, то вибирайте 0.

1. Мені подобається займатися фізкультурою	-2	-1	0	1	2	Я не люблю фізичні навантаження
2. Люди вважають мене чуйною і доброзичливою людиною	-2	-1	0	1	2	Деякі люди вважають мене холодним та черствим
3. Я у всьому ціную чистоту та порядок	-2	-1	0	1	2	Іноді я дозволяю собі бути неохайним
4. Мене часто турбує думка, що щось може статися	-2	-1	0	1	2	«Дрібниці життя» мене не турбують
5. Все нове викликає у мене інтерес	-2	-1	0	1	2	Все нове викликає у мене роздратування
6. Якщо я нічим не зайнятий, то це мене турбує	-2	-1	0	1	2	Я людина спокійна і не люблю метушитися
7. Я намагаюся виявляти дружелюбність до всіх людей	-2	-1	0	1	2	Я не завжди і не з усіма доброзичлива людина
8. Моя кімната завжди акуратно прибрано	-2	-1	0	1	2	Я не дуже намагаюся стежити за чистотою та порядком
9. Іноді я засмучуюсь через дрібниці	-2	-1	0	1	2	Я не звертаю уваги на дрібні проблеми
10. Мені подобаються несподіванки	-2	-1	0	1	2	Я люблю передбачуваність подій
11. Я не можу довго залишатися нерухомим	-2	-1	0	1	2	Мені не подобається швидкий стиль життя
12. Я тактовний по відношенню до інших людей	-2	-1	0	1	2	Іноді жартома я зачіпаю самолюбство інших
13. Я методичний і пунктуальний у всьому	-2	-1	0	1	2	Я не дуже обов'язкова людина
14. Я надто чутливий/чутлива	-2	-1	0	1	2	Я рідко турбуюсь і рідко чогось боюся
15. Мені не цікаво, коли відповідь зрозуміла наперед	-2	-1	0	1	2	Я не цікавлюся речами, які мені не зрозумілі
16. Я люблю, щоб інші швидко виконували мої розпорядження	-2	-1	0	1	2	Я не поспішаючи виконую чужі розпорядження
17. Я поступлива і схильна до компромісів людина	-2	-1	0	1	2	Я люблю посперечатися з оточуючими
18. Я виявляю наполегливість, вирішуючи важке завдання	-2	-1	0	1	2	Я не дуже наполеглива людина
19. У важких ситуаціях я весь стискаюсь від напруги	-2	-1	0	1	2	Я можу розслабитися в будь-якій ситуації

20. У мене дуже жива уява	-2	-1	0	1	2	Я завжди волію реально дивитися на світ
21. Мені часто доводиться бути лідером, виявляти ініціативу	-2	-1	0	1	2	Я скоріше підлеглий, ніж лідер
22. Я завжди готовий надати допомогу та розділити чужі труднощі	-2	-1	0	1	2	Кожен має вміти подбати про себе
23. Я дуже старанна у всіх справах людина	-2	-1	0	1	2	Я не дуже стараюся на роботі
24. У мене часто виступає холодний піт і тремтять руки	-2	-1	0	1	2	Я рідко відчував напругу, що супроводжується тремтінням у тілі
25. Мені подобається мріяти	-2	-1	0	1	2	Я рідко захоплююся фантазіями
26. Часто трапляється, що я керую, віддаю розпорядження іншим людям	-2	-1	0	1	2	Я вважаю за краще, щоб хтось інший брав у свої руки керівництво
27. Я вважаю за краще співпрацювати з іншими, ніж конкурувати	-2	-1	0	1	2	Без суперництва суспільство не могло б розвиватися
28. Я серйозно і старанно ставлюся до роботи	-2	-1	0	1	2	Я намагаюся не брати додаткових обов'язків на роботі
29. У незвичайній обстановці я часто нервую	-2	-1	0	1	2	Я легко звикаю до нової обстановки
30. Іноді я поринаю в глибокі роздуми	-2	-1	0	1	2	Я не люблю витратити свій час на роздуми
31. Мені подобається спілкуватися з незнайомими людьми	-2	-1	0	1	2	Я не дуже товариська людина
32. Більшість людей є добрими від природи	-2	-1	0	1	2	Я думаю, що життя робить деяких людей злими
33. Люди часто довіряють мені відповідальні справи	-2	-1	0	1	2	Дехто вважає мене безвідповідальним
34. Іноді я почуваюся самотньо, сумно і все валиться з рук	-2	-1	0	1	2	Часто, що-небудь роблячи, я так захоплююся, що забуваю про все
35. Я добре знаю, що таке краса та елегантність	-2	-1	0	1	2	Моє уявлення про красу таке саме, як і в інших
36. Мені подобається знаходити нових друзів та знайомих	-2	-1	0	1	2	Я волію мати лише кілька надійних друзів
37. Люди, з якими я спілкуюся, зазвичай мені подобаються	-2	-1	0	1	2	Є такі люди, яких я не люблю
38. Я вимогливий і строгий у роботі	-2	-1	0	1	2	Іноді я нехтую своїми обов'язками
39. Коли я сильно засмучений, у мене важко на душі	-2	-1	0	1	2	У мене дуже рідко буває похмурий настрій
40. Музика здатна так захопити мене, що я втрачаю почуття часу	-2	-1	0	1	2	Драматичне мистецтво та балет здаються мені нудними
41. Я люблю перебувати у великих та веселих компаніях	-2	-1	0	1	2	Я віддаю перевагу самоті
42. Більшість людей є чесними, і їм можна довіряти	-2	-1	0	1	2	Іноді я ставлюся підозріло до інших людей

43. Я зазвичай працюю сумлінно	-2	-1	0	1	2	Люди часто знаходять у моїй роботі помилки
44. Я легко впадаю в депресію	-2	-1	0	1	2	Мені неможливо зіпсувати настрій
45. Справжній витвір мистецтва викликає в мене захоплення	-2	-1	0	1	2	Я рідко захоплююсь досконалістю справжнього витвору мистецтва
46. Вболіваючи на спортивних змаганнях, я забуваю про все	-2	-1	0	1	2	Я не розумію, чому люди займаються небезпечними видами спорту
47. Я намагаюся виявляти чуйність, коли маю справу з людьми	-2	-1	0	1	2	Іноді мені немає справи до інтересів інших людей
48. Я рідко роблю необдумано те, що хочу зробити	-2	-1	0	1	2	Я волію приймати рішення швидко
49. У мене багато слабкостей та недоліків	-2	-1	0	1	2	У мене висока самооцінка
50. Я добре розумію свій душевний стан	-2	-1	0	1	2	Мені здається, що інші люди менш чутливі за мене
51. Я часто ігнорую сигнали, які попереджають про небезпеку	-2	-1	0	1	2	Я волію уникати небезпечних ситуацій
52. Радість інших я поділяю як власну	-2	-1	0	1	2	Я не завжди поділяю почуття інших людей
53. Я зазвичай контролюю свої почуття та бажання	-2	-1	0	1	2	Мені важко стримувати свої бажання
54. Якщо я зазнаю невдачі, то зазвичай звинувачую себе	-2	-1	0	1	2	Мені часто щастить, і обставини рідко бувають проти мене
55. Я вірю, що почуття роблять моє життя більш змістовним.	-2	-1	0	1	2	Я рідко звертаю увагу на чужі переживання
56. Мені подобаються карнавальні ходи та демонстрації	-2	-1	0	1	2	Мені не подобається перебувати в багатолюдних місцях
57. Я намагаюся поставити себе на місце іншої людини, щоб її зрозуміти	-2	-1	0	1	2	Я не прагну зрозуміти всі нюанси переживань інших людей
58. У магазині я зазвичай довго вибираю те, що надумав купити	-2	-1	0	1	2	Іноді я купую речі імпульсивно
59. Іноді я почуваюся жалюгідною людиною	-2	-1	0	1	2	Зазвичай я відчуваю себе потрібною людиною
60. Я легко «вживаюсь» у переживання вигаданого героя	-2	-1	0	1	2	Пригоди кіногероя не можуть змінити мого душевного стану
61. Я почуваюся щасливим, коли на мене звертають увагу	-2	-1	0	1	2	Я скромна людина і намагаюся не виділятися серед людей
62. У кожній людині є щось, за що її можна поважати	-2	-1	0	1	2	Я ще не зустрічав людину, яку можна було б поважати
63. Зазвичай я добре думаю, перш ніж дію	-2	-1	0	1	2	Я не люблю заздалегідь продумувати результати своїх вчинків
64. Часто в мене бувають злети та падіння настрою	-2	-1	0	1	2	Зазвичай у мене рівний настрій

65. Іноді я відчуваю себе фокусником, який жартує над людьми	-2	-1	0	1	2	Люди часто називають мене нудною, але надійною людиною
66. Я привабливий для осіб протилежної статі	-2	-1	0	1	2	Дехто вважає мене звичайною і нецікавою людиною
67. Я завжди намагаюся бути добрим і уважним з кожною людиною	-2	-1	0	1	2	Деякі люди думають, що я самовпевнений і егоїстичний
68. Перед подорожжю я планую точний план	-2	-1	0	1	2	Я не можу зрозуміти, навіщо люди будують такі детальні плани
69. Мій настрій легко змінюється на протилежний	-2	-1	0	1	2	Я завжди спокійний і врівноважений
70. Я думаю, що життя – це азартна гра	-2	-1	0	1	2	Життя – це досвід, який передається наступним поколінням
71. Мені подобається виглядати зухвало	-2	-1	0	1	2	Я зазвичай не виділяюся поведінкою та модним одягом
72. Дехто каже, що я поблажливий до оточуючих	-2	-1	0	1	2	Кажуть, що я часто хвалюся своїми успіхами
73. Я точно та методично виконую свою роботу	-2	-1	0	1	2	Я волію «плисти за течією», довіряючи своїй інтуїції
74. Іноді я буваю настільки схвилюваний, що навіть плачу	-2	-1	0	1	2	Мене важко вивести з себе
75. Іноді я відчуваю, що можу відкрити щось нове	-2	-1	0	1	2	Я не хотів би нічого в собі міняти

*Бланк відповідей п'ятифакторного опитувальника
(оцінка записується у лівий стовпчик, позначений блакитним кольором)*

1			2			3			4			5	
6			7			8			9			10	
11			12			13			14			15	
	1.1=			2.1=			3.1=			4.1=			5.1=
16			17			18			19			20	
21			22			23			24			25	
26			27			28			29			30	
	1.2=			2.2=			3.2=			4.2			5.2=
31			32			33			34			35	
36			37			38			39			40	
41			42			43			44			45	
	1.3=			2.3=			3.3=			4.3=			5.3
46			47			48			49			50	
51			52			53			54			55	
56			57			58			59			60	
	1.4=			2.4=			3.4=			4.4=			5.4=
61			62			63			64			65	
66			67			68			69			70	
71			72			73			74			75	
	1.5=			2.5=			3.5=			4.5=			5.5=
	I=			II=			III=			IV=			V=

*Обробка результатів тестування
(бали проставляються в зелених лунках бланку)*

Оцінка	-2	-1	0	1	2
Бали	5	4	3	2	1

IV. Емоційна стійкість – емоційна нестійкість

- 4.1. Тривожність – безтурботність:
- 4.2. Напруженість – розслабленість:
- 4.3. Депресивність – емоційна комфортність:
- 4.4. Самокритика – самодостатність:
- 4.5. Емоційна лабільність – емоційна стабільність:

Діапазон значень буде коливатися від 15 до 75 балів і розподіляється наступним чином:

Низький рівень емоційної стійкості	Середній рівень емоційної стійкості	Високий рівень емоційної стійкості
Діапазон значень від 57 до 75	Діапазон значень від 36 до 56	Діапазон значень від 15 до 35

Високі показники – особи, які не здатні контролювати свої емоції та імпульсивні потяги. У поведінці це проявляється як відсутність почуття відповідальності, ухилення від реальності, капризність. Такі люди відчувають себе безпомічними, нездатними впоратися з життєвими труднощами. Їх поведінка, здебільшого, обумовлена ситуацією. Вони з тривогою очікують неприємності, у випадку невдач легко розчаровуються та впадають в депресію. Такі люди гірше працюють у стресових ситуаціях, у яких відчувають психологічне напруження. Зазвичай, у них занижена самооцінка, вони ображаються через невдачі.

Низькі показники – це самодостатні особи, впевнені у своїх силах, емоційно зрілі, сміливо дивлять в обличчя фактам, спокійні, постійно в своїх планах, не піддаються раптовим змінам настрою. На життя дивляться серйозно та реалістично, добре усвідомлюють вимоги дійсності, не приховують від себе власних недоліків, не розчаровуються через дрібниці, відчувають себе добре прилаштованими до життя. Емоційно стабільні люди, які зберігають холонокровність та спокій навіть у самих поганих ситуаціях. Вони частіше перебувають у хорошому настрої, ніж у поганому.

Додаток С14

Методика «Освітньо-виховні кейси» (розроблено автором)

Шановний студенте! Перед Вами описані 15 педагогічних ситуацій, які можуть виникнути в освітньо-виховному середовищі позашкільця. До кожної із запропонованих ситуацій подані чотири варіанти дій педагога. Будь ласка, оберіть один варіант, який, на Вашу думку, є найбільш коректним із педагогічної точки зору та ефективним для вирішення описаної проблеми.

1. Учень художньої школи відмовляється виконувати ескізи до натурної постановки, оскільки одразу хоче працювати на великому форматі листа. Як діяти викладачу?

- а) пояснити важливість роботи над підготовчим матеріалом (ескізами); спробувати зацікавити учня;
- б) запропонувати альтернативний варіант (щоб учень принаймні почав працювати);
- в) ігнорувати відмову учня; натомість, більше уваги приділяти тим, хто виконує всі поставлені завдання;
- г) насварити учня за відмову виконувати частину завдання і пригрозити поганою оцінкою.

2. На занятті двоє вихованців художньої школи починають голосно сперечатися між собою. Як діяти викладачу?

- а) зробити вигляд, що не помічає суперечку і продовжувати заняття далі;
- б) щоб уникнути загострення конфлікту, розсадити учнів та проговорити проблему;
- в) насварити обидвох і вигнати їх із класу;
- г) спокійно зупинити конфлікт; вислухати обох учнів після заняття; обговорити проблему.

3. Під час заняття один із учнів систематично перебиває викладача. Як діяти педагогу?

- а) дуже голосно крикнути, щоб у класі настала цілковита тиша;
- б) спокійно зупинити вихованця; пояснити усім правила дискусії та толерантного ставлення один до одного; за потреби, – надати учневі слово;
- в) одразу дати учневі слово, обмеживши час його відповіді;
- г) продовжувати пояснювати матеріал, підвищуючи свій голос.

4. Викладач помітив, що один із учнів систематично не здає домашні завдання (творчі роботи). Як діяти педагогу?

- а) повідомити учневі, що у подальшому не буде приймати жодні його роботи;
- б) сказати, що прийме роботу пізніше, але знизить за це оцінку;
- в) обговорити причину такої поведінки; встановити учневі нові дедлайни; допомогти з виконанням завдань;
- г) поставити незадовільну оцінку без жодних пояснень.

5. Під час проведення фронтального опитування жоден учень у групі не реагує на поставлені викладачем питання. Як діяти педагогу?

- а) перефразувати запитання; за можливості, застосувати інтерактивні методи;
- б) звернутися до окремого учня (назвати його ім'я), запропонувавши йому спробувати дати відповідь;
- в) перейти до наступного питання;
- г) виказати групі своє невдоволення.

6. На занятті викладач помічає, що один із учнів заснув. Що робити?

- а) голосно крикнути, щоб учень прокинувся; насварити його за таку поведінку;
- б) тактовно розбудити; поцікавитися, чи все добре; заохотити до роботи;
- в) залишити його у спокої; після заняття проговорити на одинці цю ситуацію;
- г) обговорити недопустимість такої ситуації перед усією групою.

7. Один із вихованців гуртка виконав завдання не правильно і через це дуже засмутився. Що робити педагогу?

- а) показати правильний варіант вирішення завдання;
- б) сказати: «Думай далі»;
- в) похвалити учня за його старання; показати помилки, які він зробив; і допомогти їх виправити;
- г) сказати: «Чому всі зробили правильно, а лише ти, як завжди, ні?!».

8. Батьки одного з вихованців прийшли у заклад освіти і скаржаться, що їх дитину систематично оцінюють несправедливо. Що робити викладачу?

- а) підвищити оцінку, щоб батьки були задоволені;
- б) спокійно пояснити критерії оцінювання завдання; показати приклади подібних робіт;
- в) запропонувати учневі покращити оцінку, доробивши або переробивши роботу;
- г) сказати батькам: «Я викладач, і я краще знаю, як треба оцінювати роботи».

9. Гуртківці спільно працюють над завданням. Один із учнів відмовляється з ними працювати. Що робити педагогу?

- а) з'ясувати причину; запропонувати йому ту роль, яка буде для нього комфортною, і де він зможе реалізуватися;
- б) дати йому окреме завдання, щоб долучити до роботи;
- в) ігнорувати учня; залишити його у спокої;
- г) змусити працювати із колективом.

10. Під час пояснення нового матеріалу, один із учнів задає викладачу провокаційні питання, намагаючись вивести його з рівноваги. Що варто зробити педагогу?

- а) насварити вихованця; відповісти йому саркастично;
- б) намагатися ігнорувати вихованця;
- в) сказати, що до цих питань повернемося пізніше;
- г) спокійно відповісти, використавши поставлене питання для розвитку дискусії.

11. Під час заняття один із учнів починає сміятися над рисунком іншого. Що робити педагогу?

- а) зупинити його; попросити вибачитись після заняття за свою поведінку;
- б) не помічати цього;
- в) зупинити насмішки; пояснити правила взаємоповаги та толерантного спілкування;
- г) знайти недоліки у роботі цього учня; виголосити їх; почати також сміятися.

12. Один із вихованців запізнився на заняття у художній школі. Що слід зробити педагогу?

- а) не пускати його на заняття;
- б) дозволити зайти, але спочатку треба зробити зауваження;
- в) насварити учня; за запізнення поставити незадовільну оцінку;
- г) впустити учня; після заняття дізнатися причину запізнення; обговорити ситуацію.

13. Один із учнів прийшов на заняття гуртка дуже роздратованим. Він починає грубити викладачеві і каже «Я вас не поважаю». Що робити педагогу?

- а) намагатися зберігати спокій; поговорити з учнем; спробувати в'яснити, чому він так сказав/думає;
- б) ігнорувати його, щоб не провокувати подальший конфлікт;
- в) відповісти: «Навзаєм»;
- г) вигнати з класу.

14. На занятті один із учнів різко починає плакати. Як дієти педагогу?

- а) запропонувати серветку; дати можливість кілька хвилин відпочити від роботи;
- б) сказати: «Вдома будеш ревіти; а тут треба працювати»;
- в) не помічати його плачу; ігнорувати;
- г) запропонувати вийти на хвилинку, щоб поговорити наодинці.

15. Після закінчення пояснення нового матеріалу кілька учнів починають одночасно задавати питання. У майстерні гул та хаос. Що робити викладачу?

- а) роздратовано сказати: «Тихо! Я нічого не чую!»;
- б) попросити ставити питання по чергово (піднімати руки);
- в) намагатися відповісти одночасно всім;
- г) дати відповідь на перше почуте питання; а на інші, – згодом.

Обробка отриманих результатів здійснюється шляхом виставлення балів за кожен обраний варіант відповіді (згідно «ключа») та їх складанням. Отриманий бал співвідносився із рівнями: високий – 50-60; середній – 31-49; низький – 15-30.

Ключ:

	А	Б	В	Г
1	4	3	2	1
2	2	3	1	4
3	1	4	3	2
4	2	3	4	1
5	4	3	2	1
6	1	4	3	2
7	3	2	4	1
8	2	4	3	1
9	4	3	2	1
10	1	2	3	4
11	3	2	4	1
12	2	3	1	4
13	4	3	2	1
14	3	1	2	4
15	1	4	2	3

Додаток С15
Визначення рівня спроможності студентів до використання набутих фахових едукативних компетентностей у викладацькій діяльності
(бланк для експертних оцінок)

Шановні колеги!

Просимо Вас бути експертами в оцінюванні рівня спроможності майбутніх викладачів-художників до використання набутих фахових едукативних компетентностей у викладацькій діяльності.

Перед студентами були поставлені такі завдання: завчасно розробити та провести 10-хвилинний фрагмент уроку образотворчого мистецтва для вихованців позашкільних закладів освіти художнього профілю навчання (у дистанційному форматі) для дітей певної вікової категорії.

Просимо Вас оцінити виконані кожним студентом завдання за сімома критеріями, які представлені нижче, послуговуючись 5-ти бальною шкалою.

№	Критерій	Оцінка
1	Логічність побудови представленого фрагменту уроку.	1 2 3 4 5
2	Відповідність використаних методів до вікової групи учнів, темі та завданню уроку.	1 2 3 4 5
3	Якість техніки мовлення, використаної студентом лексики.	1 2 3 4 5
4	Підтримка зворотнього зв'язку з учнями, заохочення їх до активності.	1 2 3 4 5
5	Ефективність використання наданого для проведення фрагменту уроку часу.	1 2 3 4 5
6	Урахування індивідуальних потреб та запитів учнів, які виникали у процесі заняття.	1 2 3 4 5
7	Зовнішній вигляд, етика спілкування. Загальне враження від уроку.	1 2 3 4 5
	Загальна сума балів	

Дякуємо за співпрацю!

Ключ. Обробка результатів здійснюється через обчислювання загальної суми балів, отриманої студентом за сімома критеріями, і співвідноситься з трьома рівнями здатності кожного до використання набутих фахових едукативних компетентностей у викладацькій діяльності; а саме: високий – 29-35, середній – 18-28, низький – 0-17.

Додаток С16

Методика «Діагностика рівня саморозвитку та професійно-педагогічної діяльності» Л. Бережної

Тест «Рефлексія на саморозвиток» містить 18 питань і по три відповіді на кожне. Вам пропонується вибрати тільки один із запропонованих варіантів відповіді.

Тестовий матеріал

1. На основі порівняльної самооцінки виберіть, яка характеристика вам найбільше підходить:

а) цілеспрямований;	б) працьовитий;	в) дисциплінований.
---------------------	-----------------	---------------------
2. За що вас цінують колеги/одногрупники?

а) за те, що я відповідальний;	б) за те, що відстоюю свою позицію і не змінюю рішень;	в) за те, що я ерудований, цікавий співрозмовник.
--------------------------------	--	---
3. Як ви ставитеся до ідеї педагогічної підтримки?

а) думаю, що це марна трата часу;	б) глибоко не вникав у проблему;	в) позитивно, активно включаюсь в проєкт.
-----------------------------------	----------------------------------	---
4. Що вам найбільше заважає професійно самовдосконалюватися?

а) недостатньо часу;	б) немає підходящої літератури і умов;	в) не вистачає сили волі та наполегливості.
----------------------	--	---
5. Які особисто ваші типові утруднення в здійсненні педагогічної підтримки?

а) не ставив перед собою завдання аналізувати труднощі;	б) маючи великий досвід, утруднень не відчуваю;	в) точно не знаю.
---	---	-------------------
6. На основі порівняльної самооцінки виберіть, яка характеристика вам найбільше підходить:

а) вимогливий;	б) наполегливий;	в) поблажливий.
----------------	------------------	-----------------
7. На основі порівняльної самооцінки виберіть, яка характеристика вам найбільше підходить.

а) рішучий;	б) кмітливий;	в) допитливий.
-------------	---------------	----------------
8. Яка ваша позиція в проєкті педагогічної підтримки?

а) генератор ідей;	б) критик;	в) організатор.
--------------------	------------	-----------------
9. На основі порівняльної самооцінки виберіть, які риси у вас розвинені більшою мірою:

а) сила волі;	б) завзятість;	в) обов'язковість.
---------------	----------------	--------------------
10. Що ви найчастіше робите, коли у вас з'являється вільний час?

а) займаюся улюбленою справою;	б) читаю;	в) проводжу час з друзями.
--------------------------------	-----------	----------------------------
11. Яка з наведених нижче сфер для вас останнім часом представляє пізнавальний інтерес?

а) методичні знання;	б) теоретичні знання;	в) інноваційна педагогічна діяльність.
----------------------	-----------------------	--
12. У чому ви могли б себе максимально реалізувати?

а) якби працював так, як і раніше;	б) в новому проєкті педагогічної підтримки	в) не знаю.
------------------------------------	--	-------------
13. Яким вас найчастіше вважають ваші друзі?

а) справедливим	б) доброзичливим	в) чуйним.
-----------------	------------------	------------
14. Який з трьох принципів вам ближче всього і якого ви дотримуєтесь найчастіше?

а) жити треба так, щоб не було нестерпно боляче за безцільно прожиті роки	б) в житті завжди є місце самовдосконалення	в) задоволення життям у творчості.
---	---	------------------------------------
15. Хто найближче до вашого ідеалу?

а) людина сильна духом і міцної волі;	б) людина творча, багато знає і вміє;	в) людина незалежна і впевнений в собі.
---------------------------------------	---------------------------------------	---
16. Чи вдасться вам в професійному плані домогтися того, про що ви мрієте?

а) думаю, що так;	б) швидше за все, так;	в) як пощастить.
-------------------	------------------------	------------------
17. Що вас більше приваблює в проєкті педагогічної підтримки?

а) те, що більшість вчителів схвалюють ідею педагогічної підтримки;

б) ще не знаю

в) нові можливості викладацької діяльності і перспектива самореалізації.

18. Уявіть, що ви стали мільярдером. Що б ви хотіли?

а) подорожував би по всьому світу

б) побудував би приватну школу і займався улюбленою справою;

в) поліпшив би свої побутові умови і жив собі на втіху.

Ключ:

Номер питання	Оціночні бали відповідей			Номер питання	Оціночні бали відповідей		
	а	б	в		а	б	в
1	3	2	1	10	2	3	1
2	2	1	3	11	1	2	3
3	1	2	3	12	1	3	2
4	3	2	1	13	3	2	1
5	2	3	1	14	1	3	2
6	3	2	1	15	1	3	2
7	2	3	1	16	3	2	1
8	3	2	1	17	2	1	3
9	2	3	1	18	2	3	1

Інтерпретація результатів тесту:

Кількість балів	Рівень прагнення до саморозвитку
18 – 24	дуже низький
25 – 29	низький
30 – 34	нижче середнього
35 – 39	середній
40 – 44	вище середнього
45 – 49	високий
50 – 54	дуже високий

Додаток С17

Опитувальник рефлексивності О. Карпова

Інструкція. Вам пропонується дати відповіді на ряд тверджень опитувальника. У бланку відповідей навпроти зробить позначку у стовпчику, який відповідає цифрі обраного варіанту. Значення цифр: 1 – повністю не погоджуюсь; 2 – не погоджуюсь; 3 – скоріше не погоджуюсь; 4 – не можу визначитися; 5 – скоріше погоджуюсь; 6 – погоджуюсь; 7 – повністю погоджуюсь. Довго не замислюйтесь над відповідями. Пам'ятайте, що правильних чи неправильних відповідей у даному випадку не може бути.

Твердження	1	2	3	4	5	6	7
1. Прочитавши хорошу книгу, я завжди потім довго думаю про неї; хочеться її з ким-небудь обговорити.							
2. Коли мене раптом несподівано про щось запитують, я можу відповісти перше, що спало на думку.							
3. Перш ніж зняти трубку телефону, щоб подзвонити по справі, я зазвичай подумки планую майбутню розмову.							
4. Зробивши якийсь промах, я довго потім не можуть відволіктися від думок про нього.							
5. Коли я розмірковую над чимось або розмовляю з іншою людиною, мені буває цікаво раптом згадати, що послужило початком ланцюжка думок.							
6. Приступаючи до важкого завдання, я намагаюся не думати про майбутні труднощі.							
7. Головне для мене – уявити кінцеву мету своєї діяльності, а деталі мають другорядне значення.							
8. Буває, що я не можу зрозуміти, чому будь-хто незадоволений мною.							
9. Я часто ставлю себе на місце іншої людини.							
10. Для мене важливо у деталях уявляти собі хід майбутньої роботи.							
11. Мені було б важко написати серйозне лист, якби я заздалегідь не склав план.							
12. Я вважаю за краще діяти, а не розмірковувати над причинами своїх невдач.							
13. Я досить легко приймаю рішення щодо дорогої покупки.							
14. Як правило, щось задумав, я прокручую в голові свої задуми, уточнюючи деталі, розглядаючи всі варіанти.							
15. Я турбуюся про своє майбутнє.							
16. Думаю, що в безлічі ситуацій треба діяти швидко, керуючись першою думкою, яка прийшла в голову.							
17. Часом я приймаю необдумані рішення.							
18. Закінчивши розмову, я, буває, продовжую вести її подумки, наводячи все нові і нові аргументи на захист своєї точки зору.							
19. Якщо відбувається конфлікт, то, розмірковуючи над тим, хто у ньому винен, я в першу чергу починаю з себе.							
20. Перш ніж прийняти рішення, я завжди намагаюся все ретельно обміркувати і зважити.							
21. У мене бувають конфлікти від того, що я часом не можу передбачити, якої поведінки чекають від мене оточуючі.							

22. Буває, що, обмірковуючи розмову з іншою людиною, я як би подумки веду з ним діалог.							
23. Я намагаюся не замислюватися над тим, які думки і почуття викликають у інших людях мої слова і вчинки.							
24. Перш ніж зробити зауваження іншій людині, я обов'язково подумаю, якими словами це краще зробити, щоб його не образити.							
25. Вирішуючи важке завдання, я думаю над нею навіть тоді, коли займаюся іншими справами.							
26. Якщо я з кимось сварюся, то в більшості випадків не вважаю себе винним.							
27. Рідко буває так, що я шкодую про сказане.							

Слід мати на увазі, що із 27 тверджень 15 є прямими (номери 1, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 14, 15, 18, 19, 20, 22, 24, 25). Інші твердження є непрямыми, що необхідно враховувати при підрахуванні результатів, коли для отримання підсумкового балу підсумовуються в прямих твердженнях цифри, які відповідають відповідям респондентів, а в непрямих – значення, які були замінені на ті, що отримані при інверсії шкали відповідей. При інтерпретації результат оцінюють так: 113 балів і нижче – низький рівень рефлексивності; 114–139 балів – середній рівень рефлексивності; 140 і вище балів – високий рівень рефлексивності.

Додаток Т
Величини для рівнів значимості $P=0,05$ та $P=0,01$,
які відповідають $df = 2$ (за В. Боснюк)

Додаток 2

Критичні значення критерію χ^2

<i>df</i>	Рівень значущості			<i>df</i>	Рівень значущості		
	0,05	0,01	0,001		0,05	0,01	0,001
1	3,841	6,635	10,829	39	54,572	62,428	72,080
2	5,991	9,210	13,817	40	55,758	63,691	73,428
3	7,815	11,345	16,269	41	56,942	64,950	74,772
4	9,488	13,277	18,470	42	58,124	66,206	76,111
5	11,070	15,086	20,519	43	59,304	67,459	77,447
6	12,592	16,812	22,462	44	60,481	68,709	78,779
7	14,067	18,475	24,327	45	61,656	69,957	80,107
8	15,507	20,090	26,130	46	62,830	71,201	81,431
9	16,919	21,666	27,883	47	64,001	72,443	82,752
10	18,307	23,209	29,594	48	65,171	73,683	84,069
11	19,675	24,725	31,271	49	66,339	74,919	85,384
12	21,026	26,217	32,917	50	67,505	76,154	86,694
13	22,362	27,688	34,536	51	68,669	77,386	88,003
14	23,685	29,141	36,132	52	69,832	78,616	89,308
15	24,996	30,578	37,706	53	70,993	79,843	90,609
16	26,296	32,000	39,262	54	72,153	81,069	91,909
17	27,587	33,409	40,801	55	73,311	82,292	93,205
18	28,869	34,805	42,323	56	74,468	83,513	94,499
19	30,144	36,191	43,832	57	75,624	84,733	95,790
20	31,410	37,566	45,327	58	76,778	85,950	97,078
21	32,671	38,932	46,810	59	77,931	87,166	98,365
22	33,924	40,289	48,281	60	79,082	88,379	99,649
23	35,172	41,638	49,742	61	80,232	89,591	100,887
24	36,415	42,980	51,194	62	81,381	90,802	102,165
25	37,652	44,314	52,635	63	82,529	92,010	103,442
26	38,885	45,642	54,068	64	83,675	93,217	104,717
27	40,113	46,963	55,493	65	84,821	94,422	105,988
28	41,337	48,278	56,910	66	85,965	95,626	107,257
29	42,557	49,588	58,320	67	87,108	96,828	108,525
30	43,773	50,892	59,722	68	88,250	98,028	109,793
31	44,985	52,191	61,118	69	89,391	99,227	111,055
32	46,194	53,486	62,508	70	90,631	100,425	112,317
33	47,400	54,776	63,891	71	91,670	101,621	113,577
34	48,602	56,061	65,269	72	92,808	102,816	114,834
35	49,802	57,342	66,641	73	93,945	104,010	116,092
36	50,998	58,619	68,008	74	95,081	105,202	117,347
37	52,192	59,892	69,370	75	96,217	106,393	118,599
38	53,384	61,162	70,728	76	97,351	107,582	119,850

Додаток У

Вихідні дані по кожному показнику в КГ та ЕГ на контрольному етапі експерименту

Зацікавленість художньо-педагогічною діяльністю у ПЗО				
Рівень	КГ (51)		ЕГ (53)	
Високий	12	23,53	17	32,08
Середній	22	43,14	26	49,06
Низький	17	33,33	10	18,87

Сформованість теоретичних знань, практичних умінь і навичок з ОТМ				
Рівень	КГ (51)		ЕГ (53)	
Високий	15	29,41	25	47,17
Середній	24	47,06	25	47,17
Низький	12	23,53	3	5,66

Комунікативні навички				
Рівень	КГ (51)		ЕГ (53)	
Високий	12	23,53	19	35,85
Середній	20	39,22	26	49,06
Низький	19	37,25	8	15,09

Здатність до використання набутих фахових едукативних компетентностей у викладацькій діяльності				
Рівень	КГ (51)		ЕГ (53)	
Високий	11	21,57	21	39,62
Середній	25	49,02	24	45,28
Низький	15	29,41	8	15,09

Усвідомлення важливості професії викладача-позашкільника для розвитку творчого потенціалу учнів засобами ОТМ				
Рівень	КГ (51)		ЕГ (53)	
Високий	12	23,53	19	35,85
Середній	24	47,06	26	49,06
Низький	15	29,41	8	15,09

Володіння основами психолого-педагогічної та організаційно-методичної побудови освітньо-виховного процесу у ПЗО				
Рівень	КГ (51)		ЕГ (53)	
Високий	6	11,76	21	39,62
Середній	18	35,29	23	43,4
Низький	27	52,94	9	16,98

Організаторські уміння				
Рівень	КГ (51)		ЕГ (53)	
Високий	11	21,57	20	37,74
Середній	22	43,14	23	43,4
Низький	18	35,29	10	18,87

Здатність до саморефлексії на художньо-педагогічну діяльність				
Рівень	КГ (51)		ЕГ (53)	
Високий	13	25,49	17	32,08
Середній	21	41,18	27	50,94
Низький	17	33,33	9	16,98

Художньо-образне мислення				
Рівень	КГ (51)		ЕГ (53)	
Високий	11	21,57	23	43,4
Середній	21	41,18	23	43,4
Низький	19	37,25	7	13,21

Художньо-педагогічна імпровізація				
Рівень	КГ (51)		ЕГ (53)	
Високий	10	19,61	23	43,4
Середній	22	43,14	22	41,51
Низький	19	37,25	8	15,09

Емоційна стійкість				
Рівень	КГ (51)		ЕГ (53)	
Високий	9	17,65	17	32,08
Середній	22	43,14	24	45,28
Низький	20	39,22	12	22,64

Середнє професійно-інтенційного критерію				
Рівень	КГ (51)		ЕГ (53)	
Високий	12	23,53	18	33,96
Середній	23	45,1	26	49,06
Низький	16	31,37	9	16,98

Середнє художньо-педагогічного критерію				
Рівень	КГ (51)		ЕГ (53)	
Високий	10,5	20,59	23	43,4
Середній	21	41,18	24	45,28
Низький	19,5	38,24	6	11,32

Середнє суб'єктивно-перцептивного критерію				
Рівень	КГ (51)		ЕГ (53)	
Високий	10,6	20,78	20,4	38,49
Середній	21,4	41,96	23,6	44,53
Низький	19	37,25	9	16,98

Середнє аналітично-результативного критерію				
Рівень	КГ (51)		ЕГ (53)	
Високий	12	23,53	19	35,85
Середній	23	45,1	25,5	48,11
Низький	16	31,37	8,5	16,04

ЗАГАЛЬНЕ СЕРЕДНЄ				
Рівень	КГ (51)		ЕГ (53)	
Високий	11,1	21,75	20,2	38,08
Середній	21,9	42,96	24,5	46,14
Низький	18	35,29	8,36	15,78

Додаток Ф

Розрахунок динаміки показників рівнів сформованості складників готовності майбутніх викладачів ОТМ до роботи в ПЗО (КГ та ЕГ)

<i>Зацікавленість художньо-педагогічною діяльністю у ПЗО</i>		
Група	КГ	ЕГ
Високий	3,92	11,33
Середній	5,89	13,21
Низький	-9,81	-24,53

<i>Сформованість теоретичних знань, практичних умінь і навичок з ОТМ</i>		
Група	КГ	ЕГ
Високий	7,84	24,53
Середній	3,92	3,77
Низький	-11,76	-28,3

<i>Комунікативні навички</i>		
Група	КГ	ЕГ
Високий	3,92	18,87
Середній	3,93	13,21
Низький	-7,85	-32,08

<i>Здатність до використання набутих фахових</i>		
Група	КГ	ЕГ
Високий	3,92	18,87
Середній	13,73	9,43
Низький	-17,65	-28,31

<i>Усвідомлення важливості професії викладача-позашкільника для розвитку творчого потенціалу учнів засобами ОТМ</i>		
Група	КГ	ЕГ
Високий	1,96	13,21
Середній	0	5,66
Низький	-1,96	-18,87

<i>Володіння основами психолого-педагогічної та організаційно-методичної побудови освітньо-виховного процесу у ПЗО</i>		
Група	КГ	ЕГ
Високий	5,88	30,19
Середній	5,88	16,98
Низький	-11,77	-47,17

<i>Організаторські уміння</i>		
Група	КГ	ЕГ
Високий	1,96	16,99
Середній	5,89	9,44
Низький	-7,85	-26,41

<i>Здатність до саморефлексії на художньо-педагогічну діяльність</i>		
Група	КГ	ЕГ
Високий	3,92	13,21
Середній	3,93	13,2
Низький	-7,85	-26,42

<i>Художньо-образне мислення</i>		
Група	КГ	ЕГ
Високий	0	22,65
Середній	1,96	5,66
Низький	-1,97	-28,3

<i>Художньо-педагогічна імпровізація</i>		
Група	КГ	ЕГ
Високий	1,96	24,53
Середній	7,85	3,77
Низький	-9,81	-28,31

<i>Емоційна стійкість</i>		
Група	КГ	ЕГ
Високий	3,92	16,99
Середній	5,89	5,66
Низький	-9,8	-22,64

<i>Середнє професійно-інтенційного критерію</i>		
Група	КГ	ЕГ
Високий	2,94	12,26
Середній	2,94	9,44
Низький	-5,88	-21,7

<i>Середнє художньо-педагогічного критерію</i>		
Група	КГ	ЕГ
Високий	6,86	27,36
Середній	4,91	10,37
Низький	-11,76	-37,74

<i>Середнє суб'єктивно-перцептивного критерію</i>		
Група	КГ	ЕГ
Високий	2,35	20
Середній	5,1	7,55
Низький	-7,46	-27,55

<i>Середнє аналітично-результативного критерію</i>		
Група	КГ	ЕГ
Високий	3,92	16,04
Середній	8,83	11,32
Низький	-12,75	-27,36

<i>Загальне середнє</i>		
Група	КГ	ЕГ
Високий	3,57	19,21
Середній	5,35	9,09
Низький	-8,92	-28,3

Статистична перевірка КГ та ЕГ (констатувальний етап експерименту)

Зацікавленість художньо-педагогічною діяльністю у ПЗО

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	10	11	21	10,2981	10,7019	0,0086	0,0083	0,0314
Середній	19	19	38	18,6346	19,3654	0,0072	0,0069	
Низький	22	23	45	22,0673	22,9327	0,0002	0,0002	

1-1

Усвідомлення важливості професії викладача-позашкільника для розвитку творчого потенціалу учнів засобами ОТМ

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	11	12	23	11,2788	11,7212	0,0069	0,0066	0,1440
Середній	24	23	47	23,0481	23,9519	0,0393	0,0378	
Низький	16	18	34	16,6731	17,3269	0,0272	0,0261	

1-2

Сформованість теоретичних знань, практичних умінь і навичок з ОТМ

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	11	12	23	11,2788	11,7212	0,0069	0,0066	0,0272
Середній	22	23	45	22,0673	22,9327	0,0002	0,0002	
Низький	18	18	36	17,6538	18,3462	0,0068	0,0065	

2-1

Володіння основами психолого-педагогічної та організаційно-методичної побудови освітньо-виховного процесу у ПЗО

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	3	5	8	3,9231	4,0769	0,2172	0,2090	0,5111
Середній	15	14	29	14,2212	14,7788	0,0427	0,0410	
Низький	33	34	67	32,8558	34,1442	0,0006	0,0006	

2-2

Комунікативні навички

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	10	9	19	9,3173	9,6827	0,0500	0,0481	0,1246
Середній	18	19	37	18,1442	18,8558	0,0011	0,0011	
Низький	23	25	48	23,5385	24,4615	0,0123	0,0119	

3-1

Організаторські уміння

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	10	11	21	10,2981	10,7019	0,0086	0,0083	0,1232
Середній	19	18	37	18,1442	18,8558	0,0404	0,0388	
Низький	22	24	46	22,5577	23,4423	0,0138	0,0133	

3-2

Художньо-образне мислення

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	11	11	22	10,7885	11,2115	0,0041	0,0040	0,0568
Середній	20	20	40	19,6154	20,3846	0,0075	0,0073	
Низький	20	22	42	20,5962	21,4038	0,0173	0,0166	

3-3

Художньо-педагогічна інвентаризація

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	9	10	19	9,3173	9,6827	0,0108	0,0104	0,1408
Середній	18	20	38	18,6346	19,3654	0,0216	0,0208	
Низький	24	23	47	23,0481	23,9519	0,0393	0,0378	

3-4

Емоційна стійкість

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	7	8	15	7,3558	7,6442	0,0172	0,0166	0,1487
Середній	19	21	40	19,6154	20,3846	0,0193	0,0186	
Низький	25	24	49	24,0288	24,9712	0,0393	0,0378	

3-5

Здатність до використання набутих фахових едукативних компетентностей у викладацькій діяльності

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	9	11	20	9,8077	10,1923	0,0665	0,0640	0,2099
Середній	18	19	37	18,1442	18,8558	0,0011	0,0011	
Низький	24	23	47	23,0481	23,9519	0,0393	0,0378	

4-1

Здатність до саморефлексії на художньо-педагогічну діяльність

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	11	10	21	10,2981	10,7019	0,0478	0,0460	0,1258
Середній	19	20	39	19,1250	19,8750	0,0008	0,0008	
Низький	21	23	44	21,5769	22,4231	0,0154	0,0148	

4-2

Середнє професійно-інтенційного критерію

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	10,5	11,5	22	10,7885	11,2115	0,0077	0,0074	0,0699
Середній	21,5	21	42,5	20,8413	21,6587	0,0208	0,0200	
Низький	19	20,5	39,5	19,3702	20,1298	0,0071	0,0068	

Середнє художньо-педагогічного критерію

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	7	8,5	15,5	7,6010	7,8990	0,0475	0,0457	0,1116
Середній	18,5	18,5	37	18,1442	18,8558	0,0070	0,0067	
Низький	25,5	26	51,5	25,2548	26,2452	0,0024	0,0023	

Середнє суб'єктивно-перцептивного критерію

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	9,4	9,8	19,2	9,4154	9,7846	0,0000	0,0000	0,0003
Середній	18,8	19,6	38,4	18,8308	19,5692	0,0001	0,0000	
Низький	22,8	23,6	46,4	22,7538	23,6462	0,0001	0,0001	

Середнє аналітично-результативного критерію

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	10	10,5	20,5	10,0529	10,4471	0,0003	0,0003	0,0055
Середній	18,5	19,5	38	18,6346	19,3654	0,0010	0,0009	
Низький	22,5	23	45,5	22,3125	23,1875	0,0016	0,0015	

ЗАГАЛЬНЕ СЕРЕДНЄ

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	9,27273	10	19,27273	9,4510	9,8217	0,0034	0,0032	0,0089
Середній	19,1818	19,63636	38,81818	19,0358	19,7823	0,0011	0,0011	
Низький	22,5455	23,36364	45,90909	22,5131	23,3960	0,0000	0,0000	

Статистична перевірка КГ та ЕГ (контрольний етап експерименту)

Запнякленість художньо-педагогічною діяльністю у ПЗО

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X*2
Високий	12	17	29	14,2212	14,7788	0,3469	0,3338	2,9729
Середній	22	26	48	23,5385	24,4615	0,1006	0,0968	
Низький	17	10	27	13,2404	13,7596	1,0675	1,0273	

1-1

Усвідомлення важливості професії викладача-позашкільника для розвитку творчого потенціалу учнів засобами ОТМ

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X*2
Високий	12	19	31	15,2019	15,7981	0,6744	0,6490	3,7540
Середній	24	26	50	24,5192	25,4808	0,0110	0,0106	
Низький	15	8	23	11,2788	11,7212	1,2277	1,1814	

1-2

Сформованість теоретичних знань, практичних умінь і навичок з ОТМ

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X*2
Високий	15	25	40	19,6154	20,3846	1,0860	1,0450	7,8849
Середній	24	25	49	24,0288	24,9712	0,0000	0,0000	
Низький	12	3	15	7,3558	7,6442	2,9322	2,8216	

2-1

Володіння основами психолого-педагогічної та організаційно-методичної побудови освітньо-виховного процесу у ПЗО

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X*2
Високий	6	21	27	13,2404	13,7596	3,9593	3,8099	17,9113
Середній	18	23	41	20,1058	20,8942	0,2205	0,2122	
Низький	27	9	36	17,6538	18,3462	4,9480	4,7612	

2-2

Комунікативні навички

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X*2
Високий	12	19	31	15,2019	15,7981	0,6744	0,6490	6,8088
Середній	20	26	46	22,5577	23,4423	0,2900	0,2791	
Низький	19	8	27	13,2404	13,7596	2,5055	2,4109	

3-1

Організаторські уміння

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X*2
Високий	11	20	31	15,2019	15,7981	1,1614	1,1176	4,8842
Середній	22	23	45	22,0673	22,9327	0,0002	0,0002	
Низький	18	10	28	13,7308	14,2692	1,3274	1,2773	

3-2

Художньо-образне мислення

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X*2
Високий	11	23	34	16,6731	17,3269	1,9303	1,8574	9,8298
Середній	21	23	44	21,5769	22,4231	0,0154	0,0148	
Низький	19	7	26	12,7500	13,2500	3,0637	2,9481	

3-3

Художньо-педагогічна імпровізація

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X*2
Високий	10	23	33	16,1827	16,8173	2,3621	2,2730	9,5678
Середній	22	22	44	21,5769	22,4231	0,0083	0,0080	
Низький	19	8	27	13,2404	13,7596	2,5055	2,4109	

3-4

Емоційна стійкість

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X*2
Високий	9	17	26	12,7500	13,2500	1,1029	1,0613	4,5117
Середній	22	24	46	22,5577	23,4423	0,0138	0,0133	
Низький	20	12	32	15,6923	16,3077	1,1825	1,1379	

3-5

Здатність до використання набутих фахових едукативних компетентностей у викладацькій діяльності

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X*2
Високий	11	21	32	15,6923	16,3077	1,4031	1,3501	5,2393
Середній	25	24	49	24,0288	24,9712	0,0393	0,0378	
Низький	15	8	23	11,2788	11,7212	1,2277	1,1814	

4-1

Здатність до саморефлексії на художньо-педагогічну діяльність

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X*2
Високий	13	17	30	14,7115	15,2885	0,1991	0,1916	3,7078
Середній	21	27	48	23,5385	24,4615	0,2738	0,2634	
Низький	17	9	26	12,7500	13,2500	1,4167	1,3632	

4-2

Середнє професійно-інтенційного критерію

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X*2
Високий	12	18	30	14,7115	15,2885	0,4998	0,4809	3,3064
Середній	23	26	49	24,0288	24,9712	0,0441	0,0424	
Низький	16	9	25	12,2596	12,7404	1,1412	1,0981	

Середнє художньо-педагогічного критерію

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X*2
Високий	10,5	23	33,5	16,4279	17,0721	2,1390	2,0583	11,9772
Середній	21	24	45	22,0673	22,9327	0,0516	0,0497	
Низький	19,5	6	25,5	12,5048	12,9952	3,9131	3,7654	

Середнє суб'єктивно-перцептивного критерію

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X*2
Високий	10,6	20,4	31	15,2019	15,7981	1,3931	1,3405	6,7411
Середній	21,4	23,6	45	22,0673	22,9327	0,0202	0,0194	
Низький	19	9	28	13,7308	14,2692	2,0221	1,9458	

Середнє аналітично-результативного критерію

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X*2
Високий	12	19	31	15,2019	15,7981	0,6744	0,6490	3,9684
Середній	23	25,5	48,5	23,7837	24,7163	0,0258	0,0248	
Низький	16	8,5	24,5	12,0144	12,4856	1,3221	1,2723	

ЗАГАЛЬНЕ СЕРЕДНЄ

Рівень	51	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X*2
Високий	11,0909	20,1818	31,2727	15,3357	15,9371	1,1749	1,1306	6,2686
Середній	21,9091	24,4545	46,3636	22,7360	23,6276	0,0301	0,0289	
Низький	18	8,3636	26,3636	12,9283	13,4353	1,9896	1,9145	

Статистична перевірка КГ та КГ (контрольний етап експерименту)

Зацікавленість художньо-педагогічною діяльністю у ПЗО									
Рівень	51	51	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2	
Високий	10	12	22	11,0000	11,0000	0,0909	0,0909	1,0424	1-1
Середній	19	22	41	20,5000	20,5000	0,1098	0,1098		
Низький	22	17	39	19,5000	19,5000	0,3205	0,3205		
Усвідомлення важливості професії викладача-позашкільника для розвитку творчого потенціалу учнів засобами ОТМ									
Рівень	51	51	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2	1-2
Високий	11	12	23	11,5000	11,5000	0,0217	0,0217	0,0757	
Середній	24	24	48	24,0000	24,0000	0,0000	0,0000		
Низький	16	15	31	15,5000	15,5000	0,0161	0,0161		
Сформованість теоретичних знань, практичних умінь і навичок з ОТМ									
Рівень	51	51	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2	2-1
Високий	11	15	26	13,0000	13,0000	0,3077	0,3077	1,9023	
Середній	22	24	46	23,0000	23,0000	0,0435	0,0435		
Низький	18	12	30	15,0000	15,0000	0,6000	0,6000		
Володіння основами психолого-педагогічної та організаційно-методичної побудови освітньо-виховного процесу у ПЗО									
Рівень	51	51	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2	2-2
Високий	3	6	9	4,5000	4,5000	0,5000	0,5000	1,8727	
Середній	15	18	33	16,5000	16,5000	0,1364	0,1364		
Низький	33	27	60	30,0000	30,0000	0,3000	0,3000		
Комунікативні навички									
Рівень	51	51	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2	3-1
Високий	10	12	22	11,0000	11,0000	0,0909	0,0909	0,6680	
Середній	18	20	38	19,0000	19,0000	0,0526	0,0526		
Низький	23	19	42	21,0000	21,0000	0,1905	0,1905		
Організаторські уміння									
Рівень	51	51	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2	3-2
Високий	10	11	21	10,5000	10,5000	0,0238	0,0238	0,6671	
Середній	19	22	41	20,5000	20,5000	0,1098	0,1098		
Низький	22	18	40	20,0000	20,0000	0,2000	0,2000		
Художньо-образне мислення									
Рівень	51	51	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2	3-3
Високий	11	11	22	11,0000	11,0000	0,0000	0,0000	0,0500	
Середній	20	21	41	20,5000	20,5000	0,0122	0,0122		
Низький	20	19	39	19,5000	19,5000	0,0128	0,0128		
Художньо-педагогічна імпровізація									
Рівень	51	51	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2	3-4
Високий	9	10	19	9,5000	9,5000	0,0263	0,0263	1,0340	
Середній	18	22	40	20,0000	20,0000	0,2000	0,2000		
Низький	24	19	43	21,5000	21,5000	0,2907	0,2907		
Емоційна стійкість									
Рівень	51	51	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2	3-5
Високий	7	9	16	8,0000	8,0000	0,1250	0,1250	1,0251	
Середній	19	22	41	20,5000	20,5000	0,1098	0,1098		
Низький	25	20	45	22,5000	22,5000	0,2778	0,2778		
Здатність до використання набутих фахових едукативних компетентностей у викладацькій діяльності									
Рівень	51	51	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2	4-1
Високий	9	11	20	10,0000	10,0000	0,1000	0,1000	3,4165	
Середній	18	25	43	21,5000	21,5000	0,5698	0,5698		
Низький	24	15	39	19,5000	19,5000	1,0385	1,0385		
Здатність до саморефлексії на художньо-педагогічну діяльність									
Рівень	51	51	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2	4-2
Високий	11	13	24	12,0000	12,0000	0,0833	0,0833	0,6877	
Середній	19	21	40	20,0000	20,0000	0,0500	0,0500		
Низький	21	17	38	19,0000	19,0000	0,2105	0,2105		
Середнє професійно-інтенційне критерію									
Рівень	51	51	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2	
Високий	10,5	12	22,5	11,2500	11,2500	0,0500	0,0500	0,4077	
Середній	21,5	23	44,5	22,2500	22,2500	0,0253	0,0253		
Низький	19	16	35	17,5000	17,5000	0,1286	0,1286		
Середнє художньо-педагогічного критерію									
Рівень	51	51	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2	
Високий	7	10,5	17,5	8,7500	8,7500	0,3500	0,3500	1,6582	
Середній	18,5	21	39,5	19,7500	19,7500	0,0791	0,0791		
Низький	25,5	19,5	45	22,5000	22,5000	0,4000	0,4000		
Середнє суб'єктивно-перцептивного критерію									
Рівень	51	51	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2	
Високий	9,4	10,6	20	10,0000	10,0000	0,0360	0,0360	0,5856	
Середній	18,8	21,4	40,2	20,1000	20,1000	0,0841	0,0841		
Низький	22,8	19	41,8	20,9000	20,9000	0,1727	0,1727		
Середнє аналітично-результативного критерію									
Рівень	51	51	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2	
Високий	10	12	22	11,0000	11,0000	0,0909	0,0909	1,7672	
Середній	18,5	23	41,5	20,7500	20,7500	0,2440	0,2440		
Низький	22,5	16	38,5	19,2500	19,2500	0,5487	0,5487		
ЗАГАЛЬНЕ СЕРЕДНЄ									
Рівень	51	51	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2	
Високий	9,27273	11,09091	20,36364	10,1818	10,1818	0,0812	0,0812	0,8529	
Середній	19,1818	21,90909	41,09091	20,5455	20,5455	0,0905	0,0905		
Низький	22,5455	18	40,54545	20,2727	20,2727	0,2548	0,2548		

Статистична перевірка ЕГ та ЕГ (контрольний етап експерименту)

Зацікавленість художньо-педагогічною діяльністю у ПЗО

Рівень	53	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	11	17	28	14,0000	14,0000	0,6429	0,6429	7,4958
Середній	19	26	45	22,5000	22,5000	0,5444	0,5444	
Низький	23	10	33	16,5000	16,5000	2,5606	2,5606	

1-1

Усвідомлення важливості професії викладача-позашкільника для розвитку творчого потенціалу учнів засобами ОТМ

Рівень	53	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	12	19	31	15,5000	15,5000	0,7903	0,7903	5,6105
Середній	23	26	49	24,5000	24,5000	0,0918	0,0918	
Низький	18	8	26	13,0000	13,0000	1,9231	1,9231	

1-2

Сформованість теоретичних знань, практичних умінь і навичок з ОТМ

Рівень	53	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	12	25	37	18,5000	18,5000	2,2838	2,2838	15,3652
Середній	23	25	48	24,0000	24,0000	0,0417	0,0417	
Низький	18	3	21	10,5000	10,5000	5,3571	5,3571	

2-1

Володіння основами психолого-педагогічної та організаційно-методичної побудови освітньо-виховного процесу у ПЗО

Рівень	53	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	5	21	26	13,0000	13,0000	4,9231	4,9231	26,5702
Середній	14	23	37	18,5000	18,5000	1,0946	1,0946	
Низький	34	9	43	21,5000	21,5000	7,2674	7,2674	

2-2

Комунікативні навички

Рівень	53	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	9	19	28	14,0000	14,0000	1,7857	1,7857	13,4179
Середній	19	26	45	22,5000	22,5000	0,5444	0,5444	
Низький	25	8	33	16,5000	16,5000	4,3788	4,3788	

3-1

Організаторські уміння

Рівень	53	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	11	20	31	15,5000	15,5000	1,3065	1,3065	8,9874
Середній	18	23	41	20,5000	20,5000	0,3049	0,3049	
Низький	24	10	34	17,0000	17,0000	2,8824	2,8824	

3-2

Художньо-образне мислення

Рівень	53	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	11	23	34	17,0000	17,0000	2,1176	2,1176	12,2032
Середній	20	23	43	21,5000	21,5000	0,1047	0,1047	
Низький	22	7	29	14,5000	14,5000	3,8793	3,8793	

3-3

Художньо-педагогічна інвентаризація

Рівень	53	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	10	23	33	16,5000	16,5000	2,5606	2,5606	12,4745
Середній	20	22	42	21,0000	21,0000	0,0476	0,0476	
Низький	23	8	31	15,5000	15,5000	3,6290	3,6290	

3-4

Емоційна стійкість

Рівень	53	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	8	17	25	12,5000	12,5000	1,6200	1,6200	7,4400
Середній	21	24	45	22,5000	22,5000	0,1000	0,1000	
Низький	24	12	36	18,0000	18,0000	2,0000	2,0000	

3-5

Здатність до використання набутих фахових едукативних компетентностей у викладацькій діяльності

Рівень	53	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	11	21	32	16,0000	16,0000	1,5625	1,5625	10,9645
Середній	19	24	43	21,5000	21,5000	0,2907	0,2907	
Низький	23	8	31	15,5000	15,5000	3,6290	3,6290	

4-1

Здатність до саморефлексії на художньо-педагогічну діяльність

Рівень	53	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	10	17	27	13,5000	13,5000	0,9074	0,9074	8,9824
Середній	20	27	47	23,5000	23,5000	0,5213	0,5213	
Низький	23	9	32	16,0000	16,0000	3,0625	3,0625	

4-2

Середнє професійно-інтенційне критеріо

Рівень	53	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	11,5	18	29,5	14,7500	14,7500	0,7161	0,7161	6,4472
Середній	21	26	47	23,5000	23,5000	0,2660	0,2660	
Низький	20,5	9	29,5	14,7500	14,7500	2,2415	2,2415	

Середнє художньо-педагогічне критеріо

Рівень	53	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	8,5	23	31,5	15,7500	15,7500	3,3373	3,3373	19,8864
Середній	18,5	24	42,5	21,2500	21,2500	0,3559	0,3559	
Низький	26	6	32	16,0000	16,0000	6,2500	6,2500	

Середнє суб'єктивно-перцептивного критеріо

Рівень	53	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	9,8	20,4	30,2	15,1000	15,1000	1,8603	1,8603	10,6296
Середній	19,6	23,6	43,2	21,6000	21,6000	0,1852	0,1852	
Низький	23,6	9	32,6	16,3000	16,3000	3,2693	3,2693	

Середнє аналітично-результативного критеріо

Рівень	53	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	10,5	19	29,5	14,7500	14,7500	1,2246	1,2246	9,9238
Середній	19,5	25,5	45	22,5000	22,5000	0,4000	0,4000	
Низький	23	8,5	31,5	15,7500	15,7500	3,3373	3,3373	

ЗАГАЛЬНЕ СЕРЕДНЄ

Рівень	53	53	n1+n2	E1	E2	X11	X12	X^2
Високий	10	20,18182	30,18182	15,0909	15,0909	1,7174	1,7174	11,0530
Середній	19,6364	24,45455	44,09091	22,0455	22,0455	0,2633	0,2633	
Низький	23,3636	8,363636	31,72727	15,8636	15,8636	3,5458	3,5458	

Додаток Х

Список опублікованих праць за темою дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз даних

1. **Гамолін П.В.** Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в закладах позашкільної освіти. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля: Серія Педагогіка і психологія. Педагогічні науки*. 2019. Вип. 2 (18). С. 169–173. DOI: 10.32342/2522-4115-2019-2-18-21.

2. **Гамолін П.В.** Поліхудожній підхід у підготовці майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в закладах позашкільної освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2019. Вип. 23, Т.1. С. 121–125. DOI: 10.24919/2308-4863.1/23.166148.

3. **Гамолін П.В.** Історичні аспекти становлення позашкільної освіти художнього напрямку. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 56, Т.1. С. 13–17. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/56.1.2>.

4. **Гамолін П.В.** Особливості опанування образотворчого мистецтва різновіковими групами вихованців позашкільних закладів освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2023. Вип. 86. С. 41–45. DOI: 10.32840/1992-5786.2023.86.6.

5. **Гамолін П.В.** Компонентно-структурний аналіз феномена «готовність майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти». *Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія*. 2025. Вип. 1(5). С. 65–71. DOI: <https://doi.org/10.32782/3041-1297/2025-1-8>.

6. **Гамолін П.В.** Педагогічні умови підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2025. Вип. 82, Т.1. С. 94–98. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/82.1.16>.

Статті у наукових виданнях інших держав, які входять до міжнародних наукометричних баз даних

7. Galchynska O., Mykhailiuk O., Byedakova S., Vashchenko O., **Hamolin P.** (2025). Seminars in Medical Writing and Education, Vol. 4. 1–11. DOI: <https://doi.org/10.56294/mw2025434> (*журнал індексовано у наукометричній базі даних Scopus*)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. **Гамолін П.В.** Роль образотворчого мистецтва в сучасній освіті. *Сучасна вища освіта: проблеми та перспективи*: матер. VI Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і науковців (м. Дніпро, 22 березня 2018 р.). Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. С. 38–39.

9. **Гамолін П.В.** Формування професійної компетентності у процесі підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти. *Тенденції розвитку психології та педагогіки*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 1-2 листопада 2019 р.). Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2019. Ч.2. С. 6–8.

10. **Гамолін П.В.** Щодо актуальності проблеми підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти. *Роль і місце психології і педагогіки у формуванні сучасної особистості*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11-12 січня 2019 р.). Харків : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2019. С. 66–69.

11. **Гамолін П.В.** Комунікативна компетентність майбутнього викладача образотворчого мистецтва як складова його професійної майстерності. *Current state and priorities of modernization of science, education, technology and society*: International scientific-practical conference (м. Анже, 18 березня 2025 р.). Angers, France : Scholarly Publisher ICSSH, 2025. С. 13–15.

12. **Гамолін П.В.** Структура художньо-образного мислення майбутніх художників-педагогів. *Scientific Research and Innovation*: 4th International Scientific and Practical Internet Conference (м. Дніпро, 3-4 квітня 2025 р.). Dnipro : FOP Marenichenko V.V., 2025. С. 53–54.

13. **Гамолін П.В.** Використання принципу паритетних суб'єкт-суб'єктних відносин у професійній підготовці майбутніх викладачів образотворчого мистецтва. *Особистість в освітньому середовищі сучасного суспільства*: VI Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Дніпро-Любляна, 21 квітня 2025 р.). Дніпро : КЗВО «ДАНО» ДОР», 2025. С. 141–145.

14. **Гамолін П.В.** Складові професійного іміджу викладача-художника. *Освітній процес сьогодні: досягнення, виклики, перспективи*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Тернопіль, 25 квітня 2025 р.). Тернопіль, 2025. С. 11–12.

15. **Гамолін П.В.** Щодо палітри soft skills майбутніх викладачів образотворчого мистецтва. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи*: матер. V Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Запоріжжя, 24 квітня 2025 р.). Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2025. С. 65–67.

16. **Гамолін П.В.** Професійний тезаурус майбутнього викладача образотворчого мистецтва: структура, зміст, значення. *Crossroads of Ideas: Science, Technology and Society in a Global Context: I International Scientific and Practical Internet Conference* (м. Дніпро, 10-11 квітня 2025 р.). Dnipro : FOP Marenichenko V.V., 2025. С. 57–58.

17. **Гамолін П.В.** Професійна реалізація майбутніх викладачів образотворчого мистецтва у сфері позашкільної освіти: етапи становлення. *Актуальні проблеми мистецької освіти в системі вищої школи: XIII Всеукр. (із міжнародною участю) наук.-практ. конф.* (м. Херсон – Івано-Франківськ, 25 квітня 2025 р.). Херсон – Івано-Франківськ : ХДУ, 2025. С. 15–18.

18. **Гамолін П.В.** Педагогічна практика як засіб залучення студентів-художників до викладацької діяльності. *Наукові орієнтири: теорія та практика досліджень: збірник наук. праць з матер. V Міжнар. наук. конф.* (м. Черкаси, 11 квітня 2025 р.). Вінниця : ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2025. С. 265–267.

Додаток Ц

Довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

пр. Науки, 72, м. Дніпро, 49010, телефон (056) 374-98-01, (056) 374-98-22, факс (056) 374-98-42
E-mail: cdcp@dnu.dp.ua, код ЄДРПОУ 02066747

№ 88-904-56 *Р/у 17.08.2025*

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
ГАМОЛІНА ПАВЛА ВОЛОДИМИРОВИЧА
на тему «Підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи
в позашкільних закладах освіти», поданого на здобуття
наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»
за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)»

Протягом 2019-2023 років викладачі кафедри образотворчого мистецтва та дизайну Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара разом із П.В. Гамоліним практично впроваджували результати його дисертаційного дослідження на тему: «Підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти».

На засіданні випускової кафедри П.В. Гамоліним були презентовані авторські спецкурси («Мистецтво комунікації», «Основи художньо-педагогічної роботи у позашкільних закладах освіти»), надані навчально-методичні матеріали для проведення варіативних занять та завдань, окреслені принципи, підходи, концепт-позиції, якими варто послуговуватися під час конструювання освітнього процесу.

Під час проведення науково-педагогічного дослідження в освітній процес ЗВО були впроваджені педагогічні умови підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти, розроблені П.В. Гамоліним. Експериментальна робота здійснювалася у процесі викладання дисциплін циклу загальної та професійної підготовки (художньо-естетичний, психолого-педагогічний, соціально-гуманітарний блоки).

Критичний розгляд результатів дисертаційного дослідження П.В. Гамоліна дозволив дійти висновку, що вони є науково обґрунтованими та можуть надалі використовуватися у практичній діяльності закладу вищої освіти.

Проректор з наукової роботи

Олег МАРЕНКОВ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Факультет архітектури, будівництва та декоративно-прикладного мистецтва
Кафедра декоративно-прикладного та образотворчого мистецтва

вул. Небесної Сотні, 3Б, м.Вижниця, Чернівецька обл., 59200
тел. (03730)2-26-81, decorative-applieddart@chnu.edu.ua

№ 14

від «25» 06 2025р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Гамоліна Павла Володимировича

на тему: «Підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти»,

поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії

з галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»

за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)»

Результати наукового дослідження П.В. Гамоліна було впроваджено в освітній процес Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, зокрема – у процес професійної підготовки здобувачів ОКР «бакалавр» спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація протягом 2020-2024 років.

Автор виступив із доповіддю перед науково-педагогічними працівниками кафедри декоративно-прикладного та образотворчого мистецтва факультету архітектури, будівництва та декоративно-прикладного мистецтва, де представив власне бачення феномену «готовність майбутнього викладача образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти», яке презентував як особливий стан, відчуття якого виникає у майбутнього фахівця після опанування відповідної освітньо-професійної програми ЗВО, який заснований на оволодінні мистецькими, психолого-педагогічними та організаційно-методичними едукативними компетентностями на високому рівні, що у поєднанні зі сформованою мотивацією та відповідними особистими якостями уможливить якісну реалізацію освітньо-виховного процесу в позашкільних закладах освіти художнього профілю навчання, і буде

супроводжуватись постійним прагненням викладача до професійного й особистісного розвитку та самовдосконалення.

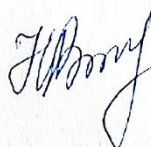
Особливу зацікавленість науково-педагогічних працівників викликали авторські спецкурси – «Основи художньо-педагогічної роботи у позашкільних закладах освіти» та «Мистецтво комунікації», які органічно доповнили змістове наповнення освітньо-професійної програми, за якою здійснюється підготовка здобувачів в Університеті, та які були скеровані на набуття необхідних для майбутніх викладачів-позашкільників фахових едукативних компетентностей та програмних результатів навчання.

Науково-педагогічні працівники кафедри отримали методичні матеріали для проведення лекційних та практичних занять, завдання для самостійної роботи студентів, інструктивні матеріали щодо їх виконання.

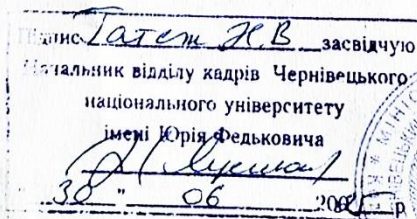
Розроблений П.В. Гамоліним пакет діагностичних методик, спрямованих на визначення рівня готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти, було апробовано серед студентів ОКР «бакалавр».

Відзначимо, що впровадження наданих П.В. Гамоліним матеріалів засвідчило їх ефективність; отримано позитивні зрушення у рівні готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних освітніх установах.

*Кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри декоративно-прикладного
та образотворчого мистецтва
факультету архітектури, будівництва
та декоративно-прикладного мистецтва
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
член Спілки дизайнерів України*

Наталія ГАТЕЖ

Вищий навчальний заклад «Університет імені Альфреда Нобеля» (ВНЗ «УАН»)
вул. Січеславська Набережна, 18, м. Дніпро, України, 49000; тел.: +38(095) 7-0000-47, +38(063) 7-0000-47,

від 23.08.2025 № 502

на № _____ від _____

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Гамоліна Павла Володимировича
на тему: «Підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва
до роботи в позашкільних закладах освіти», поданого на здобуття
наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)**

Протягом 2018-2023 років результати дисертаційного дослідження Гамоліна Павла Володимировича обговорювалися під час проведення науково-методичних семінарів науково-педагогічних працівників та аспірантів кафедри педагогіки та психології ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля».

Автор виступав із доповідями, у яких презентував теоретичні засади наукового дослідження; представляв власне розуміння феномену «педагогічні умови підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти» як монолітний ансамбль зі спеціально створених у межах освітнього процесу ЗВО об'єктивних заходів, які скеровані на мотивацію та цілеспрямовану підготовку здобувачів відповідної ОПП до подальшої професійної реалізації у позашкільних закладах освіти художнього профілю навчання, та які підвищують рівень сформованості компонентів готовності до провадження художньо-педагогічної діяльності у вказаних інституціях.

Особлива увага була приділена презентації концепт-позицій, якими доцільно послуговуватися під час побудови освітнього процесу за відповідними освітньо-професійними програмами.

П.В. Гамолін представив деякі результати дослідження у статті Віснику університету імені Альфреда Нобеля: Серія Педагогіка і психологія. Педагогічні науки конференції студентів, аспірантів і науковців «Сучасна вища освіта: проблеми та перспективи» (м. Дніпро, 22 березня 2018 р.).

Дослідження П.В. Гамоліна має теоретичне та практичне значення для організації та удосконалення підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти.

Проректор із забезпечення якості
освітнього процесу

Ксенія ДІЦМАН

УНІВЕРСИТЕТ СЕРТИФІКОВАНО ТА АКРЕДИТОВАНО МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
(КДПУ)

просп. Університетський, 54, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, 50086, тел.: (056) 470-13-34
 E-mail : kdpu@kdpu.edu.ua, Код ЄДРПОУ 40787802

№ 1 ВЕР 2025

№ 08-517/3

На № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
 Гамоліна Павла Володимировича

на тему «Підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в
 позашкільних закладах освіти», поданої на здобуття ступеня доктора філософії у
 галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю
 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

В освітній процес Криворізького державного педагогічного університету впродовж 2020-2024 н. р. упроваджувалися результати дисертаційного дослідження Гамоліна П.В. щодо підготовки майбутніх викладачів-художників до роботи в позашкільних освітніх установах.

Експериментальна робота здійснювалася у процесі викладання низки обов'язкових освітніх компонент («Педагогіка», «Методика викладання образотворчого мистецтва», «Педагогічний рисунок»), під час проходження здобувачами педагогічної практики тощо.

Наукові нароби автора, його висновки та пропозиції були прийняті для практичного використання в діяльності Університету; зокрема: презентовані та апробовані на практиці авторські спецкурси «Основи художньо-педагогічної роботи у позашкільних закладах освіти» та «Мистецтво комунікації»; надані навчально-методичні матеріали науково-педагогічним працівникам, які забезпечують реалізацію освітньої програми «Образотворче та декоративне мистецтво» спеціальності 014.12 Середня освіта (Образотворче мистецтво) та ін.

Автором був представлений пакет діагностичних матеріалів для визначення рівня готовності майбутніх художників-педагогів до роботи у позашкільних закладах освіти.

Спостереження викладачів та результати дослідно-експериментальної роботи дозволили зазначити позитивні зміни у рівні готовності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти; відтак, упровадження результатів даного дослідження в освітній процес підготовки майбутніх викладачів-художників є доцільним.

РЕКТОР

[Handwritten signature]

Ярослав ШРАМКО

1411

ГАМОЛІН ПАВЛО ВОЛОДИМИРОВИЧ

Результат перевірки підпису	Підпис вірний
П.І.Б.	ГАМОЛІН ПАВЛО ВОЛОДИМИРОВИЧ
РНОКПП	3126504319
Організація (установа)	ФІЗИЧНА ОСОБА
Код ЄДРПОУ	
Посада	
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для даних від Надавача)	19:11:46 04.11.2025
Сертифікат виданий	КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"
Серійний номер	5E984D526F82F38F04000000866DF401C533D706
Тип носія особистого ключа	Захищений
Алгоритм підпису	dstu4145
Тип підпису	Кваліфікований
Формат підпису	CAAdES-T
Сертифікат	Кваліфікований